

Numărul 119 număr unic de telefon la nivel național pentru cazurile de abuz împotriva copiilor,
și 116.111 numărul de telefon de asistență pentru copii – în conformitate cu OUG nr. 105/2021
privind aprobarea și implementarea Programului național de suport pentru copii,
în contextul pandemiei de COVID-19 – „Din grijă pentru copii”.

Acest manual este proprietatea Ministerului Educației.
Manualul școlar a fost aprobat prin Ordinul de ministru nr. 5420/04.07.2024.,
în urma evaluării, și este realizat în conformitate cu Programa școlară aprobată
prin Ordinul ministrului educației și cercetării numărul 3393 / 28.02.2017

Manualul este distribuit elevilor în mod gratuit, atât în format tipărit, cât și în format
digital și este transmisibil timp de patru ani școlari, începând cu anul școlar 2024–2025.

Inspectoratul școlar

Școala / Colegiul / Liceul

Acest manual a fost folosit de:

Anul	Numele elevului	Cla- sa	Anul șco- lar	Aspectul manualului*			
				format tipărit		format digital	
				la primire	la predare	la primire	la predare
1.							
2.							
3.							
4.							

*Pentru precizarea aspectului manualului se va folosi unul dintre următorii termeni: nou, bun, îngrijit, neîngrijit, deteriorat.

• Cadrele didactice vor verifica dacă informațiile înscrise în tabelul de mai sus sunt corecte.

• Elevii nu vor face niciun fel de însemnări pe manual.

KREATÍV KÖNYVKIADÓ © 2024

Felelős kiadó: Timár András

Magyar nyelv és irodalom (anyanyelv) – VII. osztály

Manual de Limba și literatura maternă maghiară – clasa a VII-a

A tankönyv a 3393/28.02.2017-es számú Minisztériumi Rendelet alapján készült:

TANTERV A MAGYAR NYELV ÉS IRODALOM (ANYANYELV) OKTATÁSHOZ.

Tamás Adél © 2024

Bartalis Boróka © 2024

Kádár Edit © 2024

Szakmai tanácsadók: Blos-Jáni Melinda, Czégényi Dóra, Fóris-Ferenczi Rita, Orbán Gyöngyi,
Sándor Katalin, Tóth Zsombor, Vargha Fruzsina

Tördelés és illusztráció: Xantusz Lehel

A digitális tankönyv összeállítása: Vajda György Tibor

ISBN 978-630-329-101-7

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

TAMÁS, ADÉL

Magyar nyelv és irodalom : (anyanyelv) : VII. osztály / Tamás Adél,

Bartalis Boróka, Kádár Edit. - Livezeni : Kreatív, 2024

ISBN 978-630-329-101-7

I. Bartalis, Boróka

II. Kádár, Edit

811.511.141

821.511.141.09

Minden jog fenntartva, beleértve a sokszorosítás, a mű bővített, illetve rövidített változata kiadásának jogát is.
A kiadó hozzájárulása nélkül sem a mű, sem annak része semmiféle formában (fotokópia, mikrofilm vagy más hordozó)
nem sokszorosítható.

SC NORAND SRL • Sediul: LIVEZENI, nr. 256/C, județul MUREȘ •
tel.: +40 265 250 805, fax: +40 0265 260 559 • e-mail: office@editurakreativ.ro

Deșteaptă-te, române!

Andrei Mureșanu

Deșteaptă-te, române, din somnul cel de moarte,
În care te-adânciră barbarii de tirani!
Acum ori niciodată, croiește-ți altă soarte,
La care să se-nchine și cruzii tăi dușmani!

Acum ori niciodată să dăm dovezi la lume
Că-n aste mâni mai curge un sânge de roman,
Și că-n a noastre piepturi păstrăm cu fală-un nume
Triumfător în lupte, un nume de Traian!

Priviți, mărețe umbre, Mihai, Ștefan, Corvine,
Româna națiune, ai voștri strănepoți,
Cu brațele armate, cu focul vostru-n vine,
„Viața-n libertate ori moarte!” strigă toți.

Preoți, cu crucea-n frunte! căci oastea e creștină,
Deviza-i libertate și scopul ei preasfânt.
Murim mai bine-n luptă, cu glorie deplină,
Decât să fim sclavi iarăși în vechiul nost' pământ!

Tartalom

Kedves hetedikese!	5
I. Tükörben	11
1. Én a tükörben	12
2. Nyelvi tükrök	26
3. A tükör túloldala	38
4. Értékelési feladatok.....	45
II. Íráshelyzetbe hozva	49
1. Miért írunk?	50
2. Nyomot hagyni a világban.....	56
3. Értékelési feladatok.....	78
III. Kapcsolattartás	81
1. Szóba állni egymással.....	82
2. Írott beszélt nyelv	88
3. Magánlevél.....	93
4. Levelek versben	98
5. Hivatalos iratok.....	110
6. Értékelési feladatok.....	115
IV. Értékek és sorsok	121
1. Értékek ütközése.....	122
2. Nyelvi sokszínűség mint érték	132
3. Érték és hiány.....	137
4. Értékelési feladatok.....	149
V. A humorról	151
1. A nevetésről és a nevetetésről.....	152
2. Kritika és kinevetés: az ironikus látásmód	161
3. Stílusok és beszédmódok (kifordítása).....	170
4. A nyelvi játék öröme.....	181
5. Értékelési feladatok.....	184
VI. Rejtélyek	187
1. Megfejtethetlen rejtély?.....	188
2. Abigél titkai.....	197
3. A lélek rejtélyei.....	211
4. Értékelési feladatok.....	216
Hivatkozások	218

Kedves hetedikes!

Tegyük helyre a dolgokat! – mondhatnánk, mert úgysem tudunk jobb tanácsot adni neked, aki csupa izgalmas és zavaró változáson mész át, és bizony eléggé a feje tetejére állt mostanra minden körülötted és benned. Szóval kezd el szépen a helyükre tenni a dolgokat! Mert a dolgok olyanok, mint te: nem mindig találják a helyüket ebben a világban. Hát meg kell vizsgálni őket: a dolgokat *odakint* a világban, amiket érzékelsz, amikre felfigyelsz, és amikre reagálsz valahogyan. Aztán a dolgokat *odabent*, benned, amik piszkálnak, mardosnak és csiklandoznak. És ha ez megvan, akkor már csak a helyüket kell megtalálni.

Ebben nyújthat segítséget, ha végigjárod velünk ezt az utat: előbb jól megnézed magad a tükörben, aztán be is lépsz oda, írsz, keresgéled a legrövidebb utat a gondolat és a szó között, aztán kapcsolatokat teremtessz, és megtanulsz azonosulni másokkal, hogy az ő sorsukon keresztül átélhess megannyi történetet, amit a magad bőrén nem lesz lehetőséged megtapasztalni. Közben megfigyeled, mitől sírsz, min nevensz, és ebben nyomban felismered azt is, hogy mik az igazi értékek számodra. Végül pedig fejest ugrasz a rejtélyek világába, mert tele vagy kíváncsisággal, kalandvágygal, és vonz a borzongás is, mint minden rendes kamaszt.

Látod? Már rengeteg *odakinti* dolgot be akarsz fogadni, és ezzel jár az a késztetés is, hogy az *odabenti* dolgokat valahogyan kijuttasd, kifejezd, hogy ezáltal újra odakintivé váljanak. Aztán ismét befogadsz valamit. És megint kifejezel valamit. Egyszer csak észreveszed, hogy itt a dolgok helye: nem kell őket odaszögezni, megkötözni vagy leragasztani valahová. Ebben a mozgásban, ebben a különös körforgásban, ebben a nem mindennapi anyagcserében találják meg a helyüket. Ahogy remélhetőleg te is. Mert ha az ember helyükre teszi a dolgokat, akkor észrevétlenül minden összeáll. Akinek pedig helyén az esze, és helyén a szíve, az meg fogja állni a helyét.

Elmagyarázzuk, hogyan értsd a tankönyv jelöléseit.

A **kiemelések** azt jelzik, hogy nevet adtunk valaminek, illetve fontos megértened, megjegyezned valamit, amire a továbbiakban is szükség lesz.

Téglaszínnel vagy **kék háttérrel** rögzítjük azt, amire kiemelten akarjuk felhívni a figyelmed.

Ha ikonokkal találkozol, így értsd:

	Irodalmi szöveget olvashatsz.		Portfólióba gyűjtendő munkák közül választhatsz.
	Nem irodalmi szöveget olvashatsz.		Csoportos projektet terveztünk számodra.
	A témához kapcsolódó érdekességekre számíts.		Egyéni projekttel foglalkozhatsz.
	Helyesírási tudnivalókra vagy feladatokra számíts.		Szövegalkotási feladatok várnak rád.
	Kutatási feladatot terveztünk számodra.		Feladatlapot kell megoldanod.
A digitális tankönyv ikonjainak jelentése:			
	Képeket nézhetsz meg kinagyítva.		Interaktív feladatokkal teheted próbára magadat.
	A tartalmakhoz kapcsolódó videókat készítettünk neked.		Szavak, kifejezések jelentését magyaráztuk meg.

Üdvözlettel,
a szerzők

<i>Tantervi sajátos kompetenciák</i>	<i>Tartalmak</i>
I. Tükörben	
<p>1.1. Hangzó szövegek értelmezése lényegkiemeléssel, összefoglalással változatos kommunikációs helyzetekben</p> <p>1.3. Különböző információk, gondolatok, vélemények bemutatása érvekkel, részletezéssel és példákkal alátámasztva</p> <p>1.4. A sztenderd nyelvváltozat normájától való szándékos eltérés okainak megértése</p> <p>1.5. Nyitott magatartás a beszédpartnár véleményéhez való viszonyulásban</p>	<p>A kód: identitás: a csoporthoz tartozás szóhasználati jelölői, szleng, neologizmusok, állandósult szókapcsolatok, szinonimák, tabu szavak, szakkifejezések</p> <p>A szöveg hangzása és hangulata: magánhangzók minősége (elől/hátulképzett magánhangzók, ajakkerekítéses/-rése magánhangzók, hangrend)</p> <p>Beszédértés: vlog</p> <p>Beszéd: nyilvános beszédhelyzetek; spontán és tervezett produktív szövegek: hozzászólás, reklám</p>
<p>2.2. A beszédhelyzetnek megfelelő szövegértési/olvasási stratégiák alkalmazása különböző típusú elektronikus és nyomtatott szövegek olvasása során</p> <p>2.3. Az olvasói tapasztalatok működtetése az irodalmi műfajának, motívumainak azonosításában</p> <p>2.4. Műfajiság és nyelvi megalkotottság összefüggéseinek felismerése az irodalmi szövegekben</p>	<p>Információ keresése; lényegkiemelés; szintaktikai és szemantikai kapcsolatok és kapcsolóelemek</p> <p>Tudáskínáló és informáló szövegek: online fórum, grafikon, ismeretterjesztő szöveg, monológ</p> <p>Irodalmi műfajok: prózaepika: novella; lírai szövegek olvasása: leíró költemény</p> <p>A megszólításos versbeszéd. Személyesség</p>
<p>3.1. Változatos témájú szövegek megalkotása, lényegkiemelés, összegzés, az írás mozzanatainak gyakorlása</p> <p>3.2. A beszédhelyzethez igazodó komplex szövegek önálló alkotása</p> <p>3.6. Saját alkotású/különböző szövegek következetes elemzése a szerkezet, koherencia és a helyesség szempontjából</p>	<p>Szövegtípusok: személyleírás, jellemzés és önjellemzés, mese befejezése, reklám, ismeretterjesztő szöveg, értékelési űrlapok</p> <p>Összetett névmások, névmások esetragos és névutós alakjainak helyesírása</p> <p>Mellénevekkel kapcsolatos helyesírási kérdések</p> <p>Anyagnévi és egyéb jelzős szerkezetek helyesírása</p> <p>Egyes névmások, fokjeles mellénevek helyesírása</p>
<p>4.1. Az események szereplőire és körülményeire utaló nyelvi kifejezések szerkezetéből fakadó jelentések tudatosítása</p> <p>4.2. A nyelvi eszközök és a jelentés összefüggésének megértése különböző típusú szövegekben</p> <p>4.3. A szókészlet változásának és változatosságának, valamint a szavak szerkesztettségének felismerése</p> <p>4.4. A társas kultúrában való részvételhez szükséges nyelvi magatartás</p>	<p>A főnévi csoport szerkezete: névelő (<i>alaz, egy, Ø</i>), névelő és referencialitás</p> <p>Módosítók („jelzők”): melléknévi (és fokjeles) és melléknévi igenévi módosító, főnévi módosító. Birtokos szerkezet: egyeztetés a birtokos szerkezetben, a birtok alakja (birtokos személyrag), a birtok és birtokos többségének kifejezése</p> <p>Személyes névmás: kontrasztivitás, topiktartás és -váltás, határozói szerepű személyes névmás (ragos és névutós alakok); deiktikus mutató névmás; általános és határozatlan névmások</p> <p>A „szótár”: új szavak és jelentések: kölcsönzés. Egyes foglalkozásokhoz, szakmákhoz, hobbikhoz tartozó szavak. A csoporthoz tartozás nyelvi megjelenítői.</p> <p>Nyelvi illetmen</p>

II. Íráshelyzetbe hozva	
<p>1.2. Adott vagy választott témák szóbeli bemutatása a kommunikációs tényezők figyelembevételével</p> <p>1.3. Különböző információk, gondolatok, vélemények bemutatása érvekkel, részletezéssel és példákkal alátámasztva</p> <p>1.5. Nyitott magatartás a beszédtárs véleményéhez való viszonyulásban</p>	<p>A kód: metonímia, metonimikus jelentéskiterjesztés, időbeli rétegek</p> <p>Beszéd: magyarázat</p>
<p>2.1. Külső tényvonatkozások és fiktív mozzanatok megkülönböztetése különböző szövegekben</p> <p>2.2. A beszédhelyzetnek megfelelő szövegértési/olvasási stratégiák alkalmazása különböző típusú elektronikus és nyomtatott szövegek olvasása során</p> <p>2.4. Műfajiság és nyelvi megalkotottság összefüggéseinek felismerése az irodalmi szövegekben</p>	<p>Elbeszélő szövegek: a beszélő én/átélő én nézőpontja, jellemteremtés, időbeli rétegek, számosság kifejezése</p> <p>Tudáskínáló és informáló szövegek: napló, internetes napló (blog), recept</p> <p>Irodalmi műfajok: prózaepika: elbeszélés, naplóregény</p>
<p>3.1. Változatos témájú szövegek megalkotása, lényegkiemelés, összegzés, az írás mozzanatainak gyakorlása</p> <p>3.2. A beszédhelyzethez igazodó komplex szövegek önálló alkotása</p> <p>3.4. Forrásanyag önálló felkutatása adott témához</p> <p>3.6. Saját alkotású/különböző szövegek következetes elemzése a szerkezet, koherencia és a helyesség szempontjából</p>	<p>Szövegtípusok: naplóbejegyzés</p> <p>A szöveg grafikai képe: az írás grafikai jellemzői: betűtípus, kiemelések</p> <p>Számnevekkel kapcsolatos helyesírási kérdések</p> <p>Az igekötő különírásának esetei</p>
<p>4.1. Az események szereplőire és körülményeire utaló nyelvi kifejezések szerkezetéből fakadó jelentések tudatosítása</p> <p>4.3. A szókészlet változásának és változatoságának, valamint a szavak szerkesztettségének felismerése</p>	<p>Módosítók („jelzők”): számnévi módosító</p> <p>Mennyiség, számosság kifejezése a főnévi csoportban (többesszám-jel, birtoktöbbesítő jel)</p> <p>Az elemkészlet változása: elavult szavak és jelentések</p> <p>Metonimikus jelentéskiterjesztés</p>
III. Kapcsolattartás	
<p>1.2. Adott vagy választott témák szóbeli bemutatása a kommunikációs tényezők figyelembevételével</p> <p>1.3. Különböző információk, gondolatok, vélemények bemutatása érvekkel, részletezéssel és példákkal alátámasztva</p> <p>1.4. A sztenderd nyelvváltozat normájától való szándékos eltérés okainak megértése</p> <p>1.5. Nyitott magatartás a beszédtárs véleményéhez való viszonyulásban</p>	<p>A kód: szavak szerkesztettsége, területi rétegek: nyelvjárások</p> <p>Beszéd: érvek és ellenérvek vitakérdésekben; reprodukív szövegek: versmondás</p>

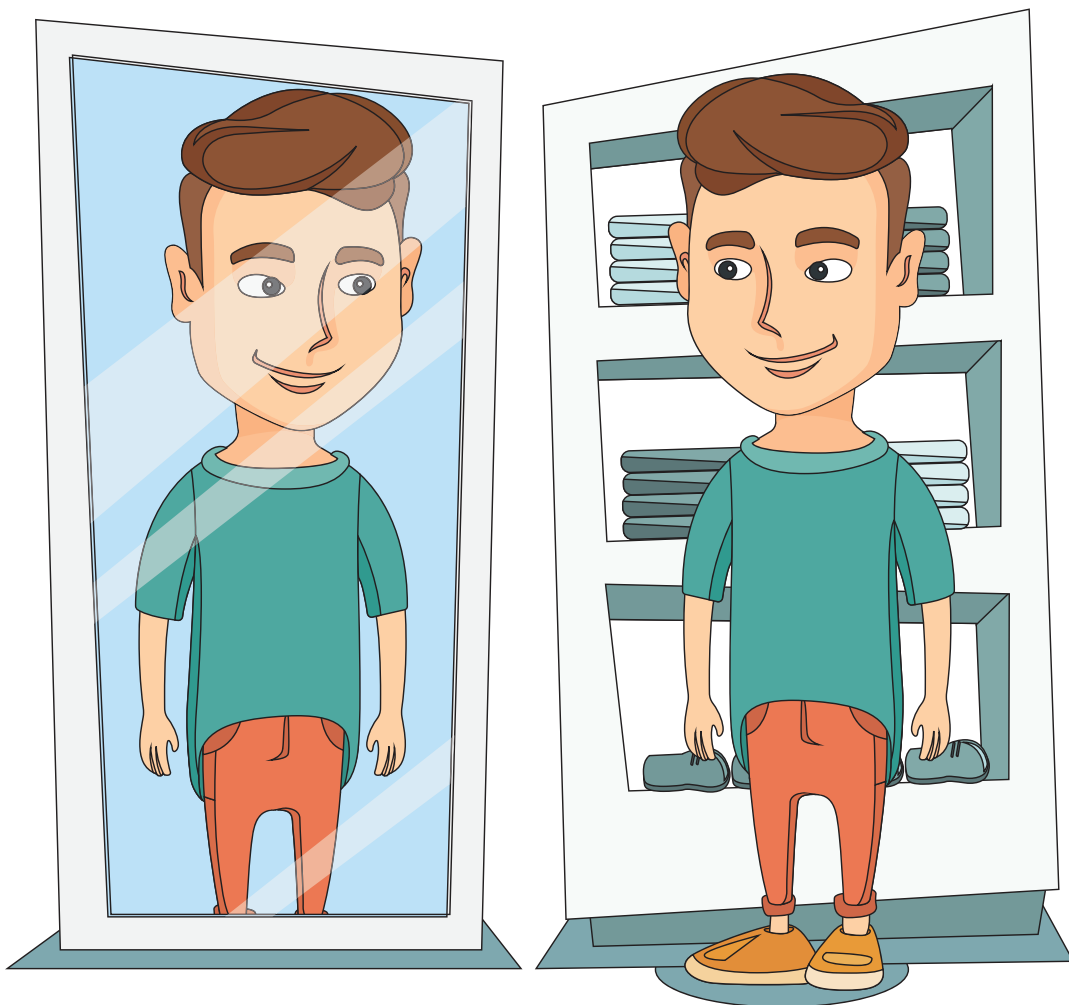
<p>2.1. Külső tényvonatkozások és fiktív mozzanatok megkülönböztetése különböző szövegekben</p> <p>2.2. A beszédhelyzetnek megfelelő szövegértési/olvasási stratégiák alkalmazása különböző típusú elektronikus és nyomtatott szövegek olvasása során</p> <p>2.4. Műfajiság és nyelvi megalkotottság összefüggéseinek felismerése az irodalmi szövegekben</p>	<p>A szókészlet változása: időbeli rétegek: szavak elavulása, újak átvétele</p> <p>Tudáskínáló és informáló szövegek: hivatalos levél, magánlevél, szótár, szócikk, komment. Kollokációk, klisék</p> <p>Irodalmi műfajok: prózaepika: karcolat; lírai szövegek olvasása és költői levél (episztoła)</p> <p>Személyes és közérdekű témák lírai szövegekben</p>
<p>3.2. A beszédhelyzethez igazodó komplex szövegek önálló alkotása</p> <p>3.3. A címzethez igazodó megfelelő regiszter alkalmazása</p> <p>3.4. Forrásanyag önálló felkutatása adott témához</p> <p>3.6. Saját alkotású/különböző szövegek következetes elemzése a szerkezet, koherencia és a helyesség szempontjából</p>	<p>Szövegtípusok: sms, magánlevél, komment, hivatalos levél</p> <p>Mozaikszók és rövidítések helyesírása</p> <p>Hangjelölés a gyakrabban előforduló idegen szavakban, idegen szavak toldalékolása</p> <p>Egybe- és különírás</p> <p>Szótárhasználat</p>
<p>4.1. Az események szereplőire és körülményeire utaló nyelvi kifejezések szerkezetéből fakadó jelentések tudatosítása</p> <p>4.2. A nyelvi eszközök és a jelentés összefüggésének megértése különböző típusú szövegekben</p> <p>4.3. A szókészlet változásának és változatoságának, valamint a szavak szerkesztettségének felismerése</p> <p>4.4. A társas kultúrában való részvételhez szükséges nyelvi magatartás</p>	<p>Elemkészlet: szavak: tőszó, képzett szó, összetett szó. Belső szóalkotás: szóképzés, szóösszetétel. Szócsalád. Új szavak és jelentések: kölcsönzés</p> <p>Az elemkészlet változása: elavult szavak és jelentések</p> <p>Földrajzi térben használt szavak és jelentések: erdélyi regionális szavak</p> <p>Egynyelvű szótárak: értelmező, szinonima-, szak- és etimológiai szótárak. Kétnyelvű szótárak</p> <p>Nyelvi illetan: hivatalos regiszter</p>
IV. Értékek és sorsok	
<p>1.2. Adott vagy választott témák szóbeli bemutatása a kommunikációs tényezők figyelembevételével</p> <p>1.3. Különböző információk, gondolatok, vélemények bemutatása érvekkel, részletezéssel és példákkal alátámasztva</p> <p>1.4. A sztenderd nyelvváltozat normájától való szándékos eltérés okainak megértése</p> <p>1.5. Nyitott magatartás a beszédpartnár véleményéhez való viszonyulásban</p>	<p>A kód: hangzás és szóhangulat. Területi rétegek</p> <p>A hangzás szerepe a kommunikációs helyzetben: a más-salhangzók hangzása/hanghatása, szóhangzás és szóhangulat (hangutánzás, hangulatfestés)</p> <p>Rendezőelvek: térbeli és időbeli linearitás megbontása</p> <p>Beszéd: érvek és ellenérvek vitakérdésekben; félreproduktív szövegek: ballada szóbeli ismertetése, novellarészlet elmesélése megadott szereplő nézőpontjából; reproductív szövegek: balladamondás</p> <p>Beszédértés: rockopera, énekelt ballada, idegen nyelvű vers</p>
<p>2.1. Külső tényvonatkozások és fiktív mozzanatok megkülönböztetése különböző szövegekben</p> <p>2.2. A beszédhelyzetnek megfelelő szövegértési/olvasási stratégiák alkalmazása különböző típusú elektronikus és nyomtatott szövegek olvasása során</p> <p>2.3. Az olvasói tapasztalatok működtetése az irodalmi szöveg műfajának, motívumainak azonosításában</p> <p>2.4. Műfajiság és nyelvi megalkotottság összefüggéseinek felismerése az irodalmi szövegekben</p> <p>2.5. Az irodalmi szövegekben megjelenő értékrendek megítélése</p>	<p>Epikus művek olvasása: cselekvő és nem cselekvő hős, statikus és változó jellem; késleltetés, előreutalás, sejtetés az epikus szövegekben; kihagyásos szerkesztésmód; jelenetelés az epikus szövegekben; konfliktus (külső és belső); tragikus hangnem.</p> <p>Téma: motívum; megjelenített értékek, értékrendek: anyagi, szellemi, erkölcsi és érzelmi értékek</p> <p>Tudáskínáló és informáló szövegek: ismeretterjesztő szöveg</p> <p>Irodalmi műfajok: verses epika: a népballada; prózaepika: a novella; lírai szövegek</p> <p>Személyes és közéleti témák lírai szövegekben</p> <p>Hangszimbolika, alliteráció</p>

<p>3.2. A beszédhelyzethez igazodó komplex szövegek önálló alkotása</p> <p>3.4. Forrásanyag önálló felkutatása adott témához</p>	<p>Szövegalkotás adott téma alapján</p> <p>Átdolgozás/szövegváltozatok</p> <p>Szótárhasználat</p>
<p>4.2. A nyelvi eszközök és a jelentés összefüggésének megértése különböző típusú szövegekben</p> <p>4.3. A szókészlet változásának és változatosságának, valamint a szavak szerkesztettségének felismerése</p> <p>4.4. A társas kultúrában való részvételhez szükséges nyelvi magatartás</p>	<p>Szótár: földrajzi térben (egyres régiókban) használt szavak vagy jelentések; kiejtésváltozatok és akcentus. Tájszótár.</p> <p>Hangalak és jelentés, hangalaki motiváltság</p>
<p>V. A humorról</p>	
<p>1.1. Hangzó szövegek értelmezése lényegkiemeléssel, összefoglalással változatos kommunikációs helyzetekben</p> <p>1.2. Adott vagy választott témák szóbeli bemutatása a kommunikációs tényezők figyelembevételével</p> <p>1.3. Különböző információk, gondolatok, vélemények bemutatása érvekkel, részletezéssel és példákkal alátámasztva</p>	<p>A kód: antonímia; metaforikus jelentéskiterjesztés; alaki kapcsolat: szóalakok egybeesése, hasonlósága</p> <p>Beszédértés: hír, rádió-/tévéinterjú, film</p> <p>Beszéd: tabu, eufemizmusok; spontán és tervezett produktív szövegek: reklám, felhívás; reprodukív szövegek: vicc</p>
<p>2.1. Külső tényvonatkozások és fiktív mozzanatok megkülönböztetése különböző szövegekben</p> <p>2.2. A beszédhelyzetnek megfelelő szövegértési/olvasási stratégiák alkalmazása különböző típusú elektronikus és nyomtatott szövegek olvasása során</p> <p>2.4. Műfajiság és nyelvi megalkotottság összefüggéseinek felismerése az irodalmi szövegekben</p>	<p>A képszerűség eszközei: metaforizáció</p> <p>A komikus és az ironikus, illetve szatirikus hangnem</p> <p>Tudáskínáló és informáló szövegek: interjú, hír, hirdetés, reklám</p> <p>Irodalmi műfajok: prózaepika: humoreszk, egyperces novella, regény; verses epika: vígballada; lírai művek olvasása: a dal (tréfás és gúnydalok)</p> <p>Nyelvi humor eszközei; paródia</p>
<p>3.1. Változatos témájú szövegek megalkotása, lényegkiemelés, összegzés, az írás mozzanatainak gyakorlása</p> <p>3.2. A beszédhelyzethez igazodó komplex szövegek önálló alkotása</p> <p>3.5. Verbális és grafikai/képi összetevők összhangjának megteremtése a kommunikáció céljához alkalmazva</p> <p>3.6. Saját alkotású/különböző szövegek következetes elemzése a szerkezet, koherencia és a helyesség szempontjából</p>	<p>Szövegtípusok: mese folytatása, szabályzat, párbeszéd, interjú, hír, apróhirdetés</p> <p>Verbális és képi elemek: a karikatúra</p> <p>Bonyolultabb földrajzi nevek helyesírása</p>
<p>4.2. A nyelvi eszközök és a jelentés összefüggésének megértése különböző típusú szövegekben</p> <p>4.3. A szókészlet változásának és változatosságának, valamint a szavak szerkesztettségének felismerése</p> <p>4.4. A társas kultúrában való részvételhez szükséges nyelvi magatartás</p>	<p>Jelentésváltozás: metaforikus jelentéskiterjesztés; polisziémia</p> <p>Jelentéstani kapcsolatok: az antonímia</p> <p>Grammatikai és írásbeli homonímia, szerkezeti kétértelműség</p> <p>A paronimák</p> <p>A jelentésmező tagolása különböző nyelvekben</p> <p>Az elemkészlet változása és változatai: földrajzi térben (egyres régiókban) használt szavak vagy jelentések, kiejtésváltozatok és akcentus)</p> <p>Eufemizmusok (kicsinyítő képző)</p>

VI. Rejtélyek

<p>1.1. Hangzó szövegek értelmezése lényegkiemeléssel, összefoglalással változatos kommunikációs helyzetekben</p> <p>1.3. Különböző információk, gondolatok, vélemények bemutatása érvekkel, részletezéssel és példákkal alátámasztva</p>	<p>Beszédértés: film</p> <p>Beszéd: tudósítás, magyarázat; reprodukzív szövegek: felolvasás</p>
<p>2.1. Külső tényvonatkozások és fikatív mozzanatok megkülönböztetése különböző szövegekben</p> <p>2.2. A beszédhelyzetnek megfelelő szövegértési/olvasási stratégiák alkalmazása különböző típusú elektronikus és nyomtatott szövegek olvasása során</p> <p>2.4. Műfajiság és nyelvi megalkotottság összefüggéseinek felismerése az irodalmi szövegekben</p> <p>2.5. Az irodalmi szövegekben megjelenő értékrendek megítélése</p>	<p>A képszerűsége eszközei: szinekdoché</p> <p>Elbeszélő szövegek: nézőpont, események</p> <p>Epikus művek olvasása: jellemteremtés: közvetlen és közvetett jellemzés; cselekvő és nem cselekvő hős; statikus és változó jellem; balladai sajátosságok</p> <p>Tudáskínáló és informáló szövegek: tudósítás, ajánlás, ismeretterjesztő szöveg</p> <p>Irodalmi szövegek: verses epika: műballada; prózaepika: regény</p>
<p>3.1. Változatos témájú szövegek megalkotása, lényegkiemelés, összegzés, az írás mozzanatainak gyakorlása</p> <p>3.2. A beszédhelyzethez igazdó komplex szövegek önálló alkotása</p> <p>3.5. Verbális és grafikai/képi összetevők összhangjának megteremtése a kommunikáció céljához alkalmazva</p> <p>3.6. Saját alkotású/különböző szövegek következetes elemzése a szerkezet, koherencia és a helyesség szempontjából</p>	<p>Szövegalkotás: ajánlás, tudósítás, plakátkészítés, napló-bejegyzés, magánlevél, eseménybeszámoló/élménybeszámoló</p> <p>A szöveg grafikai képe: az írás grafikai jellemzői: betűtípus, kiemelések</p>
<p>4.3. A szókészlet változásának és változatosságának, valamint a szavak szerkesztettségének felismerése</p>	<p>Jelentés és jelentésbeli kapcsolat</p> <p>A jelentésmező tagolása különböző nyelvekben; hamis barátok</p>

I. Tükörben

1. Én a tükörben

1. Beszélgetsetek a tükör szerepéről a mindennapokban!

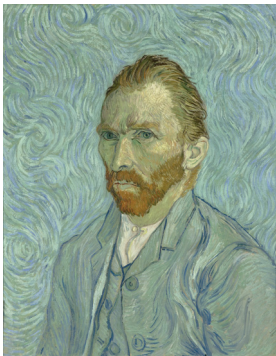
a. Mire használják az alábbi tükröket?

b. Hol van az otthonotokban tükör? Mondjatok egy helyet, ahol hasznos a tükör, és olyat, ahol nem kellene tükörnek lennie! Mi miatt gondoljátok így?

c. Előfordult már veletek, hogy hosszasan néztétek a tükörképeteket? Miért? Milyen érzés volt?

2. a. Tudjátok, hogy hogyan készülnek a festők önarcképei? Szerintetek mi derül ki az alábbi önarcképek alapján az őket alkotó képzőművészekről?

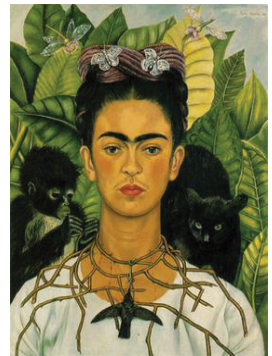
Vincent van Gogh

Pablo Picasso

Gustave Courbet

Frida Kahlo

b. Figyeljétek meg, hogyan viszonyul egymáshoz a tükörkép és a festmény a bal oldali képen!

c. Magyarázzátok, miért lehet a festmény címe *Hármas önarckép*! Mivel kínál több információt ez a kép az alkotójáról, mint az a. alpontbeliek?

d. Mit gondoltok, hitelesen ábrázolja a művész önmagát egy önarcképen? Véleményeteket indokoljátok!

Norman Rockwell: *Hármas önarckép*

3. Hogyan tükrözi a személyiségetek a környezetetek, a világotok, az életmódotok? Készítsetek plakátot, amelyen képi vagy szöveges formában megjelennek a szimbolikus „tükörképeitek”: 6 fontos tárgy (pl. használati eszköz, talizmán, ruhadarab stb.), 5 név (családtagok, barátok, példaképek, házi kedvencek stb.), 4 szokás (mindennapos elfoglaltságok, szenvedélyek, zavaró beidegződések stb.), 3 cím (könyv, film, zeneszám), 2 rád jellemző szó vagy mondat (amiket használni szoktál), 1 rajzon, festményen, fotón vagy szöveg által megjelenített önarckép!

4. a. Válassz egy rólad készült, viszonylag friss fotót, és hasonlítsd össze a tükörképeddel! Melyikkel azonosulsz inkább? Miért? Keressetek szempontokat: miben más egy fotó, mint egy tükörkép?

b. Szerintetek milyen kapcsolat van a tükörkép és a szelfi között? Szoktatok szelfit készíteni? Ha nem, miért nem? Ha igen, miért, milyen alkalomból, és hogyan készültök elő rá?

c. Alkoss 6-8 soros leíró szöveget magadról a tükörképed és a fényképeid alapján!

1. a. Fordulj szembe a padtársaddal, és válj a „tükörképévé”! Kövesd és utánozd az arckifejezéseit, mozdulatait 1 percig, majd cseréljétek, és 1 percen át ő legyen a te tükörképed! Utánzás közben figyelj arra, hogy ne csak az egyes gesztusait tükrözd, hanem őt magát!

b. A kísérlet után beszélgetsetek a tapasztalataitokról! Mire kellett figyelned tükörképként? Milyen érzés volt tükörképnek lenni? Milyen érzés volt úgy tekinteni a padtársadra, mint a saját tükörképedre?

2. a. Készíts jellemzést a számodra kisorsolt osztálytársadról! Figyeld meg alaposan, gondold végig, amit tudsz róla, és mutasd be, milyennek látod őt! Olyan szöveget írd, ami nem bántana meg, ha rólad írná valaki!

b. Olvasd el az osztálytársad rólad írt jellemzését, és jelöld az általa leírt mondatok után, hogy mit gondolsz ezekről!

- ✓ – Ezt én is így gondolom.
- + – Ezt eddig nem tudtam magamról.
- x – Ezzel nem értek egyet.

c. Írd visszajelzést a jellemzésed készítője számára, amelyben megfogalmazod, mit gondolsz a rólad készült jellemzésről, és milyen hatással volt rád!

3. Készíts önjellemezést! Szövegedben add meg a választ a következő kérdésekre!

- Mik a személyes adataid? (Neved, korod, lakhelyed stb.)
- Mik a jellemző külső vonásaid? (Felhasználhatod az előző részben, a **4. c.**-ben elkészült leíró szövegedet.)
- Mivel töltöd a napjaidat?
- Milyen dolgokat szeretsz, mit nem szeretsz?
- Milyen szabadidős elfoglaltságaid, szokásaid vannak?
- Milyen a kapcsolatod a körülötted élőkkel? Milyen csoportokhoz, közösségekhez tartozol?
- Van-e szavajárásod? (Kérdezd meg a társaidat, hogy szerintük milyen jellemző szófordulataid vannak! Tudod-e, hogy mikor alkottad, vagy mikor és honnan vetted át őket?)
- Szerinted mik a legjellemzőbb tulajdonságaid?
- Miben változtál az elmúlt időben, mondjuk az egy évvel ezelőtti önmagadhoz képest?

1. a. Figyeld meg, hogyan látják önmagukat és egymást a generációk az alábbi párbeszédben! Milyen tükörben látják magukat, és milyen tükröt tartanak egymásnak?

Anya: – Várj, várj! Hová indulsz ebben az órában?

Heni: – A koncertre. A kedvenc DJ-m live setjére. Ahová elengedtetek. Kajakra szenilis mindenki ebben a családban!

Apa: – Hé, lassan a testtel! Ne beszélj így anyáddal!

Heni: – Oké, bocs, csak már ezer éve levajaztuk, és most itt széttrollkodja az estém.

Anya: – Én? Azt sem tudom, hogy ez mit jelent. Csak kérdeztem, hogy hová mész, mert már késő van.

Heni: – Késő? Fél tíz van! A koncert tizenegykor kezdődik! Jaj, na, biztos ti is jártatok ide-oda ennyi idős korotokban!

Anya: – Tizenegykor? Nem! Ha mi diszkóba mentünk, az szépen nyolckor elkezdődött, és éjfélre vége volt. És képzeld el, így is nagyon tuti kis bulik voltak. Ugye, szívem?

Apa: – Azért az én apám elég zabos volt az éjféλι diszkózás miatt is. Mindig aggódott, hogy „afférunk támad” valami „tró-gerekkal” vagy „huligánokkal”, ha olyan későn járkalunk az utcán. Emlékszem, mindig leült, és lökte a sódert, hogy bezzeg az ő idejében nem mentek el éjjel a fiatalok valahová, ahol rettenetes ricsaj árad a falon egy gépből, hanem szépen kiöltöztek fehér ingbe, szövetnadrágba, a lányok ünneplő ruhába, s indultak a cimborákkal a bálba, ahol zenekar volt – hegedű meg cimbalom, az volt a „fain muzsika”.

Anya: – Tényleg, az én szüleim is mindig szidták a diszkót, pedig az nagyon jó zene volt! Hallanák csak, hogy a mai gyerekek miket hallgatnak! Ami a te szobádból hallatszik néha, az konkrétan zaj!

Heni: – Nem, az zene. Sőt: jó zene. Csak te vagy öreg hozzá.

Anya: – Az lehet. Mert én már semmit nem értek. Így mész koncertre?

Heni: – Alap.

Anya: – Ezt megint nem értem. Beszélj érthetően, ha kérhetem! És még minket szidtak annak idején, hogy hogy beszélünk, meg hogy miféle göncökben flangálunk! Még hogy túl rövid a szoknya, meg túl feszes a blúz! Hogy oda ne rohanjak! Te meg elmennél egy cicanadrágban és egy térdig érő pulóverben, ami olyan, mintha az apád mérete lenne? Mik ezek a hobó cuccok? Hát nincs nektek normális ruhátok?

Heni: – Ez a normális ruhám! És igen, ebben fogok menni! Oversize pólóban, leggingsben és Converse-ben. Mert ebben érzem jól magam. Ha te túsarkú lakkcsizmában toltad, az a te dolgod, de attól még nem kell szétoltani, hogy szorult belém pár gramm ízlés! Apának biztos jobban tetszik...

Apa: – Igen, szerintem jó így. Nekem is volt hasonló tornacsukám, mondjuk nem került ennyibe...

Anya: – Ja, hát akkor öltözz, ahogy jólesik. Mondjuk nem is kell kicsípni magad, az is eseményszámba megy, hogy kiteszed a lábad a házból. Mi ennyi idős korunkban nem heverésztünk vagy görnyedeztünk naphosszat egy képernyő előtt. Értelmes dolgokkal töltöttük az időt.

Heni: – Nem mondom. És mik voltak azok az atom értelmes időtöltések?

Apa: – Sokat voltunk a levegőn, ha éppen tudni akarod. Persze a szüleink szerint inkább az otthoni munkában kellett volna segíteni, de mi... ahogy végeztünk a tanulással, elővettünk egy lasztit, felpattantunk a bicajra, vagy elmentünk görizni a srácokkal.

Heni: – Jaj, nem tudnátok emberi nyelven beszélni?!

Anya: – Emberi nyelven? Mert te emberi nyelven beszélsz?!

Heni: – Most komolyan? Bicaj meg göri meg tornacsuka?!

Apa: – Most az a baj, hogy mi is voltunk fiatalok, és nekünk is voltak klassz dumáink?

Heni: – Pff... ez annyira láma! Jösztek ezzel az oldszkúl jófejkedéssel, és még én kapom az ívet, hogy hogy beszélek. Na kész. Most írt rám Barbi. Tipli van.

b. Az előző szövegben mindhárom generáció magyarul beszélt, de nem ugyanazokat a szavakat használta, vagy amikor mégis, akkor sem feltétlenül értették ugyanazt rajta (pl. kinek mit jelent az, hogy „jó zene”). Keresd ki a szövegből, hogy mi kerülhet az alábbi táblázat egyes oszlopaiba, és írd be a megfelelő helyre azt, amiről sikerült információt találnod!

Mit jelent az egyes generációk számára, hogy	szülők szülei	szülők	gyerek
„jó zene”?			
„normális ruha”?			
„értelmes időtöltés”?			
„emberi nyelv”?			

c. Vannak olyan szavak, amelyeket egyik generáció használ, a másik számára azonban idegen, akár egyenesen zavaró. Ötleteljtek: szerintetek hogyan lesznek és miért lehetnek az egyes generációknak saját szavai?

2. A szövegben mindhárom generáció használ olyan kifejezéseket, amelyek értelmezhetetlenek egy másik generáció számára. Például a *lőki a sódert* vagy a *kapom az ívet* értelmezéséhez nem elég tudni, mit jelent a *lök* és a *sóder* vagy a *kap* és az *ív*. Azt is mondhatjuk, hogy ezek a kifejezések „nem átlátszóak”, nem látjuk, miből lehetne kitalálni a jelentésüket. Az ilyen **állandósult szókapcsolat** természetesen nem új találmány, minden időben mondtak ilyet az emberek (pl. *sán-tikál valamiben*, *ennek befellegzett*, *lővő tesz valakit* stb.) Gyűjtsetek olyan átalatok használt kifejezéseket, amelyeknek minden szavát ismerheti egy másik csoport vagy generáció, de a kifejezés jelentését azokból nem tudhatja kitalálni!

3. a. Az alábbi mondat mely szavait tudnád más szavakra kicserélni úgy, hogy a mondat jelentése a lehető legkevésbé változzon? Milyen szavakkal helyettesítenéd őket?

Oké, bocs, csak már ezer éve levajztuk, és most itt széttrollkodja az estémet.

b. Mely szavakat lehet fontos kicserélni azért, mert nem érti a beszédpartner?

c. Milyen helyzetben cserélnél olyan szavakat is, amelyeket ért a beszédpartner? Mely szavakat, mire és miért?

d. Figyeld meg azt a mondatot, amelyben minden szót kicseréltél egy közérthetőbb, semlegesebb rokon értelmű szóra (**szinonimára**)! Ez a mondat is érthető lenne a párbeszédbeli beszédpartnerek számára? Vajon miért választotta mégis a másik változatot a beszélő?

Szavaink egy részének társas üzenete van. Azt például, hogy *ablak* vagy *csónakázik*, nem lehet másképpen mondani, tehát nem választás kérdése, hogy milyen szót használok rá. Az viszont már választás kérdése, hogy például *kerékpárt*, *biciklit*, *biciglit*, *bicajt*, *bicót*, *bringát*, *caglát* stb. mondok-e. Ugyanarra a járműre utalnak ugyan, de a szóválasztással elárulhatom az életkoromat, azt, hogy mennyire hivatalosnak vagy fesztelennek tekintem a beszédhelyzetet, a földrajzi tájegységet, ahonnan jövök, vagy hogy egy csoporthoz tartozom stb. Akárcsak az öltözködésben, nyelvi értelemben is a **stílus**: választás.

A nyelvi stílus egyik alelete a **szleng**. A szleng egy olyan **csoporthoz tartozás jele**, amelynek az ismerete és a használata *intenzív beszédkapcsolatot* és *közvetlenséget* feltételez a beszédpartnerek között. Így sokszor valamely réteghez kapcsolódik: többnyire foglalkozási vagy korcsoportok használják egymás között, s a kívülállók korántsem mindig értik. Így a beszédmódunk a „bennfentesség” jele lehet mások számára: azt közvetíti, hogy egy bizonyos körben, környezetben, témában otthonosan mozgunk. Vagyis az összetartozásnak és a másoktól való elkülönülésnek vannak nyelvi jegyei, jellemzői.

4. Vitassátok meg, érvényesnek találjátok-e a szleng szavakra azt, amit Csepeli György szociálpszichológus mond a divatról! „*Mindig csak a ma divatja izgalmas és érdekes. A tegnap divatja nevetséges.*”

Az olvasott szövegben a szülők és nagyszülők „saját szavai” is a fiatalkori nyelvhasználatukat idézik. A fiatalokra tehát minden korban jellemző egy sajátos beszédmód. A szleng azonban dinamikusan változik: ami nemrég még újszerű és jópofa, eredeti és szellemes nyelvi lelemény volt, ma már elcsépelte; ami nemrég még egy szűkebb csoporthoz tartozás jele volt, ma már elveszítette csoporthoz utaló jellegét azért, hogy szélesebb körben elterjedt; ami szüleinknek az ifjúságukat idéző, fesztelen beszédmód, az nekünk lehet vaskosan régies, néha egyenesen finomkodó (modoros), vagy egyszerűen érthetetlen.

5. A szleng szavak egy része idegen nyelvekből származik. Keresz ilyeneket a Heni és szülei között zajló párbeszédben! Tudsz-e továbbiakat felsorolni a saját környezetekben használt szlengből? Milyen forrásnyelveket tudsz azonosítani a példák alapján? Mit gondolsz, miért pont ezeket?

forrásnyelv: az a nyelv, amelyből egyes formákat, szavakat, mintázatokat átvesszünk.

Noha szokták mondani, hogy valaki „szlengben beszél” (hasonlóan ahhoz, hogy „nyelvjárásban beszél”), de a szleng nem egy nyelvváltozat, csak egy **szó- és kifejezőkészlet**, amit mindenki annak a nyelvváltozatnak a szabályszerűségei szerint használ, amelyet vagy amelyeket amúgy is beszél.

6. Szerinted van kapcsolat a szleng és a trágár szóhasználat között? Mond trágár szavakat olyan ember is, aki nem használ szlenget? Használhatunk olyan szlenget, amelyben nincsenek trágár szavak?

Sokan elmarasztalják a szlenget trágár szóhasználat miatt. A szleng és a trágárság viszont nem kapcsolódik szervesen össze. A szleng kifejezéseket, csoport jellegük miatt, nem mindenki érti, a trágárságokat azonban többnyire minden beszélő felismeri, és tisztában van a jelentésükkel. Azt is tudják a beszélők, hogy a trágárságok használata egy társadalomban szigorúan korlátozva van (ezért nevezzük őket tiltott vagy ún. **tabu szavaknak**). Szleng és trágárság akkor fonódik össze, ha egy beszélő(csoport) nem veszi figyelembe a különböző korlátozásokat, például nem tartja tiszteletben a trágár szavakra vonatkozó tiltást. Ez azonban a beszélőnek/csoportnak a társadalmi együttélési szabályokhoz való viszonyát tükrözi, nem pedig a szleng sajátossága.

7. Jelöld, hogy mennyire tartod érvényesnek az alábbi kijelentéseket! Válaszaitokat beszéljétek meg az osztályban!

1. egyáltalán nem

2. nem nagyon

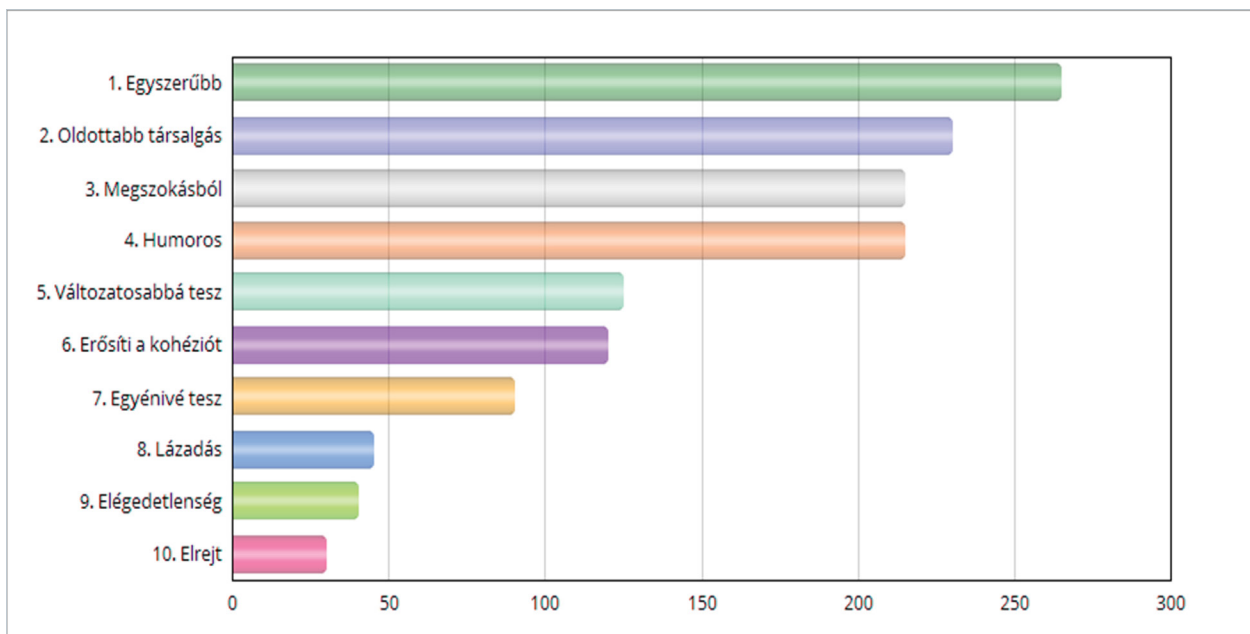
3. többé-kevésbé

4. nagyrészt

5. teljesen

Jól ismerem a korosztályom szlengjét.	1.	2.	3.	4.	5.
Gyakran használok szlenget.	1.	2.	3.	4.	5.
Szerintem a szleng pontos és kifejező.	1.	2.	3.	4.	5.
Szerintem a szleng humoros.	1.	2.	3.	4.	5.
Szerintem a szleng összetartozást fejez ki.	1.	2.	3.	4.	5.

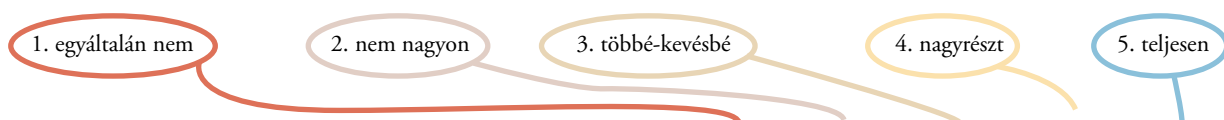
8. Az alábbi grafikon 320 fiatal választ összegzi arról, hogy szerintük mik a szleng szerepkörei, ők miért használják szlenget. (Egy vagy több választ is meg lehetett jelölni a felkínált tízből.) A következő táblázatbeli kijelentésekről a grafikon alapján állapítsd meg, hogy igazak (I) vagy hamisak (H)! Karikázd be a helyes válasznak megfelelő betűjelet!

(Parapatics Andrea: *Fiatalok nyelvi mentalitása és a szleng*)

A szlengnek a társadalom elleni lázadást vagy a világgal való elégedetlenséget kifejező funkciója jellemzőbb, mint az, hogy csoport-összetartozást (kohéziót) erősítő szerepe van.	I	H
A legtöbben azért használják, mert ez a legegyszerűbb eszköze annak, hogy mondandójukat nyelvi formába öntsék.	I	H
A legkevesebben azok voltak, akik szerint a szleng egyik szerepe az elrejtés, vagyis hogy bizonyos dolgokat a felnőttek/más csoportbeliek füle hallatára is meg lehessen beszélni anélkül, hogy azok értenék.	I	H
A szlengnek az egyéniséget kidomborító szerepét többen látják jellemzőnek, mint azt, hogy a szlenghasználat a kommunikációs eszközkészlet változatosságához járul hozzá.	I	H

9. a. Az előző kérdőívhez hasonlóan értékeld az alábbi kijelentéseket! Válaszaitokat beszéljétek meg az osztályban!

	1.	2.	3.	4.	5.
Szerintem a szlengre szükség van.					
Szerintem használhatunk szlenget a barátainkkal való beszélgetésben.					
Szerintem használhatunk szlenget a szüleinkkel való beszélgetésben.					
Szerintem használhatunk szlenget a tanárainkkal való beszélgetésben.					
Szerintem használhatunk szlenget idegen felnőttekkel való beszélgetésben.					
Szerintem használhatunk szlenget az iskolai írott munkáinkban.					
Szerintem megjelenhetnek szlenges kifejezések az irodalmi szövegekben.					

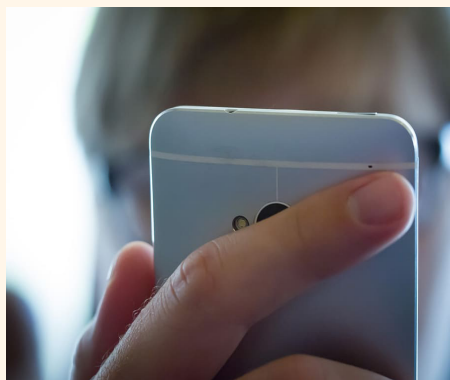
b. A fenti kérdőívre adott válaszaitokból kiindulva beszéljétek meg, hogy milyen helyzetben lehet, és milyen helyzetben nem illik, nem ajánlott szlenget használni! A megbeszélést követően rögzítsetek egy, az osztály egésze számára elfogadható használati kört!

1. Az alábbi levél a *TiniGyorssegély* nevű online fórumra érkezett. Mi derül ki a levél írójáról a szöveg alapján?

Sziasztok,

Z vagyok, most lettem 14 éves. Szülinapomra végre megkaptam a telefont, amit kinéztem magamnak, és az engedélyt, hogy regisztráljak a közösségi oldalakon. A szüleim nagyon szigorúak, úgyhogy eddig csak kívülről nézhettem, vagy hallgathattam mások beszámolóit a pörgésről, ami ott zajlik. Első nap elkészítettem a profilomat, aztán keresni kezdtem az ismerősöket. Jó sokat megtaláltam, bejelöltem őket, ők is vissza. Ez tartott néhány napig, aztán csend lett, nem történt semmi. Csomóan nem jelöltek vissza, akik meg igen, azoknak hiába reagáltam a képeire, megosztásaira, ők nem írtak semmit a fotóm alá. Elkezdtem privátban írni embereknek, de legtöbbször csak tömönatokban válaszoltak, és hamar kifogytunk a témákból. Eldöntöttem, hogy érdekessé teszem magam. Elkezdtem mindenfélét posztolni, amiket másoktól láttam: az ovis csoportképet, a mókust, amit láttam, szelfit a turmixommal, vicces mémeket, amik szembejöttek. Azonnal reagálok mások megosztásaira, hízelgő kommenteket írok, live-olok a sulibulikról. Egyre többen küldenek reakciókat, és kommentelnek is, de még mindig nem olyanok, akik érdekelnének. Szerintetek mit csinálok rosszul? Mit tegyek, hogy barátokat szerezzek? Jelöljek be ismeretleneket? Nem tudom, mit tehetnék még, mert így is egész nap a kijelzőt bámulom, a szüleimnek is fogy a türelme, már azon gondolkodnak, hogy elkobozzák a telómat. Adjatok tanácsot, kérlek!

Kösz, hogy segítetek! Üdv, Z.

2. a. Hogyan írja le Z a saját problémáját? Milyen megoldásokat keres, és milyen akadályokba ütközik? Szerinted miért?

b. Szerinted jól látja a saját helyzetét és a lehetséges megoldásokat?

c. Mit gondolsz, hogyan mesélne Z online életéről egy kortárs ismerőse? Mit tudnának mesélni róla a szülei?

3. Képzeld el, hogy te is a *TiniGyorssegély* munkatársa vagy! Adj tanácsot Z-nek!

4. a. Miért nem tudná megérteni az unokája problémáját Z nagymamája, aki nem aktív semmilyen közösségi oldalon?

b. Magyarázzátok el a nagymamának, hogy mi Z problémája! Mit kell átalakítanotok? Mi okoz nehézséget a magyarázat megfogalmazásában?

c. Gyűjtsetek olyan szavakat, amelyeket szerintetek 5, 10 vagy 50 évvel ezelőtt egyetlen beszélő sem használt! Szerintetek hogyan és miért jöttek létre ilyen szavak?

Az általatok gyűjtött szavakat, akár csak az olyan szavakat, mint a fenti levélben használt *posztol*, *közösségi oldal*, *live-ol*, *comment*, *visszajelöl*, *szelfi*, *mém*, illetve az olyan, új jelentésben használt szavakat, mint a *megosztás*, *profil*, *privát*, *bejelöl*, *kijelző* **neologizmus**oknak nevezik, ezzel utalva ezek újszerűségére vagy újkeletűségére.

Janikovszky Éva: *A tükör előtt*

(Egy kamasz monológja)

Pocsék vagyok, fantasztikusan pocsék. Hiába bámulom magam a tükörben, ez napról napra csak rosszabb lesz. A legfantasztikusabb az, hogy észre sem vettem, mikor lettem ilyen pocsék. Mert tavaly még egész normális srác voltam, az tuti, arra még emlékszem. Nem is néztem én akkor sose tükörbe, csak ha véletlenül nekimentem.

De most muszáj, most folyton bámulnom kell magam, merthogy ilyen fantasztikusan pocsék lettem. Kész látványosság.

Mással azért arénáznak otthon, hogy borotválkozzon rendesen, velem meg azért muriznak az öregek, hogy miért nem mosdok. Mintha azt a piszkot le lehetne mosni! De nem értik, egyszerűen nem értik, hogy nekem az a piszok a szakállam, és

Tavaly is piszkos voltam, em- az legalább normális piszok

És tavaly a fejem is akko- fejnek lenni kell egy normá- nyúlt, a fejem meg össze- mitől van ez? Ha legalább a lyen. Ezt a vackot se növesz- mert ez nem haj, ez pókháló, hogyan fésülködjön, de ezt

Ha előrefésülöm – ronda, lasztom – akkor még rondább.

És a szemem! Nem arról érdekel. De az, hogy még néz- az mégiscsak sok. Nem mint- azzal nincs baj. Hanem a néz- idegeire megy. Mert ha figyelek akkor az én szememben nem az mert biztos, hogy rám szólnak: aztán nem is szívesen nézek arra,

beszélek, fiam, nem a falnak, ne vágj olyan unatkozó képet!

És a számmal ugyanez az ábra. Én azt se tudnám, hogy van, ha nem figyelmeztetnének rá: Most mért húzod el a szádat? Már semmi nem tetszik? Pedig én semmit nem csinállok vele. Egyszerűen olyan. Ferde. Tavaly még teljesen normális volt. Hát nem fantasztikus? És amikor már végre elfelejteném az egész ronda képemet, és végre nevetek, mert jó kedvem van, akkor tuti, hogy bejön a megjegyzés: Pont úgy röhögsz, mint a fakutya! Ettől persze mindjárt elmegy a kedvem, akkor meg az a baj. Hogy te milyen fancsali pofákat tudsz vágni!

Hát ilyen vagyok. Jobb rá se gondolni, de muszáj, mert más, ha már a feje ilyen pocsék, legalább különben normális.

De én sovány vagyok. Belőlem soha nem lesz izompók, soha életemben, pedig egészen normális kissrácnak indultam. Tavaly még volt rajtam izom, a karomon, a lábamon, volt vállam, meg minden. Sose néztem tükörbe, mert nem érdekelt az ügy, de tudom, tavaly volt rajtam izom, normális formám volt. Az idén meg: mint akin átment az úthenger, piszokul megnyúltam, vékony a karom, vékony a lábam, eltűnt a vállam. Hiába veszek fel két pulcsit, hogy mutassak valamit, mintha vállfán lógná.

Más, ha már ilyen piszokul sovány, legalább tud lezseren mozogni. Lezseren, mintha direkt volna ilyen sovány. De én hiába himbálom magam, hiába járok zsebre dugott kézzel, görnyedt háttal, hiába dobálom a lábam, hiába csoszogok, nincs benne semmi elegancia. Próbálhatok én akármit, rajtam már semmi sem segít.

Pocsék vagyok, fantasztikusan pocsék, nem csoda, ha a Kati rám se néz.

lékszem rá, hogy piszkos voltam, de volt, az lejött, ha megmosdottam.

ra volt, amekkorának egy normális lis nyakon. Az idén a nyakam meg- ment. Fantasztikus. Csak tudnám hajam göndör volna, de semmi- teni nem érdemes, se levágtatni, ez ökörnyal. Más pontosan tudja, fésülni se lehet.

ha hátrafésülöm – ronda, ha elvá- Fantasztikus.

van szó, hogy nem szép, az nem ni sem tudok vele normálisan, ha rosszul látnék, primán látok, semmel, mert az mindenkinek az valakire, és érdekel is, amit mond, érdeklődés csillog, tuti, hogy nem, Mit bámulsz olyan hülyén? Ezért

aki beszél hozzám. Akkor persze az van, hogy: Hozzád

- **1.** Ha az alcím nem jelezne előre, hogy egy kamasz – mégpedig egy kamasz fiú – „monológját” fogod olvasni, miből tudnál következtetni mégis a beszélő kilétére? Kövesd nyomon a szövegben az erről árulkodó mozzanatok!

- **2. a.** Tükör előtt állni, tükörbe nézni mást jelent a kamaszkorban, mint az emberi élet más szakaszaiban. Vajon miért? Mit árulnak el erről a szövegünkben beszélő fiú tapasztalatai? És ti mit gondoltok erről? Beszéljétek meg az osztályban!
 - b.** A hétköznapi nyelvben is előfordulnak „tükrös” szófordulatok. A „tükörbe nézés”-re való felszólítás figyelmeztet az önismeret fontosságára, illetve arra, hogy fontos számot vetnünk tetteink helyességével. Ismertek még ilyen nyelvi fordulatokat?

- **3. a.** Milyen testi változásokról „tanúskodik” a tükör? Kövesd végig a szövegben! Mely szavak, fordulatok juttatják kifejezésre, hogy a fiúnak nem tetszik, amit a tükörben lát?
 - b.** Vajon tárgyilagos a fiú ítélete önmaga külsejéről? Apró elszólásaiból kiderül, hogy ezt a szigorú mércét csak önmagára vonatkozóan érvényesíti. Keresd meg a szövegnek ezeket a helyeit! Lehet, hogy külső szemmel nézve nem is „pocsék” a beszélő? Beszéljétek meg az osztályban!

- **4. a.** Milyen elvárásoknak szeretne megfelelni a szöveg beszélője külsejével és beszédmódjával? A szöveg alapján válaszolj!
 - b.** Keresd meg a szövegben azokat a szavakat, fordulatokat, amelyek ma már nem tűnnek ismerősnek. Ki tudod következtetni a jelentésüket a szövegösszefüggésből? A ti nemzedéketek milyen szavakat használ ezeknek a tartalmaknak a kifejezésére?

- **5.** A szöveg mely mozzanatai tanúskodnak arról, hogy a kamasz fiú elsősorban mások szavainak „tükrében” látja magát csúnyának? Keresd meg a szövegben ezeket a helyeket! Kiknek a szavait idézhetik? Vajon a nemtetszés, ami bennük kifejeződik, valóban a fiú külsejének szól? Vagy inkább a viselkedésében és a beszédmódjában változott meg valami, ami okot ad a nemtetszésre? A szöveg alapján próbáld megállapítani, mi lehet ez a változás!

- **6.** Figyeld meg a szöveg utolsó mondatát! Milyen új információ jelenik itt meg, amit egészen idáig nem osztott meg a kamasz fiú? Mit változtat ez az információ a teljes szöveg értelmezésén?

- **7. a.** A szöveg alcíme: *Egy kamasz monológja*. A *monológ* görög eredetű szó, jelentése: ’magánbeszéd’ vagy ’egyedül beszélő’. Tapasztalhattad te is, hogy amikor magunkban beszélünk, akkor ez a „beszéd” többnyire nem teljes mondatok vagy szerkesztett szöveg formáját ölti. De mit jelenthet a *monológ* mint irodalmi műfaj? Indulj ki az olvasott szövegből! Figyeld meg, ki, hogyan és miről beszél!
 - b.** Beszéljétek meg, miért hatásosabb ebben a szövegben a monológ forma a külső nézőpontot alkalmazó elbeszélő formánál!

 - c.** Mik lehetnek a monológ jellemzői? Készítsetek gondolkodástérképet a témában, majd egészítsétek ki az alábbi összefoglaló alapján!

Olyan pillanatokban, amikor erős érzelmeket élünk át, pörögni kezdenek a gondolataink, és ezeket meg is fogalmazzuk a magunk számára valamilyen módon. A **monológ** olyan közlésforma, amely ilyen helyzetet idéz fel, azaz a szereplő gondolatait önti nyelvi formába. Az írott monológot olvasásra szánták, ezért nem olyan csapongó és töredékes, mint a mi gondolataink hasonló helyzetben. Érthető, olvasmányos formában fejezi ki a szereplő pillanatnyi érzelmeit, gondolatait. A monológ stílusa és nyelvváltozata sokat elárul a beszélőről.

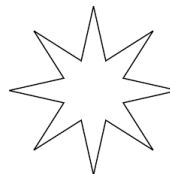
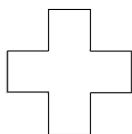
8. Hogy szólna egy kamaszlány monológja *Tükör előtt* címmel? Próbáld megírni úgy, hogy a monológ egy lány szemszögéből szóljon – a humort sem nélkülözve – az önismeret, az önkifejezés és a tetszeni vágyás ütközésének nehéz kamaszkori próbatételéről!

Tudtad? A tükörszimmetria két oldal azonosságát jelenti. Legegyszerűbben úgy ellenőrizhetjük, hogy egy tárgy, élőlény vagy kép tükörszimmetrikus-e, hogy a középvonalukra tükröt helyezünk, és akkor a tükörben az egyik fél tükörképeként jelenik meg a hiányzó, a tükör által eltakart másik fél. Ha így pontosan az eredeti teljes tárgyat látjuk, akkor az tükörszimmetrikus. Vagyis ez a középvonal a szimmetriatengely. Minél szimmetrikusabb valami, annál jobban hasonlít a tükörképe a fényképére.

Volt alkalmad megfigyelni mások arcát élőben és tükörben? Láttál különbséget?

1. a. Hol lehet az alábbi képek szimmetriatengelye? Minek alapján lehet ezt megállapítani?

- b. Nézz utána, hogy mi a palindrom! Miben hasonlít a palindrom szerkezete a fenti ábrákhoz?
- c. Van-e a palindromoknak szimmetriatengelyük? Ha van, mit jelent ez, és hol helyezkedik el? Ha nincs, miért nincs?

kék kerek Anna
inni kellek

Csak a mama makacs.

Aki takarít rám, az a mártír, a Katika.

Alább az a laza kazal a zabbála.

2. a. Figyeljétek meg, hány szereplőt említ a szerző az alábbi blogbejegyzésben, és milyen leírásokat használ rájuk? Mit tudunk meg a szereplők közötti viszonyokról?

„a fiú, akibe 10 évesen halálosan szerelmes voltam, és aki ezzel egy időben a legjobb barátnőmbe volt halálosan szerelmes, aki pedig egy másik fiúba volt halálosan szerelmes (így szerettük mi körbe egymást ifjúkorunk hajnalán – de legalább mindenkit szeretett valaki); szóval ez a fiú úgy hív minket, az akkori legjobb barátnőmet és engem, nagyvonalúan, hogy *régi szerelmeim*. és olyan kedvesen mondja, hogy nincs is kedvem emlékeztetni a nagy régi szerelmesség részleteire, aszimmetrikusságára.” (agnus.co nyomán)

- b. Mikor tűnik egy kapcsolat „szimmetrikusnak”? Szimmetrikusak-e a fenti bejegyzésben felidézett kapcsolatok? Miért?

c. A bejegyzés szerzője így fogalmaz: „*de legalább mindenkit szeretett valaki*”. Annak alapján, amit a helyzetről tudunk, igaz-e ez a kijelentés? Ha igen, miért? Ha nem, írd át úgy a szöveg elejét, hogy a mondat igaz legyen!

d. Írd át a szöveget úgy, hogy ez a mondat találjon a végére: „ – *de legalább valaki szeretett mindenkit.*”! Mit kellett megváltoztatnod?

e. A tapasztaltak alapján hogyan tudnád elmagyarázni, hogy mi a jelentéskülönbség a két záró mondat között? A szövegeid alapján kire vonatkozik a *mindenkit* és kire a *valaki* az első, illetve a második mondatban?

1. Legalább mindenkit szeretett valaki.
2. Legalább valaki szeretett mindenkit.

3. a. Figyeljétek meg, hogyan viselkednek az egyes szereplők az alábbi történetben! Hogyan értenék a történetet, ha nem nevekként olvasnánk a kiemelt szavakat? Hogyan és hol változna a mondat szavainak hangsúlyozása?

Csapatmunka

Egyszer volt, hol nem volt, volt egyszer négy ember, név szerint: *Mindenki*, *Valaki*, *Bárki* és *Senki*. Egy szép napon szóltak *Mindenkinek*, hogy akadt egy fontos munka, sürgősen meg kell csinálni. *Mindenki* biztos volt benne, hogy *Valaki* megcsinálja. *Bárki* megcsinálhatta volna, viszont *Senki* se csinálta meg! *Valaki* dühös lett emiatt, mivel ez *Mindenki* dolga lett volna. *Mindenki* úgy gondolta, hogy *Bárki* megcsinálhatná, és *Senki* nem vette észre, hogy *Mindenki* kerüli a munkát. Végül *Mindenki* dühös lett *Valakire*, amiért *Senki* nem csinálta meg azt, amit *Bárki* megtehetett volna.

b. A szöveg alapján fogalmazd meg, mit jelentenek a *mind-*, *vala-*, *bár-lakár-* kezdetű szavak? Milyen más végződések lehetnek a *-ki* utótagon kívül?

c. A negatív közlésekben megjelenő *se-* kezdetű szavak (*semmi*, *senki*, *sehol*, *sehogy* stb.) jelentése miben hasonlít a *mind-*, *vala-*, *bár-lakár-* kezdetű szavak jelentéséhez, és miben tér el ezektől?

A *mind-*, *se-*, *bár-lakár-*, *vala-* kezdetű szavak az emberek, dolgok, helyek stb. egy csoportján értelmezhetők. A *vala-* kezdetű szavak (pl. *valaki*, *valami*, *valahol* stb.) ennek a csoportnak egy elemére utalnak, de nem tudni pontosan, hogy melyikre. Ezért nevezzük ezeket a szavakat **határozatlan névmások**nak. A *bár-lakár-* kezdetű szavak ezzel szemben a csoport egy tetszőleges elemére utalnak, a *mind-* kezdetűek a teljes csoportra, annak minden elemére, a *se-* kezdetűek pedig a csoport minden elemét kizárják. Ezek mind **általános névmások**.

Ha ilyen (határozatlan vagy általános) névmásból több is van a mondatban, akkor az értelmezésük gyakran a sorrendjüktől függ.

A *se-* kezdetű általános névmások alakjában sok esetben a *se-* előtagot egy kérdő névmás követi, pl. *se-honnan* = *sehonnan*. Ilyenek még a *sehogy*, *semennyi*, *semekkorá*, *semelyik* stb. Ezzel szemben az olyan szavakat, mint pl. a *semmiért*, *semmilyen*, *semmikor*, *semmiféle* elképzelhetjük úgy is, hogy bennük az előtag nem pusztán a *se-*, hanem a *semmi* szó, ami „összecsiszítja” a kérdőszóval: pl. *semmi* + *milyen* = *semmilyen*. Mindkét típust egybeírjuk.

Külön írjuk azonban azt a *nem*, *ne*, *sem* vagy *se* szót, amely követi a *se-* névmást (pl. *sehogy sem*, *sehová se*, *semmit nem*). Kivételek: *sohase(m)* és *sose(m)*.

1. a. Nézzétek meg közösen Kiss Dóra videóját! (<https://www.youtube.com/watch?v=qh0aOvCQZDc>) Milyen problémákat és viselkedésformákat boncolgat? Hogyan tart tükröt ez a videó a kamaszoknak?

b. Milyen vonásaiban emlékeztet a vlog-bejegyzés az olvasott monológra? Miben tér el tőle?

vlog: a videoblog rövidítése. Olyan virtuális tartalom, amelyet egy nyilvános videómegosztó oldalon tárolnak, és rendszeresen újabb és újabb felvételekkel bővül. Ezeket a felvételeken a készítő (vlogger) aktuális, számára érdekes témáról beszél vagy kihívásokat teljesít a kamera előtt.

2. a. Hogyan tükrözi a videó a vlogger személyiségét? Milyenek látjátok a felvételen szereplő lányt? Miért?

b. Követnéd Dóra vlogját? Ha igen, miért? Ha nem, miért nem?

c. Hogyan tükrözik a videó alatt megjelenő kommentek azt, hogy a nézők mit gondolnak az elhangzottakról? Keresz olyan kommentet, amely értékes visszajelzést takar! Milyen a jó komment?

3. Adj címet az alábbi ismeretterjesztő szövegnek!

Vekerdy Tamás szavaival élve, ki lehetne tenni a kamaszokra egy táblát, amelyen a következő felirat szerepel: „Átéptetés miatt átmenetileg zárva”. Ebben az időszakban elképesztő változások mennek végbe az agyi és testi folyamatok tekintetében is, de a viselkedés területén és az érzelmi életben is.

A kamaszkor funkciója és lényege, hogy a felnőtté váláshoz szükséges identitást kialakítsa magában a fiatal, megtalálja saját magát, hitét, a helyét a világban, kifejlessze magában mindazt, ami felnőtté tesz egy embert.

Ebben a szakaszban kezdődik a gyermeki test felnőtt testté való átalakulása is, ami nem kevés bizonytalansággal, kínos élménnyel és fájdalommal jár. Ha a testünkkel vagy annak egyes jellemzőivel igen elégedetlenek vagyunk, komoly szégyen, rejtőzködés forrása lehet, és számos olyan viselkedése – például evés, edzés –, amely révén testünket befolyásolni akarjuk. Sok esetben azonban nem a testünkön, hanem a testképünkön és annak elfogadásán kéne dolgozni. Ugyanakkor a negatív testkép, amely sok ember egész életét végigkíséri, illetve a kamaszok 60 százalékát jellemzi, nem azonos a testképzavarral, amely a testélmény összetett zavar.

A negatív testkép, és a testtel való elégedetlenség hozzájárul a klasszikus evészavarok, az anorexia és bulimia kialakulásához és fennmaradásához. Az evés a test változtatásának egyik fontos „eszköze”, így a klasszikus evészavarokban, mint az anorexia és a bulimia, az evési szokások a soványságideál és testsúlyfóbia jegyében voltaképpen „kiszolgálják” a testképzavart, főleg a lányok esetében. Férfiaknál gyakoribb az izomzat méretével való kényszeres foglalkozás és az izomtömeg növelésének intenzív vágya. Esetükben a testizomzat növelését célzó speciális étrend, a táplálékkiegészítőkkel, szteroidokkal való visszaélés és a testedzésfüggőség mögött szintén testképzavar állhat.

(Csizmadia Dóra Dalma blogja nyomán)

4. Hogyan címkézi fel Vekerdy Tamás a kamaszkort? Magyarázd meg a szöveg alapján, milyen hasonlóságokra alapoz ez a felvetés!

5. Válaszolj a szöveg alapján az alábbi kérdésekre!

- Mik az evészavarok?
- Miért tekintik a kamaszokat fokozottan veszélyeztetettnek az evészavarok kialakulását tekintve?
- Szerinted milyen jelek utalhatnak arra, hogy egy barátod evészavarokkal küzd? Mit tehetsz, hogy segíts neki?

6. Állíts össze egy 5 kérdésből álló tesztet, amely alapján egy kamasz megvizsgálhatja, mennyire negatív a testképe!

7. Keresd ki a fenti ismeretterjesztő szövegből, hogy Janikovszky Éva szövegének beszélője

- milyen, kamaszokra jellemző érzelmeket élhet át!
- milyen, kamaszokra jellemző problémákkal, zavarokkal, nehézségekkel küzd!
- milyen tanácsot kaphatna a szakértőktől a problémáira!

8. Mi a közös Kiss Dóra videójában és a fenti ismeretterjesztő szövegben? Miben különbözik az, ahogyan az érintett kérdéstről beszélnek?

9. a. Ismered az alábbi szavak jelentését? Magyarázd meg őket előzetes ismereteidre támaszkodva vagy a szövegkörnyezet alapján, amelyben a szöveg írója használja!

identitás

klasszikus

anorexia

bulimia

ideál

fóbia

intenzív

szteroid

b. Keresd meg az előző alpont szavait az *Idegen szavak szótárában*! Megváltoztatja vagy kiegészíti az ott megjelenő meghatározás az általad leírt jelentést? Ha igen, hogyan?

c. Mit gondolsz, miért szerepel ennyi idegen szó a szövegben? Ki tudnád cserélni őket közismertebb magyar szavakra? Ha igen, mire? Ha nem, miért nem?

Tudtad? A magyar nyelv szavainak egy részét más nyelvekből vettük át, de olyan is van, hogy más nyelvbéli szavak mintájára alkottuk. Pl. az *anyanyelv* szavunk mintája a német *Muttersprache* volt, a *virágvasárnap* a horvát *Cvetna nedelja* fordítása, a *mássalhangzó* a latin *consonans* szóra vezethető vissza, a *letölt* az angol *download* szóra, a *családorvos* pedig a román *medic de familie* kifejezésre. Az ilyen fordításokat **tükörszavak**nak hívják.

Gyűjts még hasonlókat! Mi a *családorvos* magyarországi megfelelője?

10. a. Társítsd a megadott szavakat és kifejezéseket a nekik megfelelő foglalkozással!

karamellizál	skicc	húrelmélet
nagytotál	vezérműsíz	pészméker
dribbling	upgrade-el	aorta
spékelőtű	trend	injektor
forgatókönyv	les	tárhelyigény
		foton

- szívsebész
- autószerelő
- alkalmazástervező
- labdajáték-edző
- divattervező
- szakács/cukrász
- fizikus
- filmkritikus

b. Milyen foglalkozást társítanál a 9. a.-ban felsorolt szavakhoz? Miért?

c. Van olyan ismerősöd, akinek a szakmája számodra különösen érdekes? Milyen szakkifejezések jellemzőek erre a szakmára?

d. Nézz utána olyan szakmáknak, amelyek a régebbi időkben vagy más országokban, más vidékeken léteztek vagy léteznek! Válassz egyet, nézz utána, hogy miben áll(t) ez a munkakör, és milyen szakkifejezések jellemzik! Mutasd be a szakmát osztálytársaidnak!

Az egyes szakmáknak és tudományterületeknek olyan saját szavaik és kifejezéseik vannak, amelyet az adott területen jártas, „beavatott” beszélők jól ismernek, de a kívülállók számára ismeretlenek, vagy legfennebb „látásból” ismerősek, vagyis nehezen tudnák pontosan megadni a jelentésüket, leírni az általuk jelölt eszközt, folyamatot stb. Ráadásul nem elég az egyes szavakat érteni ahhoz, hogy tudjuk, mit ért például a könyvelő azon, hogy *átcsoportosítja a kiadásokat*, vagy az orvos, ha az *átültetett szerv akut kilökődéséről* beszél.

A szakkifejezések vagy más néven **terminusok** egy pontosan meghatározott fogalomnak az egyértelmű megnevezésére használatosak. Lehetnek szavak (pl. mint a fenti *les*, *spékelőtű*, *foton* stb.), szókapcsolatok (pl. *Pitagorasz tétele*, *kovalens kötés* stb.), de akár egész mondatok is (pl. a *Vigyázz!*, ami katonai terminusként, vezényszóként nem ugyanazt jelenti, mint a köznyelvben, vagyis nem arra szólít fel, hogy óvakodj).

A szakterminusok gyakran idegen eredetűek (lásd: *upgrade-el*, *dribbling*, *trend*, *injektor*, *aorta* stb.). Így, aki kívülállóként kíváncsi egy terminus jelentésére, annak a különböző **szakszótárakon** kívül az *Idegen szavak szótára* is segítségére lehet.

e. Gyűjtsetek szakkifejezéseket az iskolai tantárgyaitok területéről!

2. Nyelvi tükrök

Lászlóffy Aladár: *Nevek* (részlet)

A mai embernél a név csupán arra szolgál, hogy valakit másoktól megkülönböztetni, önmagával azonosítani lehessen. Mindenkit a nevéről jegyzünk meg. Fontos, híres embereket pláne! A nevük olyan, mint valami dátum, sőt sokszor egy dátumot is felidéz, mint ahogy a dátum is a nevet; 1514 – Dózsa; 1784 – Horea; 1848 – Petőfi Sándor és Avram Iancu...

Valaha azonban a névadás több volt egyéni személyi adatnál. A régiek észjárásában sok száz, sőt sok ezer évvel ezelőtt a név olyan kellett, hogy legyen, mely viselőjének tulajdonságairól, jelleméről is sok mindent elmesél már. Egyszerű halandóknál és hősoknél igyekeztek a név által azt emelni ki, ami legfontosabb tulajdonsága volt, ami által személyiséggé vált. Hogy kézenfekvő mesebeli példákat idézzünk: Fehérlófia, Babszemjankó, Hófehérke, Hamupipőke. Hasonlókat a mi korunkhoz közelebb főleg az irodalom által megörökítve vagy felelevenítve az indián történetekben találunk: Sólyomszem, Nagy Medve meg a többiek.

A tudomány nagyon kevés, csak közvetett úton szerzett adattal rendelkezik arról, hogy az ősi társadalmakban hogyan alakultak ki az első nevek, névadási szokások. Előbb a személyneveké s csak jóval később a családneveké. De bármely népről állítható, hogy kezdetben saját közszavaival igyekezett megnevezni közösségének tagjait. A nevek egy része aztán szokásszerűen öröklődővé, általánossá vált, és át is vették, évszázadok, évezredek távolából is, mindig a saját nyelvükhöz, kiejtési szabályaikhoz idomítva alakját a neveknek. Az indiánok közt ki tudja hányadik, hányezredik Winnetou volt az, akit mi ezen a néven számon tartunk, és az első Georgiosz nevű ember óta ki tudja hány millió György, Gheorghe, Georges, Georg volt és van a világon!

Egyes történelmi figurák esetében már szinte vezetéknev és személynév kapcsolatot mutatnak az erényekhez, legfőbb jellemvonáshoz kapcsolódó állandó jelzők, mint: Szép Heléna, Bölcs Salamon, Nagy Sándor, Merész Károly, Erős Ágost, avagy: Mátyás, az igazságos, Robespierre, a megvesztegethetetlen.

1. a. A szöveg alapján a nevek szerepe a jelölés és a megkülönböztetés. Melyik létezett előbb: a személynév vagy a családnév (vezetéknév)? Mivel magyarázható a különbség? Melyik nevünket hogyan kapjuk?

b. Mi a különbség az egykori és mai névadási szokások között?

2. a. Gyűjtsetek a szempontoknak megfelelő családneveket!

- foglalkozásnévre utaló
- testi tulajdonságokra utaló
- származásra (helyre, nemzetiségre) utaló
- ősökre, családi kapcsolatokra utaló

b. Magyarul a *-fi*, *-fy*, *-ffy* utótag utal az ősökre. Nézz utána, más nyelveken hogyan jelenik ez meg a családnevekben!

c. Miért változtatnak nevet az emberek házasságkötéskor? Nézz utána, milyen új név felvételére van lehetősége a friss házásoknak itthon és más országokban!

3. a. Milyen vonásra, sajátosságra utal a szövegben említett mesehősök esetében a név?

b. Mi lehet a szöveg alapján az *állandó jelző*? Miért tekintik a vezetéknev ősének?

c. Egy osztályban állandó jelzőket kapcsoltak a diákok nevéhez az iskolai viselkedésük alapján. Hogyan kaphatta a nevét *tintás ujjú Fanni*, *pad alatt bujkáló Kázmér*, *mindent megúszó Tímea* és *szendvicsdobáló Antika*? Mutasd be őket röviden!

d. Neked mi lenne az iskolai állandó jelződ? Melyik osztálytársad nevéhez tudnál állandó jelzőt illeszteni úgy, hogy megragadd vele az ő sajátos viselkedését, de ne legyen bántó?

e. A szövegbeli és a feladatbeli állandó jelzők alapján meg tudjátok állapítani, mi lehet a **jelző**?

4. a. Egészítsd ki jelzőkkel az alábbi szöveget! Figyelj arra, hogy a jelzők jelentése megfeleljen a zárójelben megadott jellemzőnek!

A környéken nincsenek _____ (méret) városok. A mi településünk egy _____ (hangulat) falu. Ott lakik a családnk egy _____ (elhelyezkedés) utcában, egy _____ (anyag) kerítés mögött, egy _____ (kor) házban. A ház előtt egy _____ (forma) virágoskertben szinte egész évben sok _____ (szín) virág van. (A legszebbek a _____ (származás) rózsák a _____ (funkció) kert szélén.) Ha valaki belépne hozzánk, először _____ (testalkat), de _____ (viselkedésmód) kutyánkkal találná szemben magát. Ha pedig bejönne, megismerkedne egy _____ (jellemvonás) családdal, akik megkínálnák egy pohár _____ (fajta) borral.

b. Illeszd a következő szavakat jelzőként a *kilincs* szó elé számodra elfogadható sorrendben!

díszes réz óriási gömbölyű vöröses öreg elfordítható beltéri

c. Milyen sorrendben hangzanak jól ezek a jelzők? Társítsd a jelzőkhöz az a. pontbeli jellemzőkből a megfelelőket, és így fogalmazd meg a választ!

d. Van-e olyan sorrend, ami elfogadhatatlan számodra?

Két jelző közé vesszőt kell tennünk, ha úgy értjük: 'és'. Pl. *piros, pöttyös labda* (a labda piros is, és pöttyös is; a pöttyök színét nem tudjuk) ↔ *piros pöttyös labda* (a labda színét nem tudjuk, de rajta piros pöttyök vannak).

A magyar nyelvben az anyagra utaló jelzőt néha egybeírjuk a szóval, amely azt a tárgyat nevezi meg, aminek az anyagáról beszélni szeretnénk (pl. *kilincs*, ami rézből készült: *rézkilincs*). Máskor ezeket külön kell írni (pl. *réz ajtókilincs*). A szabályzat szerint akkor alkalmazunk különírást, ha az anyagra utaló jelző maga is több szóból áll (pl. *vörös+réz* → *vörösréz kilincs*), vagy ha az áll több szóból, aminek az anyagáról szó van (pl. *réz ajtókilincs*, *selyem estélyi ruha*). Természetesen akkor is különírást ír elő a szabályzat, ha mindkét rész több szóból áll (pl. *műanyag uzsonnásdoboz*, *műbőr átmeneti kabát*).

5. a. Fordítsd románra az alábbi jelzős szó szerkezeteket! Ha szükséges, használj kétnyelvű szótárat!

öreg kilincs	
óriási gömbölyű kilincs	
vöröses rézkilincs	
díszes beltéri elfordítható kilincs	

b. Figyeld meg az egyes szavak sorrendjét! Mely szerkezetek tükörszimmetrikusak a két nyelvben?

Amint megfigyelhetted, a magyar példákban a legutolsó, vagyis a szerkezet legjobboldalibb tagja a legfontosabb. Pl. amikor egy *díszes beltéri elfordítható kilincsről* beszélünk, akkor egy *kilincsről* van szó. Ezt úgy is mondhatjuk, hogy a szerkezet **alaptagja** a *kilincs*. Minden, ami ezt a szót megelőzi ebben a szerkezetben, azt pontosítja, részletezi, hogy miféle vagy melyik kilincsről beszélünk. Ha azonban nem fontosak ezek a részletek, el is hagyhatom őket, egyenként vagy mind, így kevesebbet árulok el a hallgatónak a kilincsről. Ha csak az alaptag marad, a beszélő rám bízva, milyen kilincset képzelek el, nem részletezi a leírást. Az olyan szavakat, amelyeket lehet alaptagként használni ilyen leírásokban, **főnévnek** hívják.

A román példákban a főnévi alptag az első, vagyis a legbaloldalibb elem volt. A román nyelv nyelvtana szerint előbb azt mondjuk meg, hogy miről beszélünk (*clanță*), és utána részletezzük, ha akarjuk, a tulajdonságait vagy jellemzőit. Ezek a részletezésre, a főnév jelentésének pontosítására használt szavak **melléknevek**, és a főnév előtti pozícióban jelzői szerepük van.

A magyar leírások szórendje tehát: jelző + főnév.

A román leírások szórendje: főnév + jelző.

A két nyelvben tehát a kifejezés az alptagja mentén tükörszimmetrikus.

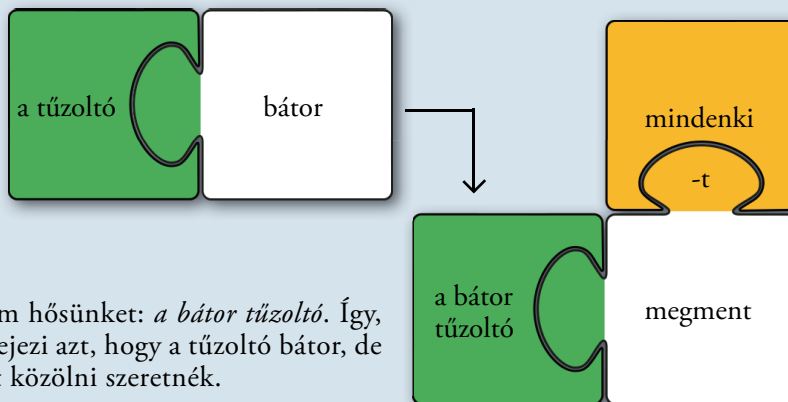
6. a. Rajzoljátok le a következő mondat puzzle-szerkezetét: *A tűzoltó egy pokrócban hozta ki a macskát a házból!* Mi kerül az egyes puzzle-darabokra, és mi lesz („kelléket”, „díszletet”, „jelmezt” vagy egyéb körülményt jelölő) szabad bővítmény?

b. Mit tudtok meg az **a.** alpontbeli mondat egyes részeiről az 1. számmal jelzett mondatokból? Építsétek be ezeket az információkat a 2. számmal jelzett mondat megjelölt helyeire! Hová kerülnének az általad beírt szavak a puzzle-szerkezetben?

1. A tűzoltó bátor. A pokróc vastag. A macska túlsúlyos. A ház veszélyes.
2. A _____ tűzoltó egy _____ pokrócban hozta ki a _____ macskát a _____ házból.

Ahogy már tavaly is láttuk, a mellékneveket használhatjuk névszói állítmányként, pl. *A tűzoltó bátor.*

Ha azonban a fő közölnivalóm a tűzoltóról nem az, hogy bátor, hanem például az, hogy mindenkit megmentett, akkor a *bátor* melléknevet beépíthetem abba a kifejezésbe, amellyel leírom hőszűnket: *a bátor tűzoltó*. Így, a *tűzoltó* a főnév jelzőjeként is kifejezi azt, hogy a tűzoltó bátor, de nem ez lesz a fő információ, amit közölni szeretnénk.

c. Hogyan tudnád az 1. számmal jelölt mondatok információival kiegészíteni a 2. mondatot az alábbi esetben? Milyen szavak kerültek a megjelölt helyekre? Hogyan hoztad létre őket?

1. A tűzoltót vacsora közben riasztották. Magával hozott egy pokrócot. A macska nyávogott. A ház égett.
2. A _____ pokrócban menekítette ki a _____ macskát az _____ házból.

Az olyan példákat, mint a *riasztott* vagy *nyávogó melléknévi igeneveknek* nevezzük. Ahogy a melléknévek, ezek is jelzőként pontosíthatják egy főnév jelentését. A melléknévekkel ellentétben azonban ezek egy jelenetet, eseményt úgy idéznek fel, hogy felismerhetjük bennük ennek az igéjét. Egyes példákban azt is megfigyelhetjük, hogy a melléknévi igenév „magával hozza” az ige bővítményeit is, pl. *A tűzoltót vacsora közben riasztották.* → *a vacsora közben riasztott tűzoltó.*

7. a. Válasszatok ki egy képzeletbeli találmányt az alábbiak közül, és találjatok ki hozzá egyperces termékbemutatót, amellyel meggyőzitek társaitokat arról, hogy ezt meg kell vásárolniuk!

- balszam, amelynek fogyasztása serkenti a memóriát
- ékszerként viselhető hazugságvizsgáló készülék
- beépített kamerás okos kontaktlencse

b. Jegyezzétek le, hogy társaitok milyen szavakkal, kifejezésekkel részletezik a termék tulajdonságait!

1. Szendi és Szandi ikrek, és sok mindenben hasonlítanak. Egészítsd ki a harmadik mondatot az első mondatban leírt tulajdonságok megfelelő formájával! Mit vettél észre a beírt szavak helyesírásával kapcsolatban?

Szendi haja göndör, szeme barna, orra pisze, füle elálló, hangja rekedt, mosolya szelíd. És ugyanez igaz Szandira is. Az ikrek tehát _____

_____ lányok.

Az ember testi jellemzőit többféleképpen leírhatjuk. Mondhatjuk valakiről azt, hogy *göndör a haja*, vagy *göndör haja van*, de azt is, hogy *göndör hajú*. Persze nem csak testrészekre utalhatunk ilyen szerkezettel, hanem az emberekhez vagy dolgokhoz kapcsolódó egyéb tulajdonságokra is. Pl. *halk szavú, kék színű, jó állapotú* stb. Figyeld meg és jegyezd meg ezek helyesírását!

2. Figyeld meg, mi lenne a névszói állítmány az alábbi mondatokban, illetve milyen szavak vagy kifejezések kapcsolódnak a névszói állítmányhoz alanyi szerepben!

1. Szendi haja (göndör).

2. Szendi (göndör hajú).

A fentiek alapján húzd alá zölddel az alanyi részt, és karikázd be az állítmányi részt!

3. Szandi hangja öblös zengésű.

4. Az öblös zengésű hang a Szandié.

5. Szandi öblös hangú lány.

6. Az öblös hangú lány neve Szandi.

3. a. Hasonlítsd össze az ikreket az alábbi vonások alapján, és egészítsd ki a mondatokat! Mi a közös a kiegészítéshez használt szavak alakjában? (Pl. szemszín alapján: *Kettejük közül Szendi a sötétebb, Szandi a világosabb szemű.*)

• testalkat alapján: Kettejük közül Szendi a _____, Szandi a _____.

• lábméret alapján: Kettejük közül Szendi a _____, Szandi a _____.

• hajhossz alapján: Kettejük közül Szendi a _____, Szandi a _____.

b. Az alábbi mondatok azt fogalmazzák meg, hogy egyik ikerre még jellemzőbbek az adott tulajdonságok, mint a másikra. Egészítsd ki őket ennek megfelelően! Vessétek össze a megoldásaitokat!

1. Szendi jószívű, de Szandi még _____.
2. Szandi nagyképű, de Szendi még _____.
3. Szendi rosszindulatú, de Szandi még _____.
4. Szandi üresfejű, de Szendi még _____.
5. Szendi édesszájú, de Szandi még _____.
6. Szandi jól nevelt, de Szandi még _____.

Egyes tulajdonságok szempontjából össze is hasonlíthatunk embereket vagy dolgokat. Ilyenkor egy *-bb* toldalék (úgynevezett **fokjel**) beszúrásával jelezzük, hogy melyik az, amelyikre jellemzőbb az adott tulajdonság. Pl. *egyiknek sötétebb a haja, mint a másiknak; az egyik kerekesebb, a másik szögletesebb arcú* stb. Néha a nyelvérzékünk elbizonytalanodik abban, hogy mit is tekintünk „tulajdonságnak”, azt hogy *jó*, vagy azt, hogy *jószívű*. Ilyenkor kétféle hasonlító alak is elképzelhető (pl. *jószívűbb/jobb szívű*).

4. a. Egészítsd ki a nyelvváltozatodnak megfelelő végződéssel az alábbi mondatot! Szendi magasabb Szandi-_____. ('Szendi magasabb, mint Szandi.')

b. Válaszd ki, melyik mondat igaz rád!

1. A *-nál* végződést választottam, mert csak ezzel a végződéssel találkoztam ilyen mondatokban.
2. A *-tól* végződést választottam, mert csak ezzel a végződéssel találkoztam ilyen mondatokban.
3. A *-nál* végződést választottam, de *-tól* végződéssel is hallottam már.
4. A *-tól* végződést választottam, de *-nál* végződéssel is hallottam már.
5. A *-nál* végződést választottam, de néha a *-tól* végződést is használom.
6. A *-tól* végződést választottam, de néha a *-nál* végződést is használom.
7. A *-nál* és a *-tól* végződést is használom, mindkettő beleillik a mondatba.

c. Egyes vidékeken inkább az egyik, máshol inkább a másik végződést használják. A te környezetedre melyik jellemző? Szerinted melyik változat fordulhat elő egy tévéhíradóban? Vessétek össze válaszaitokat!

5. a. Figyeld meg, mire utalnak az aláhúzott szavak a következő mondatokban! Miért fogalmaz így az 1–3. mondatok beszélője? Miben különbözik a 4–6. mondatok beszélőinek szándéka ettől?

1. A világosabb színű ruhákat külön szoktuk mosni.
2. Nagyobb összegű hitel igénylése esetén kötelező az ingatlanfedezet.
3. A padlódeszka szélesebb részeibe beszorulhatnak az ólomkatonák.

4. Az idősebb látogatók közül kevesen próbálták ki a csúszdákat.
5. Felhívjuk testesebb utasaink figyelmét, hogy a felvonó 120 kilogrammig biztonságos.
6. Az, hogy sorozatosan gyengébb jegyeket kapok, még nem jelenti, hogy buta vagyok, ugye?

A *-bb* toldalékkal nem minden esetben jelezünk összehasonlítást. Egyes esetekben (pl. *nagyobb összeg*) éppen azt mondjuk vele, hogy a tulajdonság nem maradéktalanul igaz a leírtakra (a *nagyobb összeg* ugyan nagyobb, mint a kis összeg, de *nagynak* azért nem mondható, vagyis valamivel kisebb, mint a *nagy összeg*).

Néha ezt a jelentésárnyalatot arra használják a beszélők, hogy eufemizáljanak, vagyis enyhítsék egy minősítés esetlegesen bántó jellegét (pl. *testesebb utasaink*) vagy negatív jelentését (pl. a *gyengébb jegyeket* kapok még mindig jobban hangzik, mint a *gyenge jegyeket kapok*).

b. Keress még hasonló példákat!

Fokjelet nem csak tulajdonságok összehasonlításakor használunk, de ilyenkor is rendszeren *-bb*-t írunk (pl. *inkább, több, alább, errébb* stb.). Van azonban néhány kivétel is: leggyakoribb a *kevésbé, helyesbít, súlyosbodik*. Szintén külön meg kell jegyezni a *kijjebb, lejjebb, beljebb, feljebb* írásmódját.

A *több* és *mint* szavak közé vesszőt teszünk, ha hasonlítást fejez ki. Pl. *Ez sokkal több, mint amennyit reméltünk*. Azonban, ha a *majdnem* szó ellentétét jelenti a mondatban a *több+mint* kapcsolata, akkor nincs szükség a vesszőre. Pl. *Vannak teknősök, amelyek több mint száz évet élnek*.

6. a. Forgassatok félperces reklámfilmeket az osztályotokról, melynek címe: *Ebbe az osztályba csupa legek járnak!*

b. Magyarazzátok meg a film alapján, mit jelent *legnek* lenni! Milyen szavak előtagja lehet a *leg-*, és mi a közös a *leg-* előtagos szavak jelentésében, alakjában és helyesírásában?

c. Mit jelent a *legesleg-* előtag? Milyen helyzetben használjuk?

7. a. Azt, hogy egy tulajdonság fokozottan fennáll valamire, nem csak fokjeles alakokkal lehet jelezni. Mivel tudnád kiegészíteni a mondatokban aláhúzott szavakat úgy, hogy erősítsd az állítást!

1. A vers, amit írtál, jó.
2. Az ilyen napok rosszak.

b. Fokozatokat vagy intenzitást szóválasztással is jelezni tudunk. Tedd fokozati sorrendbe az alábbi rokon értelmű szavakat! Sorozatodat vedd össze osztálytársaidéval! Hol voltak eltérések a megoldásaitok között?

röhög, nevet, derül, vigyorog, mosolyog, kacarászik, nevetgél, hahotázik

légmozgás, szellő, szél, szélvihar, tornádó, hurrikán, huzat, fuvallat, orkán, fergeg

szép, gyönyörű, mutatós, elragadó, csodálatos, lélegzetelállító

c. Keress szinonimákat a *fut* igéhez, és sorrendezd őket úgy, hogy a mozgás egyre fokozottabb, egyre gyorsabb legyen!

1. a. Vannak olyan állandó leírások, amelyekkel híres emberek nevét helyettesítik. Nézz utána, kit és miért emlegetnek úgy, hogy *az igazságos király, a kalapos király, a legnagyobb magyar, a haza bölcse, a nagy mesemondó, a nemzet csalogánya, a feleségek felesége, az árvízi hajós, a zongora poétája?*

b. A fenti főnévi alaptagú szerkezetek felépítésük és jelentésük szerint kétfélék. Mely szerkezetek kerülnének az alábbi táblázat jobb, illetve bal oldali oszlopába?

<i>a/az</i> + VALAMILYEN + VALAMI/ VALAKI	<i>a/az</i> + VALAMI/ + VALAMIJE/ VALAKI VALAKIJE

Mindkét oszlopba olyan szerkezetek kerültek, amelyeknek az alaptagja egy főnév, vagyis **főnévi szerkezetek**. A bal oldali oszlopban szereplő szerkezetekben a főnév jelentését úgy szűkítjük, hogy egy tulajdonságot kapcsolunk hozzá. Ennek kifejezésére melléknévet használtunk. A *király* szó hallatán még bármelyik királyra gondolhatunk, de ha az *igazságos* szót elé tesszük, már egy szűkebb halmazra szorítkozik a leírásunk. Ebbe a halmazba azok tartoznak, akik királyok is, és igazságosak is. Amikor pedig azt mondjuk: *az igazságos király*, akkor még jobban szűkítjük a halmazt, egészen pontosan egy elemre. Ennek a leírásnak a hallatán mindenki, aki az igazságos Mátyásról szóló meséket ismeri, egykori királyunkra gondol. Tehát ennek a leírásnak egy **név** szerepét tulajdonítja. Vagyis a főnévi szerkezetek megnevezésre használatosak.

A jobb oldali oszlopban két főnév kapcsolódik össze a *valami valami*je formában. Ezeket a leírásokat is lehet nevek helyett használni. Az ilyen formájú kifejezéseket **birtokos szerkezet**nek nevezik. (Azért hívják így őket, mert ezzel a formával birtoklást is ki lehet fejezni, pl. a *király lova, a bölgy kalapja* stb.)

Tudtad? Ahogy korábban láttátok, a magyar családnevekben a *-fy, -ffy, -fi* (pl. *Péterfy*) árulkodik arról, hogy névadási minta lehetett a *valaki fia* (pl. *Péter fia*) birtokos szerkezet. A román családnevek közül hasonló eredetű pl. *az Amariei, Apetrei, Aluimos, Adomniței*.

2. a. Figyeld meg az alábbi birtokos szerkezeteket! A két főnév közül melyik az alaptag? Indokold!

Éva cipője, Éva húga, Éva foga, Éva bátorsága, Éva feladata, Éva fogalmazása, Éva keresztapja, Éva ötlete, Éva célja, Éva gyűrűje, Éva világa, Éva tánca, Éva hangulata, Éva barátja, Éva esete, Éva füzetete, Éva válasza, Éva hangja, Éva reggelije, Éva tányérja

b. Az a. pontbeli birtokos szerkezetek közül melyik fejez ki birtoklást, tulajdoni viszonyt? Milyen más viszonyokat ismersz fel a két főnév között? Vessétek össze megoldásaitokat! Beszéljétek meg közösen azokat a példákat, amelyekkel senki sem boldogult az osztályból!

A birtokos szerkezet alaptagját **birtok**nak, a másik főnevet **birtokos**nak nevezik. Hogy miért épp így, az megérthető az olyan példákból, amelyek valódi birtokviszonyt fejeznek ki, pl. *Éva kabátja elég vékony*. A birtokos szerkezet alaptagja a **kabát** (hiszen a mondat erről, és nem Éváról mondja, hogy *vékony*), és belátható, hogy a **kabát** Éva birtoka, **Éva** pedig a kabát birtokosa.

3. a. Milyen kapcsolat lehet Éva és egy szobor között, amely lehetővé teszi, hogy az *Éva szobráról* beszélhessünk? Hányféle lehetőség jut eszedbe? Hát az *Éva játéka* vagy az *Éva dala* birtokos szerkezetek mit jelenthetnek? Alkoss mondatokat, amelyek szemléltetik a lehetséges kapcsolatokat!

b. A **2.** feladat első alpontjában könnyű volt felismerni a tulajdonviszonyt, a rokonsági viszonyt vagy a részegész viszonyt, a többi azonban könnyen kifoghatott rajtunk. Az alábbi szerkezeteknek van-e párja az **a.** alpont szerkezetei között, vagy ezek mind új típusok? Az új típusok esetében meg tudnátok fogalmazni, hogy milyen jelentésviszony van a tagok között?

Ausztria fővárosa, Svédország királya, a város polgármestere, a falu bolondja, a virágok illata, a világ megváltása, hajnalok hajnala, az alma kilója, április elseje, karácsony ünnepe, a mi időnkben

A birtokos szerkezetek a birtoklás, tulajdonlási viszonyon túl számtalan más viszonyt fejezhetnek ki, melyeknek a felfejtésébe könnyen beletörhet a bicskánk. Ez nem is baj: ha nem tudjuk is ezeket besorolni, érteni azért értjük. És nem csak a sokféleségüket látjuk, hanem még azt is felismerjük, ha egy szerkezet többféle viszonyt is kifejezhet (pl. *Éva verse* = 'a vers, amit Éva írt', 'a vers, amit Évának írt valaki', 'a vers, amit Éva szavalt az évszárón', 'a vers, amely Éva kedvence' stb.). Ilyen esetekben a szövegkörnyezet segíthet ezek közül választani. Ha az nem ad elég támpontot, akkor gyakorisági döntést szoktunk hozni: arra hagyatkozunk, hogy tapasztalataink szerint mire használják leggyakrabban az adott kifejezést (a példánkban azt, hogy *XY verse*).

4. a. A magyar birtokos szerkezetben a két elem összetartozásának nyelvi jelölője is van. Pl. *az én lakásom*, *a te lakásod*, *az ő/laz Éva lakása*, *a mi lakásunk*, *a ti lakásotok*, *az ő lakásuk*. Miben különbözik ez a román vagy az angol nyelv megfelelő szerkezetétől? Vedd számba a hasonlóságokat és az eltéréseket az alábbi példákban!

magyar	román	angol
én, te, ő	eu, tu, el/ea	I, you, he/she/it
lakás	apartament	apartment
az én lakásom/ a lakásom	apartamentul meu	my apartment
a te lakásod/ a lakásod	apartamentul tău	your apartment
az ő lakása/ a lakása	apartamentul ei/lui	his/her/its apartment

A birtokos szerkezetben a két főnév összetartozását a magyarban jelölni kell, mégpedig úgy, hogy a birtokra tett toldalék jelezze a birtokos számát és személyét. Ha pl. én vagyok a birtokos, az egyes szám első személynek (*én*) megfelelő végződés kerül a birtokra: *lakásom*. Ezt a toldalékot **birtokos személyragnak** nevezik, mert a birtokos személyétől függ a formája.

b. Egy másik nyelv beszélői számára furcsa lehet, hogy miért kell nekünk hat toldalékkal bajlódni (az *én, te, ő, mi, ti, ők* birtokosokra más és más toldalékkal). A táblázatban azonban megfigyelhettétek, hogy ez a „nyelvi költség” a „másik oldalon” megtérül. Cserében ugyanis mi nem muszáj kimondjuk a birtokost! Elég azt mondani: *a lakásod, és tudjuk, hogy a te lakásodról van szó*. Miért „spórlás” ez? Gondolj bele: ha a *te* akár el is maradhat, akkor annak jelentése lesz, ha mégis kitesszük! Próbáld ki: melyik helyre melyik kérdés illik?

1. Ez a lakásod?
2. Ez a te lakásod?

_____ Vagy csak irodának használod?
_____ Vagy a szüleidé, csak te laksz benne?

Jelöld a tanult módon, hogy hová került a két kérdésben a legerősebb nyomaték!

5. A magyarban a birtokos szerkezetnek van egy hosszabb alakja is. Jelentésben nem különbözik az eddig megfigyeltétől, de a mondatban másképp lehet használni. Figyeld meg az alábbi példákat! Melyik nem jó magyar mondat? Fogalmazd meg egy olyan ember számára, aki most tanulja a magyart, hogy mire kell figyelnie a kétféle birtokos használatában!

1. Dóri, te vetted el a kutya tányérját?
2. Dóri, te vetted el a kutyának a tányérját?
3. Dóri, a kutyának te vetted el a tányérját?
4. Dóri, a kutya te vetted el a tányérját?

6. A birtokos szerkezetek sok okból lehetnek két- vagy többértelműek. Az egyik ok az, hogy a látszólag azonos alak különböző szerkezeteket rejt. Figyeld meg az alábbi mondatpárokat, amelyekben egy-egy előzménymondat segít a kétértelműség feloldásában!

a. Milyen birtokost kell az aláhúzott birtokszóhoz érteni az alábbi példapárban? Melyik mondatban lehetne a hosszú birtokos szerkezetet használni?

1. Gellért szomszédja zenész. Gellért elkérte a hangszórót a zenész szomszédjától.
2. A zenésznek van egy szomszédja. Gellért elkérte a hangszórót a zenész szomszédjától.

b. Az aláhúzott szerkezet birtokosának milyen mondatrész-szerepe van az egyik előzmény mondatban, és milyen a másikban?

1. Dalma nagyon lelkesen biztatott minket. Dalma biztatása nélkül nem nyert volna a csapatunk.
2. Nagyon köszönöm, hogy annyit biztattad Dalmát. Dalma biztatása nélkül nem nyert volna a csapatunk.

c. A megfigyelt példák alapján írd két különböző előzményt az alábbi mondatokhoz úgy, hogy különböző jelentése legyen a kiemelt kifejezésnek!

1. Kiderült, hogy a tanító nénit a gyerekek szeretete élteti.
2. Megegyeztünk, hogy többé nem foglalkozunk a bécek pletykálásával.

1. a. Az alábbiak közül melyek illenek a megadott mondat kipontozott helyére?

igazságos király

az igazságos király

Mátyás

a király

király

ő

_____ áruhában közlekedett az országban.

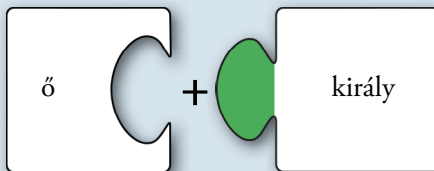
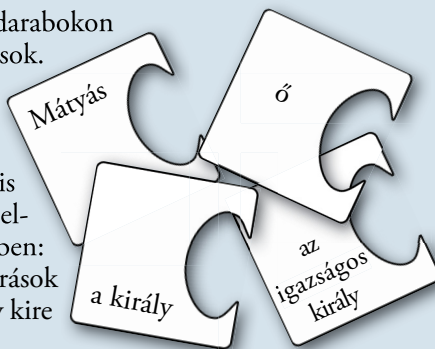
b. A fenti hat példából melyik melyikkel alkothat mondatot? Jelöld mondataidban az alanyi és az állítmányi részt!

Ahogy tavaly is megfigyeltük, a szereplőket megnevező puzzle-darabokon jellemzően háromféle dolog jelent meg: nevek, névmások vagy leírások.

A legkisebb főnévi szerkezet egy egyelemű névből áll (pl. *Mátyás*). Amikor egy leírással utalunk egy szereplőre, az lehet többé vagy kevésbé részletező. A fenti példákban a legegyszerűbb leírás két elemből állt: [*a/az* + *főnév*] (pl. *a király*). Ha további részleteket is a hallgató tudtára akarunk adni, akkor az *a/az* és a főnév közé melléknveket vagy melléknévi igeneveket illeszthetünk jelzői szerepben: [*a/az* + *jelző(k)* + *főnév*] (pl. *az igazságos király*). Nevek vagy leírások helyett névmásokat is használhatunk, ha már tudja a hallgató, hogy kire kell gondolni (pl. *ő*).

Amikor a mondataitokban az alany is és az állítmány is tartalmazott *a/az* szót, vagy egyik név vagy személyes névmás volt, a mondat **azonosítást** fejezett ki (pl. *Mátyás a király*. 'Az, akit Mátyásként említek, és az, aki a király: ugyanaz a személy', vagyis 'Mátyás = a király').

Ellenben ha olyan főneveket vagy főneves kifejezéseket használunk, mint pl. *király*, *igazságos király*, ezekkel nem megnevezünk, hanem egy **tulajdonsághalmazt** vagy **típust** jelölünk, ezáltal besorolva valakit egy osztályba, csoportba. Ezért ezeket csak állítmányként tudatok használni a fenti mondataitokban (pl. *Ő király*. 'Ő a királyok osztályába/rendjébe tartozik').

2. Miben különbözik az alábbi két példa jelentése?

1. A király és a leánya fogadták a kérőket. A lány azonnal észrevette Jancsit közöttük.
2. A király és a leánya fogadták a kérőket. Egy lány azonnal észrevette Jancsit közöttük.

3. a. Egészítsd ki az alábbi szöveget az *egy*, *a*, *az* szavakkal!

Egyszer volt, hol nem volt, volt egyszer _____ öreg özvegyasszony. Volt ennek _____ özvegyasszonynak _____ lusta, naplopó fia, aki egész nap _____ verandán lebzsel. Haragudott is _____ asszony _____ fiára, folyton szidta, korholta, de hiába.

Hanem _____ nap azzal állt elő _____ fiú, hogy ő már bizony elmegy szerencsét próbálni. Meghallotta, hogy _____ szomszéd királynak _____ lánya álmatlanságban szenved, s aki ki tudja gyógyítani ebből _____ betegségből, _____ király annak adja fele királyságát. Mert ez így szokott történni _____ mesében.

b. Az *egy*, *a*, *az* szavak a **névelők**. Vedd számba egyenként a kiegészítéseidet! Mit gondolsz, minek alapján dönt el, hogy melyik mondatba melyik névelőt illesztetted be?

4. Az alábbi összefoglaló alapján hasonlítsátok össze T-táblázatban az *egy* és az *a/az* névelő használatát!

Amikor *a/az* névelőt használunk, azt üzenjük a hallgatónak, hogy nem csak mi tudjuk, hogy kiről/miről beszélünk, hanem mi úgy gondoljuk, hogy neki is tudnia kell. Sokféle okunk lehet ezt gondolni, leggyakrabban az, hogy:

1. Már beszéltünk róla. Pl. az özvegyasszony második említésekor már úgy tekinthetjük, hogy róla már volt szó, ezért az *a/az* névelő használatával „kérjük fel a hallgatót”, hogy azonosítsa a két előfordulás jelöltjét, vagyis értse úgy, hogy **ugyanarról** az özvegyasszonyról van szó.
2. Abban a helyzetben csak egy dologra lehet gondolni. Pl. *a veranda*, amiből egy házban egy van csak.
3. Általánosítást fejez ki. Pl. ha azt mondjuk, *ez így szokott történni a mesében*, akkor nem egy bizonyos mesére, vagy nem egy nemrég említett mesére gondolunk, hanem általában a mesékre, arra a szövegtípusra, amit mesének nevezünk.

Mert ilyenekre lehet használni, az *a/az* névelőt ezért **határozott névelő**-nek nevezik.

Az *egy* névelőt olyankor használjuk, amikor:

1. Nem érezzük fontosnak a pontosítást. Pl. ha úgy mondjuk, *egy nap előállt a fiú*, akkor azt jelezzük, hogy a történet szempontjából nem fontos, hogy a lehetséges napok egyikére pontosan rámutassunk.

2. Jelezni akarjuk a beszédpartnerünknek, hogy ne próbálja azonosítani, hogy miről beszélünk, mert nincs hozzá elég információja még. Pl. a szereplőt úgy vezetjük be, hogy *egy özvegyasszony*, hiszen az elején a hallgató még nem tudhatja, hogy ki ő, ugyanis még nem volt szó róla.

A fenti használatai miatt az *egy* névelőt **határozatlan névelő**-nek nevezik.

Egyes nyelvváltozatok különbözhetnek abban, hogy használnak-e határozott névelőt a személynevek előtt vagy egyes birtokos szerkezetek előtt (pl. *Géza is jön?* ~ *A Géza is jön?*; *Tegnap Géza hűgával ebédeltem.* ~ *Tegnap a Géza hűgával ebédeltem.*). Válaszd ki a mondatpárokból a számodra természetesebbet!

5. a. Mit jelenthet az „*egy fát*” a két alábbi helyzetben?

1. Bíró úr, én ártatlan vagyok, mi utasítást kaptunk a városrendészettől, hogy vágjunk ki egy fát abban az utcában. És ki is vágunk egyet.
2. Bíró úr, én ártatlan vagyok, mi utasítást kaptunk a városrendészettől, hogy vágjunk ki egy fát abban az utcában. És ki is vágtuk.

b. Az *egy* névelőnek kétféle jelentését tapasztalhattad meg. Egyik jelentésében akármelyik fára lehetett érteni. A másik jelentésében viszont egy bizonyos fára. Melyik jelentésben lehet az *egy* névelőt az *egyik* szóra cserélni?

6. Írjatok egy-egy párbeszédet, amelybe beleillenek az alábbi mondatok, és a jelentésbeli különbségük is kiderül belőle! Adjátok elő az osztályban!

1. Azt tanácsoltam, hogy dolgozzon ki egy javaslatot.
2. Azt tanácsoltam, hogy dolgozzon ki javaslatot.
3. Azt tanácsoltam, hogy dolgozza ki a javaslatot.

7. a. Milyen helyzetben hangozhatnak el az alábbi mondatok?

1. Egy fiú és egy lány egy elvarázsolt kastélyban találkozott egy beszélő kutyával.
2. A fiú és a lány az elvarázsolt kastélyban találkozott a beszélő kutyával.

b. Fordítsd le mindkét mondatot románra! Mi felel meg a románban a magyar névelőnek? Milyen változatai léteznek? Mitől függ, hogy mikor melyiket kell használni? Nézz utána, vagy kérd román tanárod segítségét!

c. A magyarban mitől függ, hogy *a* vagy *az* névelőt használunk?

8. a. Illessz valamilyen névelőt az alábbi mondatokba! Melyik példában hová kerülhet névelő?

1. Láttam filmet.
2. Láttam új filmet.
3. Láttam díjra jelölt új filmet.
4. Láttam 2022-ben díjra jelölt két új filmet.
5. Láttam háromszor díjra jelölt két új filmet.

b. Mely mondat(ok) esetében volt több lehetőség is a névelő beszúrására? Rajzold le ezeknek a mondatoknak a puzzle-szerkezetét!

c. Miben különbözik a lerajzolt puzzle-szerkezet a különböző pozíciójú névelők esetén?

d. Mit jelent a mondat az egyik, mit a másik esetben? Hogyan függ össze a jelentésbeli változás a névelő pozíciójával?

3. A tükör túloldala

1. Olvasd el az alábbi szövegrészletet! Milyennek látja a Kisfiú a tükört? Mikhez hasonlítja? Miért?

Pilinszky János: *Kalandozás a tükörben* (részlet)

 A tükör a Kisfiú számára sokáig nem jelentett egyebet, mint a többi bútor. Szép, nagy tükör volt, csaknem a földig ért; két oldalsó szárnyát mereven és szélesen kitartha, mint a hosszú röpkésre készülő madarak. De sose szállt el, békésen álldogált a sarokban, éjjel-nappal mozdulatlanul.

„Milyen engedelmes – gondolta a Kisfiú. – Kockát teszek elébe: kockát mutat. Magam állok elébe: engemet tükröz. Felemelem a karomat: benne is felemelkedik. Mosolygok: visszamosolyodik. Alkonyodik? A tükör is bealkonyul.”

A Kisfiú ezen hosszan eltűnődött, de senkinek se szólt róla.

Az egyik délután azonban történt valami. Egyedül volt a lakásban, szülei elmentek hazulról. Mindenütt csönd volt. A Kisfiú megállt a tükör előtt. Meg kellett állnia. Mintha óriási víz partjára ért volna, visszahőkölt, s gázolt volna a tükör mélyire. Ez történt.

Estére megjöttek a szülei, s vendégek is érkeztek. Így hát egyedül kellett lefeküdni, s még sokáig szendergett félálomban – a vendégség beszűrődő zajait követve –, míg végre elaludt.

Azaz dehogy aludt el. Épp mikor álomba szenderült volna, eszébe jutott a tükör. Látni akarta, mit is csinálhat a sötétben.

Mezítláb, zajtalanul átosont a szomszéd szobába, s óvatosan becsukta maga mögött az ajtót. Sötét volt, és csönd volt. Majd hirtelen finom kopácsolást hallott: a szíve verését.

A tükör most is ott állt a sarokban, de most mintha másképp viselkedett volna, mint a többi tárgy. Míg a többiek aludtak, a tükör mintha tökéletesen ébren lett volna, akár a Kisfiú, aki alig látta tulajdon kezét a sötétben, de fölfedezte és észrevette szívét, amit napközben sose érzett ilyen hevesen lüktetni.

Odabotorkált vakon a tükör hideg lapjához, és rátapadt tenyerével. Szíve most egész testében reszketett, neki-nekiverődve a tükör üvegének, mint téli madár a bezárt ablaknak. Szíve súlyától vagy kezének forró tapintása alatt – ki tudja? – a tükör hirtelen megnyílt, mint üvegajtó az ünnepi vendég előtt.

A Kisfiú belépett a tükörbe.

2. Írj folytatást a történetnek!

Jeanne Argent szobra
a guildfordi várkastély kertjében

- 1. Miben különbözik a tó felszínén tükröződő kép egy valódi tükörben látott képtől?
- 2. Mielőtt elolvasnád a verset, írd le néhány kulcsszóban, mire számítasz a cím alapján: vajon miről énekelhet tavasszal a tó, és milyen hangulatú lehet a dala?

Dsida Jenő: *A tó tavaszi éneke*

Be jó is volt,
míg jég fődött:
csend jég alatt
és jég fölött,
nagy hallgatás volt
mindenütt –
Ma minden kis nesz
szíven üt.

Hó- s jégtakarta
volt a part
és engem is
nagy jég takart,
vastag, páncélos,
szürke jég,
közömbös, mint a
téli ég.

Nem bántott semmi
bántalom,
nem ártott semmi
ártalom:
A szél a jégen
elszaladt,
nem borzolt fel
a jég alatt.

A kő a jégen
fennakadt,
nem ütött meg
a jég alatt.
Áldott, kit ily
nagy csend fődött,
csend jég alatt
és jég fölött.

Elment a jég
jaj, mindenütt
s ma minden kis zaj
szíven üt –
vagyok mezítlén
kék elem
és testem-lelkem
védtelen.

Belémtekint
a cipruság,
borzol a szél,
szomorúság,
a nap is bennem
sistereg,
kővel dobál
a kisgyerek.

Ma minden bennem
él, mulat,
a pillanat,
a hangulat
s akár hiszik,
vagy nem hiszik,
minden madár
belémiszik.

Fáj az eső,
a szép idő,
a surranó
szitakötő,
minden zavar
és fölkavar
és minden csupa
zűrzavar.

Ha csillagoktól
csillogok,
vagy elbujtak
a csillagok,
egyszerre fáj már
estetájt
minden, mi sok-sok
este fáj.

Ó, emberek,
nem alhatok!
Fájdalmam a
fájdalmatok,
itt tükrözik
keresztetek
és borzadok
és reszketek.

ciprus: A magyar irodalomban a halál, a gyász szimbóluma. Más kultúrákban az örök élet, a halhatatlanság jelképe.

3. Beteljesítette elvárásaidat a vers? Mivel lepett meg? Emeld ki azokat a szavakat, sorokat, amelyek a leginkább cáfolják a tavaszról szóló versekkel kapcsolatos megszokott elvárásainkat!
4. Már a vers indítása is meglepetést okozhatott, hiszen az első négy versszak a tél képeit idézi, úgy, mintha a tó visszaemlékezne rájuk. Milyennek láttatják a költői képek ezt az évszakot?

a. Egészítsd ki a kettéosztott naplót a benyomásaiddal!

Idézetek (1–4. szakasz)	Megjegyzések
csend jég alatt és jég fölött, nagy hallgatás volt mindenütt –	
Hó- s jégtakarta volt a part és engem is nagy jég takart, vastag, páncélos, szürke jég, közömbös, mint a téli ég.	
A szél a jégen elszaladt, nem borzolt fel a jég alatt.	
A kő a jégen fennakadt, [...] nagy csend fődött, csend jég alatt és jég fölött.	

b. A negyedik versszak végén megismétlődnek a vers első sorai, keretbe foglalják a visszatekintést. Vajon mi lehet a szerepe ennek: mit mond el az ismétléssel a vers – kimondatlanul is – a téli tó tetszhalott állapotáról?

5. Az ötödik versszak is – mely a tél dermedt csendjét felváltó, a tó vizét megelevenítő tavasz érkezését idézi – megismétli az első versszak két sorát. Melyik ez a két sor? Olvasd újra a hozzájuk társítható sorokkal együtt! Ezekből a sorokból derül ki, hogy a kis tó fél az olvadástól. Mit árulnak el ezek a sorok félelmének okáról?
6. a. A tavaszi ébredést követően további négy versszak idézi a tó mozgalmas, veszélyekkel teli életének képeit. Részben ugyanazok a tájelemek elevenednek meg tavaszi köntösben, amiket korábban is láthattunk. Érdeemes megfigyelni közelebbről is ezeket a képeket: hogyan idézik meg szépségükben, gyöngédségükben is a tavacska sérülékenységét, kiszolgáltatottságát az ébredő, zsbongó élet közegében. Készíts a füzetedbe kettéosztott naplót, amelybe lejegyezheted az általad választott idézeteket és az azokhoz kapcsolódó benyomásaidat!

b. A *cipruság* szó hangzásával és a kompozíció közepén való elhelyezésével kiemelődik a vers szövegéből, és ezzel önmagára, jelképes jelentéseire irányítja figyelmünket. Az utolsó két szakaszig a cipruság jelképének melyik jelentését érzed erőteljesebbnek? Változik ez a vers vége felől visszatekintve?

7. Az előző feladatok megoldása során észrevehetted, hogy ismétlődéskor a tájelemek nem ugyanabban a sorrendben térnek vissza, ahogy először megjelentek, hanem éppen fordítva. A tó felszínének tükröződése tehát a vers formájában is megmutatkozik. Mit gondolsz, milyen többletjelentése lehet ennek a „tükrös” versszerkezetnek? Mit árul el erről a vers záró szakasza?

8. Magadra ismeresz-e valamiképpen *A tó tavaszi énekében*, ha maga a vers a „tótükrös”, amely – mint a víz a belédobott kavicsból – „borzad és reszket” a benne kifejeződő emberi fájdalmak érintésétől? Jegyezd le gondolataidat néhány mondatban!

9. a. Képzeljétek el, hogy meghallgatjátok a verset! Milyen hangszíne legyen a versmondónak, aki előadja? Milyen tempóban, hogyan mondja el a verset?

b. Most hunyd be a szemed, és a szavak hangzására figyelve hallgasd végig a költeményt! Milyen hangulatot közvetít a ritmus önmagában (ha egy pillanatra elvonatkoztatasz a tartalomtól)? Figyeld meg a vers rímeit is! Egybecseng a hangzás és a tartalom? Mit ad hozzá a vers jelentéséhez a hangzás és a tartalom megfigyelt kettőssége?

c. Kísérletezzetek! Írjátok át a verset hosszabb verssorokba! Milyenné válik így a költemény? Milyen jelentést tudnál társítani ahhoz a formához, amelybe Dsida Jenő írta?

10. a. A Kaláka együttes megzenésítette Dsida Jenő versét. Hallgasd meg! Figyeld meg, melyek azok a szakaszok, amelyek több hangszer kíséretében hallhatóak, amelyek erőteljesebbek, hangzásban telítettebbek, mint a többi! Találónak érzed a „kihangosításokat”? Miért?

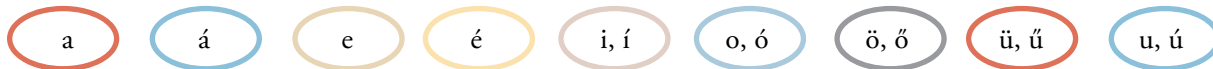
b. Az utolsó két versszakot rövid hangszeres zene választja el a szöveg többi részétől. Ennek a hangzását viszik tovább a költemény utolsó két szakaszára is a zenészek. Ők hogyan értelmezik ezáltal a vers zárlatát?

1. a. Tudjátok, mivel foglalkozik a logopédus? A logopédus legfontosabb munkaeszköze a tükör. Mit gondoltok, miért?

b. Mondd végig az ábécét tükörbe nézve, és figyelj meg, melyik hang kiejtésénél hogyan mozdul az ajkaid, a nyelved, az állkapcsodotok!

c. Az *a, á, e, é, i, í, o, ö, ő, u, ú, ü, ű* betűk magánhangzókat jelölnek. Forduljatok szembe a padtársatokkal, és formáljatok meg némán egy magánhangzót! Sikerült kitalálnotok, melyik magánhangzót mutatta a padtársatok? Ha igen, mi segített ebben?

d. Figyeld meg a tükörben, melyik magánhangzóknál különbözik, melyeknél hasonló az ajkak és az állkapocs pozíciója! Társítsátok az alábbi magánhangzókat vagy magánhangzó-párokat jelölő betűket az ajkak állását mutató rajzokhoz! (Egy rajz több hangnak is megfelelhet.)

e. Figyeld meg, hogy az egyes magánhangzók kiejtésékor hogyan változik a nyelved helyzete a szájüregedben! Mely magánhangzók kiejtésékor jön előre a nyelv, és melyeknél húzod hátrább a nyelved?

f. Milyen hangot adunk ki, amikor ásítunk, sikítunk vagy lehurrogjuk a szabálytalankodó sportolókat? Melyik magasabb, élesebb, melyik mélyebb?

Tudtad? A legtöbb nyelvben, így a magyarban is szinte minden beszédhangot a tüdőből kiáramló levegő segítségével képezünk. Attól függően, hogy mely hangképző szervek (a tüdő, a gégefő a hangszalagokkal, a garatfal az ínyvitorlával, a száj- és orrüreg, valamint az ajkak) hogyan működnek e folyamat közben, különféle hangok keletkeznek.

A szájüreget úgy képzelhetjük el, mint egy hangszekrényt a hangszerek esetében. A szájüreg nyíltságáért az állkapocs és az ajkak felelősek, de a vízszintes irányú nyelvmozgás is megváltoztatja a száj- és garatüreg alakját és térfogatát. Magánhangzók képzésekor minél hátrább húzódik a nyelv, és minél kerekesebb az ajkak formája, annál mélyebbnek érzékeljük a keletkező hangot. Ezért van az, hogy sok esetben a mély hangok utánzására olyan hangutánzó szavakat találunk ki, amelyek középen vagy hátul képzett magánhangzókat tartalmaznak (pl. *huhog, morog, károg*), a magas hangokat utánzó hangutánzó szavaink pedig sokszor elől képzett magánhangzót tartalmaznak (pl. *visít, csicsereg, füttyörészik*).

2. a. Keress **magas hangrendű** szavakat, vagyis olyanokat, amelyekben csak elől képzett (*e, é, ö, ő, ü, ú, i, í*) magánhangzó szerepel, és **mély hangrendű**eket, vagyis olyanokat, amelyekben csak középen (*á*) vagy hátul képzett (*a, o, ó, u, ú*) magánhangzók vannak!

magas hangrendű szavak	mély hangrendű szavak

b. Van-e olyan a fenti példaid közül, amelyekben összefüggést érzékelsz a szó hangrendje és jelentése között? (Pl. *csivitel – huhog, éles – tompa, veszély – nyugalom* stb.) Teszteld, hogy más is így érzi-e!

c. Az alábbi mondat egy magyar beszédre programozott robottól származik. Mi az a beszédében, ami nem felel meg a magyar nyelv szabályainak? Fogalmazd meg a robot programozója számára, hogyan javíthatná ki ezt a hibát!

A külső rétegom fémből készült, és érzékelő chip van a szemomban, múltkor is az segített, amikor beszélgettem egy zavart keltő vendéggel.

A szabály, amelyet megfogalmaztál, a **hangrendi illeszkedés** részsabálya. A magyar nyelv egyik érdekessége ugyanis az, hogy a szó magas vagy mély hangrendje függvényében választjuk meg a szó toldalékát is, vagyis a szó hangrendjével **harmonizáló** szóalakokat hozunk létre (pl. *körben, korban*).

3. A mély hangrendű szavakra jellemző magánhangzók közé egyes szavakban belevegyülhet az *i* vagy az *é* magánhangzó is, ritkábban az *e* is. Folytasd a sort: keress további **vegyes hangrendű** szavakat!

hiba, udvarias, sétál, templom, létra...

4. Húzd alá a következő szópárok közül a számodra természetesebbet! Hallottad-e a másik alakot is? Ha igen, hol, kitől? Vessétek össze válaszaitokat!

1. Még itt vagyunk a hotelben/hotelban.

2. Átjössz délután matekozni/matekezni?

3. Egész nap baletteznek/balettoznak teremben, úgyhogy ma nem tudunk próbálni.
4. Ezek a norvégek/norvégok nem fáznak?
5. Nálatok is ilyen hideg van áprilisban/áprilisben?
6. Nem vagyunk a dzsungelben/dzsungelben!
7. Egészen konkrétan/konkrétan nem tudom megmondani.

A hangrendi illeszkedést bonyolult szabályrendszerrel lehet leírni, amely arról is számot tud adni, hogy mit mondanak egyformán a teljes magyar nyelvterületen, és miben van ingadozás (vagyis olyan, hogy egyes beszélők így, mások úgy mondják).

5. A alábbi, két szóból álló szavak is vegyes hangrendűek. A robot számára korábban (2. c.-ben) megfogalmazott szabályodat ki tudod-e úgy egészíteni, hogy magyarázza ezeket a toldalékos szavakat?

útlevélhez, fejfájás, asztalterítőre, tojásfehérje, jóvátettük, munkaképesség, rendőrrel, kerékpáron, teadélutánok, képmutatóskodtál, keresztlányunk

1. A magyarban két *az* szó van. Az egyik határozott névelő, az *a* párja. Az alábbi mondatokban melyik *az* névelő? Mit jelent a másik *az*?

1. Megállt az óra a falon.
2. Az egy óra ott a falon?
3. Az az óra ott a falon nem jár jól.

2. a. Mit jelent az *ez* szó? Hogyan tudnád leírni a jelentését? Mi okoz nehézséget a leírásban?

b. Mit jelenthet az *ez* az alábbi mondatokban? Melyik mondat kimondását kísérnéd gesztussal, mozdulattal? Miért gondolod szükségesnek ezeket? Ahol nem gesztusra vagy mozdulatra, ott mire van szükség a mondatbeli *ez* értelmezéséhez?

1. Ez nem a tied?
2. Szerintem ez nem probléma.
3. Ez már megint itt van!

c. Cseréld le a fenti mondatokbeli *ez* szót *az*-ra! Miben különbözik az *ez* és az *az* szó jelentése? Mi a közös bennük?

d. Mire utal az *ez* szó az alábbi történetben?

A történet egyike azoknak a városi legendáknak, amik keringenek köztünk, és több tucatszor halljuk őket különböző emberektől, akik persze mind úgy adják elő, mintha valami közük lenne hozzá. Persze nem velük történt, de ismerik azt, akivel. A legenda helyszíne egy középiskola, ahol épp az érettségi vizsga utolsó napja vette kezdetét. Az egyik teremben filozófiából érettségiznek néhányan, a tételsort olvassák, és vakarják a fejüket, mert az utolsó feladatuk az, hogy egy kétoldalas esszében kifejtsek a gondolataikat arról, mi a bátorság. De alig gyűrődnek fel az ingujjak, és sercennek meg a tollak a piszkozatlapokon, egy diák feláll, és leteszi a lapját a katedrára. Végzett. A lapján csak az utolsó feladat száma áll, és mellette ennyi: „Ez.”

e. Írj egy történetet, amelynek az *Az.* legyen a csattanója!

Az *ez* és *az* szavak szerepe az, hogy rámutassanak valamire a világban (pl. *Az/Ez mi?*), vagy hogy utaljanak valamire a szövegen belül, előre vagy vissza (pl. *Az a cél, hogy fejlődjünk. Ez nem lesz könnyű.*). Ezek a szavak **mutató névmások**.

3. a. Alakíts párokat az alább felsorolt mutató névmásokból és határozószókból! Honnan tudad, hogy melyik szó melyikkel talál?

így, az, oda, ilyen, emellett, úgy, innen, ahelyett, akkor, itt, annyi, ezelőtt, ennyi, azzal, onnan, ide, ezzel, azelőtt, ehelyett, olyan, ez, ekkor, ott, emellett

b. Figyeld meg a szókezdő magánhangzó-párokat! Milyen összefüggés van e magánhangzók és a szavak jelentése között?

4. Miben különbözik az alábbi mondatpár? Milyen jelentésbeli különbséggel jár ez együtt?

1. Levi úgy döntött, mégiscsak felkéri Bogit, még akkor is, ha ő egyáltalán nem tud táncolni.
2. Levi úgy döntött, mégiscsak felkéri Bogit, még akkor is, ha az egyáltalán nem tud táncolni.

5. Az alábbi szövegben több helyesen vagy helytelenül írt mutató és személyes névmást találsz. Írd ki ezeket helyes formában az alábbi táblázat oszlopaiba!

mutató névmás	személyes névmás

Ha végeztünk ezel a feladattal, akkor utána elmegyünk hozánk enni, mert múltkor nállatok volt az ebéd. Ne töllem kérdezd, hogy mit eszünk, mert anyukám eszt sosem árulja el nekem. Aszt mondja, nekem ehez semmi közöm. Aból, amit mondott, ara következtettem, hogy ugyan az lesz, ami tegnap volt. De aszt is kinézem belőlle, hogy miatad változtat, és belefog aba a finomságba, amit érttem sosem készít el. Aval a desszerttel és más eféle nyalánkságokkal csak a vendégeknek kedveskedik. Etől függetlenül jól fogsz lakni, ha anyukám megetet, mert melete lehetetlen éhesen maradni.

6. a. Melyik mondatba illik a névutós mutató névmás, melyikbe a határozószó? Helyesírási megfigyeléseitekről készítsetek összefoglalót!

1. _____ nem féltém ennyire a kígyóktól.
_____ az éjszaka előtt nem féltém a kígyóktól.
2. _____ a műsorszám közben nem lehet másra figyelni.
Mindenki őt kereste, de ő _____ már vonaton ült.

az előtt/ azelőtt

e közben/ eközben

b. Mit jelentenek az alábbi mondatok, ha névutós mutató névmással, és mit, ha határozószóval egészítjük ki?

1. _____ az esti mese után mindenki lefekszik. (ez után/ ezután)
2. _____ a pad alatt játszottam a kutyával. (ez alatt/ ezalatt)

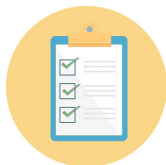
c. Az alábbi mondatok közül melyek hangzanak természetesen, melyek tűnnek furcsának? Amelyik furcsának tűnik, miért az?

1. A tesóm még nem ért haza az edzésről, eléggé aggódom ez miatt.
2. Láttam, hogy az a szörny az mögött a szekrény mögött bújt el.
3. Most engem fogsz megszidni az helyett a másik gyerek helyett?

7. Rajzold le a következő mondatok puzzle-szerkezetét! A mondatok mely szavai kerülnek egy puzzle-darabra?

1. Ez a fejezet a tükörről szól.
2. A fejezet a tükörrel kapcsolatos kérdésekkel foglalkozik.
3. A fejezetben központi szerepet kap a tükör motívuma.
4. Elolvastunk egy mesét.
5. Elolvastuk Pilinszky János tükörről szóló meséjének az elejét.
6. Egy kisfiú belép a tükörbe.
7. Egy mindenre kíváncsi kisfiú belép a szülei házának falán függő nagy, titokzatos tükörbe.

4. Értékelési feladatok

Egyik legszebb tavaszi virág a nárcisz. Kínában szerencsét hozó növénynek tartják, Európában viszont a hiúság szimbóluma, mivel keletkezéséhez egy ókori görög mítosz kapcsolódik.

Nárcisz, azaz Narkisszosz Képhiszosz folyamistennek és Leiriopé nimfának a fia volt. Szüleitől Teiresziasz azt jóslta neki, hogy akkor fog sokáig élni, ha nem ismeri meg önmagát...

Narkisszosz szép volt, sok nimfa beleszeretett, ő viszont mindet elutasította, így Ekhót is, aki végül bánatában elenyészett, csak egy hang maradt belőle. Végül egyik visszautasított hódolója keserűségében a bosszúállás istennőjének, Nemeszisznek a segítségét kérte, aki teljesítette is a kívánságát. Narkisszosz vadászat közben egy folyó partjára ért, és mivel inni akart, belenézett a folyó tükrebe. Ekkor megpillantotta önmagát, és azon nyomban beleszeretett. Egész nap ott maradt, és próbálta magához ölelni tükörképét. Így ugyanazt a kint élte át, amit a visszautasított nimfák. Reggelre Narkisszosz helyén már csak néhány szál nárciszt találtak.

1. Öcsi keresztrejtvényt állít össze a fenti szöveg alapján. Segíts neki!

1.														
2.	K	É	P	H	I	S	Z	O	S	Z				
3.														
4.														
5.														
6.							L	E	I	R	I	O	P	É
7.				N	E	M	E	S	Z	I	S	Z		
8.														

a. Öcsinek gondjai vannak a helyesírással! Javítsd ki az alábbi főnévi szerkezeteket!

- széparcu, sudártermetű fiu
- Narkisszosz által visszautasított nimfa
- sárgaszirmu virág
- Narkisszosz szomorú sorsát előre vetítő jó
- Narkisszoszt a szerelmükkel ostromló nők

b. Keresd ki a szövegből, kit/mit írnak le az **a.** alpontban kijavított főnévi szerkezetek, és töltsd ki a keresztrejtvény megfelelő sorait!

c. Mi lesz a keresztrejtvény megfejtése a barna függőleges sávban?

d. A rejtvény 2., 6. és 7. sorában megadott neveket Öcsi egy-egy birtokos szerkezettel szeretné kifejtetni. Hogy hangzanának ezek a szerkezetek?

- _____ = Képhiszosz
- _____ = Leiriopé
- _____ = Nemeszisz

- 2. Magyarázd, miért szerepelnek a szövegben határozott névelővel az aláhúzott főnévi szerkezetek!
 1. a nárcisz
 2. a bosszúállás istennője
 3. a folyó

- 3. Folytasd az alábbi mondatokat úgy, hogy egyértelművé váljon a *Narkisszosz története* birtokos szerkezet kétféle jelentése! Mit jelent az első, mit a második esetben? Te melyik történetet ismered? Honnan tudtad ezt?
 1. Mind ismerjük Narkisszosz történetét, amelyben...
 2. Egyik este Narkisszosz és a nimfák történetmondó versenyt rendeztek, és a nyertes Narkisszosz története lett, amelyben...

- 4. Részletezd az alábbi leírásokat: egészítsd ki a mondatok főnévi szerkezeteit jelzőkkel!
 1. A jós figyelmeztette a fiút a veszélyre.
 2. A vízben meglátott egy arcot.
 3. A parton a nimfák egy virágot találtak.

- 5. a. Az alábbi kép Michelangelo Caravaggio alkotása, *Nárcisz* a címe. A történet melyik pillanatát ábrázolja a festmény? Milyen érzelmeket fejez ki a képen látható alak testhelyzete, arckifejezése?

b. Magyarázd, miért mondják a festményről, hogy komoly „technikai” kihívást jelent az alkotók számára, hiszen egyszerre kell hitelesen ábrázolni a hús-vér, élő Nárciszt és annak tükörképét, miközben mindkét alak csak a vásznon megjelenő ábrázolás, egyik sem valóságos. Szerinted sikerült megbirkózni az alkotónak ezzel a feladattal? Milyennek látod a hús-vér Nárcisz és a tükörkép ábrázolását?

Caravaggio: *Nárcisz*

Több kutatás bizonyította, hogy a közösségi média használata narcisztikus személyiségzavarhoz vezethet. Mi ez? Mik a csalhatatlan jelei? És mi köze mindennek a Facebookhoz? A fő kérdés, hogy valóban narcisztikus személyiség kialakulásához vezet-e az, ha valaki rendszeresen és sokat használja a közösségi médiát, a Facebookot, a Twitteret stb. A válasz nagyjából egyértelmű igen. Lássuk, milyen adatok, információk szólnak emellett!

Ahhoz, hogy el tudjuk dönteni, hogy valóban narcisztikus személyiségtorzuláshoz vezet-e a facebookozás, nem árt tudnunk, mi is az a narcizmus. A szó a görög mitológiai alak, Narkisszosz nevéből származik. Aki narcisztikus személyiségzavarban szenved, állandóan saját magával van elfoglalva, illetve azzal, hogy milyennek tűnik fel a személye mások szemében. A narcisztikus személy állandóan hiúsága kielégítését, valamint saját fizikai és intellektuális tulajdonságainak csodálatát várja másoktól.

Mik a narcisztikus személyiség jelei?

Az egyoldalú figyelem: a narcisztikus személy csak arra figyel, hogy elutasítson, tagadjon, ignoráljon, kisebbiten, azaz hogy a másik ember ügyeit érdektelenné minősíthesse.

A narcisztikus személy belefeledkezik saját magába: általában önzőn viselkedik, és még ha nagylelkűnek is tűnik, csak a saját ügyeire érzékeny.

Törvényfölöttiség: úgy érzi, hogy a törvények, a szabályok rá nem vonatkoznak, hogy ő ezek fölött áll.

A narcisztikus személy képtelen elviselni a kritikát: míg a saját személyét fölértékeli, a legapróbb negatív kritika képes pillanatok alatt lelohasztani kedélyállapotát.

Hárítja a felelősséget: hajlamos másokat hibáztatni a negatív történések, a rossz dolgok miatt.

Hamar bedühödik: hirtelen dühbe gurul, ha kritikát kap, illetve ha valaki megpróbál neki utasítást vagy tanácsot adni.

A Facebook nem más, mint „társas tükör”. Kutatásokból az derül ki, hogy minél többet facebookozik valaki, annál valószínűbb, hogy narcisztikus személyiségzavar alakul ki nála. A narcisztikus viselkedés a Facebookon abban nyilvánul meg, hogy az illető gyakran ír állapotfrissítéseket, gyakran posztol képeket – főleg saját magáról (szelfi!).

Nem árt tehát óvatosan bánni a közösségi médiával!

(a nyest.hu nyomán)

1. Mi a narcizmus, és milyen kapcsolatban állhat Narkisszosz mítoszával?
2. Milyen összefüggést mutattak ki a kutatások a közösségi média használata és a narcisztikus személyiségzavar kialakulása között?
3. Mire használja a szöveg a „társas tükör” kifejezést, és mit ért alatta?
4. A második oszlop kifejezéseiből mi lehet szinonimája az első oszlopbelieknek, ha úgy használjuk azokat, ahogy a szövegben olvashattad? Társítsd a két oszlop hasonló jelentésű kifejezéseit!

információ
intellektuális (tulajdonság)
ignorál
negatív kritika
média

kötekedik adat szellemi megbánt tájékoztat
okos értelmes nyilvánosság hozzászól
tömegtájékoztatási eszköz figyelmen kívül hagy
bírálat munkahely eltéveszt találkozási felület
tudomány elnémul

5. Gyűjts olyan szavakat és kifejezéseket, amelyek a közösségi média felhasználóinak szlengjéhez tartoznak!
6. a. Szerinted mit jelent „óvatosan bánni a közösségi médiával”? Rád jellemző ez a fajta óvatosság? Ha igen, miben nyilvánul meg? Ha nem, miért nem?
b. Fogalmazd meg a közösségi média egészséges használatának tízparancsolatát, amely segíthet elkerülni a testképzavarokat, illetve a narcisztikus személyiségzavar kialakulását!

II. Íráshelyzetbe hozva

1. Miért írunk?

1. a. *Mi oka van az embernek írni?* A kérdésre írásban válaszolj úgy, hogy 15 percig nem emeled fel az írószeredet!

b. Kisebb csoportokba rendeződve beszéljétek meg, hogy milyen íráshelyzeteket vettetek számba! Ezeket az osztály gyűjtse össze egy közös pókhálóábrába!

c. Mindenki válassza ki azokat a helyzeteket, amelyek számára ismerősek! A korábbi kicscsoportban beszélgetetek a következő kérdésekről:

- Mikor és miért írtok?
- Hogyan szoktatok érezni magatokat írás közben?

Kosztolányi Dezső: *Házi dolgozat*

Pali tizenkét éves, harmadik gimnazista. Náluk vacsorázom. Vacsora után, mikor a vendégek a társalgóban poharaznak és füstölnek, tizenegy felé fényt látok a diákszobában. Bekémlelek az üvegajtón.

A kisdíák ott gubbaszt a zöld viaszkosvászonral vont asztalnál, kezében toll, előtte papír. Homlokát ráncolja, sóhajtozik. Rágja a tollszárát, bele-belemártja a tintába. De nem ír.

Így múlik öt perc.

Akkor nyitok be.

– Kezét csókolom.

– Szervusz. Mi az, te még nem alszol?

– Házi dolgozatot kell írnom, holnapra.

– Miről?

– Édesapámról.

– Ajha – mondom. – Az édesapádról?

– Arról – szól, s elém tolja a füzetét.

Cím: *Édesapám*.

Az édesapa szerkezete a következő: a) bevezetés: leírása, b) tárgyalás: jelleme, szokásai, c) befejezés: mivel tartozunk édesapánknak?

Leülök asztalához, vele szemben, s figyelem őt. Arca zavart, szeme lázas, szőke haja zilált, mint egy elborult lángelmé, aki az alkotás gyötrelmében hanykodik. Orra tintás.

– Mit írtál eddig? – vallatom. – Mutasd.

– Ez csak a piszkozat – mentekezik.

A „piszkozat” valóban piszkos. Mindössze néhány paca van rajta, egy elmaszatolt állat rajza – kutya vagy disznó –, kérdőjelek, fölkiáltójelek s egyetlen szó: *édesapám*. De utóbb ezt is áthúzta, kitörölte, mintegy megsemmisítette.

Tehát nemigen haladt előre.

A papírlapot némán visszaadtam.

– Na folytasd – biztatom. – Érted, hogy miről van szó. Édesapát mindenekelőtt három részre kell osztanunk.

Várom türelmesen.

Ismerem őt: értelmes fiú, kitűnő tanuló, korát meghaladó tudással, látókörrrel.

Megint csak bámul maga elé, ráncolja homlokát, sóhajtozik.

– Nem jut eszembe semmi – sópánkodik.

Csóválom a fejem.

– Szereted az édesapád?

– Hogyne – szól, s elmosolyodik.

– Vagy nem szereted?

– Dehogynem – szól, s újra elmosolyodik.

Most részvétet érzek iránta, de egy kis kajánságot is, s kegyetlenül, gonoszul élvezem vergődését, nyilván gyermekori tusáimra emlékezve, melyeken már többé-kevésbé túlvagyok. Hallgatok.

Ezt gondolom.

„Mit írtam volna én tizenkét éves koromban édesapámról? Hegyláncnak láttam őt, sötét őserdőnek. Hangja mennydörgött. Reszketve imádtam, s kétségbeesve, dühöngve keltem föl az asztaltól, mikor észrevettem, hogy modoros szokása szerint kissé megszagolja a húst, a másik szobába menekültem, s ott hangosan ordítottam, hogy ne halljam rémes gondolataimat. Néha félttem, hogy főbe lövi magát. Ilyesmik azonban nem férnek bele egy iskolai dolgozat keretébe.”

Később ezt gondolom:

„Ha most Pali meg tudná írni, ami valóban benne él, ő lenne a világ legnagyobb írója – akihez mérve Shakespeare csupa elcsépeltség, Tolsztoj silány gyermek –, a parttalan, korlátlan személyesség, melyet még nem határol a forma merevsége. De épp ezért nem tud személyes lenni. Megriad a benne lakozó zabolátlan élettől. Félénk, szemérmes. Mit ér az a sok láng, mely benne lobog? A tűzhányó kráterénél még senki se gyújtott rá egy cigarettára.”

Pali közben megivott egy pohár vizet, tüszkölt, köhögött, ismét leírta: *édesapám*, és ismét áthúzta. Egy új papírlapot vett elő, mely irdatlan fehérségével vádlóan mered rá. Álmosan pislog. A szánalom fog el.

– Így sohase készülünk el – nógatom. – Kezdjünk hozzá, fiam. Milyen az édesapád? Írjuk le.

Diktálok, eleinte elfogódottan, nagyon lassan:

– *Édesapám negyven esztendőös. Magas, izmos, férfias. Fekete haja a halántékán már deresedik, homlokát az évek redőkkel vésték tele...*

Pali gyorsan, hibátlanul ír. Minden mondat után rám tekint, lesve megváltó szavaimat. Én is belemelegszem, bátorságra kapok, már gondolkodás nélkül, pimasz szemtelenséggel diktálok:

– *Arca jószágos. Mi is a második rész? Ja, a jelleme. Mondjuk egyszerűen, hogy: jellemes. Mindig egyenes, határozott. A szigorú bölcsen egyesíti a jószággal. Ha elfárad az élet harcában, esténként családjá körében találja meg a vigasztalást, s akkor a lámpa fénykörében felderül...*

A befejezést már rábírom. Itt a szókratészi módszerrel élek.

– Remélem – mondom –, tudod, mivel tartozol édesapádnak?

- Hálával – válaszolt Pali gépiesen.
- Úgy van – bólintok –, hálával *azért a sok szeretetért, azért a sok áldozatért, azért a végtelen sok...*
- Éjfél van, mire befejezzük.
- Akkor visszamegyek a társalgóba, barátaimhoz.
- Hát te hol voltál? – kérdezi Pali apja.
- A fiadnál.
- Mit csináltál?
- Neveltem őt – feleltem. – Az életre neveltem. Megtanítottam hazudni.

■ **1. a.** Próbáld egyetlen mondatban összefoglalni, miről szól Kosztolányi Dezső elbeszélése!

b. Mikor játszódik a cselekmény? Emeld ki az elbeszélés világának azokat az elemeit (pl. helyszín, tárgyak, nyelvhasználat), amelyek erről tanúskodnak!

c. Meg tudnád-e fogalmazni, mi lehet a titka annak, hogy a téma egyszerűsége és a történet idejétől bennünket elvlasztó távolság ellenére ma is szívesen és érdeklődéssel olvassuk Kosztolányinak ezt a művét? (Saját tapasztalatod alapján próbáld válaszolni! Pl. ha tetszett az olvasmány, mivel érintett meg?)

Első benyomásod megfogalmazása után hozzákezdhetsz a „titok” alaposabb feltárásához; ebben segíthetnek a következő kérdések és feladatok.

■ **2.** Vajon hogyan éri el az elbeszélő, hogy olvasás közben úgy érezzük, mintha éppen most, a szemünk előtt játszódna az események (mint egy filmen), nem pedig egy távolabbi múltban? Figyeld a szövegben az időre jelöletlen és a múltidő-jeles igelakok szerepét és egymáshoz viszonyított arányát! Melyik az az egyetlen igelak, amelyik elárulja, hogy a történet elbeszélése, megírása utólagos a leírt eseményhez viszonyítva?

■ **3.** Figyeld az érdeklődéskeltés eljárásait a szöveg indításában! Milyen feszültséget érzékelünk az alaphelyzetet megteremtő első két bekezdésben? Figyeld a kialakuló kontrasztot a társalgó és a diákszoba atmoszférája, valamint a poharazó-dohányzó felnőttek gondtalansága és a házi feladatával foglalkozó kisdíák szemmel látható gyötrődése között! Milyen érzelmet vált ki benned ennek a kontrasztnak az érzékelése?

■ **4.** Érdekes megfigyelni, hogy attól kezdve, hogy az elbeszélő benyit a házi feladatával bajlódó kisdíák szobájába, és szoba elegyedik vele, maga is a történet egyik szereplőjévé válik. Mivel olvasás közben az ő nézőpontjával azonosulunk, egyszerre figyelhetjük meg az eseményeket kívülről (mintha egy rejtett kamera „szemével” látnánk), és élhetjük át belülről (az elbeszélő belső gondolataival, lelkiállapotával azonosulva).

a. Emeld ki a szövegnek azokat a mozzanatait, amelyek a kisdíák kívülről látható megnyilvánulásainak (arckifejezés, mozdulatok, hangleadás, szóhasználat) leírásával a láthatatlan belső küzdelmet teszik számunkra érzékelhetővé!

b. Emeld ki azokat a mondatokat is, amelyekben az elbeszélő elmondja, milyen érzelmeket és milyen gondolatokat váltott ki benne a Palival folytatott beszélgetés! Foglald össze kulcsszavakban a mondatok tartalmát! Mit figyeltél meg: egyértelmű, vagy inkább mély, összetett, felkavaró, nehezen megfogalmazható benyomásról van szó?

c. Bár az elbeszélő-szereplő ezt nem mondja ki, milyen „elszólásaiból” sejtethetjük, hogy foglalkozása szerint író?

■ **5. a.** Hogyan világít rá a szöveg, hogy Pali számára az édesapjáról szóló dolgozat megírása nem azért jelent nehézséget, mert „buta”, vagy tehetségtelen, „rossz tanuló”? Hanem miért? Hogyan tanúskodik az összefirkált „piszkozat” arról, hogy amit valójában érez az édesapja iránt, az nem kényszeríthető bele a kijelölt szerkezeti sablonba? Mit „jelenthet” a papírján a sok kérdőjel és felkiáltójel, valamint a többször leírt és áthúzott „*édesapám*” szó? A papíron megjelenő, jelentéktelennek tűnő firkáknak nagyon is mély értelme van. Hogyan világítja meg ezt a mély értelmet az elbeszélő visszaemlékezése a saját gyermekkorára, apjához fűződő viszonyára?

b. A Palival folytatott beszélgetést kétszer is megszakítja az elbeszélő belső beszéde (monológja). Hogyan érted – a szövegösszefüggést is figyelembe véve – a következő mondatait: „*Ilyesmik azonban nem férnek bele egy iskolai dolgozat keretébe.*”; „*Ha most Pali meg tudná írni, ami valóban benne él, ő lenne a világ legnagyobb írója?*”

c. Soroljatok olyan élethelyzeteket, amelyekben magatok is megtapasztaltátok, hogy a nyelv nem áll rendelkezésünkre ellenállás nélkül legbensőbb érzéseink megfogalmazására, s hogy amit átélünk, az mindig több, mint amit nyelvi formába tudunk önteni!

6. Az író segítségével köszönhetően végül megszületik a házi dolgozat. Vajon a lediktált szöveg, amely láthatóan igazodik a szerkezeti vázlatban előírt iskolai elvárásokhoz, megfelelhet-e Pali valóságos apa-élményének? Mit árulnak el Palinak az önkéntelen gesztusai, amikor az író segítségével megszületik a megoldás? A „megváltó szavak” megnyugvást hoznak-e a kisfiúnak? (Figyeld a szövegben a mozdulatait, a pillantását, a hanghordozását!)

7. a. A szöveg csattanóval zárul. Olvassátok fel a befejező részt, majd vitassátok meg, hogy az eddig megbeszéltek fényében hogyan érthető a novella utolsó mondata!

b. Vitassátok meg azt is, miért nélkülözhetetlen az életben a fenti értelemben vett „hazudni tudás”? Jó vagy rossz értelemben nélkülözhetetlen? (Miért nem dönthető el egyértelműen ez a kérdés?)

Miért jó naplót írni?

▶ Jobban megismerheted önmagadat, hogy hogyan gondolkodsz önmagadról és másokról. Különösen akkor, ha visszaolvasod a régebben írt dolgokat.

▶ Segít elmélyedni és lelassulni. Erre azért van szükségünk, mert nagyon gyors világban élünk. Nem ahhoz van szokva a szervezetünk, hogy mindent most azonnal feldolgozzunk, vagy kilökjünk, például úgy, hogy továbbadjuk, megosztjuk. A kapott ingereknek le kell ülepedniük, át kell őket dolgoznunk, meg kell émsztenünk ahhoz, hogy kezelhetőek legyenek. Ha rögtön posztoljuk minden élményünket, akkor csökkentjük az élmény által keltett, jó vagy rossz feszültséget. Ezzel az „eltávolítással” ahhoz szoktatjuk magunkat, hogy mindenem hamar túl lehet lenni. Így nem tanuljuk meg megtartani és mélyen megélni az örömeiket, és nem tanuljuk meg feldolgozni a rossz élményeket.

▶ Segít emlékezni. Mivel annyi minden történik velünk, az apróságok felett könnyen elsiklunk. Könnyen elfelejtjük azt is, hogy korábban mit gondoltunk, hogyan vélekedtünk bizonyos dolgokról. Hasznos lehet ezzel szembesülni.

▶ Megnyugtat és elgondolkodtat. Ha konfliktusunk van valakivel, akkor hajlamosak vagyunk hirtelen felindulásból bírálni, mivel a másik szempontját nem tudjuk pillanatok alatt megérteni. Viszont írás közben újra átgondoljuk a helyzeteket, és a feszültség egy részét le is tudjuk vezetni azáltal, hogy kiírjuk magunkból.

▶ Öszinte lehetsz. Olyan sok embernek akarunk megfelelni az életünkben. Van úgy, hogy a barátoknak sem merjük teljesen önmagunkat adni, attól tartva, hogy elutasítanak. De ezt önmagadnak írod, így igazán önmagad lehetsz, nem kell tartani senki bírálatától. Mélyebben megismerheted saját magad, ezáltal a hétköznapiakban is tudatosabbá válhatsz.

▶ Segít a szövegírás gyakorlásában. Segít összerendezni a gondolataidat, így később, ha a véleményedet kell másokkal megosztanod, sokkal könnyebben fogod magad kifejezni.

Blogolás (webnapló vezetése)

▶ Egy blogban elmondhatod a véleményedet, ötleteidet, eseményekről is írhat, friss tapasztalatokról, élményekről. De írhat kitalált történeteket, novellákat, verseket is, és milyen jó, hogy erre van közönség is, aki visszajelez neked.

▶ Alapvető különbség a napló és a blog között, hogy az egyiknek van közönsége, míg a másikat a párnánk alá dugjuk, és csak mi forgatjuk. Így azt javaslom, hogy aki fél a kritikától, az ne blogot írjon. Ha azon szoktál gondolkodni, hogy vajon miért nem lájkolták elegendően a Facebookon a hozzászólásaidat, akkor várj még egy kicsit a blogírással! Arról nem is beszélve, hogy személyes tartalmakat veszélyes is az interneten közzétenni.

(Börscsök Gyöngyi írása nyomán)

- **1.** Egészítsd ki a következő táblázatot a szöveg első része (*Miért jó naplót írni?*) és saját elképzelésed alapján!

Írd ki a bekezdés tartalmát összefoglaló mondatot!	A lejegyzett mondat szerint miért fontos a naplóírás? Foglald össze egy-két szóba, kifejezésbe!	Tegyél pipát abba a sorba, amelyik miatt te is naplót vezetnél, vagy amelyik miatt írod a naplódát!

- **2.** Szoktál-e naplót vezetni? Ha igen, miért? Ha nem, miért nem? Foglald össze 5-6 mondatban! Felhasználhatod a táblázat információit is.
- **3.** Kinek nem javasolja a cikk írója, hogy blogot vezessen? Miért?
- **4.** Milyen veszélyre figyelmeztet a szerző? Szerinted valós veszély ez?
- **5.** Készítsetek felmérést az osztályotokban! Mindenki válaszoljon a következő kérdésekre, majd összesítsétek a válaszokat! Készíthettek minden kérdés adataival egy-egy kördiagramot is!
1. Olvasol, követsz valamilyen blogot?
 2. Milyen rendszerességgel olvasod a bejegyzéseket?
 3. A személyes blogok vagy a különböző tematikus blogok (pl. lovak, divat, fotózás) érdekelnek?
 4. Írsz saját webnaplót?

6. A következő jellemzők közül melyiket társítanád a naplóíráshoz és melyiket a blogoláshoz? Van olyan, amelyik mindkettőhöz talál? Kisebb csoportokban beszéljétek meg válaszaitokat!

személyes; titkos; nyilvános; olvasóközönség számára íródott; elektronikus; kézzel írt; kritizálható; önmagunk megértésére szánt; saját élményeink, gondolataink lejegyzésére szánt; alkalmas saját írásaink terjesztésére; fontos a másoktól érkező visszajelzés; a bejegyzés azonnal olvasható mások számára; szerzője álnév mögé bújhat; bizonyos időközönként írják, nem folytonosan; írásakor figyelembe vesszük, hogy mi érdekelhet másokat; a magunk népszerűsítésének eszköze lehet; monologikus

2008. 4. 28.

A legelső finn bulin (a csoporttársnőnk ünnepelte a születésnapját) kénytelen voltam lemenni a boltba és venni valami inni- és rágcsálnivalót, mert mindenki más zacskóban hozta otthonról a sajátját. Én ajándékot és virágot vittem a lánynak, magamnak semmit, ők a lánynak semmit, de gondoskodtak a saját etetésükről és itatásukról. Amikor erre rájöttem, majdnem hülyén éreztem magam, de aztán szerencsém volt, mert a házigazda elmagyarázta, hogy hol van a bolt. Attól kezdve egyértelműen úgy gondoltam, nem bennem van a bibi.

Egyik magyar lány mesélte, hogy a tutoruk (külföldiek mellé kiosztott finn lány) kitalálta, hogy szerveznek közös evészetet, és mindenki hozzon valami jellegzetes ételt, amit majd közösen megesznek. Vitt Zs., vitt a két japán is, és a finn tutor is főzött valamit. Vacsora után megkérdezte, kinek mennyibe került, és akarják-e, hogy bepótoljanak a többiek. Mondták, nem szükséges, de ha ő úgy gondolja, akkor neki szívesen fizetnek a finn ételért. Megköszönte, és összeszedett mindenkitől két-két eurót.

Bin szólt, hogy van két lámpája, egyiket nekem adja, ha kell. Kellett, átjött, felszerelte, megköszöntem, megkávéztunk, beszélgettünk egy nagyot, és azóta is ég a világ virágéknál.

(ricoka.blogspot.com)

1. A blog szerzője finnországi tartózkodásáról mesél. Neked melyik volt a legtávolabbi hely, ahová ellátogattál? Mennyi ideig voltál ott? Hogy érezted magad?

2. a. A szöveg alapján mire következtetsz, a blog írója miért van Finnországban?

b. Számodra elképzelhető-e az, hogy külföldre költözz, ha felnőtt leszel? Miért tennéd? Mennyi ideig élnél ott?

c. Milyen nyereségei és milyen kockázatai lehetnek egy ilyen lépésnek?

3. A lejegyzett történetek alapján milyen tapasztalatokat szerezhettek a blog írója arról, hogy magától értetődő-e mindaz, amihez szokva vagyunk? Hol tapasztalt másságot és hasonlóságot a saját szokásaihoz, értékrendjéhez képest?

4. Miért érezte kellemetlenül magát a blog írója a születésnapi bulin? Veled történt már olyan, hogy kényelmetlenül éreztél magad, mivel egy társaság szokásait nem ismerted? Ha volt részed ilyenben, meséld el!

5. a. Mit gondoltok, miért jegyzi le a blog írója az otthonától távol töltött idő eseményeit, a hozzájuk kapcsolódó érzelmeit? Vajon miért éppen blogot vezetett és nem naplót?

b. Ha külföldre költöznél, átmenetileg vagy végleg, akkor szeretnéd-e tartani valakivel a kapcsolatot az otthoniak közül? Ha nem, miért? Ha igen, kivel? Milyen módot választanál a kapcsolattartáshoz?

2. Nyomot hagyni a világban

1. Képzeltben filmezd le egy napodat! Ha egy rólad szóló filmhez kérnének tőled anyagot, jó ötlet lenne-e egy olyan filmet küldeni, amely egy választott napod minden pillanatáról szól? Miért?

Anne Frank naplója (részletek)

1942. jún. 20, szombat

Néhány napig nem írtam, mert előbb jól meg akartam gondolni ezt az egész naplóstörténetet. A magamfajta lánynak igen szokatlan érzés naplót írni. Nemcsak azért, mert még sose írtam, de azt hiszem, később sem engem, sem mást nem érdekelnek majd egy tizenhárom éves kislány vallomásai. De hát ez tulajdonképpen nem fontos. Nagy kedvvel látok neki. Lelki szükségletem, hogy végre alaposan kiöntsem a szívem.

„A papír türelmesebb az embereknél.” Ez a mondás járt az eszemben, amikor egy szép napon, kissé borongós hangulatban, unottan kezembe tettem az arcom s még ahhoz is lusta voltam, hogy eldöntsem, elmenjek-e vagy otthon maradjak. Csak ültem egy helyben és tépelődtem. A papír valóban türelmes. Nem szándékom, hogy ezt a keményfedelű füzetet, amely a kevély „napló” névre hallgat, valaha is elolvastassam valakivel, hacsak nem találok egyszer majd olyan barátot vagy barátnőt, aki valóban érdemes rá, mást meg ugyan miért is érdekelne. Most érkeztem el oda, ahonnan a naplórészlet kiindul: nincs barátnőm!

Most azonban hadd magyarázzam meg, különben senki meg nem érti, miért is áll egy tizenhárom éves leány teljesen egyedül ezen a világon. Voltaképpen nem is igaz. Szerető családi körben élek, szüleimmel és tizenhat éves nővéremmel; ha jól átgondolom, van vagy harminc ismerősöm és barátnőfélémmel, s van egy csomó imádóm, akinek felcsillan a szeme, ha lát, és aki az iskolában, ha másként nem megy, törött zsebtükrön keresztül próbál nézegetni. Vannak rokonaim, kedves nénik, bácsik, van rendes otthonom. Nem, látszólag mindenem megvan, kivéve, hogy nincs barátnőm. [...]

Ezért kezdek naplót írni. A barátnőt akarom vele pótolni, aki után olyan régen vágytam. S hogy gondolatban jobban magam előtt lássam, nemcsak az élményeimről írok majd bele, hanem ez a napló lesz a vágyva vágyott, igaz és hűséges barátnő, akit Kittynek fogok szólítani.

Azt hiszem, senki sem értené meg Kittyhez írott beszámolóimat, ha csak úgy ajtóstul rontanék a házba, ezért, bár nem szívesen, ideírom életem rövid történetét. [...]

1944. május 3, szerda

Drága Kitty!

Először is hadd mondjam el az e heti híreket. A politikában uborkaszazon van. Semmi, de igazán semmi újságolni valóm sincsen. Ennek ellenére azt hiszem, hogy nemsokára bekövetkezik az invázió. Csak nem bíznak mindent az oroszokra? Ámbár e pillanatban azok is elég tétlenek.

Említettem-e már, hogy Moffinknak nyoma veszett? Múlt csütörtök óta nem láttuk. Azóta már bejutott a macskák paradicsomába, előbb azonban finom pecsenyét készített belőle valamelyik állatbarát, a bundájából pedig egy kislánynak varrtak meleg sapkát. Petert igen lesújtotta ez a veszteség.

uborkaszazon: olyan időszak, amikor nem történik semmi

invázió: egy ország vagy terület gyors katonai megszállása

Szombat óta fél tizenkettőkor villásreggelizünk, s reggelenként egy csésze kásával kell beérnünk. Így megtakarítjuk az egyik étkezést. Még mindig nagyon nehezen jutunk főzelékhez. Ma rothadt salátából készült főzeléket ebédeltünk. A salátán kívül legfeljebb csak spenótot kapunk s romlott krumplit eszünk hozzá. Ugye, pompás étrend?

Nem csodálkozz hát, ha elkeseredésünkben nemegyszer így méltatlankodunk: Voltaképpen mire való ez a háború? Miért nem élhetnek az emberek békésen? Miért pusztítanak el mindent?

Azt hiszem érthető, hogy felvetik ezeket a kérdéseket, eddig azonban még senki sem találta meg rájuk a választ. Miért gyártnak Angliában egyre nagyobb repülőgépeket, miért szerkesztenek egyre nehezebb bombákat s miért terveznek ugyanakkor típusházakat az újjáépítés céljára? Miért áldoznak nap mint nap milliókat a háború érdekében, s miért nem jut egyetlen cent sem egészségügyre, a művészet támogatására és a szegények megsegítésére?

Miért kell éhen halni nagy tömegeknek, amikor a világ másik felén megromlik a felesleges enivaló? Ó, miért olyan örültek az emberek?

Nem hiszem, hogy a háború csak az uralkodók, a nagyfejúek és a kapitalisták bűne. Nem bizony. A kisember is hajlandó harcolni. Ha nem így volna, már régen fellázadtak volna ellene! Úgy látszik, az emberben benne él a pusztítás és öldöklés ösztöne, a gyilkolás és tombolás vágya. Amíg az emberek, és pedig kivétel nélkül, alaposan meg nem változnak, egyre dühöngeni fog a háború, s megrongál és elpusztít mindent, amit valaha létrehozta és gondozta, s mindig újból kell felépíteni a világot.

Gyakran vagyok szomorú, de azért sosem esem kétségbe. Ezt a bujkálást veszélyes, romantikus és érdekes kalandnak tekintem. Számomra a sok nélkülözés csak multság, arra jó, hogy feljegyezhessem a naplómban. Elhatároztam, hogy majd más életet élek, mint a többi lány és az egyszerű háziasszonyok. Ez itt csak jó kezdet az érdekes élethez. Így csak nevetek a legveszélyesebb pillanatokban, és mindennek a humoros oldalát keresem.

Még fiatal vagyok s magam sem tudom, hogy mi lesz belőlem, fiatal vagyok és kitartó. Bár elég veszélyes kalandba keveredtem, mégsem tudok folyton siránkozni. Sok jó tulajdonságom is van, szerencsés a természetem, erős vagyok és vidám. Napról napra érzem, hogy egyre erősödik a lelkem, hogy közeledik a felszabadulás, hogy a természet gyönyörű, hogy körülöttem jók az emberek, s hogy milyen érdekes ez a kaland! Miért essem hát kétségbe?

Annéd

2. a. Az írás dátumát szerzője rögzítette a naplójegyzetek elején. Keress olyan részleteket, amelyek ennél többet is elárulnak az adott időszakról!

b. Nézz utána, hogy a történelmi kiadványokban milyen eseményeket tartanak számon 1942-ből és 1944-ből! A történészek által kiemelt események a világ mely részeiről, országairól adnak hírt?

c. Csoportban vessétek össze az általatok talált történelmi eseményeket a naplóban megjelenő eseményekkel! Minden csoporttag válasszon egy-egy kérdéskört az összehasonlításhoz!

Ki írja le az eseményt a kétféle szövegben? Az eseményekhez képest mikor írja? Honnan van tudomása az eseményekről? Van-e személyes tapasztalata vagy érintettsége? Észrevételeidet oszd meg a többiekkel!

Kinek a nézőpontjából mutatja be a történéseket a kétféle szöveg? Gondold végig, majd vitassátok meg a többiekkel: tudna-e a történelem Anne Frankról, ha a lány nem ír naplót?

Ki vagy kik a leírt események résztvevői a kétféle szövegben? A leírónak van-e személyes kapcsolata azokkal, akikről ír? Ha egy emberről szól a szöveg, akkor az híres ember-e a történések idején, vagy egy mindennapi ember? Eredményeidet mutasd be a többieknek!

A leírás „léptéke”: Mennyi időt ölel fel egy-egy esemény leírása a kétféle szövegben? Hány emberről szól: egy emberről, egy családról, egy hadseregről, egy népről, egy országról stb.? Válaszaidat ismertesd a többiekkel!

3. a. Anne Frank 13. születésnapjára kapja ajándékba a naplóját. Furcsa helyzetnek találja a naplóírást: „*A magamfajta lánynak igen szokatlan érzés naplót írni.*”. Mit gondolsz, miért? Miért lehet mégis „*lelki szükséglet*” Anne számára a naplóírás? Milyen jelentősége van annak, hogy nevet is ad naplójának?

b. A szövegrészletből kiderül, hogy Anne nem magányos, hiszen azt írja, hogy „*ha jól átgondolom, van vagy harminc ismerősöm és barátnőféléim*”. Mit gondolsz mi a különbség a barátnőféle és az igaz barát között? Vajon miért, mitől válhat egy napló igaz barátá? Mit gondolsz, Anne miért érezheti úgy, hogy „*A papír türelmesebb az embereknél*”?

c. Te szoktad-e egyedül érezni magadat családot, barátaid társasága ellenére is? Mit szoktál ilyenkor tenni?

4. a. Az idézett első bejegyzésben Anne többször is leírja azt, hogy nem számít olvasókra. Ennek ellenére nem mulasztja el a bemutatkozást. Mit gondolsz, mi ennek az oka? Keresd meg azt a szövegrészt, amely rávilágít, hogy írás közben mindig tekintettel vagyunk a lehetséges olvasóra, még akkor is, ha szándékunk szerint csak magunknak írunk!

b. Bár Anne kezdetben nem számított olvasóközönségre, naplóját halála után kiadták, és közel 70 nyelvre fordították le. Olvass utána, hogy miként jutott nyilvánosságra a tinédzser lány naplója!

5. A második naplórészlet két évvel későbből való. Ha kíváncsi vagy, hogy miként teltek Anne napjai a két bejegyzés között, olvasd el a naplójából!

6. a. Anne körülményei megváltoztak, bujdosóvá vált családjával együtt, immár más gondolatok foglalkoztatják. Mit gondolsz, megváltozott-e a naplóírás szerepe Anne számára az első részlethez viszonyítva?

b. Keresd ki a szövegből, hogy milyen témákat érint ebben a bejegyzésében! Te mit gondolsz ezekről a kérdésekről? Töprengtél már hasonló dolgokról?

7. a. Anne a második részletben beszél arról, hogy hogyan étkeznek. A bűvőhely lakói számára fontos megőrizni a korábbi életvitelüket (villásreggeli, főtt étel ebédre), még ha más időpontokban esznek is a takarékoság végett, és romlott zöldségekből készítik ebédjüket. Mit gondolsz, miért lehet fontos számukra a napirend megtartása a legnehezebb időkben?

b. Anne meglepően érett gondolatai a politikai helyzetről a háborúról és az ember természetéről kizárják azt, hogy gyermeki tudatlanságnak, naivitásnak tudjuk be azt a derűt, amivel a nehézségekről beszél. Mivel tudnád magyarázni a gyűlölet, a rettegés vagy a kétségbeesés hiányát a bejegyzésekben?

8. Írj Anne Frank nevében egy bejegyzést, amely 1945. május 5-ről, Hollandia felszabadulásának napjáról szól!

1. Ma a Kárpát-medencén kívül hol élnek nagyobb magyar közösségek?

2. Több okból vállalkozhat, kényszerülhet az ember hazája elhagyására. Ma milyen okai lehetnek a kivándorlásnak?

3. a. Kutassatok! A történelem során, miért mentek, menekültek el akár tömegesen is hazájukból magyarok?

b. Hol telepedtek le? Mi befolyásolhatta ezt?

Mikes Kelemen: *Törökországi levelek* (részletek)

[36. levél]

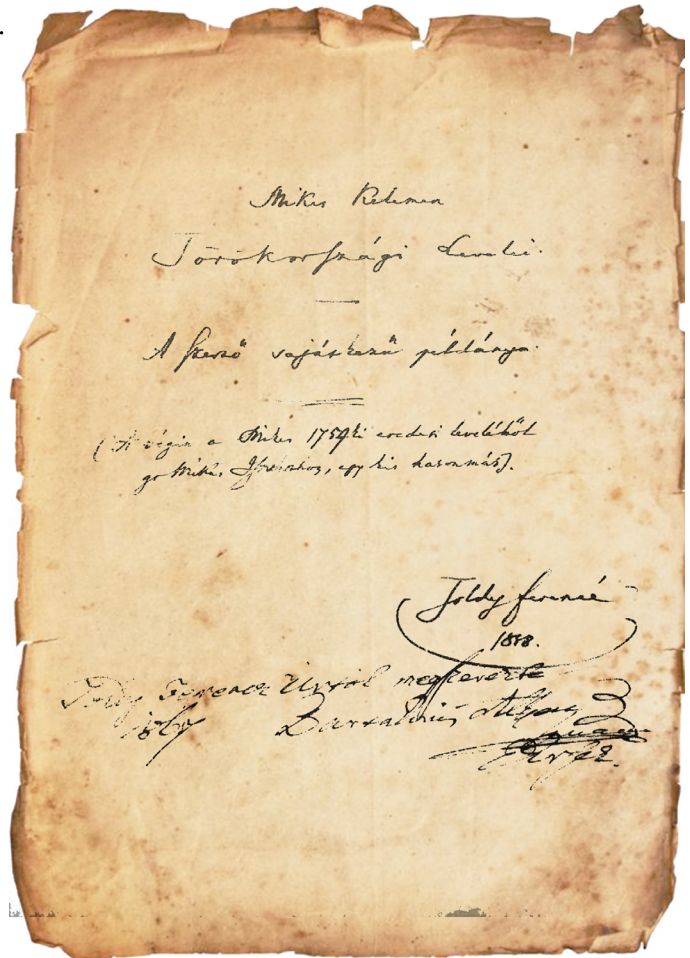
Rodostó, 24. április 1720.

Édes néném, ha nem mondanám is, hogy ide érteztünk, csak arról megüsméri kéd, hogy honnét dátálom a levelemet. Elég az, hogy az Isten szerencsésen ide hozott mindnyájunkot. És mihent ide érkezett Bercsényi úr, mindjárt anagramát csinált a város nevéből, és e' jött ki belőle: ostorod. Ez igen hozzáillik a bujdosókhoz. Elég a', hogy erről

eleget lehetne elmélkedni, de azt hagyjuk mászorra. Most pedig fogadásom szerint hadd írjak meg mindeneket kérdnek. Legelőször ott kezdem el, hogy Jénikőből 16-dik indulánk meg. Már a gálya készen várta a fejedelmet, amely igen nagy méltóságára esett a fejedelemnek, hogy a császár gályát küldött számára. [...] A harmadik napon, 8 órakor reggel, a héracléai portusban bémentünk, és vasmacskákat vetünk le. A kapucsi basa pedig előre Rodostóra mene, hogy rendelést tenne a szállások iránt, és mindaddig itt [Nicodémiában] kellett nekünk maradni. A kapucsi basa a fejedelemnek tudtára adván, hogy már készen volnának a szállások, ma 5 órakor reggel megindulánk, és 11 órakor délelőtt Rodostóhoz érkezünk. A fejedelem azonnal kiszállta a gályából, és a lovak a parton lévén, pompával kísérek a városban lévő főtiszték a fejedelmet szállásáig.

Édes néném, nem egy kis uraság a gályán járni; ott a nagy rendtartás legkisebb dologban is a nagy csendesség. Amikor kétszáz ember megrándítja, csak eliheti kéd, hogy jól meg vagyon rándítva. Aztot pedig mind egyszersmind, az ötvenkét lapátot egyszersmind teszik a vízben. Egy lapátnak a hosszasága vagyon legalább öt ölni. Igen szép multság azt nézni. De meg ha az ember azt meggondolja, hogy azok a szegény rabok csaknem mind keresztények, és hogy holtig ott kell maradni nekik, megesis az ember szíve rajtok. Azonkívül is a gályavonás igen nehéz munka, aki azt nem látta, nem lehet annak azt kigondolni. Azt gondolná az ember, hogy mindeniknek az egész karja kiszakad, úgy megrántja a lapát őket. A' való, hogy az ételeket megadják, de a ruházatjok csak rongyból áll. A miéink mégis

ingben dolgoztanak, azért hogy a fejedelem ott volt, és ugyanezért az okért is nem bántak rosszul vélek, de másként ing nélkül dolgoznak, és a verést legkisebbért szenvedniek kell, amint magok is mondották szegények. Amidőn valamit akarnak nekik parancsolni, csak süveltenek, már ők azt tudják mire való, és egyszersmind fognak a munkához. Az ő székek úgy vannak rendben egymás után kétfelől, valamint a templomban szoktak lenni; közepette utca vagyon, ahol szüntelen járnak alá s fel a tiszték, és azt nézik, ha valamelyik nem vonja-é jól a lapátot, ha beszélnek-é egymással. Kinek-kinek a maga helyében kell maradni, oda vannak láncolva, és mihent a vonást elhagyják, le kell ülni, és ugyanazon helyben kell alunniok is. Egyébkor soha nem szabad felállani, hanem amikor a gályát vonják, és olyankor igen szomorú zörgést hall az ember, mert csak a sok lánc zörgésit lehet hallani. Mindezekre azt mondaná kéd, hogy lehetetlen ezeknek a szegény raboknak, hogy szabadságokat ne suhajtsák. Mindazonáltal vannak mégis olyanok, akik azt a nyomorú életet megszokták. Mivel én beszéltem két magyar rabbal, akik húsz esztendőtl fogvást vannak a gályán, és mondottam, hogy ha nem lehetne-é olyan módot találni abban, hogy megszabadulhassanak.

datál: keltez

Bercsényi úr: Kuruc főgenerális volt, II. Rákóczi Ferenc harcostársa.

kapucsi basa: török rang. Ő vitte a leveleket, okmányokat a török tartományokba.

anagramma: Szójáték, melyben a szó vagy mondat betűinek sorrendjét úgy kell megváltoztatni, hogy új, értelmes szót vagy mondatot kapjunk.

portus: kikötő

Csak ezt felelék erre: miért mennénk mi már Magyarországon? feleségünk, gyermekünk talám már megholtanak, itt is mivel élnénk; itt ételt adnak, és megszoktuk már ezt a nyomorúságot. A' való, hogy nem vártam ezt a feleletet tőlök, másként is gondolkodnám, ha helyettek volnék. A mi gályánkon mindenféle nemzetekből valának: magyar, német, francia, lengyel, muszka. A Noé bárkájában nem volt ennyiféle nemzetség, kiviszem az állatokat.

prosopopiával: méltóságteljesen, szertartásosan

Elég a', hogy az egész bujdosó magyarok itt vannak; kinek-kinek pedig bővön elegendő és tágas szállása vagyon, csak én egy szolgálva egy gazdag örménynek az egész házát bírom; és mindenik háznak vagyon egy kis kertje. Amidőn meghallották az örmények, hogy közikben jövünk lakni, mert azt jó megtudni, hogy ebben a városban négyféle nemzetség vagyon: török, zsidó, görög és örmény, mi az örmények házaiban lakunk, azonnal a kadiához (vagy a török bíróhoz) mentenek, mondván néki, hogy azt hallották, hogy a magyarok olyan hamisak, hogy az asszonyokon, leányokon még az utcán is erőszakot tesznek. Pápai Gáspár éppen a kadiánál talált lenni akkor, és mondá nagy prosopopiával a kadiának: kadia, az örmények ne féltsék a feleségeket a magyaroktól, mert semmi bántások nem leszen [...] De minekelőtte elvessem a pennát, arra kérem kédet, hogy a hozzám való szeretet meg ne fagyjon, és az egészségire igen vigyázzon. Innét oda mindennap mennek hajók, és akármelyik hajósnak a levelit odaadhatja kéd. Jó étszakát, édes néném.
[...]

[37. levél]

Rodostó, 28. maji 1720.

Már mi itt derék házas-tüzes emberek vagyunk, és úgy szeretem már Rodostót, hogy el nem felejthetem Zágont. De tréfa nélkül, édes néném, mi itt igen szép kies helyt vagyunk. A város elég nagy és elég szép, a tengerparton lévő kies és tágas oldalon fekszik. Az is való, hogy Európának éppen a szélyin vagyunk; lóháton innét Constancinápolyban két nap könnyen el lehet menni, tengeren pedig egy nap. A' bizonyos, hogy suhult a fejdelemnek jobb lakóhelyt nem adhattak volna. Akármely felé menjen az ember, mindenütt a szép mező, de nem pusztaság, mivel itt mindenütt a földet jól megművelik. A faluk mellett lévő mezők nem puszták, és ennek a városnak a földje olyan művelt, valamint egy jól megművelt kert. Kivált mostanában gyönyörűséggel nézi az ember itt a szántóföldeket és a szőlőket és a sok veteményes kerteket. Itt pedig annyi szőlőhegyek vannak, hogy másutt egy vármegyében elég volna; azokat pedig igen jól művelik, és azokban a sok gyümölcsfák úgy tetszenek, mintha mind kertek volnának. Itt pedig meg nem karózzák a szőlőt, mint nálunk, azért is az ágak mind le vannak hajolva, a szőlőgerezdet a levelek befedvén, a földet is árnyékban tartják; e' pedig szükséges ezen a meleg földön, ahol nyárban igen kevés eső jár, így a föld nedvesen marad, és a szőlő sem szárad el. Itt a' való, sok veteményes kertek vannak, az idevaló szokás szerint jól művelik, de nem lehet a miénkhez hasonlítani. Gyapotot pedig sohult annyit nem vetnek, mint itt, és a gyapotból való kereskedés itt igen nagy. Torda vármegyében gondolom, hogy megteremne, de a mi kokány földünkön elegendő melege nem volna. Itt az asszonyoknak egész esztendő által csak az a dolgok, hogy a gyapotot elvessek, megszedjék, eladják, vagy megfonják. Májusban vetik el, és októberben szedik meg; való, hogy sok bibelődés vagyon a gyapottal, de minthogy itt az asszonyoknak semmi más külső munkájok nincsen, azért arra reá érkeznek.

kokány: hegyes-völgyes

[150. levél]

Jász, 22. julii 1739.

Már egy holnapja, hogy unadalommal töltöm az időt ebben az ízetlen városban csak egyedül, mert Zai is már régen elment Kocsinban. A vajdánál egynéhányszor voltam, de amiért ide küldöttek, a' látom, hogy csak hejában való lesz. Az unadalomra pedig mindennap elég alkalmatosság adatik [...] Mindezekből el lehet ítélni, hogy nem kopik a nyelvem a beszédben, hadd koptassam tehát a pennámat az írásban, mert arra elég időm vagyon, és a' beszélgetés gyanánt legyen. Beszélgessünk hát mind a városról, mind az itt való állapotról egy keveset. [...]

Csoportokban válasszatok egy-egy feladatsort! Készítsetek rövid összefoglalót (Power Point prezentáció vagy Prezi használatával) vagy plakátot megoldásaitok alapján! Mutassátok be osztálytársaitoknak!

Történész csoport

1. Mikes Kelemen leveleit 1717–1758 között írta. Idézzétek fel, nézzetek utána, hogy milyen történelmi események előzték meg az írás kezdő dátumát?
2. A történelmi eseményekbe akkor kapcsolódhatunk be a levelek által, amikor II. Rákóczi Ferenc és társai Törökországba érkeznek. Innentől Mikes Kelemen szemüvegén keresztül láthatjuk a történéseket. Keressetek példákat a tankönyvi részletekben arra, hogy a bejegyzésekből kibontakozó történetek valós történelmi eseményekről szólnak!
3. Nézzétek meg William Wyler 1959-ben készült *Ben-Hur* című filmjéből a gályarabos jelenetet (65:46–70:15 közötti részlet)! Vessétek össze a gályarabok életének leírását a filmrészletben megjelenített képsorokkal!

Földrajzos csoport

1. Mikes 41 éven keresztül írta azt, amit ma a *Törökországi levelek*ként ismerünk. Vegyétek kezetekbe a kötetet, vagy keressétek meg a mek.oszk.hu elektronikus könyvtárban (<http://mek.oszk.hu/06100/06150/html/>), és nézzétek meg, hogy honnan és milyen rendszerességgel közöl valamilyen információt a címmel!
2. a. Készítsétek el azt az útvonalat, amelyet Rákóczi és társai bejártak, amíg elértek Rodostóba! Figyeljete arra, hogy vannak települések, amelyeknek a nevét Mikes az akkor ismert névvel jegyezte le, pl. Drinápolyt ma Edirnének hívjuk. Vannak olyan nevek is, amelyeket magyarosan írt le, ezért nehezebb visszakeresni, pl. Jénikő – Yeniköy vagy Békós – Beykoz.

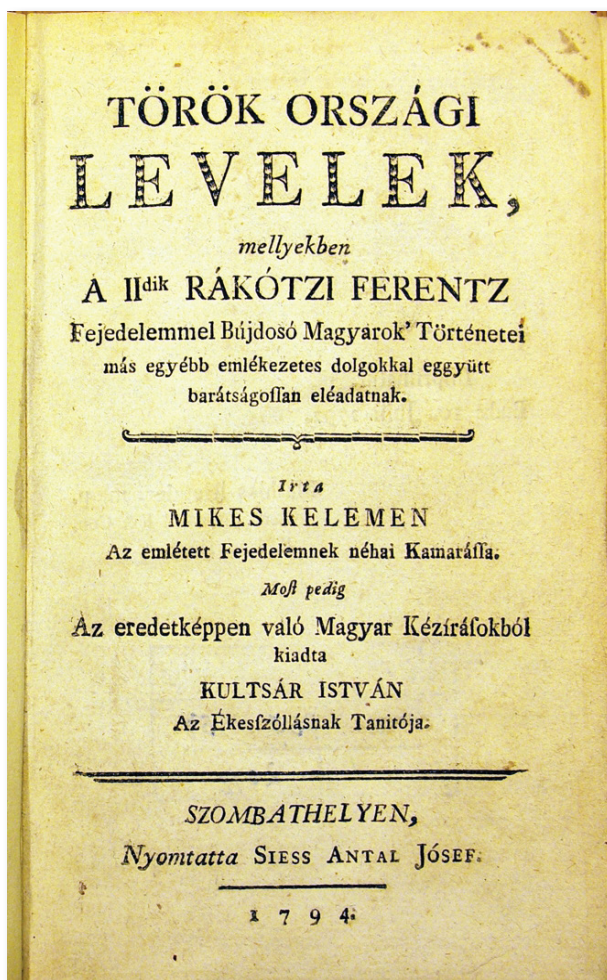
b. Mikes első levelét 1717. október 10-én keltezi Gallipoliból, ahol törökországi tartózkodásuk kezdődött. A levél első soraiából kiderül, hogy honnan és mikor indultak útjukra: „*Franciaországból pedig 15. septembris indultunk meg.*” Számot ad arról is, hogy Jénikőből mennyi idő alatt értek Rodostóba. Ma milyen járművekkel lehetne megtenni ezeket a távolságokat és mennyi idő alatt? Nézzetek utána!

c. Milyen kapcsolatot vesztek észre a bejegyzések gyakorisága és az utazások, helyszínek, történések között?

Filológus csoport

1. Nézzetek utána, hogy miként kerültek haza Mikes levelei? Ki, mikor és hogyan rendezte először kötetbe?
2. a. Eddig sokszor hallhattátok, hogy a szóbeli szövegek változatokban hagyományozódnak, hiszen „szájról szájra” terjedve, a memóriánknak kiszolgáltatta változnak az újramondás során. Mi a véleményetek az írott szövegek állandóságáról?

b. Mikes leveleit az idők során többször is kiadták. A következő oldalon az első levél első mondatát találjátok különböző kiadásokban. Keressétek meg a különbségeket az egyes variánsok között! Próbáljátok csoportosítani őket! Milyen típusú különbségeket láttok?

Gallipoliból Anno 1717. 10. octobris.

Édes néném, hála légyen az istennek, mi ide érkeztünk ma szerencsésen, Franciaországból pedig 15. septembris indultunk meg. A fejedelmünknek, istennek hála, jó egészsége volna, hogyha a köszvény búcsút akarna tőlle venni: de reményljük, hogy itt a török aér elúzi.

Gallipoliból Anno 1717. 10. Octobris.

Édes néném, hála légyen az Istennek, mi ide érkeztünk ma szerencsésen, Franciaországból pedig 15. Septembris indultunk meg. A fejedelmünknek, Istennek hála, jó egészsége volna, hogyha a köszvény búcsút akarna tőlle venni : de reményljük, hogy itt a török aér elúzi.

Gallipoliból Anno 1717. 10. octobris.

Édes néném, hála légyen az Istennek, mi ide érkeztünk ma szerencsésen, Franciaországból pedig 15. septembris indultunk meg. A fejedelmünknek, Istennek hála, jó egészsége volna, hogy ha a köszvény búcsút akarna tőlle venni; de reményljük, hogy itt a török aér elúzi.

Gallipoliból¹ Anno 1717. 10 Octobris.

Édes néném, hála légyen az Istennek, mi ide érkeztünk ma szerencsésen, Franciaországból pedig 15. Septembris indultunk meg. A fejedelmünknek, Istennek hála, jó egészsége volna, hogyha a köszvény búcsút akarna tőlle venni: de reményljük, hogy itt a török aér² elúzi.

Gallipoliból, Anno 1717. 10. octobris.

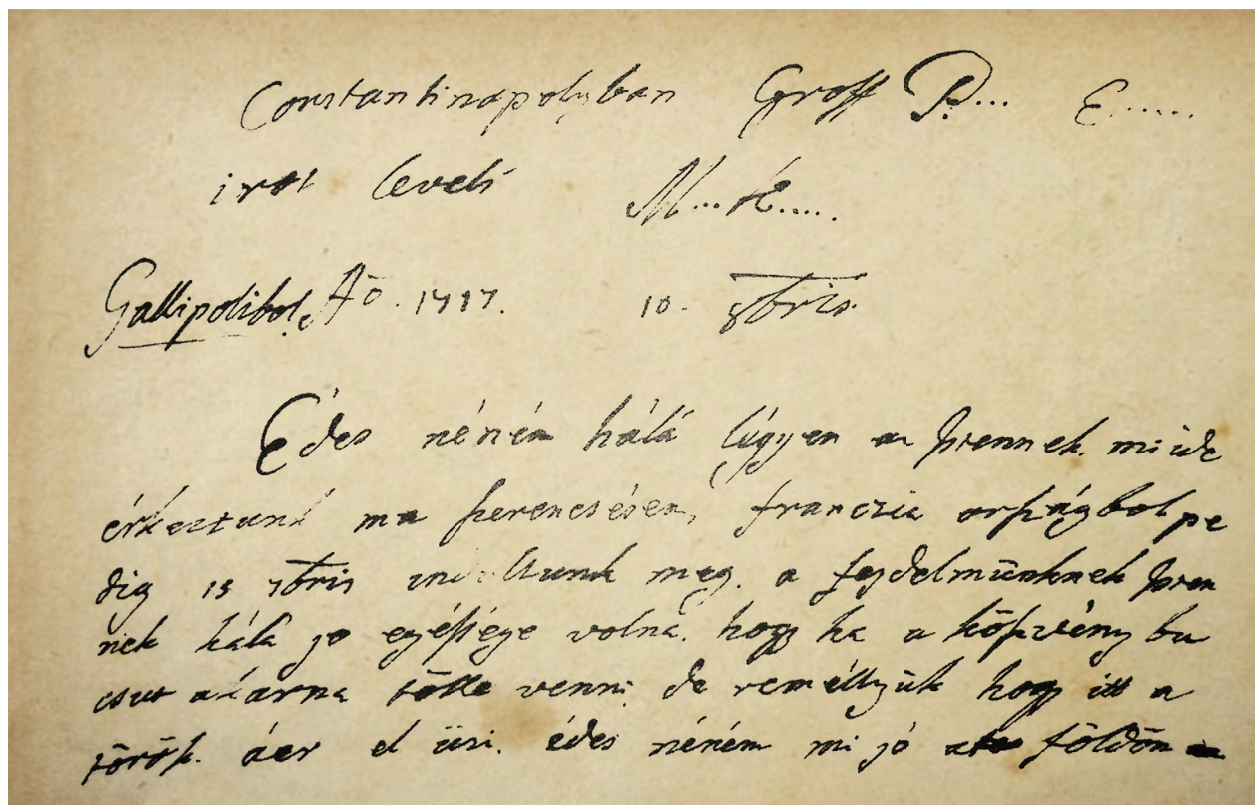
Édes néném! Hála légyen az Istennek, mi ideérkeztünk ma szerencsésen, Franciaországból pedig 15. septembris indultunk meg. A fejedelmünknek Istennek hála jó egészsége volna, hogyha a köszvény búcsút akarna tőlle venni, de reméljük, hogy itt a török aér elúzi. Édes

c. A tankönyvi szöveg a mai olvasókra gondolva nem követi betűhűen Mikes kéziratát. A filológusok viszont az eredeti kéziratot részesítik előnyben, és sokszor igazi „detektív-munka” rájönni, hogy eredeti kézirat-e vagy másolat az, ami fennmaradt, vagy hogy a másolatok közül melyik a korábbi. Tegyük egy olvasáspróbát! Kíséreljétek meg kislabizálni Mikes kézírását!

Segíthet a szöveg *kritikai kiadása*, amely 1966-ban jelent meg az Akadémiai Kiadónál Hopp Lajos és munkatársainak többéves munkája eredményeként.

kritikai kiadás: egy szövegnek az eredeti szerzői kézirat alapján vagy ennek hiányában a legkorábbi ismert szövegváltozat alapján előkészített és megszerkesztett kiadása. Ezt általában a mű értelmezését segítő kortörténeti, művelődéstörténeti magyarázatokkal egészítik ki, valamint a szöveg keletkezésének történetére, esetleg másolataira, további szövegváltozataira utaló jegyzetekkel.

Gallipolibal. A^o. 1717. 10. sbris.

Édes néném hálá légyen az Istennek, mi ide érkezünk ma szerencsésen, franczia országból pedig 15 sbris indultunk meg. a fejdelmünknek Istennek hálá jó egészsége volna. hogy ha a köszvény bucsut akarna tőle venni. de reméljük hogy itt a török áer el üzi. édes néném mi jó sbris

3. Figyeljétek meg a mikesi szöveg írásmódját! Milyen különbségeket láttok a mai írott szövegekhez képest? Mit gondoltok, mi alapján írhatott Mikes abban a korban, amikor még nem szabályozták, hogy az írástudók hogy írjanak?

Dolgozzatok csoportban! Minden csoport válasszon a következő témakörök közül egyet, oldja meg a feladatokat, majd röviden foglalja össze munkája eredményeit osztálytársai számára!

Idegenként egy más kultúrában

1. a. Mikes Kelemen leveleiben rengeteg olyan dologról számol be, ami számára idegen. Gondoljatok csak bele például abba, hogy Mikes Zágónban született, ahol tengert nem láthatott. Figyeljétek meg, hogy milyen részletesen ír a tengeri utazásról, a gályáról, annak működtetéséről! Keressetek olyan részleteket, amelyekből kitűnik, hogy számára újdonság mindez!

b. A 37. levélben is találtok olyan részeket, amelyekben Mikes törökországi szokásokról, beszél. Olvassátok újra az erre vonatkozó részt! Miben különbözik ez a beszámolója attól, ahogya a tengeri utazás élményéről beszél?

2. 36. levelében arról is számot ad a levélíró kedves néjének, hogy miként fogadták őket az örmények: „Amidőn meghallották az örmények, hogy közikben jövőnk lakni [...] azonnal a kadiához (vagy a török bíróhoz) mentenek, mondván néki, hogy azt hallották, hogy a magyarok olyan hamisak, hogy az asszonyokon, leányokon még az utcán is erőszakot tesznek.” Mit gondoltok, valójában mi az oka az örmények félelmének? Milyen veszélyekkel jár az, ha egy kultúráról, emberek csoportjáról úgy mondunk véleményt vagy ítéletet, hogy nem ismerjük alaposan?

Amikor nem történik semmi

1. Mikes akkor is ír, amikor nem történik semmi különösebb esemény a környezetében, holott úti levelek írására a történések, tapasztalatok megosztása, megörökítése szokott késztetni. A következő részlet alapján fogalmazzátok meg, milyen más szerepe lehetett még az írásnak Mikes bujdosó éveiben!

„Az unadalomra pedig mindennap elég alkalmatosság adatik [...] Mindezekből el lehet ítélni, hogy nem kopik a nyelvem a beszédben, hadd koptassam tehát a pennámot az írásban, mert arra elég időm vagyok, és a beszélgetés gyanánt legyen.” (150. levél)

2. Miért tekintheti Mikes a levélírást beszélgetésnek? Keressetek olyan részleteket a levelekben, amelyek bizonyítják, hogy a levelezés valóban hasonlít egy párbeszédhez!

Száműzöttek sorsa

1. a. A tavaly megismert bujdosódal a hazáját elhagyni kényszerülő ember keserűségét, otthontalanságát éneklie meg. A bujdosás keserűsége abból is fakad, hogy a száműzött nem térhet haza, amíg kegyelmet nem kap. Mit tudtok arról, hogy a mai utazók mozgástere mennyire szabad?

b. Az első idézetben szerepel egy Bercsényi által készített betűrejtvény, egy anagramma. Próbáljátok ki, hogy ti mit tudnátok összerakni a R-O-D-O-S-T-Ó betűkből! Mit gondoltok, miért találó a száműzöttek helyzetére Bercsényi megoldása?

2. Mikes a 37. levelét így kezdi: „Már mi itt derék házas-tüzes emberek vagyunk, és úgy szeretem már Rodostót, hogy el nem felejthetem Zágont.” Mit gondoltok, ez a kijelentés milyen létérzésről tanúskodik?

Tudtad? A kora újkorból (16–18. század) származik az a mondás, hogy „*Extra Hungariam non est vita, et si est, non est ita.*” (‘Magyarországon kívül nincs élet, és ha van is élet, az nem olyan.’).

Vessétek össze ezt a mondatot az előző feladatban kiemelt Mikes-idézettel!

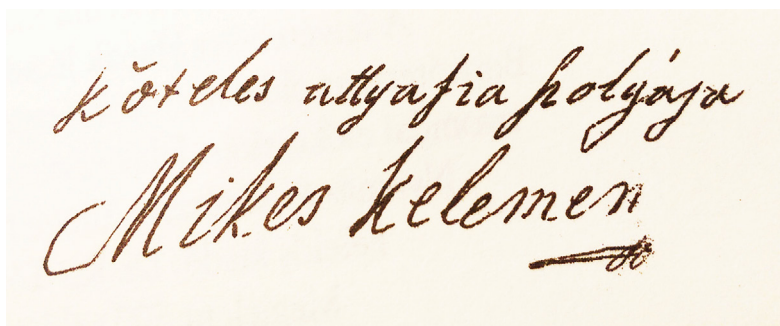
Mikes hite

1. A bujdosó sorsra jutott Mikes számára Törökország, Rodostó egy teljesen más kultúra, mint az általa ismert keresztény világ. A 36. levélből keressetek olyan részleteket, amelyek arra utalnak, hogy Mikes keresztény kultúrából való!
2. Utazása során Mikes magyar gályarabokkal is találkozott, beszélgetett. Nagy megdöbbenés számára az, hogy a pogányokat szolgáló, nekik kiszolgáltató foglyok nem láznak sorsuk ellen. Mivel magyarázzák a gályarabok azt, hogy sorsukba beletörődtek?
3. a. Ahogy telik az idő, egyre világosabb lesz a száműzöttek számára, hogy haza többé nem térhetnek. Mikes a 64. levélben azt írja, hogy Jóbot kell követnie a nehézségekben, vagyis a szenvedést állhatatosan és türelmesen kell viselnie, hogy ezzel tegyen tanúságot hitéről. Nézzetek utána a bibliai Jób történetének!
- b. Mit gondoltok, miért, hogyan segíthette hite Mikest a bujdosás idején?

Személyes kapcsolat helyett

1. Anne Frank naplója majdnem kétszáz évvel később íródott, mint a *Törökországi levelek* címen ismert levélgyűjtemény. Azt egy kamaszlány írta, ezt egy felnőtt férfi. Közös bennük mégis az, hogy mindkettőjük írásának volt egy megszólítottja. Mit gondoltok, miért olyan fontos mindkét esetben egy címzett megteremtése?
2. a. A száműzetésben élők nem küldhettek leveleket otthon maradt szeretteiknek. Mikes elképzeli magának egy nőrokont, aki elérhető közelségben, Konstantinápolyban él, és neki címezi a leveleket. Mit gondoltok, miért pont ilyen levelezőpartnert teremt magának?

b. Mikes egyik leveléből kiindulva fogalmazzatok meg egy olyan levélrészletet, amelyre Mikes levele válasz lehet!

Levélforma

1. Keressetek olyan szavakat, kifejezéseket, részleteket az olvasott levelekből, amelyek egy beszélgetési helyzetre emlékeztetnek!
2. a. Mikes Kelemen törökországi feljegyzései magánlevelek formájában íródtak. Milyen megszólítások és záróformulák fordulnak elő a leveleskönyvben? Keressetek komoly és humoros, megszokott és egyedi megszólításokat, záróformulákat a levelekben!
- b. Ezeken a levélformulákon kívül még mi az, ami egy levélre emlékeztet?
- c. Mit gondoltok, miért tekinthetjük mégis inkább naplójegyzeteknek ezeket?

1. A bujdosás a rabság egyik formája, hiszen a bujdosó mozgástere és cselekvési szabadsága korlátozott. Ezzel találkozunk Anne Frank esetében is, és Mikes Kelemen esetében is. Mindketten az írásba menekülnek. Mit gondolsz, miért?

2. a. Ti kinek mondjátok el, ami veletek történik? Mi az, amit szóban mondtok el, és mit inkább írásban? Miért?

b. Hogyan mondjátok el: az esemény minden egyes pillanatáról szinte élő közvetítést nyújtotok, vagy előbb hagyjátok leüledni az élményeket, történetté formáljátok a fontosabb elemek kiemelésével, és utólag és „csomagolva” adjátok tovább? Mi lehet az előnye és mi a hátránya a két eljárásnak?

3. Foglaltok össze a napló műfaji, tartalmi és formai követelményeit az olvasott szövegek alapján!

4. a. Figyelembe véve a napló sajátosságait, írjatok ti magatok is naplójegyzeteket! Válasszatok a következő feladatok közül!

1.

Dodó egy hegedűművész. Határidőnaplójából olvashatsz egy részletet!

Szerda

9.00 – 12.00 gyakorlás a fellépésre

13.30 indulás Temesvárra, a koncert helyszínére

19.00 megnézzük a koncert helyszínét

Csütörtök

9.00 – 14.00 gyakorlás a helyszínen

17.00 előadás

19.00 vacsora a szervezőkkel

A kapott információk alapján készíts részletes naplójegyzetet Dodó nevében az említett két napról! Figyelj az eseményekre, illetve arra, hogyan érezhette magát az egyes helyzetekben!

2.

Az elmúlt két hétből válassz ki egy olyan napot, amikor valami számodra fontos esemény történt! Írj róla részletes naplójegyzetet vagy blogbejegyzést!

3.

A következő helyzetben négy szereplő vesz részt. Képzeld magad sorra a szereplők helyébe, és írd meg az esetet egy-egy rövid naplójegyzetben! Figyelj arra, hogy ki mennyit tud, hogyan értelmezi az esetet!

Dalma: – Psz, psz! Gábor! Panna szólít!

Gábor: – Mi van?

Panna: – Segítesz?

Gábor: – Nem tudok, néz a tanár!

Panna: – Kérlek, segíts! Mit kell írni a 4-eshez?

Gábor: – Tartom a lapot, másold le!

Panna: – Nem látom!

Tanár: – Panna, Gábor! A dolgozatírás nem közmunka! Ha még egyszer egymáshoz szóltok, jegylevonás!

Panna: – Gábor, segíts! Kérlek!

Gábor: – Oké, várj, leírom neked a fővárosok neveit!

Panna: – Jaj, köszi, köszi!

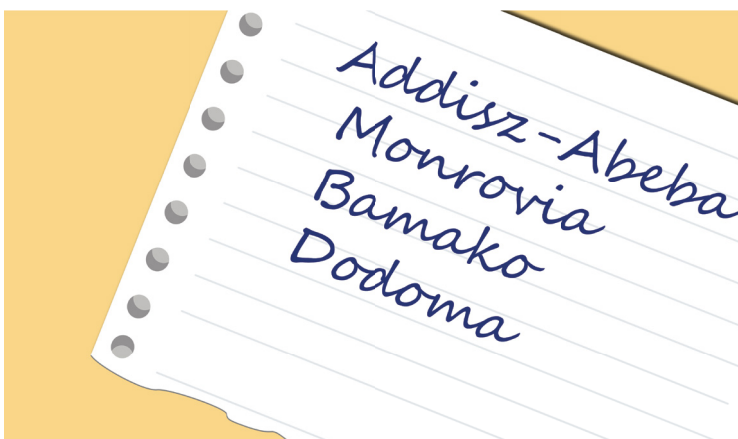
Tanár: – Gábor, mi ez a cédula a dolgozatod alatt? Ha jól látom, a négyes feladat megoldása van rajta. Szóval puskázol... Akkor ez a dolgozat egyest ér.

Gábor: – Nem puskáztam, tanár úr.

Tanár: – Akkor mivel magyarázod ezt a cédulát? Talán valaki másé?

Gábor: – Nem.

Tanár: – Akkor hozd az ellenőrződet! Egyes.

b. Töltsd ki az önértékelő kártyát!

Önértékelő kártya

Választott feladatom:

Dátum:

Tegyél x-et abba az oszlopba, amelyet igaznak érzel a saját szövegedet olvasva! Válaszodat indokold!

	Igen	Nem	Részben
Alkalmazkodtam a szövegtípus (blog/napló) formai követelményeihez.			

Indoklás:

Monológot írtam.

Indoklás:

Tudtam azonosulni a blogíró/naplóíró nézőpontjával. (Az 1. és 3. feladat esetében.)

Indoklás:

Figyeltem a helyesírásra és a külalakra.

Indoklás:

Fejezd be a megkezdett mondatokat!

Jó ötletnek bizonyult az, hogy _____

Legközelebb jobban kell figyelnem arra, hogy _____

5. Egy napló nemcsak személyes hangvételű lehet, hanem tárgyilagos is. Ilyen lehet például egy tanulási napló vezetése. Ha kedved tartja, próbáld ki! A következő táblázatot kell elkészítened, kitöltened ahhoz, hogy a tanulási folyamatban könnyebben követni tudd haladásodat, esetleges tévedéseidet. Ha megtetszik, minden hétre készíthetsz egyet.

A hét napjai	Feladatom	Megjegyzésem
Hétfő		
Kedd		
Szerda		
Csütörtök		
Péntek		
Programjaim a hétre:		
Korábbi céljaimból mit értem el:		
Amit el szeretnék érni:		
Amire figyelnem kell:		

1. a. Mikes a 36. levélben azt írja, hogy „Egy lapátnak a hosszúsága legyen legalább öt ölni.” Mekkora lehetett az a lapát? Nézz utána!

b. A levelekben Mikes többször is mérhetőként beszél a szeretetről, pl. „...azon kérem kédet, hogy legalább száz drámmal jobbítsa meg kéd a hozzám való szeretetét.” (8. levél); „Aztot pedig ne kívánja kéd, hogy jobban szeressem kédet, mert ha csak fél lottal többet nyomna a szeretet, több volna az atyafiszeretetnél.” (40. levél); „És azzal ne dicsekedjünk, hogy a megelőzés bizonyos jele a kéd felüllem gyakortább való gondolkodásának és az én lány szeretetemnek, mert azt holtig meg nem engedem kédnek. És ha mértékben tennők a szeretetet, az igaz, hogy a mérték felőlem többet nyomna száz fontnál.” (78. levél) Mennyi lehetett a száz drám, fél lat és a száz font? Nézzetek utána, hogy régen milyen hossz mértékek és súlymértékek voltak használatban!

c. A Mikes-levelekben megjelenő mértékegységeket mi már nem használjuk. Helyüket nemzetközi mértékegységrendszer-szabványok vették át. Soroljatok fel olyan példákat, amelyek a mértékegységek nemzetközi szabványának (SI) megfelelnek!

2. Mikes leveleiben sokszor kap szerepet a káposzta, mint az otthon íze. Alább Misztótfalusi Kis Miklós 1698-ban, Kolozsváron kiadott szakácskönyvéből olvashatsz egy káposztás receptet!

Töltött káposzta

A sós káposztát szépen aprítsd meg, azonban nyers tehénhúst szalonnával öszve kell vágni jól a vágókéssel, szép aprón, abba bors, gyömbér, só; ez meglévén darabonként takargasd egész káposztalevélben, elsőben az ormóját lémetélvén azaz a torzsácskáját, rakd fazékba az aprított káposztával, főzd meg jól; és mikor megfőtt, egy kevés bort bocsáss belé, jobb ízű lesz, tálald fel; ha megborsolod, annál jobb lesz.

(Misztótfalusi Kis Miklós: *Szakácsmesterségnek könyvecskéje*)

Egy mai recept például így kezdődhet:

Töltött káposzta

Hozzávalók: 2-3 alkalomra való töltött káposztához 1 kg disznóhúst veszünk. Lehet marhahússal is vegyíteni, de a kövérkés disznóhúsnak kell benne dominálni, így lesz a töltelék szép rózsaszínű. 2 fej közepes, vékony levelű savanyú káposzta (20-25 káposztalevél), egy lépés kolbász (ahogy nálunk felé járja, de lehet füstölt oldalas vagy egy jó darab csülök is), 1 fél hagyma, 2 marék rizs, egy csipet só, 15-20 szem bors darálva, 1-1 kiskanálnyi pirospaprika és köménymag, néhány nagyobb szalonnabőr és egy kis pohár (2 dl) tejföl.

- a. Melyik recept alapján lehetne könnyebben előkészíteni a szükséges hozzávalókat? Miért?
- b. Mit gondolsz egy kezdő szakács fejében milyen kérdések merülnének fel a receptek kapcsán? Írj öt kérdést!

Amikor mennyiséget kell kifejeznünk, akkor sokféle eszköz közül válogathatunk, annak függvényében, hogy minek a mennyiségéről van szó. Ha például káposztalevelelről van szó, azt **meg tudjuk számolni**: 20-25 levél. A szalonnabőr-darabokat is meg tudjuk számolni, de ha nem akarjuk pontosan megadni a számukat, fogalmazhatunk úgy is, hogy *néhány*.

Beszéljétek meg, ki hogy értené: hány darab az a *néhány nagyobb szalonnabőr*?

A húst már nem megszámlálni, hanem **mérni** kell, mégpedig súlyra (1 kg hús), a kolbászt lehet hossza is (egy lépés kolbász), a tejfölt pedig űrmértékkel (2 deci tejföl). A méréshez **mértékegységeink** vannak, amelyeknek nemzetközi szabványoknak kell megfelelniük (mint pl. a kg, dl), de mérni lehet olyan **hozzávetőleges mércével** is, mint pl. a *lépés*. Nem pontos mértéket adunk meg akkor sem, ha olyat mondunk: *csipet, kiskanálnyi, marék, pohár*. Ezekkel **megszámlálhatatlan** dolgokból (pl. sóból, rizsből, folyadékokból) emelünk ki egy valamilyen mennyiséget. Ahogy a megszámlálható dolgok esetében a *néhány*, a megszámlálhatatlanok esetében az *egy kevés* jelezheti, hogy nem kívánunk pontos mennyiséget megadni.

Beszéljétek meg, ki hogy értené: mennyi az az *egy kevés bor*, amennyit az első recept ajánl?

Egyes dolgokhoz saját **számlálószó** tartozik: a káposzta egysége a fej, a kolbászé vagy a fűé a szál, a szalámié a rúd, gabonáé a szem, a szőlőt gerezdben vagy fürtben, a cipőt párban lehet számolni stb.

Gyűjtsetek még ilyeneket! Más nyelvekben ismertek-e számlálószókat?

3. a. A mondatpárok közül melyikben utal a kiemelt szó mennyiségre? A másikban mit jelent?

A töltött káposztába elég egy *fél* hagyma?
Még a bíró előtt sem türtőztette magát a vádaskodó *fél*.

A tortának csak a *negyedét* ettük meg.
Városunkban három nagyobb *negyed* van, mind tele tömbházakkal.

Volt olyan időszak a történelemben, amikor a földművesek *tizedet* fizettek a termésből.
Jelenleg az összeg egy *tizedét* kell csak befizetni.

b. Hogy mondanád a matematika nyelvén azt, hogy egy fél? Az egész tört részeit jelölő szavak alakjában milyen hasonlóságokat lehet megfigyelni?

▶ A tőszámot és törtszámot tartalmazó kapcsolatokat különírjuk, pl. *Három negyed több, mint két harmad.* Ha azonban az ilyen kapcsolat mennyiséget kifejező jelző lesz, akkor egybe kell írni, pl. *Egyötöd csésze liszt kell hozzá.; Egy háromnegyed órát vártam rá.; A társaság kétharmad része már elment.* A birtokos (vagyis *valaminek/kinek a valamije/kije* alakú) szerkezetben használt számneveket is egybeírjuk: *a jövedelmünk egytizenkettede, az ismerőseid négyötöde* stb.

▶ Érdeemes külön odafigyelni a *tíz* és a *húsz* szavak toldalékos változataira, egyesekben ugyanis rövid *i/u*-t kell írni, pl. *tízen voltunk, tízest kaptam*, de: *tized rész, tizedes tört, tizedik emelet, tizenhat éves.* Hasonlóan *húszan várják, húszas számú versenyző*, de: *a húszadik sorban, a pénzük húszada, huszonkilenc nap.*

4. Olvasd fel hangosan az alábbi két mondatot! Van-e különbség az *egy* szó hangzásában a két mondatban? Hát az értelmezésében?

1. Nekem már csak egy töltött káposzta jutott. A többit megették, mire hazaértem.
2. Nekem már csak egy töltött káposzta jutott. Minden más ételt megették a vendégek.

5. a. Sok vagy kevés a recept alapján elkészíthető 40-50 darab töltött káposzta? Hát a befektetett munka?

Akár megszámlálható mennyiségről van szó (mint a töltelékek), akár megszámlálhatatlanról (mint a munka), tekinthetjük *kevésnek* vagy *soknak*. A *kevés* vagy *sok* nem számot vagy mértéket jelöl, hanem inkább a „mérlegelésünket” fejezi ki, azt, hogy mi hogy ítéljük meg az adott mennyiséget (pl. *sok munka, kevés töltelék*).

b. A következő szavak felhasználásával alkoss két-két mondatot (egyik a *sok*, másik a *kevés* szót tartalmazza), és írd be a táblázat megfelelő oszlopába!

1. evett, káposzta, meg + sok/kevés
2. el, könyv, olvastam + sok/kevés
3. be, jártunk, ország + sok/kevés

sok	kevés

c. Van-e különbség a megoldásaitok között? Ha igen, melyik oszlopban?

d. Vegyétek számba a *sok* és a *kevés* szót tartalmazó mondatok lehetséges szórendjét, és próbáljatok általánosítást megfogalmazni!

Ha a számosságot nem számmal fejezzük ki, hanem egyszerűen *soknak* ítéljük az adott mennyiséget, vagy olyan hozzávetőleges mennyiségjelölővel adjuk meg, mint a *pár*, *néhány*, *több*, akkor ezeket általában külön kell írni attól a szótól, aminek a többségét jelölik. Ez eltér attól, amit a számmal írt esetekben láttunk tavaly. Pl.

- *öt száz autó*, de: *sok száz autó*, *pár száz lej*, *néhány száz méteres távolság*, *több száz éves fa*;
- *négyezer hektár*, de: *néhány ezer hektár*, *több ezer holdas birtok*, *pár ezer éves történelem*, *sok ezer diák*, *több százezer alkalmazott*;
- *hetvenmillió év*, de: *néhány millió év*, *sok millió rovar*, *sok száz millió dollár*, *több millió telefon*, *több tízmillió hívás*, *pár millió előfizető*.

Ahol kétféle írásmód van, ott ez kétféle jelentésre utal: pl. *több ezer éves épület* 'egy néhány ezer esztendőnyi korú épület', de: *több ezeréves épület* 'néhány ezeréves épület'.

6. a. A *fikarcnyi*, *parányi*, *árnyalatnyi*, *szemernyi*, *nyúlfarknyi*, *leheletnyi*, *csipetnyi*, *jottányi* mind azt jelenti, hogy 'kevés, alig valamicske'. Illesztétek be őket az alábbi mondatokba! Van-e olyan, ami több helyre is talál?

Villő egy _____ sem enged az elképzeléseiből, pedig nekem is jó ötleteim vannak.

Dezső és Anna jól összeeszeszték, mert Dezső azt mondta, hogy Annának egy _____ esze sincs.

A levesbe még tehetnél egy _____ sót.

Egy _____ szobában laknak hárman.

Egy _____ sem tudtam aludni az éjszaka.

Nagyon jó idő van odakint: napsütés és _____ szellő.

Édesapa ma este csak egy _____ mesét olvasott.

Csupán _____ különbség van a két blúz színe között.

b. Gyűjts további olyan főneveket, amelyek együtt járhatnak ezekkel a mértékjelölőkkel!

Ha a *sok* vagy a *több* egy *-nyi*, *-s* vagy *-ú/-ű* toldalékos szóra vonatkozik, azzal egybeírjuk őket: *sokmilliónyi kár*, *többtonnányi szemét*, *sokezes tömeg*, *sokéves átlag*, *többórás várakozás*, *többágyas szoba*, *sokirányú érdeklődés*, *többrétű szolgáltatások*.

Ha ellenben a *-nyi*, *-s*, *-ú/-ű* toldalékos szó maga is két egybeírt szóból áll, különírást alkalmazunk. Pl. *sok hónapnyi várakozás*, *több évtizednyi barátság*, *sok kilométeres sor*, *több tízezres tömeg*, *sok szempontú vizsgálat*, *több számjegyű összeg*.

Különírtuk azt is, hogy *több gyermekes család*, de erre más okunk van: a jelentése ('több olyan család, ahol van gyerek').

Vesd össze ennek a kiejtését az 'egy család több gyermekkel' jelentésű *többgyermekes család* szerkezettel!

1. a. Mikes 37. levelében így ír: „Kivált mostanában gyönyörűséggel nézi az ember itt a szántóföldeket és a szőlőket és a sok veteményes kerteket. Itt pedig annyi szőlőhegyek vannak, hogy másutt egy vármegyében elég volna; azokat pedig igen jól művelik, és azokban a sok gyümölcsfák úgy tetszenek, mintha mind kertek volnának.” Van-e a részletben olyan számosságot kifejező szerkezet, amit te másképp mondanál. Ha igen, hogyan?

b. Mikes leveleiben többféle olyan számosságot kifejező szerkezettel találkozunk, amelyet ma másképp mondanánk, pl. *egy sereg doktorokat gyűjtöttek essze* (22.); *meggyőzvéen öt vagy hat királyokat* (43.); *egy fővezérnek [...]* minden feleségeit el kell bocsátani magától (70.); *Egynehány leveleimre csak nem vehetek választ.* (121.); *parancsolják a két vajdáknak* (147.) stb. Miben különböznek ezektől a mai alakok?

c. Hasonlítsd össze a román nyelvű *cinci sau șase regi* szerkezetet a Mikes változatával, majd a sajátoddal. Melyikhez hasonlít?

A számosságot vagy egy külön szóval jelöljük, amit a főnév elé teszünk, vagy a főnévbe beleteszünk egy plusz szóelemet (**toldalékot**), amitől annak többes jelentése lesz. A ma élő beszélőkre azonban nem jellemző, hogy a kétféle jelölést egyszerre használnák (hacsak nem olyan rögzült kifejezésekben, mint pl. a *három királyok* vagy egy költő *összes művei*).

A megfigyelt példákban megjelenő *-k* és *-i* toldalékok többséget fejeznek ki. A *-k* egyszerű **többszám-jel**. Az *-i* birtokos szerkezetben fordul elő (emlékeztek: a *valaki/mi valakije/mije* formájú szerkezetben), pl. a *fővezér feleségeit, az én leveleimre*. Az *-i* a birtok többségét jelöli (példánkban azt, hogy feleségből, illetve levélből van több). Ezért ezt **birtoktöbbsítő jel**nek nevezik.

2. a. Mindkét alábbi mondatnál azt mondja a beszélő, hogy őt több kutya ugatta meg. Hány kutyája lehet egy szomszédnak az első mondat szerint? Hát a második szerint? Vessétek össze a válaszaitokat! Mi indokolja az *-i* birtoktöbbsítő jel használatát az egyes esetekben?

1. A szomszéd kutyái most is megugattak.
2. A szomszédok kutyái most is megugattak.

b. Hány kalapról beszélünk az alábbi mondatban? Miért hiányozhat a birtokszórol a többsítő szerepű toldalék? A férfiak megemelték a kalapjukat, a nők biccentettek.

3. a. A többszám-jelnek két változata is van. Magyarázd el a két alábbi mondat jelentését!

1. A szomszédok mindig segítenek nekem felvinni a biciklit.
2. A szomszédék mindig segítenek nekem felvinni a biciklit.

b. A *-ék* jelet főként személynevekhez, illetve egyes személyeket jelölő birtokszókhhoz lehet kapcsolni. Pl. *Kovácsék, Zoliék; a főnökömék, az öcsédék* stb. Foglald mondatba a példákat! A mondataid alapján próbáld általánosan is megfogalmazni, hogy milyen jelentést ad hozzá az *-ék* többszám-jel a szavakhoz!

4. a. A *-k* többszám-jel bármelyik főnévhez hozzákapcsolható? Alkoss ígét is tartalmazó mondatokat az alábbi szóalakok közül azokkal, amelyeknek szerinted van értelmük! A többinek miért nincs?

acélok, homokok, mézek, vizek, borok, szabadságok, idők, húsok, húbelebalázsok, tejek, békék, levegők, rizsek, hajak, oxigének, forgalmak, havak, matematikák, becsületek

b. Mondataid alapján próbáld általánosítást megfogalmazni: milyen sajátos jelentést ad hozzá a többszám-jel a felhasznált szavakhoz?

5. a. Mit jelentenek a következő szavak? Mi történik, ha a többséget jelölő toldalékot elhagyjuk róluk?

Alpok, maradványok, Amerikai Egyesült Államok, hamvai, Fülöp-szigetek, javak, körülmények

b. Ismersz-e más nyelvekben olyan szavakat, amelyeknek csak többes számú alakjuk van?

6. a. Bizonyos esetekben a többség kifejezéséhez nem szükséges sem külön egy mennyiségjelölő szó, sem egy többes toldalék. Adjátok meg a következő **gyűjtőnevek** jelentését! A jelentésleírásokhoz mellékeljétek fotót vagy rajtot is!

sereg

nyáj

falka

csorda

ménes

társaság

csapat

növényszet

zsűri

lakosság

b. Keressetek további gyűjtőneveket!

7. a. Fordítsd le az alábbi magyar szavakat és szerkezeteket a megadott nyelvekre! Ha szükséges, használj kétnyelvű szótárat, vagy kérd nyelvtanáraid segítségét!

magyar		román		német		angol	
szemüveg							
macska	két macska						
kutya	két kutya						
fűzet	két fűzet						
bélyeget gyűjt							

b. Figyeljétek meg a fordításokat! Milyen különbségeket vesztek észre a magyar, román, német, illetve angol kifejezésekben?

c. Milyen hasonlóságokat és milyen különbségeket látsz a nyelvek között a példák alapján?

8. a. Értelmezd az alábbi mondatokat! Hány molyról, kutyáról vagy pókról van szó bennük?

1. A tata kabátját megette a moly.
2. Most vitte le a kutyát sétálni.
3. A póknak 8 lába van.

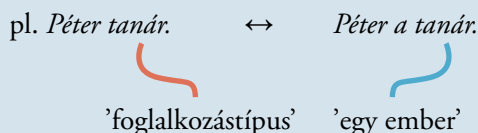
Mint az előzőekben számba vettük, sokféle eszközünk van arra, hogy megszámlálható vagy megszámlálhatatlan dolgok mennyiségét jelöljük, pontosan vagy hozzávetőlegesen. Ha ezeknek az eszközöknek egyikevel sem élünk, vagyis **számosságra jelöletlenül** hagyjuk a főnévi szerkezeteket, akkor nyitva hagyjuk az értelmezést számára, hogy egy vagy több dologról beszélünk. Ilyenkor a mondat többi része és a világról való tudásunk alapján döntjük el, hogy hogy képzeljük el a jelenetet: egy moly tette tönkre a tata kabátját vagy a molyok? A példában az „*a moly*” főnévi szerkezet **általában** vonatkozik a *moly*nak nevezett rovarra. Ugyanez a jelentés látszik az utolsó példában is: azt, hogy 8 lába van, azt a *pók* nevű ízeltlábúak teljes osztályára értjük (és éppen ezért lesz érvényes az osztály minden tagjára).

Na és hány kutyát vittek sétálni? Ezt a mondatot nehéz lenne úgy érteni, hogy a kutyának nevezett emlősök osztályát vitték sétálni. Úgy értjük, hogy **egy bizonyos** kutyáról van szó (például a sétáltatónak a kutyájáról). Vagyis a számra jelöletlen főnevet ebben a szerkezetben úgy értjük, hogy egyes számú. Az **egyes szám** tehát a számra jelöletlen alak egyik értelmezése.

b. Hány mozijegyről, dolgozatról, tévéről van szó az alábbi mondatokban?

1. Vettem mozijegyet.
2. Ne zavar, dolgozatot javít!
3. Egész nap tévét néz.

Ezekben a példákban is számosságra jelöletlen főnevet találunk, és itt is nyitva hagyjuk az értelmező számára, hogy pl. a mozijegy-vásárlás eredményeként hány mozijegy tulajdonosa lettem. Megfigyelheted azonban, hogy ezekben a példákban a főnevek már önmagukban állnak, nem részei egy főnévi szerkezetnek. Így a jelentésük is másféle, mint amit az **a.** példamondataiban láttunk. Az **a.**-beli példákban főnévi szerkezetekkel a világ valamely elemére (pl. *a kutya*), vagy elemosztályára (pl. *a moly*) tudunk utalni. A pusztá főnevek azonban inkább valamiféle típusjelentést hordoznak, egy osztályba sorolnak. A különbség a pusztá főnév és a főnévi szerkezet jelentése között legjobban az állítmányi használatukban látszik:

pl. *Péter tanár.* ↔ *Péter a tanár.*

 'foglalkozástípus' 'egy ember'

Próbáld ki! Melyik mondattal lehet a világ egy elemére (egy tévére) utalni, vagyis melyik mondatot lehet akkor is mondani, ha van ott egy tévé, de nincs bekapcsolva? Melyik mondattal lehet csak egy tevékenység típusra (tévézés) utalni?

Péter tévét néz.
 Péter nézi a tévét.

1. Nem csak dolgok számosságáról tudunk beszélni, hanem eseményekről is el tudjuk mondani, hogy egyszer vagy többször fordultak elő. Ha többször, akkor azoknak mérlegelni tudjuk a számosságát.

a. Keress az alábbi szövegben olyan nyelvi eszközöket, amelyek alkalmasak arra, hogy az események számosságára utaljanak!

Norbi vagyok. Átlagos memóriájú kamasz. Szerintem ritkán felejték otthon valamit. Azért nem állítom, hogy soha nem volt még rá példa. Mert párszor azért megtörtént. A héten például csak kétszer hagytam otthon a matekkönyvet. Másodjára már füzetestől...

Az osztályfőnököm szerint én mindig otthon felejték valamit. Ha legalább azt mondaná, hogy gyakran felejttem el elhozni a dolgaimat, vagy hogy már több ízben elfelejtettem ezt-azt, abba végül is kiegyezhetnénk. De folyton túloz.

A *több+ízben* szavak kapcsolatának kétféle jelentése is lehet, és ezt a helyesírás különbözőképpen írt alakokkal jelzi: *több ízben* 'többféle ízesítésben', de: *több ízben* 'többször'.

A *mindig* szó második magánhangzóját sokan hosszan ejtik, de röviden kell írni.

b. Az osztályfőnöke szerint Norbi *mindig otthon felejt valamit*. A szöveg alapján ez persze nem igaz, de az ellenkezője sem igaz. Mi ennek a kiemelt tényállításnak az ellenkezője?

Norbi _____

Mi mindent kellett megváltoztatni a mondatban? Magyarázd el egy nem magyar anyanyelvűnek, hogy mire kell figyelnie egy hasonló átalakítási feladatban! Magyarázatotban térj ki a szórendre, a *mind-*, *vala-* névmásokra és negatív formáikra is!

Tudtad? A magyar nyelv egyik sajátossága a negatív egyeztetés. Ez azt jelenti, hogy tagadószós vagy tiltószós (*nem, sem, ne, se*) ige, illetve tagadó ige (*nincs, sincs*) jelenlétében bizonyos esetekben tagadó általános névmást kell használnunk (*se*-névmást). Nem minden nyelvre jellemző, hogy a névmásoknak és az igenek egyeznie kell „tagadásilag”. Például az angolban lehet azt mondani:

– *Did you see anything interesting?* ('Te láttál bármi érdekeset?')

– *No, I didn't see anything interesting. / I saw nothing interesting* (szó szerint: Nem, én nem láttam bármi érdekeset. / Én láttam semmi érdekeset.)

2. a. Mit gondolsz, hányszor történt meg az az esemény, amiről az alábbi párbeszéd válaszmondatai szólnak?

És apukád mit csinál most?

Mondogatja, hogy költöztek haza.

Eljár úszni.

Verset ír.

Tortát süt nekem.

Teniszeznek.

Vacsorázik.

Ide-oda utazik.

Vitatkozik a szomszédal.

Fel-felmegy a Facebookra.

b. Milyen nyelvi eszközök segítettek az értelmezésben? Volt olyan, ahol nem tudtál dönteni? Ha igen, mi volt az oka?

A megismételt igekötőket kötőjellel kapcsoljuk össze, és egybeírjuk az igével, pl. *fel-felmegy, ki-kinéz*. Ha két különböző igekötő alkot párt, akkor azokat az igétől különírjuk, pl. *ide-oda utazik, fel-le járkal*.

Egybeírjuk viszont a következőket: *össze+vissza* (pl. *összevissza beszél*), *szerte+szét* (pl. *szerteszt dobálta*).

Egyes szavak igekötők és határozószók is lehetnek. Az előbbi esetben egybeírjuk őket az igéssel (pl. *Oda-megyünk hozzá, és megkérdezzük.*), az utóbbiban külön (pl. *Oda megyünk lakni, ahol tejet kapni.*).

3. a. Hányszor járta meg a harmadik emeletet a négy férfi az egyes mondatok szerint? Mindhárom folytatómondat egy olyan eseményről szól, amelyben valaki(k) felvisz(nek) valamit a harmadikra. Mi befolyásolta, hogy egy vagy több eseményként értetted a mondatokat?

A harmadikra új lakók költöztek.

1. A kanapéjukat négy férfi cipelte fel az emeletre.
2. A dobozaikat négy férfi cipelte fel az emeletre.
3. A dobozaikat négy férfi hordta fel az emeletre.

b. Van-e olyan mondat, amelyet ebből a szempontból többféleképpen lehet értelmezni?

c. Az új szomszéd negyedmagával fog lakni a háromszobás lakásban, ami negyedfél éve üresen áll. Hányan költöztek a szomszédba? Meddig volt üres a lakás? Segítségül használhatsz értelmező szótárat!

Számokkal nemcsak számosságot lehet kifejezni, hanem sorrendet is. Ezeket általában különírjuk, pl. *a harmadik emeletre*.

• Ha a sorszám csak *-d-re* és nem *-dik-re* végződik, egybeírjuk azokkal a szavakkal, amelyekhez kapcsolódik, pl. *harmadfokú, ötödév, harmadfél, sokadmagával*.

• Az *első* sorszámnevet a *-dik* végű sorszámnevekhez hasonlóan különírjuk attól, aminek a sorszámára utal, pl. *első emeleti lakás, első osztályú áru, első számú versenyző, első helyezés, első kézből értesült* stb. Van azonban néhány kivétel, pl. *elsőéves diák, elsőrendű vádlott, elsőszülött gyermek*, illetve az olyan főnevekben, mint az *elsőáldozó, elsősegély*.

• Ha a sorszámokat számjeggyel írjuk, akkor pontot teszünk a szám után, pl. *7. osztály*. A pontot akkor is kiteszük, ha valamilyen toldalékot kapcsolunk a számhoz, pl. *7-es diák*.

4. a. A következő jelzőket milyen sorrendben illesztenéd be az alábbi határozott főnévi szerkezetbe? Alkoss három olyan főnévi szerkezetet, amelyben rendre három, négy és öt jelző szerepel a megadottak közül, és ebből a második példában egy, a harmadikban pedig kettő számot, számosságot, mennyiséget vagy sorrendet jelöl! A negyedik főnévi szerkezetben használd az összes megadott szót és kifejezést!

első hat idej kerti kettős levelű lila másodosztályú szál

1.	a/az		tulipán
2.	a/az		tulipán
3.	a/az		tulipán
4.	a/az		tulipán

b. Alkoss mondatokat a fenti főnévi szerkezetekkel a következőképpen:

1. főnévi szerkezet + *ez*
2. főnévi szerkezet + *örültem a legjobban*
3. főnévi szerkezet + *megérkezett*
4. főnévi szerkezet + *olcsóbban adom*

c. Alany, tárgy, határozó vagy állítmány lesz a megalkotott főnévi szerkezet az egyes mondatokban?

Amint megfigyelhettétek, a főnévi szerkezetbe egy vagy több szám is kerülhetett. A példákban azonban nem minden számnak volt az a szerepe, hogy jelezze a tulipán számosságát, mennyiségét, sorrendjét: a *kettős* a levél típusára, a *másod* a minőségi osztályra vonatkozott.

A megalkotott főnévi szerkezetek állítmányi, valamint alanyi, tárgyi és határozói szerepűek is lehetnek.

1. a. Válassz ki egyet az alábbi mondatok közül, és próbáld kitalálni egy olyan rövid történetet, amelyben elhangozhat a választott mondat! Olvassatok fel néhány megoldást, amelyek ugyanazokhoz a mondatokhoz kapcsolódnak! Miben térnek el a megoldásaitok?

Az első kettőt én fizetem!

A hetedik után fájdukt meg a hasam.

A foltosabbat vittem haza.

A tietekről nem tudok semmit.

Melyik a kedvenced?

Válogasd ki a üresekett!

A lilából többet nem kérek!

b. Mit kellene módosítani a mondatokon, hogy az egész helyzet elmesélése nélkül is ugyanazt értse mindenki belőle?

A fenti mondatokban kihagyásos szerkezetek voltak: hiányzott belőlük az a főnévi alaptag, amelyből kiderülhetett volna, hogy mi volt foltos, miből volt kettő, mi volt a tietek stb. Így sokféle helyzet juthatott eszetekbe például a mosni hazavitt foltos munkaruhától a menhelyről választott foltos kiskutyáig.

2. a. Milyen főnévvel egészítenéd ki az alábbi kihagyásos szerkezeteket? Szükséges-e ez a kiegészítés, mint az előző feladatnál? Miért?

Áthajtott a piroson.

Roszzat mondtam?

Nem ehettek édeset, diétázom.

A nyolcadikban a padok összevissza voltak hagyva.

Behívattak a tanáriba.

Találkozzunk pontban nyolckor!

b. Figyeld meg hogyan tudja „átvenni” a főnévi alaptag szerepét a jelző! Töltsd ki a táblázat oszlopait, majd karikázd be a közös végződést!

Kihagyásos szerkezet	Teljes főnévi szerkezet
pl. a piros <u>on</u>	a piros jelzés <u>en</u>

Tudtad? Sok szavunk vezethető vissza egy-egy olyan főnévi szerkezetre, amelynek az alaptagja elmaradt, pl. *asztalos* ← *asztalos mester*, *kukás* ← *kukás ember*, *pörkölt* ← *pörkölt hús*, *pezsgő* ← *pezsgő bor*, *lábás* ← *lábás edény*, *fenyves* ← *fenyves erdő*, *szarvas* ← *szarvas állat*, *vitorlás* ← *vitorlás hajó*, *villamos* ← *villamos kocsi* stb.

3. a. Mi mindent tudsz/lehet elkezdni és befejezni? Válaszoljatok a kérdésekre legalább öt-öt mondattal! Pl. Elkezdtem az iskolát. Befejeztem a sírást.

b. Csoportosítsátok a mondataitokat aszerint, hogy melyikben van kihagyásos szerkezet!

c. Miért értelmetlenek az a. pontban írt kihagyásos szerkezetet tartalmazó mondataitok, ha szó szerint értelmezték őket? Hogy kell érteni?

A **metonímia** egy rövidítési eljárás, amelyben a beszélő arra hagyatkozik, hogy ha egy szerkezet szó szerinti jelentése értelmetlennek tűnik, a beszédpart megpróbál jelentést tulajdonítani neki a világról való tudása alapján. Például szó szerint véve értelmetlen az, hogy *elkezdtem az iskolát*, hiszen elkezdni csak folyamatokat lehet, az iskola pedig egy épület vagy egy intézmény. Ezért úgy tudom csak értelmezni, hogy valami folyamatot kapcsolok hozzá fejben. Az *iskolába járás* például egy ilyen folyamat jellegű tevékenységsor, amit tehát el lehet kezdeni.

Nagyon sokszor ezt már nem is kell végiggondolnunk, mert hamar megtanuljuk, hogy amikor ilyen furcsát mond valaki, hogy *elkezdtem az iskolát*, *Mikesből olvastunk részleteket*, *az osztály mélyen hallgatott* stb., azon mit kell érteni. Inkább csak olyankor gondolkodunk el, mikor valami újjal találkozunk, pl. *Tiszteld az ősz haját!*

4. Fejtsd fel a következő metonímiákat! Fogalmazd át a mondatokat egy robot számára, aki mindent szó szerint ért!

1. Szeretek Weöres Sándort olvasni.
2. Füstöl a kémény!
3. Már élezik a vasakat az összecsapáshoz.
4. Majd én beszélek az iskolával!
5. Kések, drágám, sztrájkolnak a buszok.
6. Öt éhes szájnak kell enni adnom!
7. A szelektív hulladékgyűjtést az egész falu támogatja.
8. A XX. század nagyot alkotott a technológia terén.
9. Szégyelld magad, ezt a bombont én kaptam, te meg megetted az egész dobozt!

3. Értékelési feladatok

Oldd meg az alábbi naplójegyzethez kapcsolódó feladatokat!

Kedves naplóm!

Remélem, te még az enyém vagy. Bár ehhez el kell magyaráznom, mi minden történt ma, ezen a szörnyen hosszú, morcos és veszekedős napon.

Előbb anyu szidott le. Csak tudnám, miért engem küld vásárolni, ha utána úgyis elégedetlen mindennel, amit hozok. Soha semmi nem jó neki. Az első baj a káposztákkal volt. Mert ugye a bevásárlólistán az szerepelt, hogy két kis fej káposzta. Kinéztem magamnak két kissebbet, mondtam is a néninek, hogy azt a kettőt mérje meg nekem, de nem látta jól, hogy melyikre mutattam. Aztán a túl nagy káposztákon kívül az is baj volt, hogy két kiló krumpli helyett csak egy lett a szatyorban. De ha egyszer nem tudtam megtippelni, hogy mennyi az, és kevesebre sikerült. Anyu szerint szólni kellett volna a néninek, hogy mérje meg helyetem, de sok dolga volt, én meg szégyelltem szólni erről is, a káposztáról is. Végül pedig a sütihez szeletelt mandula helyett daráltat hoztam, a hatvannyolc százalékos alföldi sima vaj helyett pedig sózottból emeltem le hármat. Amikor megláttam anyu elkerekedő szemét, már tudtam, hogy eből baj lesz. De csak anyit mondott, hogy azt hitte, rám lehet bízni egy egyszerű bevásárlást.

Apuval durvább vitám volt. Meghallotta, hogy telefonon panasztam H-nak, hogy milyen béna szekrényem van, mert dedós dolog, hogy a fiókoknak tengeri állatokat formázó fogantyúi legyenek. Mire apu kiakadt, hogy ezt hogy képzelem, meg különben is, az a szekrény nem az enyém, ahogy a szoba sem, mert nekem egy huncut vasamba sem került. Mondtam neki, hogy megértettem, és rögtön fogom is a füzeteit, leülök az ütött-kopott íróasztalához, és megírom a holnapra feladott leckéit. Erre rám szólt, hogy fogjam be a szám, és ne szemtelenkedjek, mire én még egy lapáttal rátettem, és mondtam, hogy talán a szám sem az enyém, úgy-hogy szépen befogom az ő száját. Ettől elszakadt a cérnája, és ordítózni kezdett, hogy az ő házában én hogy viselkedhetek. Anyu csendben közbeszólt, hogy ez a mi házunk, a mindanyunké. A nővérem, aki mindezt egy árva szó nélkül hallgatta végig, megállapította, hogy sehol a világon nincs még egy olyan család, aki képes birtokos személyragokon összeveszni.

- 1. Javítsd ki a naplóról helyesírási hibáit, és adj tanácsot, mire figyeljen, hogy ezután ne kövessen el hasonlókat!
- 2. Írd le egyenként, mire mutatnak az aláhúzott mutató névmások!
- 3. Mi a kihagyott főnévi alaptag az alábbi kihagyásos szerkezetek esetében?

kinéztem magamnak két kisebbet	
csak egy lett a szatyorban	
daráltat hoztam	
a szózottból emeltem le	
emeltem le hármat	

- 4. Keresd meg a szövegben, milyen kifejezésekbe, szófordulatba illeszkednek ezek a látszólag értelmetlen jelzős szerkezetek! Mi a teljes kifejezés, szófordulat jelentése?
 huncut vas
 még egy lapát
 árva szó
- 5. Melyik szerkezet utal több dologra? Melyik szerkezetben szerepel többes számú főnév?

a túl nagy káposzták

két kiló krumpli

anyu elkerekedő szeme

a fiókok tengeri állatokat formázó fogantyúi

a mi házunk

- 6. Írjátok ki a szövegből példát az alábbi főnévi szerkezetekre!

- melléknévi jelzős főnévi szerkezet:
- melléknévi igenévi jelzős főnévi szerkezet:
- olyan főnévi szerkezet, amelyben a jelző hozzátvetőleges mennyiséget jelöl:
- olyan főnévi szerkezet, amelyben egy szám és egy számlálószó is szerepel jelzőként:
- sorszámnévi jelzős főnévi szerkezet:
- legalább 4 szóból álló főnévi szerkezet:

- 7. Bizonyítsd a szövegből vett idézettel az alábbi kijelentések igazságát:

1. Amikor *a/az* névelőt használunk, azt üzenjük a hallgatónak, hogy nem csak mi tudjuk, hogy kiről/miről beszélünk, hanem mi úgy gondoljuk, hogy neki is tudnia kell.

2. A magyar nyelv egyik sajátossága a negatív egyeztetés. Ez azt jelenti, hogy tagadószós vagy tiltószós (*nem, sem, ne, se*) ige, illetve tagadó ige (*nincs, sincs*) jelenlétében bizonyos esetekben tagadó általános névmást kell használnunk (*se*-névmást).

3. Az *egy* szó egyes mondatokban határozatlan névelőként jelenik meg, akad viszont olyan helyzet is, amikor számként használjuk.

4. A magyarban két *az* szó van. Az egyik határozott névelő, az *a* párja, a másik pedig mutató névmás, az *ez* párja.

8. a. Magyarázd a szöveg egésze alapján a bejegyzés első mondatát! Miért indítja ezzel a szerző az események elbeszélését? Miért nem érthető ez a mondat a szöveg elején, és mitől válik érthetővé a végére?

„Kedves naplóm! Remélem, te még az enyém vagy.”

b. Magyarázd a szöveg egésze alapján a jegyzet utolsó mondatát! Mit jelent a szerző nővérének megállapítása? Igazat adsz neki abban, hogy mi a családi vita tárgya? Miért?

„A nővérem, aki mindezt egy árva szó nélkül hallgatta végig, megállapította, hogy sehol a világon nincs még egy olyan család, aki képes birtokos személyragokon összeveszni.”

III. Kapcsolattartás

1. Szóba állni egymással

Csatár Imre: *Vágy*

Kopott pad. Rozzant öregember. Kisfiú. Úgy öttestendős. Beszélgetnek.

- Jársz már iskolába?
 - Csak jövőre.
 - Szép dolog ám az iskola.
 - Honnan tudja a bácsi, hiszen olyan öreg.
 - Emlékszem, fiam, emlékszem.
 - És miért szép az iskola?
 - Mert megismered általa a világot.
- A kisfiú nem érti. Elgondolkodik. Újra megszólal.
- Tessék még beszélni. A világról.

Nyúzott arcú fiatalasszony érkezik. Szinte futva. Karján tömött szatyor. Bevásárolni volt. Felrántja a kisfiút a padról. Elindulnak. Faggatja. – Mit akart tőled ez az öregember? – Csak beszélgetni. – Beszélgetni? Minek?

1. a. Ha figyelmesen olvasod újra ezt a rövid, szűkszavú elbeszélő szöveget, megfigyelheted, hogy éppen azáltal válik sokatmondóvá, hogy az olvasó képzeletére bízva a részletek kidolgozását, a hiányok kitöltését. Figyeld meg, melyik mondatrész hiányzik a kiinduló helyzetet bemutató első bekezdés mondataiból! Egészítsd ki a hiányos mondatokat teljes mondatokká! Hogyan érzékelteti ennek a mondatrésznek a hiánya, hogy az a környezet, amelyben a szereplőkkel találkozunk, nem bővelkedik érdekes eseményekben, látnivalókban? Mi mindent mond el a „*Kopott pad.*” és a „*Rozzant öregember.*” egybecsengése erről a környezetről és az itt élő emberekről? A szöveg nem árulja el közvetlenül, az utalásokból mégis következtetni tudunk a szereplők életére, életkörülményeire. Keresd meg ezeket az utalásokat!

b. Mi mindent tud meg egymásról és egymástól a kisfiú és az öregember a rövid beszélgetés során? Ne csak a kimondott szavakra figyelj, hanem próbáld elképzelni a szavakat kísérő arckifejezést, hanghordozást is! Mit árul ez el róluk kimondatlanul is?

2. Figyeld az elbeszélő szűkszavú közbevetését, ami segít elképzelnünk, mi az, ami szavak nélkül játszódik le ebben a beszélgetésben: „*A kisfiú nem érti. Elgondolkodik. Újra megszólal.*” Vajon mi az, amit nem értve is „értett” az öregember szavaiban, ami felkeltette a kíváncsiságát, az érdeklődését, ami miatt tovább kérdezett, s ami miatt igazi beszélgetés kezdődött el az öregemberrel?

3. a. Mi az, ami véget vet az alig elkezdődött beszélgetésnek? Miért sajnáljuk, hogy megszakadt ez a beszélgetés? Hogyan változik meg a beszédhelyzet? Hogyan mutatkozik a szöveg formájában ez a változás?

b. Az új szereplő megjelenésével változik a beszédhelyzet. Ki lehet ő? Az elbeszélő nem mondja meg, hogy pontosan milyen viszonyban van a kisfiúval, mégis kitaláljuk. Miből?

c. A szöveg ismét kihagyásos: csak annyit árul el az új szereplőről, hogy „*nyúzott arcú fiatalasszony*”. Milyennek képzeljük őt, milyen lehet az élete? Milyen aggodalmat sejtünk a kérdésében: „*Mit akart tőled ez az öregember?*”

d. A szöveget záró utolsó két kérdés alapján mire következtethetünk a fiatalasszony tapasztalatairól? Vajon miért tartja fölöslegesnek a beszélgetést? Ti mit gondoltok erről?

4. Eddigi megfigyeléseiteket figyelembe véve beszéljétek meg, miért találó cím e rövid prózai szöveg élén a *Vágy*! Kinek a vágyáról lehet szó?

Tudtad? Noha minden nyelven mindent ki lehet fejezni, amit az adott nyelv anyanyelvi beszélői ki akarnak fejezni, a nyelvek különböznek abban, hogy milyen jelentésekre van külön szó bennük. Az angolban például létezik a *serendipity* szó, melynek jelentése: 'érdekes vagy értékes dolgokra való rátalálás véletlenszerűen vagy váratlanul'; a norvég *pøbelgran* szót olyan (többnyire nem őshonos) fenyőre használják, amelyet természetes élőhelyén kívülre ültettek; a japánba külön szó van arra, hogy 'a fák levelein átszűrődő napfény' (木漏れ日) stb.

1. **a.** Mit gondoltok, miért nincs minden elképzelhetőre külön szavunk?
 - b.** Tippeljétek! Hány szó van a magyar nyelvben?
 - c.** Beszéljétek meg! Lehet-e jó választ adni az előző kérdésre? Miért?
 - d.** Ötleteljétek! Hogyan lehetne kideríteni, hogy hozzávetőlegesen hány szó van egy nyelvben, vagyis mekkora egy nyelv *szókészlete*?
2. **a.** Egy átlagos műveltségű felnőtt hozzávetőlegesen 40000 szót ismer. Beszéljétek meg, hogy egy 40000 szavas *szókincs* hány jelentés ismeretét jelentheti! Konkrét példákon keresztül szemléltessétek, hogy miért nehéz erre a kérdésre válaszolni!
 - b.** A nagyságán kívül miben különbözik egymástól az egyes emberek szókincse?

Tudtad? Egy átlagos ember pár tízezer szót ismer, mégis viszonylag gyorsan elő tudjuk keresni a memóriánkból a szükséges szót. A kutatások azt mutatják, hogy az elménkben a szavak nem véletlenszerűen helyezkednek el, nem is betűrendben, mint a szótárakban, hanem egymással összefüggő **hálózatokban** tárolódnak. A szavak között kapcsolat lehet jelentésben is, és hangalakban is, és egy szónak más szavakkal különböző erősségű lehet a kapcsolata. Minél több más szóval van ilyen szomszédossági kapcsolatban egy szó, annál nagyobb a valószínűsége, hogy vagy az vagy a szomszédai aktiválódnak szövegértés vagy szövegalkotás közben, ezáltal aktívan tartva a szót. Ezek a szomszédossági kapcsolatok az emberek fejében különböző mintázatokat mutatnak, és emberenként különböző erősségű lehet két szó közötti kapcsolat is. Ez azzal magyarázható, hogy eltérőek a nyelvi tapasztalataink, és a jelentésbeli kapcsolatokat az alapján építjük, hogy milyen szöveggörnyezetekben, beszédhelyzetekben találkoztunk életünk során egy-egy szóval.

3. **a.** A magyar nyelvterület különböző részein más-más nyelvi tapasztalatokat lehet szerezni a nyelvsajátítás során. Húzd alá azt az ígét, amelyekkel természetesebb számodra a mondat!
 1. Tegye fel/ Emelje fel a kezét, aki tud jönni 4-re kóruspróbára!
 2. Anyaaaa, nem kapom/ találom sehol a csíkos harisnyámat!
 3. Minden vasárnap hajnalban arra ébredek, hogy a szomszéd húst klopfol/ potyol.
- b.** Milyen jelentésben használják a romániai magyarok a *szemafor* szót? Nézd meg egy értelmező szótárban, hogy e szónak milyen jelentését ismerik az egész magyar nyelvterületen!
- c.** Mit jelent a *régiség* szó az alábbi mondatban?
Azért van különbség a régiség és az ócska vacak között, ez meg az utóbbi!

d. Milyen más jelentése van a *régiség* szónak, ami csak a romániai magyarok nyelvhasználatára jellemző? Tanulmányozd a Termini-szótár *régiség* szócikkét! Milyen információkat tudsz meg belőle?

Termini Kutatóhálózat

Termini	Ht-online kezdőoldal	Ht-fórum	Linkek	Kapcsolat	
---------	----------------------	----------	--------	-----------	--

Keresés:

Hol? címszóban jelentésben példamondatban

Hogyan? szó elején szó belsejében szó végén teljes egyezés

Példamondatok száma: egy sem kettő mind

Ékezet nélküli keresés (csak címszóban)

régiség (fn)
Er (ált) (közél) (köz) szolgálati idő ♣ Er Az ideális az lenne, ha a menedzser a szolgáltatott munka mennyisége és minősége alapján határozhatná meg a színész fizetését. Azonban, ha a munkaügyi, illetve pénzügyi bizottság ezt nem is hagyná jóvá, a jelenlegi fizetési kategóriákat akkor is módosítani kell: a régiség az előadóművészetekben nem szabad szempont legyen - mondták. (www.eletmod.transindex.ro) ♣ Er A szakszervezeti vezető azt is hozzátette, hogy azok a BCR alkalmazottak, akiknek 1 vagy 2 év régisége van, majdnem kétszer akkora fizetést kapnak, mint azok, akiknek nagyobb a régiségük, bár ugyanazt a munkát végzik. (www.impulzus.ro) ♣ Er Kapnak egy bizonyos úgynevezett végkielégítést, ami a mi időnkben - a tavaly májusban, amikor elmentünk - 150 millió lejben túkröződött és a régiségtől függően 10-22-24 hónapig kap az illető személy munkanélküli segély és ezt megpótolják egy bizonyos kiegészítő fizetéssel. (www.objektiv.ro)
 [rom vechime 'ua' ← rom veche 'régí' < lat veclus (=vetulus) 'régí, öreg']
 (→munkarégiség, munkahelyi régiség)
 Megjegyzés hozzáadása.

Főmenü
 A Termini szótár bemutatása
 Szerkesztőség
 Keresés a szótárban
 Bejelentkezés
 Regisztráció

Bejelentkezés
 Felhasználó:
 Jelszó:

Még nem regisztrálta magát? [Regisztráljon most!](#)

4. a. Írj rokon értelmű szavakat az alábbi szavakhoz!

erős

hegy

jár

jegy

karakter

b. Vizsgáld meg, melyik alábbi mondatban mit jelentenek az a. alpontban megadott szavak! Keress rokon értelmű szavakat hozzájuk, és vedd össze az a. pontbeli megoldásoddal! Mit figyelsz meg?

Tegyek még bele chilit, vagy elég erős a szósz?
 Mióta Vince rendszeresen edz, egészen erős lett.

Van egy kis szőlősünk meg egy hétvégi házunk a hegyen.
 Letörök a hegye, ha így erőlteted.

A gyerek még csak 8 hónapos, de már jár.
 Ma nem jár a villamos, mert javítják a síneket.

Ma mindenki rossz jegyet kapott.
 Időben vedd meg a jegyet, nehogy megint lemaradjunk!

Az új színész kiválóan alakította a darab rejtélyes karakterét.
 A szóköz is karakternek számít?

Ugyanaz a hangsor többféle **kontextust** (beszédhelyzetet, szövegekörnyezetet) is felidézhet: mindenkiben először azt, ami számára a leggyakoribb, legismertebb. A *jegy* például mást idéz fel elsöre egy diáknak és mást egy mozipénztárosnak. A világban azonban a szavakkal jellemzően nem elszigetelten, hanem (hangzó vagy írott) szövegekben találkozunk. Ilyenkor a kontextus segít az értelmezésben, vagy a már ismert jelentések közötti választásban.

5. a. Próbáld meg kitalálni, mit jelentenek az alábbi mondatokban a dőlttel szedett szavak!

1. Ahhoz mit szólnál, ha én is elmennék *métázni*?
2. A *csernozjom* morzsalékos szerkezetű.
3. *Egzaltált* fiatalok vették körül.
4. Nézd már, Gyuszi bá az olajat *burkolja* a konzervből!

b. Hasonlítsátok össze értelmezéseiteket a többiekével!

c. Most figyeld meg az alábbi mondatokat! Próbáld pontosítani eddigi elképzelésedet!

1. *Métázás* közben elrepült egy ütő, és megsérült a karom.
2. A *csernozjom* felső termőrétege humuszban gazdag, jó termőképességű.
3. Olyan *egzaltált* vagy, hogy már félek bármit is mondani.
4. Gyuszi bá kenyérrrel *burkolja* az olajat a konzervből, hogy jóllakjon.

d. Ha a példák nem voltak elegendőek a szavak jelentésének megfejtéséhez, keresd meg őket egy értelmező szótárban!

e. A szavak jelentésének ismeretében írd egy olyan példasort, amelyben a szövegekörnyezet még jobban segítene valakit e szavak jelentésének megfejtésében!

Mikor egy új szóval találkozunk, a szó jelentését megpróbáljuk kikövetkeztetni abból a szövegekörnyezetből, amelyben elhangzik. Akár megfejtjük a szöveg többi részének a segítségével, akár a szótárban nézünk végül utána, nemcsak a jelentését tanuljuk meg az új szónak (vagyis azt, hogy mire lehet használni), hanem arra is mintát kapunk, hogy hol, milyen szövegekörnyezetben vagy milyen körülmények között lehet használni. A szavak jelentése tehát abból a tudásból áll össze a fejünkben, hogy egy szót **mire** (vagy mi mindenre) és **milyen helyzetben** lehet használni.

6. a. Mit jelent a *szép* szó? Az eddig látott szótári szócikkek mintájára próbáld megfogalmazni a jelentését!

b. Figyeld meg az alábbi szókapcsolatokat! Ezek alapján kiegészítésre szorul-e a szócikked?

szép kislány

szép könyv

szép dolgozat

szép eredmények

szép táj

szép történet

szép foglalkozás

szép halál

7. a. Írd olyan mondatokat, amelyekben az *öreg* szó felcserélhető az alábbi szinonimái valamelyikével!

idős

vén

meglett korú

ó

ócska

ósdi

ódon

idejétmúlt

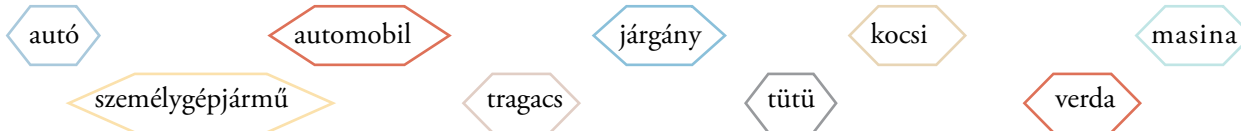
régi

elavult

koros

b. Létezhet-e olyan mondat, amelyikben bármelyik a.-beli szinonima megfelelő lenne az *öreg* helyett? Miért?

8. Az alábbi szavakat ugyanarra a motorral meghajtott, négykerekű közlekedési eszközre lehet használni, de különböző beszédhelyzetekre jellemző a használatuk.

Képzeljétek el, hogy írók vagytok, és készülő regényetek egyik jelenetéhez kell választanotok ezek közül a szavak közül. Mindenki válasszon egyet, és mondja el, hogyan építené be a regény szövegébe! A következő szempontokat gondoljátok végig!

- Milyen helyszínen és korban játszódna a jelenet?
- Mi lenne a témája annak a részletnek, amelyben megjelenne?
- Milyen lenne az a szereplő, aki a választott szót használná?
- Kinek szólna az a mondat, amiben ez benne lenne?
- Szóban vagy írásban kerülne elő a szó a regénybeli jelenetben?

9. a. Mi jut eszedbe arról a szóról, hogy *játék*? Írj olyan mondatokat, amelyekben ez a szó különböző jelentésekben szerepel!

b. Az értelmező szótárakban tíznél is több jelentése szerepel ennek a szónak. Nézzétek meg, melyek ezek! Melyikhez kapcsolódóan vannak mondatpéldáitok? Melyik jelentésre nem gondolt senki az osztályból?

c. Melyik jelentéshez kapcsolódik a legtöbb válasz az osztályból? Hát a legkevesebb? Rendezzétek csökkenő sorrendbe a válaszaitokat, és számozzátok meg 1-től kezdődően! Vessétek össze ezt a listát azzal a sorrenddel, amit a szótárban találtok. Láttok-e hasonlóságokat?

10. A jelzések használatával jelöld az alábbi szövegben, hogy mi az, amit értesz (✓), amit nem értesz (–), ami új információ volt számodra (+), és amihez további kérdéseid (?) lennének! Pártársaddal beszéljétek meg azokat a részeket, amiket nem értetek, és amikhez kérdéseitek kapcsolódnak! Ha szükséges, kérjétek tanárotok segítségét!

Ha csak egyetlen szót mondunk ki (pl. *szép, játék*), akkor az emberek sokféle dologra gondolhatnak ezzel kapcsolatban. Hogy mire vagy mi mindenre, az függ attól, hogy az egyes embereknek mik a korábbi tapasztalatai, milyen gyakran és milyen beszédhelyzetben hallották vagy használták egyik vagy másik szót, és azokban a helyzetekben mire vonatkozott. Pl. a *játék* szót sok mindenre lehet mondani, és nincs olyan közös tulajdonság, ami valamennyi játékban közös volna, azonban az egyes játékok valamiben mindig hasonlítanak egy vagy több más játékra. Olyan ez kicsit, mint a családi hasonlóság: nem minden családtag hasonlít az összes többire, de mindenki hasonlít valamelyik közeli rokonára valamilyen tekintetben.

Mivel nincs egy olyan jellemző, amely minden *játék* szóval megnevezhető tárgyra vagy tevékenységre érvényes volna, nem lehet megmondani hogy mit jelent a *játék* szó (ugyanúgy, ahogy nem lehet elmondani, hogy mi az a vonás, ami Kovács nénit és a férjét az összes gyerekekkel és unokájukkal összekötné).

Mi van akkor a szótárakban?

Amit a szótárakban találunk, azok a *játék* szó lehetséges előfordulásából leszűrt jelentések (kicsit annak mintájára, ahogy ti a *métázik* vagy a *csernozjom* jelentését próbáltátok leszűrni). A szótárak ezeket a szóhasználatból kikövetkeztetett jelentéseket rendezhetik **gyakoriság** szerint: minél gyakoribb egy beszédhelyzet vagy szöveggörnyezet, annál előrébb kerül a listán az a jelentése a szónak, amely ezekből felfejthető. Ami a leggyakoribb lesz, azt tekintik **első** vagy **elsődleges jelentés**nek. Egy másik lehetőség, hogy a szótárak egy **időbeli** sorrendet választanak: azt tekintik **első** vagy **elsődleges jelentés**nek, amely korábbi szövegekből adatható (pl. belátható, hogy a *egér* szavunk 'rágcsáló' jelentése korábbi, mint a 'számítógépes tartozék' jelentése, hiszen ez az eszköz alig több mint 30 éves).

11. Egy nyelv **értelmező szótár**ából különböző nyelvi elemek jelentéséről tájékozódhatunk, valamint egyéb, a nyelvi elemhez kapcsolódó hasznos információt is találunk. Nézzétek meg a következő szócikket *A magyar nyelv nagyszótárának* elektronikus változatából! Társítsátok a rövidítéseket, jeleket az alábbi listában megadott „megfejtéseikkel”! A megoldáshoz segítségül hívhatjátok a szótár jelmagyarázatát is!

címszó

a címszó gyakorisága egy meghatározott szövegadatbázisban (minél több szelete feketé a körnek, annál gyakoribb)

jelentésárnyalatok (a., b. stb.)

jelentések (1., 2. stb.)

értelmezés

néhány példamondat időrendben

kifejezés/szókapcsolat

összetett szó *barátság* utótaggal, ami a szótárban külön is szerepel

szótárak rövidítései, ahol megtalálható a *barátság* szócikk

a szó mondatbeli alakjaira, lehetséges végződéseire vonatkozó kód (ez főként azokat segíti, akik a magyart idegen nyelvként tanulják)

stílusra és használati körre vonatkozó minősítés (pl. *rég* = *régies*)

szóosztály (ige, főnév, melléknév stb.)

összetett szó *barátság* utótaggal, ami külön nem szerepel a szótárban máshol

a példa forrása

barátság ❖ főnév ◦ 3A8 ◦ ●

1. vki iránti, ill. két v. több személyt összekötő, kölcsönös vonzalmon, bizalmon, szereteten és ragaszkodáson alapuló érzelmek összessége, ill. vkinek egy másik személyhez való, ilyen érzelmeken alapuló viszonyulása ■ 6 adat ▼

1a. két v. több személy között levő, ilyen érzelmeken alapuló kapcsolat, viszony ■ 4 adat ▼

1b. (-*val* *raggal*) (levélbeli elköszönésben, búcsúzásban, gyakr. udvariassági formulaként:) ilyen érzelmeken alapuló viszonyulás ■ 5 adat ▼

2. (*kissé rég*, *szépitő is*) szerelem, szerelmi érzés, ill. azon alapuló kapcsolat, viszony ■ 4 adat ▼

3. társasági életben, szórakozásban, játékban stb. társak között levő felszínebb, de szívélyes, közvetlen kapcsolat, ill. vkihez való ilyen viszonyulás ■ 5 adat ▼

barátságot iszik (vkivel) (rég)

vkivel szeszes ital megívásával megpecsételi a vele való barátságot ■ 3 adat ✕

ott őket megvendégeli, s velök barátságot iszik
(1840 Sárosi Gyula) 📄

Kezet fogtak, barátságot ittak
(1860 Degré Alajos) 📄

nem iszol már fűvel-fával barátságot
(1866 Benedek Aladár) 📄

4. (rangban, beosztásban, életkorban alárendelt személy iránt tanúsított,) rokonszenven alapuló jóindulat, jóakarát, ill. ebből eredő szívesség ■ 5 adat ▼

5. két v. több közösség, kül. népcsoport között (történelmileg) kialakult, kölcsönös támogatáson alapuló jó viszony ■ 4 adat ▼

6. (*rég*) (a szociáldemokraták között szokásos köszönésként) ■ 3 adat ▼

Ö: *kutya-macska barátság*

ÖU: *alkubarátság, börtönbarátság, fegyverbarátság, férfibarátság, katonabarátság, népbarátság, testvérbarátság, viszontbarátság*

Vö. CzE; ÉrtSz.; SzólKm.; TESz. *barát*; ÉKsz.; SzT.; ÚMTsz.

A példa forrása

Archivális
cédulagyűjtemény
[C1389]

Degré Alajos: *Az ördög emlékiratai*. I. Müller, Pest, 1850.

Oldalszám: 87

12. A *barátság* szó egyes jelentései mellett megjelent a *régies* minősítés, amivel olyan régi vagy régies hangulatú szavakat és szójelentéseket jelölnek a szerkesztők, amelyek a mai ember számára külön magyarázat nélkül is érthetők ugyan, de már csak az idősebb nemzedék nyelvében élnek. A szótár sok egyéb minősítést is használ, ami segít tájékozódni abban, hogy a szót milyen kontextusban használhatjuk. Például az alábbiakat:

tréf = tréfás (stílusértéket jelöl)

nyj = nyelvjárási szó/alak (a szó vagy jelentés területi elterjedésére utal, arra, hogy a magyarlakta területnek csak egy kisebb részén használatos)

irod = irodalmi (ehhez a nyelvi réteghez azok a szavak tartoznak, amelyek az ún. szépirodalmi stílus sajátos kifejezőeszközei, és más nyelvi rétegekben nem nagyon fordulnak elő.)

hiv = hivatali (a hivatali élet, közigazgatás nyelvi rétegéhez tartozó szavak)

biz = bizalmas (a hétköznapi, informális beszédhelyzetekben, inkább a beszélt, mint az írott nyelvben használt szavak)

ritk = ritka (a szó vagy jelentés mai használatban való gyakoriságára utal)

Orvos = orvostudomány, egészségügy (szaknyelvi minősítés)

Keressetek az értelmező szótárban olyan szavakat, amelyeknek van a fenti jelölések egyikének megfelelő jelentése!

13. Az értelmező szótárak feladata, hogy listázzanak minden olyan nyelvi elemet, amelynek a jelentését nem lehet kikövetkeztetni. Így, bár SZÓTárnak nevezik, nemcsak szavakat, hanem olyan szerkezeteket is tartalmaznia kell, amelyek nem „átlátszóak”, vagyis a jelentésük megértéséhez nem elég érteni az összetevő elemek jelentését (pl. *kutya-macska barátság*, *ökológiai lábnyom*, *légből kapott* vagy az olyan állandósult szókapcsolatok és szólások, mint a *barátságot iszik (valakivel)*, *fogához veri a garast*, *tüvé tesz*, *hegyezi a zabot*, *kirúg a hámból*, *zöld ágra vergődik*, *beadja a kulcsot* stb.).

Ahhoz, hogy a rögzült kifejezéseket és az állandósult szókapcsolatokat megtaláljuk a szótárban, el kell találnunk, hogy a szótárszerkesztők a nyelvi elem melyik szavát tekintették kulcsszónak. Annál a címszónál fogjuk ugyanis megtalálni a jelentését (pl. a *barátságot iszik (valakivel)* esetében a *barátság*nál).

- a. Típelljétek meg a fenti zárójelben példázott kifejezések kulcsszavait!
- b. Ellenőrizték, hogy megtaláljátok-e a kiemelt kulcsszónál az adott kifejezést valamelyik értelmező szótárban!

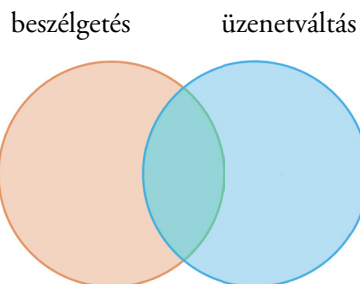
2. Írott beszélt nyelv

1. a. *Leszólítani* valakit nemcsak az utcán lehet, hanem chaten is. Miért lehet alkalmas ez az ige arra, hogy mindkét helyzetben használjuk?

b. Az *ír valakivel* kifejezésben a *beszél valakivel* mintájára ismerünk. Milyen különbséget érzékeltek az *ír valakinek* és *ír valakivel* kifejezések között?

c. Készítsetek Venn-diagramot, amellyel a beszélgetést és az üzenetváltást hasonlítjátok össze! Mi az, ami csak egy beszélgetési helyzetre jellemző, mi az, ami csak az üzenetváltásra? Mi a közös a kettőben?

2. Varró Dániel 2007-ben kiadott, *Szívdesszert* című kötetében jelentek meg az itt közölt sms-versek. Ma mire használjuk a címeiben szereplő *sms* szót, illetve a # jelet? Nézzetek utána, hogy mit jelentettek ugyanezek korábban, a 2000-es években! Keressetek még olyan szavakat a versben, amelyek az üzenetváltás akkori jellemzőit idézik fel!

Varró Dániel: sms

azt írom + most 1 smsbe
hogy beléd vagyok kedvesem esve
vágyak dobálnak partra kivetnek
billentyűzárát oldd ki szivednek

sms #2

ó künn a hó a fákra es
máris hiányzol drága S
e szív csak érted esdekel
jó lesz beszélni este tel
a hó a szív oly olvadé
csókol körülkarolva
dé

sms #6

hogy mondjam el milyen nagyon szeretlek én ha bakker
nem áll rendelkezésre több csak 160 karakter

3. Nehéz volt a szöveget elolvasni? Miért?
4. Hallgasd meg a verseket behunyt szemmel a ritmusra, rímekre és hangzásra összpontosítva! Az alábbi felsorolásból válaszd ki azokat a szavakat, amelyek szerinted leginkább jellemzik az egyes verseket! A sort kiegészítheted saját szavaiddal is.

kimért

lendületes

sürgető

élénk

nyomasztó

semleges

5. Milyen érzés készíti a vers beszélőjét az sms-ek írására? Emeld ki azokat a részeket, amelyek erre utalnak a versek szövegében! Hogyan értelmezed az első vers utolsó sorát?
6. a. Az sms #2 a téli havazás leírásával kezdődik, a kedves hiányának kifejezésével folytatódik. Hogyan egészítenéd ki „a hó a szív oly olvadé” sort?

b. Mindennapi beszédben is használunk csonkított alakokat, pl. *laboratórium* helyett azt mondjuk, hogy *labor*, a *tulajdonos* helyett azt, hogy *tulaj*, a *köszönöm* néha csak *kösz* stb. A versben szereplő csonkítások miben különböznek ezektől? Milyen értelmet tulajdonítasz a rímhelyzetben levő szavak csonkításának?

c. Az utolsó előtti sor szótagszáma és ríme az utolsó sorral lenne teljes, a többi sorhoz illeszkedő. Milyen hatása van annak, hogy külön sorba tördelve olvashatjuk? Milyen értelmet tulajdonítasz ennek a szerkesztésnek?

d. Ebben a versben egyetlen nagybetű szerepel. Mi ennek a szerepe?

7. A modern kommunikációs technikák segítségével korábban nem tapasztalt gyorsasággal és hatékonysággal kerülhetünk bárkivel kapcsolatba. Viszont ugyanez a technológia a kapcsolatok elszemélytelenedéséhez is vezet. Beszéljétek meg tapasztalataitok alapján, hogy az sms-ekkel történő üzenetváltás különbözik-e a telefonálással járó élménytől! Mit mond el erről a kérdésről Varró Dániel verse? Mi az, ami miatt sem az sms, sem a telefonálás nem ér fel a személyes találkozással?

8. Az utolsó sms-versben a játékos kedveskedés helyét mintha valamiféle bosszankodás és elégedetlenség venné át, amely a valódi kapcsolatteremtést ellehetetlenítő kommunikációs eszköznek szól. Mit gondolsz, miért kevés a rendelkezésre álló 160 karakter az sms-ben beszélő érzéseinek a kifejezésére?

9. a. Az sms egy elküldésre szánt, gyors üzenet. Mitől lesznek versek ezek az sms-ek?

b. Vitassátok meg: van-e ezeknek a verseknek címe?

1. a. A következő sms-ekben egy-egy regényt ismerhetsz fel. Kitaláld, melyek azok?

Ernö kalandjai Pesten, kihívás, becsület, barátság, háború, halál. Az igazság és a gitt, amit rágsz, amíg csak élsz. Vörös és kék ingek – te hol állsz?

Szió! Olvasd L a hp-t,varázslós+csodalényes.nagyon izgi,a végén jön a főgonosz & eldől a világ sorsa.nem túl rövid,de tecceni fog.utána nézd+ filmen is,yo? xoxo

(veszelszki.hu)

b. Tedd próbára magad! Az egyik kedvenc regényedet foglald össze egy 160 karakteres sms-ben! Hogy könyvben beférj a terjedelembé, használhatsz rövidítéseket (pl. *hp* – 'Harry Potter', *tel* – 'telefon'), jeleket (+ – 'meg', & – 'és'), emotikonokat! Olvasd fel az osztálytársaidnak! Találják ki, hogy miről írtál!

c. Válasszatok ki a legsikerültebbeket, és beszéljétek meg, hogy miben tértek el a többitől!

2. Eddigi olvasmányaitokból páronként válasszatok ki két szereplőt! Írjatok 6 fordulóból álló üzenetváltást közöttük!

Írásban sokszor rövidítünk, hogy időt és helyet spóroljunk. A helyesírási szótár igazít el a **rövidítések** szabályos írásmódját illetően. Eszerint egyes rövidítések végére kell pont, másokéra nem.

Nem kell pont a nemzetközi gyakorlatot vagy szabványokat követő rövidítések esetében. Ide tartoznak például a pénzfajták, égtájak rövidítései, autók országjelzése, vegyjelek, mértékegységek: pl. *EUR* ('euró'), *D* ('dél'), *ÉK* ('északkelet'), *RO* ('Románia'), *O* ('oxigén'), *l* ('liter'), *m²* ('négyzetméter'), *g* ('gramm').

Más esetekben a rövidítések után pontot teszünk: *pl.* ('például'), *stb.* ('és a többi'), *c.* ('cím, című'), *l.* ('lap' vagy 'lásd'), *u.* ('utca'), *sz.* ('szám' vagy 'század'), *jún.* ('június'), *ifj.* ('ifjabb'), *tel.* ('telefon') *max.* ('maximum, maximális'), *de.* ('délelőtt'), *tkp.* ('tulajdonképpen'), *i. sz.* ('időszámításunk szerint'), *Bp.* ('Budapest'), *Petőfi Sándor Ált. Isk.* ('Petőfi Sándor Általános Iskola'), *ÉrtSz.* ('*A Magyar nyelv értelmező szótára*').

Ha mondatba kell foglalni egy ilyen rövidítést, kötőjellel kapcsoljuk hozzá a megfelelő végződést: pl. *Ezt a Tompa u.-ba kell vinni, a 12. sz.-nál kell becsengetni.* Tulajdonnevek *-i* toldalékos alakjában a kezdőbetűre is figyelj! Pl. *Ő Bp.-en élt, már a szülei is bp.-i lakosok voltak.*

A rövidítések egy része „megelevenedett”, vagyis új szó lett, amit már nem csak írásban használunk, hanem ki is ejtjük. Pl. *max.* – [maksz], *stb.* – [estébé], [stb], [sötöbö], *kft.* ('korlátolt felelősségű társaság') – [káefté].

Van, hogy a rövidítést direkt azért hozzuk létre, hogy egy többszavas kifejezést helyettesítsünk vele. A kifejezés szavainak darabkáiból **új szót alkotunk**, ahogy cserépdarabokból a mozaikot. Pl. az *sms* egy ilyen **mozaikszó**, vagyis egy hosszabb elnevezés (*short message service*) elemeiből alkotott új szó.

3. a. Ha megnéznék a helyesírási szótárban az 1. feladat sms-einek a rövidítéseit, nem találnátok ott az összetet. A saját sms-eitekben milyen rövidítések szerepeltek? Azok mind megvannak a szótárban?

b. Mit gondoltok, miért szabályoz bizonyos rövidítéseket a helyesírási szabályzat?

1. Varró Dániel sms-verseire többek között az alább olvasható kommentek jelentek meg a szerző oldalán. Figyeljétek meg, hogy melyik miben hasonlít egy megszerkesztett íráshoz, és miben egy szóbeli szöveghez!

J. T. J. imádom! 👍 1

Tetszik · Válasz · A fordítás megjelenítése · 6 éve

H. Nekem szívdezzertet ajándékba kaptam balitól vagy 4 éve, imádom.

Tetszik · Válasz · 6 éve

B. B. Smsben* lenne helyesen. Így el se olvastam a továbbiakat...

Tetszik · Válasz · 6 éve

1

P. L. a kolléga nem hallott még költői szabadságról + kukacos családból származik 😊

Tetszik · Válasz · 6 éve

21

J. V. A kolléga nem tudja továbbá azt ,hogy pont ezért SMS vers ,mert egy SMS-ben nem kell megfelelni a magyar helyesírás szabályainak.Ui:hidd el a költő jobban tudja mi a helyes mint te! 😊

Tetszik · Válasz · 5 éve

9

S. P. Nehéz rajongani ezekért a sorokért. Inkább nem is teszem...

Tetszik · Válasz · 4 éve

B. Á. Frappáns, humoros és mégis kritikus. Remek, az én tetszésem határozottan elnyerte!)

Tetszik · Válasz · 4 éve

1

A. J. L. Nekem is nagyon tetszenek a versek....., s persze a tanítványaim is imádják. ❤️

Tetszik · Válasz · 4 éve

E. G. B. pedig ha elolvasnád rájönnél, hogy a rím miatt van;) ezenkívül ezeknek a versikéknek ez a lényegük...

Tetszik · Válasz · 3 éve

2

M. M. T. F. M. kedvenc érettségi tételem :D

Tetszik · Válasz · 1 éve

2

Noha a komment írásbeli szöveg, a kommentelők nem mindig követik az írásbeliség szabványait, a helyesírás szabályait. A kommentek a szóbeli visszajelzés, kommunikáció közvetlenségét idézik: nincs előkészület a kapcsolatfelvételre, megszólítás stb. Az emotikonok is a szóbeliséget idézik: a beszélő közvetlen fizikai jelenléte és hanglejtés híján segítenek abban, hogy az olvasó a beszélő szándékát, viszonyulását azonosítani tudja.

- **2. a.** Hogyan minősítik, értékelik a kommentelők az olvasott verseket?
 - b.** Melyik kommentből derül ki, hogy milyen szempontot tart szem előtt az értékelésnél?
 - c.** Szerinted melyik komment helyénvaló? Miért?
- **3.** Melyik kommentet lájkolnád? Miért? A kommentek olvasójaként melyikre válaszolnál vagy melyikhez fűznél újabb hozzászólást? Miért?
- **4.** Te megfogalmaznál-e értékelő kommentet Varró Dániel sms-versei kapcsán? Ha igen, melyet? Ha nem, miért nem?

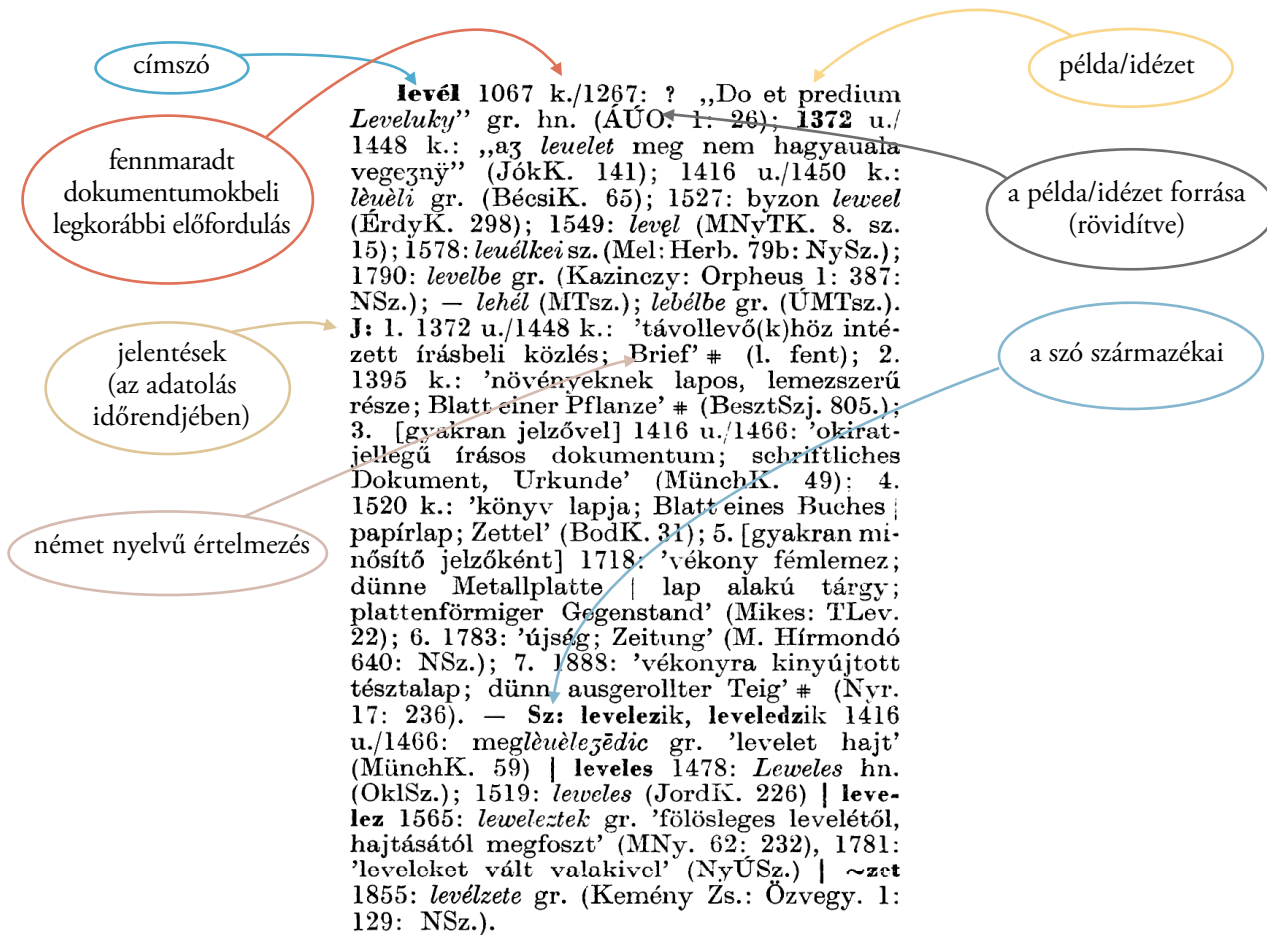
A kommentelés vonzereje és veszélye is abban rejlik, hogy hozzászólásunk egy általunk nem ismert nagy tömeg számára hozzáférhető. Ha tudjuk, hogy elvileg a kommentünket Varró Dániel versének bármelyik olvasója megtekintheti, akkor önkéntelenül is igyekszünk olyasmit mondani és úgy megfogalmazni, hogy az minél szimpatikusabbá, érdekesebbé tegyen minket mások szemében, és mindenáron el akarjuk kerülni, hogy tájékozatlannak, butának vagy unalmasnak tűnjünk. Ez egyes kommentelőknél jelentheti azt, hogy jól átgondolják a mondanivalójukat, és ellenőrzik kijelentéseik igazságtartalmát. Gyakran viszont az ellenkezőjével találkozunk: másokat épp ez a tetszeni akarás akadályoz meg abban, hogy valódi, érvényes véleményt fogalmazzanak meg. Ilyen esetekben a kommentelő megpróbál a témával, a megosztással vagy más kommentelőkkel szemben fölényesnek mutatkozni azáltal, hogy nem veszi őket komolyan. Az üres, érdektelen megjegyzések, az öncélú viccelődés vagy a B. B.-hez hasonló kioktató megszólalások által a kommentelő nem *hozzászól* a témához, hanem vakvágányra tereli a beszélgetést, és magára irányítja a figyelmet, azaz *trollkodik*.

Bár a kommentek a közvetlenséget sugallják, mégsem tekinthető ismerősnek egy ismeretlen. Hozzászólásunk, véleményünk megfogalmazásánál érdemes ezt szem előtt tartani, és ennek megfelelően viszonyulni a beszédpartnerhez. Ugyanakkor megfontolandó az is, hogy akkor szóljunk hozzá egy témához, ha ismerjük, és érdeemben, építőleg tudunk valamit hozzáfűzni.

- **5. a.** B. B. kommentjében kijavítja a vers szerzőjét. Keresd meg azt a verssort, amire utal a komment! Te hogy mondanád? Hogy írnád le?
 - b.** Figyeld meg a környezetben néhány napig, hogy milyen gyakran használnak az emberek (vagy akár te magad is) *-bal/-be* toldalékot olyan helyen, ahol írni *-ban/-ben* alakot kellene!
 - c.** Mit gondolsz, a versben miért szerepel egy általános használatú beszélt nyelvi forma ahelyett, amelyet írott szövegekben vagy gondozott szóbeli szövegben (pl. egy konferenciaelőadáson) illik használni?

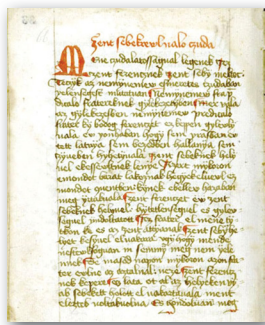
3. Magánlevél

1. a. A *Magyar nyelv történeti-etimológiai szótárának* levél szócikke szerint már a Jókai-kódexben írott adatunk van rá, hogy a *levél* ’távollevő(k)höz intézett írásbeli közlés’ jelentésben szerepel.

etimológia: a szavak eredetével foglalkozó tudományág
etimológiai szótár: a szavak eredetét jegyző szótár

Tudtad? A kódex (*codex*) középkori „könyv”. Kézzel írták, ezért mindig egyedi darab. A Jókai-kódex a legrégebb magyar nyelvű kódex. Assisi Szent Ferenc legendáját tartalmazza, amelyet 1370 körül fordíthattak latinról magyarra. Ez a fordítás nem maradt fenn, csak ennek egy másolata, mely 1440 körül keletkezett. Ezt a magyar nyelvemléket nevezik Jókai-kódexnek.

A *levél* szónak azonban van egy ennél korábbi jelentése: 'növénynek lapos, lemezszerű része', bár erre az első írott adatunk csak 1395 körüli.

Társítsd a két oszlop szavait aszerint, hogy a szótári szócikkben a *levél* szó megadott jelentésére melyik évszázadból van az első, írásban is fennmaradt adatunk!

'újság'	15. század eleje/közepe
'okirat jellegű írásos dokumentum'	16. század eleje
'vékonyra kinyújtott tésztalap'	18. század eleje
'könyv lapja'	18. század vége
'vékony fémlemez'	19. század vége

b. Ma melyik jelentés él a felsoroltak közül? Beszéljétek meg!

c. Javítsd az alábbi állítások tévedéseit a szótári szócikk alapján!

1. A *levelez*, *levelezik* szónak az a legkorábbi fennmaradt jelentése, hogy 'fölszemes levelétől, hajtásától megfoszt'.

2. A *levelez*, *levelezik* szónak az a jelentése, hogy 'levelet vált valakivel', a 17. századból adatolható.

Tudtad? Amit ma a hétköznapi szóhasználatban *oldalnak* nevezünk, azt a kódexek esetében *lap*-ként szokták emlegetni; amit mi *lapnak* mondunk, azt pedig ott *levél*ként (*folio*). A kódex alapegysége ugyanis a kettéhajtott levél (*bifolium*). Több ilyen egymásra fektetve és összefűzve jön létre az ívfűzet (*fasciculus*). Az ívfűzeteket egymáshoz varrták, majd kötéstáblák közé fogták.

d. A latin nyelvben a *folium* szóval lehet utalni arra a *levél*re is, ami növényrész (pl. falevél), és a kódex lapjára is. Így több európai nyelv, köztük a magyar is átvette a *levél* szót a 'kódex lapja' jelentésben. Ebből alakult ki azután a magyarban a *levél*nek az a jelentése, amit már a Jókai-kódexben is láttunk. Miért lehetett átvinni ezt a 'kódex lapja' jelentésű szót a 'távollevő(k)höz intézett írásbeli közlés' megnevezésére? Mi a közös bennük?

1. Alább Ata levelét olvashatod. Milyen kapcsolatban áll egymással a levél címzettje és írója? Emeld ki azokat a részeket, amelyekből következtetni tudtál erre!

Kedves Roti!

Nincs más választásom, mint levélben jelentkezni (remélem, helyesen címeztem meg a borítékot, és megkapod), ugyanis egyre erősebb a gyanúm, hogy a „környezetbarát tábor” valójában egy elvonókúra telefonfüggőknek. Senki nem nevezi így, de ahogy ideértünk, rögtön kiderült, hogy nemhogy wifi nincs, de térerő sem. A programok amúgy nem rosszak, jók a csapatjátékok, sokat túrázunk, úszunk, és mindenfélét sportolunk, mert a tábor területén négy sportpálya van, és rengeteg eszköz. Képzeld, teniszezni tanulok egy váradi ötödikes gyerektől, aki városi bajnok a korosztályában. Vannak egész jó arcok, és minden oké, csak veszettül hiányzik minden és mindenki otthonról. Anyuéknak írtam már, most te jössz.

Szóval mi van veled? Sikerült a karate vizsgád? Meglett a zöld öv? Mikor mentek nyaralni? Kérlek, mondd, hogy nem épp akkor, amikor hazaérek! Melyik pályára jutottál SM-ben?

Ha jól számolom, most lesz Janó születésnapja, és persze erről is lemaradok. Ha megkapod addig ezt a levelet, kérlek, kívánj boldog születésnapot neki!

Mit szólnál, ha ősztől beiratkozoznánk teniszre? De komolyan. És szervezhetnénk valami osztálykirándulást is. Szerinted az ofő belemenne abba, hogy sátorozzunk? Folyton azon pörög az agyam, hogy mik lesznek otthon, még a sulikezdet is várom, komolyan. De főleg a leveledet. Kérlek, írj!

Üdv,
Ata

Ui.: Ja, és légyszí, próbáld beszélni a bulin Nikivel! Nem úgy, hogy félrehívod, csak lazán. Valahogy hozd szóba, hogy táborban vagyok, és hogy nem tudok írni senkinek. Csak említsd meg, ne nyomulj, mert lehet, hogy amúgy sem írt vissza, és akkor meg nem akarok beégni. De ha igen, akkor jobb, ha tudja, miért nem válaszolok. Vágod, nem? Kösz, ha megpróbálsz. És persze jó lenne, ha a válaszodban majd ezt is leírnád. (Szánalmas vagyok, mi?)

2. Hogyan mesélte volna el Ata Rolinak az élményeit, ha lett volna térerő, wifi? Gondoljátok végig a lehetőségeket! Ha kedvetek tartja, mutassatok be egy-egy jelenetet!

3. Figyeld meg az Ata levelét! Milyen formai követelményeknek kell eleget tennie egy levélnek?

4. a. Ata megtudta, hogy a közelükben hamarosan túlélőtábort szerveznek. Régóta szeretne részt venni egy ilyenben, és a szülei el is engedik, csak térerő és wifi híján levélben kell bejelentkeznie! Milyen megszólítással fog kezdődni a levele a következő helyzetekben?

- Összesen annyit tud, hogy a cím a túlélőtábort szervező egyesületé, de nem tudja, hogy ki fogja elolvasni a levelét.
- Tudja, hogy a tábor szervezőjét Makai Mózesnek hívják, de semmi egyéb nem tud róla.
- Tudja, hogy a tábor szervezője a számára ismeretlen Makai Mózes történelemtanár.
- Tudja, hogy a tábor szervezője Makai Mózes, a történelemtanára.
- Tudja, hogy a tábor szervezője Makai Mózes, aki unokatestvére és jó barátja.

Figyelj a megszólítások helyesírására! Az erre vonatkozó tudnivalókat a helyesírási szabályzat 147. pontjában találod!

b. Írd meg a levél első bekezdését mind az öt esetre!

c. Milyen záróformulákat használna Ata a túlélő tábor szervezőjének megírandó levél egyes eseteiben?

5. Alább egy 17. századi magánlevél részletét és egy 19. századi magánlevelet olvashatsz. Vedd számba, hogy miben különböznek az Ata levelétől!

1606. április 28. Rozgony

Szolgálatommat ajánlom Kegyelmednek, mint szerelmes uramnak. Adjon az Uristen Kegyelmednek minden jókot, jó egészséget, mind az Kegyelmedhez tartozókkal egyetemben.

Istennek hála, hogy Kegyelmed, édes uram, egészségben vagyunk, mi is Isten kegyelmességéből alkalmas egészségben vagyunk, az gyermekek is igen tanulnak. Pestist még mi nem hallottunk, csak, édes uram, Kegyelmed őrizze magát inkább oda, mind pestistől s mind egyebektől. Én szinte elkészöltem vala már, Várdában ma akartam indulni, de ha Kegyelmed, édes uram, nem késik, megvárom Kegyelmedet. Sokáig nem lehet, mert igen pusztá az karastrom. [...] Édes Uram, tartsa meg az Ur Isten Kegyelmedet és engedje ő szent felsége, hogy hamarvaló nap láthassam Kegyelmedet jó egészségben. Írtam Rozgonban, ma Vitálius napján, anno Domini 1606.

Kegyelmednek szeretettel szolgál míg él
Warday Katta mp.

P. S. Nyary István uram leveléből mindent megérthet Jászóru! Kegyelmed, mi állapottal vagyon.

karastrom: klastrom, kolostor

igen pusztá a karastrom: az élethez legszükségesebbek is hiányoznak

Vitálius napja: április 28.

mp.: *manu propria*, vagyis 'saját kezűleg'

P. S.: *postscriptum*, vagyis utóírat

Üdvezlem Önt!
Pest, febr. 4. 1847.

Ma olvastam *Toldit*, ma írtam e¹ verset s még ma el is küldöm. Az Életképekben ki fog ugyan jöni, de én minél hamarabb akarom Önnek tudtára adni azon meglepetést, azon örömet, azon elragadtatást, melyet műve költött bennem. Hiába, a népköltészet az igazi költészet. Legyünk rajta, hogy ezt tegyük uralkodóvá! Ha a nép uralkodni fog a költészetben, közel áll ahhoz, hogy a politicában is uralkodjék, s ez a század föladata, ezt kivívni célja minden nemes kebelnek, ki megsokalta már látni, mint martírkodnak milliók, hogy egy pár ezren henyéllhessenek és élvezzenek. Égbe a népet, pokolba az arisztokrátiát!

Írjon Ön nekem, ha nem fogja restelni, írjon magáról, akármit, mindent, hány éves, nőtlen-e vagy házas, szőke-e vagy barna, magos-e vagy alacsony minden érdekelni fog. Isten Önnel, isten Önnel. Ab invisis

őszinte barátja
Petőfi Sándor

Életképek: korabeli folyóirat

Ab invisis: látatlanban

¹ Petőfi Sándor *Arany Jánoshoz* c. verse

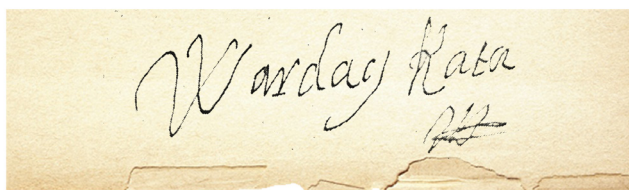
6. Milyen hasonlóságot és különbséget látsz a két levél nyitó és záróformuláinak tartalmában, terjedelmében? Melyik és miben hasonlít jobban Atáéra?
7. a. Emelj ki olyan szavakat, kifejezéseket a levelekből, amelyek arról árulkodnak, hogy nem ma íródtak a szövegek!
- b. Mit jelentene egy mai szövegben a *szerelmes uram* kifejezés? Milyen jelentésben használja a levél írója? Miből lehet erre következtetni? Ma hogy mondanánk ugyanezt?
- c. Mit jelent ma a *restell* kifejezés? Próbáld kikövetkeztetni a szövegből, hogy mit jelenthet Petőfi levelében!
- d. Te hogy mondanád? Fordítsd mai nyelvhasználatra a következő mondatokat!

„Adjon az Úristen Kegyelmednek minden jókot, jó egészséget, mind az Kegyelmedhez tartozókkal egyetemben.”

„az gyermekek is igen tanulnak”

„Pestist még mi nem hallottunk”

Vannak olyan szavak vagy szóalakok, amelyeket ma már csak régi írásokban, történelemtényekben vagy a múltat idéző szövegekben találhatunk, mert régebbi korok nyelvállapotát tükrözik: pl. *egyetemben*, *hamarvaló*, *karastrom*, *alkolmas*, *aristokratia*. Ezeket **archaizmus**oknak szokták nevezni. Archaizmus nemcsak egy szó vagy hangalak lehet, hanem egy jelentés is: a *szerelmes* szó ma is létezik, de 'szeretett' jelentése már régiesnek, elavultnak számít. Továbbá archaikus lehet a nyelvi megformálás módja is. Figyeld meg például, hogy hogy használja a levélíró a névelőket (pl. *az gyermekek*), az igéket, igealakokat (pl. *egészségben vagyok*, *elkészöltem vala*), a viszonyjelölőket (pl. *pestist még mi nem hallottunk* 'pestisről mi még nem hallottunk'), hogyan formál egyes mondatokat (pl. *ezt kivívni célja minden nemes kebelnek, ki megsokalta már látni, mint martírkodnak milliók*) stb.

Wardag Kata

Petőfi Sándor

4. Levelek versben

1. A korábban olvasott levéllel kezdődött Petőfi Sándor és Arany János barátsága. Levelezésüket kötetben is kiadták. Egyik kiadást elektronikusan is megtalálhatod a mek.oszk.hu oldalon. Nézz bele a kötetbe! Milyen megszólításokat és záróformulákat használtak? Írj ki olyanokat, amelyek szokványosak, és olyanokat is, amelyek egyediek! Miket árulnak el ezek a két költőről és a barátságukról?

A kötetben prózai levelek mellett verses leveleket, **költői leveleket** is olvashatsz. Többek között azt is, amelyet Petőfi az előbbi alfejezetben olvasható levelével együtt írt az akkor még számára ismeretlen Arany Jánosnak.

Petőfi Sándor: *Arany Jánoshoz.*

TOLDI írójához elküldöm lelkemet
Meleg kézfogásra, forró ölelésre!....
Olvastam, költőtárs, olvastam művedet,
S nagy az én szívemnek ő gyönyörűsége.

Ha hozzád ér lelkem s meg talál égetni:
Nem tehetek rólate gyujtottad úgy fel!
Hol is tehetted szert ennyi jóra, ennyi
Szépre, melly könyvedben csillog pazar fénynyel?

Ki és mi vagy? hogy így tűzokádó gyanánt
Tenger mélységéből egyszerre bukkansz ki.
Más csak levelenként kapja a borostyánt,
S neked rögtön egész koszorút kell adni.

Ki volt tanítód? hol jártál iskolába?
Hogy lantod illy mesterkezekkel pengeted.
Az iskolákban nem tanulni, hiába,
Illyeta természet tanított tégedet.

Dalod, mint a puszták harangja, egyszerű,
De olly tiszta is, mint a puszták harangja,
Mellynek csengése a rónákon keresztül
Vándorol, s a világ zaja nem zavarja.

S ez az igaz költő, ki a nép ajkára
Hullatja keblének mennyei manóját.
A szegény nép! ollyan felhős láthatára,
S felhők közt kék eget csak néhanapján lát.

Nagy fáradalmait ha nem enyhíti más,
Enyhítsük mi költők, daloljunk számára,
Legyen minden dalunk egy-egy vigasztalás,
Egy édes álom a kemény nyoszolyára!

Ezen gondolatok elmém környékezték,
Midőn a költői szent hegyre jövék fel;
Mit én nem egészen dicstelenül kezdék,
Folytasd te, barátom, teljes dicsőséggel!

2. a. Arany János a *Toldit* a Kisfaludy Társaság pályázatára írta. Az akkor már költőként jól ismert Petőfi 1847. február 4-én már levélben keresi fel a *Toldi* íróját, és rajongással, lelkesen beszél a műről még annak megjelenése előtt. Mit gondolsz, miért tetszhetett annyira Petőfinek, miért hatott rá akkora erővel ez a mű?

b. Mit árul el Petőfiről a lelkes hangú magánlevél? Hát a korabeli világról, történelmi helyzetről, arról, hogy mit gondoltak akkor az irodalom szerepéről?

3. a. Miért érezhette szükségét Petőfi annak, hogy az érzelmes hangú magánlevél mellett költői levélben is valljon arról a hatásról, amit Arany műve gyakorolt rá?

b. Mindkét levél hangvételére nagyfokú személyesség jellemző, információtartalmuk sem sokban különbözik. Figyeld meg a továbbiakban, hogy az információtartalom túl mi mindent juttat még kifejezésre a költői megformálás a költői levélben!

c. A költemény első szakaszában megjelenő szavak közül melyek szerepelnek rímhelyzetben? A rímelő szavak egy versben egymásra utalnak. Értelmezd az így keletkező többletjelentéseket!

d. Hogyan szólítja meg a vers beszélője a még ismeretlen címzettet a vers elején, majd a végén? Mely fordulatok készítik elő már a vers indító soraiban a zárósorbeli megszólítás hitelességét?

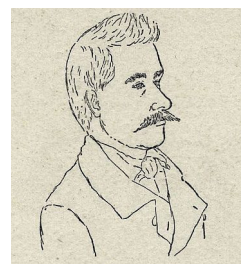
- 4. A költemény második szakaszában a vers beszélője a *Toldinak* a rá mint olvasóra gyakorolt hatását fogalmazza meg. Figyeld meg, hogyan fejezi ki azt az elragadtatást, amit Arany műve váltott ki belőle! A szakaszban szereplő megszemélyesítések mind a tűzhez, fényhez kapcsolódnak: „*lelkem [...] meg talál égetni*”, [lelkemet] „*te gyújtottad úgy fel*”, s a pályaműből áradó jóról és szépről is azt mondja: „*csillog pazar fényvel*”. Értelmezd ezeket a képeket!
- 5. Petőfi nem ismeri még személyesen a *Toldi* íróját, de műve annyira megérintette, hogy élénk érdeklődéssel fordul a költő személye felé is: mielőbb szeretné őt személyesen is megismerni. Az előző szakaszban megjelenő tüsszel újra találkozhatunk, azonban itt már egy másik elemi erő is társul ehhez: „*tűzokádó gyanánt! Tenger mélységéből egyszerre bukkansz ki.*” Milyennek képzeled el ezt a természeti jelenséget? Mit gondolsz, miért ez a kép a legalkalmasabb Arany költői nagyságának érzékeltetésére? Mindezzel a költői alkotás hatalmára és megfjejtethetlen titkára is ráirányítja a figyelmet, s arra a – Petőfi számára különösen fontos – kérdésre is, hogy tanulható-e a költői alkotás, elegendő-e egy nagy mű létrejöttéhez az, hogy költője ismerje a költői alkotás szabályait. Keres olyan részeket a szövegből, amelyek egyfajta választ sugallnak erre a kérdésre!
- 6. Az ötödik szakaszban a költő-olvasó Petőfi arra világít rá, hogy Arany műve szöveggént mitől nagyszerű. Ebből nemcsak a *Toldiról*, hanem a *Toldit* olvasó Petőfi irodalmi ízléséről is megtudhatunk valamit. Mit?
- 7. a. A 6-7. szakaszban a vers beszélője eljut a saját költői hitvallásának megfogalmazásáig. Az itt megfogalmazott gondolatok a költőtárs művével való találkozás eredményei. Emeljétek ki azokat a részeket a vers előző szakaszából, amelyek összecsengenek, „elvezetnek” a költői program, hitvallás megfogalmazásához!

b. Petőfi költői programját prózai levelében is megfogalmazza: „*Hiába, a népköltészet az igazi költészet. Legyünk rajta, hogy ezt tegyük uralkodóvá! Ha a nép uralkodni fog a költészetben, közel áll ahhoz, hogy a politikában is uralkodjék, s ez a század földadata, ezt kivívni célja minden nemes kebelnek, ki megsokalta már látni, mint martírokodnak milliók, hogy egy pár ezren henyélhessenek és élvezzenek. Égbe a népet, pokolba az arisztokrátiát!*” Vedd számba a prózai és a költői megfogalmazás hasonlóságait és eltéréseit! A költői forma milyen többletjelentést hordoz?

c. Beszéljétek meg, hogy – mindkét levél tanúsága szerint – kikre vonatkozhat pontosan a „nép” kifejezés? Milyen viszony fűzi a levelek íróját a „nép”-hez? Hogyan határozza meg a költészet szerepére vonatkozó hitvallását az, amit a „nép” helyzetéről, sorsáról és jövőjéről vall?

- 8. a. A versben többször is megjelenik egy ellentét: a lent-fent szembeállítás. Társíts költői képeket az ellentét mindkét pólusához!

b. Mit árul el a költészet rangjáról és szerepéről vallott felfogásról az utolsó versszakban „*a költői szent hegy*” metafora? Beszéljétek meg, hogy erről ma is hasonlóképpen gondolkodunk-e?

Petőfi Sándor rajza Arany Jánosról

Arany János: *Válasz Petőfi Sándornak*

Szalonta, febr. 11. 1847.

Zavarva lelkem, mint a bomlott czimbalom;
Örül a szívem és mégis sajog belé,
Hányja-veti a hab: mért e nagy jutalom?
PETŐFIT barátul mégsem érdemelé.

Hiszen pályadíjul ez nem volt kitűzve.....
Szerencse, isteni jó szerencse nékem!
Másképp szerény művem vetém vala tűzbe,
Mert hogyan lett volna *nyerni* reménységem?

És mily sokat nyerék! Pusztán a pályabér
Majd elhomályosít midőn felém ragyog:
De hát a *rádás!*..... Lelkem lelkéig ér
Hogy drága jobb kezéd osztályosa vagyok.

S mi vagyok én, kérded. Egy népi sarjadék
Ki törzömnek élek, érette, általa;
Sorsa az én sorsom s ha dalra olvadék,
Otthonn leli magát ajakimon dala.

Akartam köréből el-kivándorolni:
Jött a sors kereke és utfélre vágott
S midőn visszafelé bujdokolnék, holmi
Tüske közöl szedtem egynehány virágot.

Jöttek a búgondok úti czimborának,
Összebarátkoztunk, összeszoktunk szépen:
Én koszorút fűztem, ők hamiskodának,
Eltépték fűzérem fél elkészültében.

Végre kincset leltem: házi boldogságot,
Melly annál becsesb, mert nem szükség örzeni;
És az Iza partján ama hű barátot.....
Nem is mertem volna többet reményleni.

Most, mintha üstökös csapna szük lakomba,
Éget és világít lelkemben leveled:
O mondd meg nevemmel, ha fölkeres Tompa,
Milly igen szeretlek TÉGED s őt is veled.

1. a. Arany János verses válasza egy magánlevél szerkezetét követi. Érdeemes megfigyelni azonban, mi mindent mond el már az első versszak költői megfogalmazása azon túl, ami a köznapi nyelven megfogalmazható információtartalma (hogy tudniillik a válaszevél íróját nagyon meglepte az akkor már ismert, ünnepezt költő levele és elismerése). Figyeld a költői képeket és ezek egymáshoz való viszonyát! Mi mindent mondanak el ezek ennek a meglepetésnek az ellentéteket egyesítő tartalmáról, erejéről? Hogyan utal a cimbalom-hasonlat a levélíró költő mivoltára? Mely kifejezések válaszolnak közvetlenül Petőfi levelének képeire?

b. A 2-3. versszakban utalás történik a *Toldi* keletkezésének körülményeire. Nézz utána, mire vonatkozik a kétszer is szóba hozott „pályadíj”, „pályabér”! Figyeld meg, milyen viszonyítás alapján juttatják kifejezésre ezek a versszakok a költőtárs elismerésének felbecsülhetetlen értékét a pályakezdő költő számára! Figyeld meg és értelmezd azokat a képeket, metaforákat, hasonlatokat (tűz, fény, lélek), amelyek a Petőfi-vers képeit (más jelentésben) ismétlik! Figyeld az érzés intenzitását kifejező kérdő, felkiáltó, kihagyásos mondatokat! Értelmezd a harmadik versszak – kissé régies megfogalmazású – utolsó mondatát!

2. a. A költői levél következő szakaszaiban választ olvashatunk a „*Ki és mi vagy?*” kérdésre. Mivel a kérdés nagyon személyes volt, a költőtárs személyes életére kérdezett rá, a válaszevélben is vannak konkrét – de nem kifejtett – utalások Arany életének eseményeire. Emeljétek ki Arany verséből az élete eseményeire utaló sorokat, majd – megosztva egymás között a munkát – nézzetek utána egyenként a szóba hozott események részleteinek! (Pl. „*egy népi sarjadék*”: származása, hol született, milyen körülmények között nőtt fel; „*akartam köréből el-kivándorolni*”: elszakadása a szülői háztól, viszontagságai, hazatérése; „*házi boldogság*”-ának részletei stb.)

b. Válaszában Arany is vall költői programjáról, a költők szerepére vonatkozó felfogásáról. Keresd meg a versben az erre utaló sorokat, és vedd össze Petőfi költői programjával!

3. a. Zárásképpen a versszöveg visszakapcsolódik a levél első részéhez: „*mintha üstökös csapna szük lakomba,/ Éget és világít lelkemben leveled.*” Értelmezd a hasonlatot, vedd számba azokat a tulajdonságokat, amelyek közősek az üstökösben és az érkező levél hatásában!

b. Ez a hasonlat egybecseng a Petőfi levelében megjelenő tűzokádós hasonlattal. Milyen hasonlóságokat és különbségeket ismertek fel a két költői kép között? Hogyan mondják a „kimondhatatlant”? Mit mondanak két kivételes ember, kivételes szellem találkozásáról? És mit mond a barátság (mint találkozás) mindenkori élményéről?

4. Mindkét költemény a *Toldi* ritmusát követi. Mit gondolsz, hogyan lehet összeegyeztetni a költői alkotásban a megformálás tudatosságát a természetességgel és spontaneitással (ami követelményként mindkét költő hitvallásában megfogalmazódik)? Beszéljétek meg, hogyan válaszol erre a kérdésre Petőfi *János vitéz* és Arany *Toldi* című műve!

5. Keresd meg és olvasd el Arany János prózai levelét, amelyet válaszképpen, versével együtt küldött új barátjának!

Tompa: Tompa Mihály költő, Petőfi és Arany barátja

6. Írj egy rajongói levelet valakinek, akire felnézel, akit nagyra tartasz! A következő szempontokat vedd figyelembe a levélírásnál!

- megfelelő megszólítás és záróformula használata
- a levélírás okának megnevezése
- a kiválasztott személy számodra vonzó tulajdonságainak, munkájának, erényeinek értékelése, méltatása
- a címzetthez, munkájához kapcsolódó érzések megfogalmazása

Varró Dániel: *Vers az elektronikus levelekről, amiket váltunk*

Hát el vagyok egészen andalodva,
és gyöngé szívem, ímé, reszketeg,
mióta éjjelente, hajnalonta
veled titokban ímélezgetek.

Nem kell megszólítás, se semmi céció,
és az se baj, ha nincsen ékezet,
csak kebelembe vésődjék e négy szó,
hogy: Önnek új levele érkezett!

Az egész világ egy linkgyűjtemény,
az emberek, a tárgyak benne linkek,
bárhova kattintok, te tűnsz élém,
te vagy felvillanó websiteja mindnek.

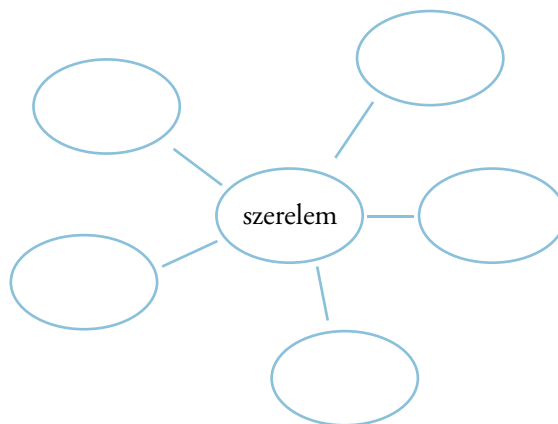
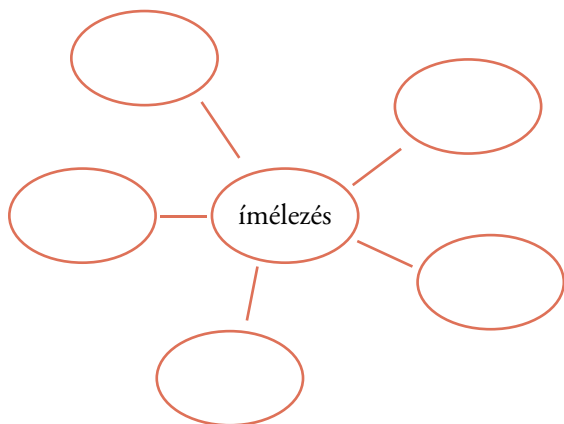
Te dobogsz bennem, mint versben a metrum.
Föltettem háttérnek a képedet,
s míg körülöttünk szikrázik a chat room,
látlak, miközben vakon gépelek.

Hiába nem láttalak még, az embert,
ha minden betűd mégis eleven,
ha érezlek, mint kisujjam az entert,
van nulladik látásra szerelem?

metrum: vers ritmusa

chat room: az online csevegés hagyományos felülete, amely lehetővé tette, hogy mások ne lássák a beszélgetést, csak a beszélőpartnerek

1. A vers címe megelőlegez valamit a költemény tartalmából. Milyen a hatása a hosszú, szabatosan fogalmazott címnek? Milyen szövegre számítasz a címet olvasva?
2. Bár mindennapos tapasztalat lehet, mégis érdekes társítás az ímélezés és a szerelem versbeli összekapcsolása, hiszen az elektronikus levelezésből hiányzik a fizikai közelség, a személyes találkozás meghittsége. Egészítsd ki a versből vett szavakkal, kifejezésekkel, költői képekkel a pókhálóábrákat!

3. a. Milyennek érzed a vers hangulatát?

b. Keres a szövegből olyan sorokat, amelyek közvetve „árulkodnak” a szerelmes levélíró érzéseiről!

4. a. Mindvégig sejtjük, hogy a szerelemről szól ez a vers, maga a *szerelem* szó is megjelenik benne, de csak a szöveg legvégén. Miként erősödik ez a sejtésünk verssorról verssorra haladva? Figyeld meg, hogy a szövegösszefüggésben hogyan tanúskodnak ennek a kimondhatatlan érzésnek az erősödő jelenlétéről az ímélezés technikájára vonatkozó (önmagukban ténymegállapító) kijelentések!

b. Biztosan ismeritek azt a kifejezést, hogy „*szerelem első látásra*”. A vers utolsó sora rájátszás erre a szólásra, amely régebbi korokban is egyszerre szólt ennek az élménynek az elemi, ellenőrizhetetlenül bekövetkező mivoltáról, és ugyanakkor a kételyről is, hogy lehetséges-e egyáltalán ilyen: a szerelem nem lassan érlelődő érzés-e, amelynek ki kell állnia az egymás megismerésének próbáját? Ehhez képest még élesebb a dilemma az elektronikus kommunikáció korában: lehetséges-e szerelem egymás közvetlen látása, személyes találkozás nélkül? Hogyan egészíti ki a költemény kezdettől sejtett értelmét az utolsó sor költői kérdése: „*van nulladik látásra szerelem?*”? Megválaszolható ez a kérdés? Te mit válaszolnál a kérdésre?

5. a. Varró Dániel verseire jellemző az, hogy a szöveg könnyedsége, játékosága nagyon pontos, szigorú formai szerkesztettséggel párosul. Így az értelmezés során is érdemes erre odafigyelni. Milyen hosszúak a verssorok, milyen a vers ritmusa? Összecsend ez a tartalommal, azzal a kettősséggel, amit korábban megfigyeltél?

b. Figyelemreméltó a rímek játéka is. Nézd meg, hogy mely szavak kerülnek rímhelyzetbe! Milyen a rím fajtája? Milyen többletjelentés keletkezik abból, hogy épp ezek a szavak utalnak egymásra rímhelyzetben?

1. Ti szoktatok e-mailt írni? Miben hasonlít és miben különbözik a papírra írt levélről?

Tudtad? Az *e-mail* neve az *electronic mail* angol kifejezésből származik. A magyarok a kiejtést követő *ímél* vagy a leírt alakra rájátszó *email* szavak mellett azzal is próbálkoztak, hogy angol mintára egy szó szerkezettel jelöljék meg az új kapcsolattartási formát (*elektronikus levél*). Meglévő szavak összekapcsolásával jött létre a *villámposta*, *villámlevél* vagy a *drótposta* megnevezés. Hogy ezek közül a magyarítások közül az *ímél* lett a legnépszerűbb, az azzal is összefügghet, hogy egy szóból áll, könnyen kiejthető, és könnyen lehetett ebből kiindulva az *ímél* írására vonatkozó szót alkotni: *ímélezik*.

2. a. Gyűjtsetek olyan szavakat, kifejezéseket, amelyek a számítógépek, az internet, internetezés világához kapcsolódnak!

b. Csoportosítsátok a szavakat a táblázat fejlécében szereplők szerint! Ami sehová sem talált, azokban láttok-e közöset abban a tekintetben, hogy honnan van, és milyen eljárással lett rá szavunk?

villámposta, drótposta, elektronikus levél	e-mail/ímél	ímélezik

Szavaink között vannak olyanok, amelyeket más nyelvek beszélőitől ismertünk meg, például a *file*, *e-mail*, *like*, *post* szavak. Érzékeljük, hogy nem magyar szavak, és mivel nagyon gyakran kell használnunk, igyekszünk magyarítani őket. Többféleképpen is megtehetjük ezt:

► Írásban (pl. *fájl*, *lajk*, *poszt*, *ímél*) és kiejtésben is a saját nyelvünk szabályai szerint járunk el, amikor az adott szót használjuk. Pl. az *e-mail* szót kiejthetjük [email]-ként, de [ímél]-ként is. Sőt el is játszhatunk vele, egy már meglévő szóra lecserélve. (Emlékszel még *Emil bácsira* a Maszat-hegyből?) Hogy mennyire sikerült elfogadnia a magyarul beszélőknek egy-egy idegen nyelvből átvett szót, az abból derülhet ki, hogy kialakul-e **szócsaládja**, vagyis használjuk-e újabb szavak létrehozásához „nyersanyagként”. Például *ímélfiók*, *ímélcím*, *körímél*, *ímélezik* stb.

► Továbbá alakulhat úgy is, hogy egy már létező szó **jelentése bővül**: a *levélnek* a ’távollevő(k)höz intézett írásbeli közlés’ jelentése korábban csak a papírlapra írt, rendszerint borítékba zárt és főleg postán továbbított fajtára vonatkozott. Az új technológia megjelenésével azonban a levelek típusa gyarapodott, és az *elektronikus levél* jelzős szerkezettel jelölték a szóban forgó altípust. Vagyis keletkezett egy **új kifejezés**.

► Végül magyaríthatjuk úgy is, hogy meglévő magyar szavakból egy **új szót** alkotunk. Így jött létre pl. a *villámposta*, *drótposta* szó.

Egészen sajátos az az eljárás, amivel a nyelvújítók gyakran élnek: magyar szavak vélt és valós elemeiből raknak össze új szavakat. Pl. a *kedv*, *nyelv* szavak végén levő *v-t* toldaléknak (képzőnek) nézik, és újabb szavakat hoznak létre vele, mint pl. *szerv*, *terv*, *érv* stb. Nézz utána, mit jelent az *érv* szó, melyet a latin eredetű *argumentum* magyarításaként hoztak létre!

Tudtad? A felvilágosodás koráig az állami intézményekben, a tudós társaságokban latinul, illetve németül beszéltek. A felvilágosodás eszméinek terjedése a magyar nyelv állapotára irányította az érdeklődést. Felismerték, hogy a szellemi élet csak akkor lendülhet fel, ha a műveltség mindenki számára az anyanyelvén lesz hozzáférhető. De azt is látták, hogy a magyar nyelv egyelőre ehhez nem elég árnyalt, kifejezőkészlete szűkös. Költők, írók, tudományművelők váltak nyelvújítókká, vállalták fel új szavak alkotásának feladatát. A nyelvújítás korának is nevezett időszakban (a 18. század végétől a 19. század második feléig) megalkotott szavak közül nagyon sokat sikerült elterjeszteni és meghonosítani (pl. *okirat*, *szótár*, *érv*, *rövidlátó*, *pillangó*, *szorong*, *adomány*, *társadalom*, *cukrászda*, *csőr*), de olyanok is vannak, amelyek nem bizonyultak sikeres újításnak (pl. *restnök*, *ragyogvány*, *popont*, *párductevé*).

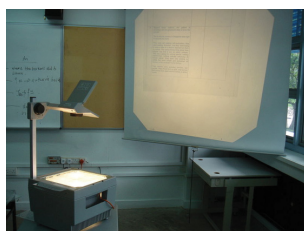
Ha kíváncsi vagy több ilyen szóra, nézz bele *A magyar nyelvújítás szótárába!* (Online is elérhető: <http://mek.niif.hu/13200/13278/13278.pdf>)

3. a. Hogyan nevezzük az alábbi képeken látható tárgyakat? Csoportosítsátok az átlalatok ismert megnevezéseket a táblázat szempontjai szerint!

a tárggyal együtt átvett idegen szó	magyar szó vagy kifejezés

b. A következők is ismerősek? Ha igen, írjátok be a megnevezésüket az előző táblázatba!

c. Végezz kutatást! Kérdezd meg a szüleidet, majd nagyszüleidet, hogy számukra ismerősek-e az a. és b. pontban megjelenő tárgyak! Vessétek össze az osztályban a gyűjtött elnevezéseket!

d. Mit gondolsz, mi az oka annak, hogy a veled egyidősek számára a b. pontbeli tárgyak már többnyire ismeretlenek?

Nemcsak azok a szavak lehetnek archaizmusok, amelyeket csak a távolabbi vagy közelebbi múltban élt emberek használtak. A „szemünk láttára” is avulhatnak el szavak, és elavulási idejük lehet igen rövid is. A floppy például az 1960-as években találták fel, de nálunk csak az 1990-es években terjedt el, mégis 30 évvel később, a ti korosztályotok számára már a *floppy* szó is történelem.

Az idegen, nyelvünkben nem meghonosodott hangalakú szavak lejegyzésére két lehetőségünk van:

→ A forrásnyelv helyesírása szerint írjuk: pl. *floppy*, *bestseller*, *crescendo*, *zloty*; *all right*, *sine qua non*, *tête-à-tête*, *curriculum vitae*.

→ A magyar nyelv hangjelölése szerint írjuk: pl. *lájk*, *poszt*, *cset*, *ímélezik*. (Ez a döntés a meghonosodás kezdetét jelzi, és összefügg a szó gyakoriságával és azzal, hogy mennyire terjedt el, lett közismert a magyar beszélők között.)

Amikor egy idegen, forrásnyelvi formát őrző szót akarunk toldalékolni, akkor nagyon fontos, hogy ismerjük a szó kiejtését, mivel ez befolyásolja a toldalékolást.

1. A toldalékot egybeírjuk a szóval, mint a magyar szavak esetében, pl. *monitorról*, *playstationre*. Ha az idegen szó *a*, *e*, *o*, *ö* magánhangzóra végződik, akkor írásban, ahogy a magyar szavak esetében is, a megfelelő betű hosszútű páráját írjuk, pl. *capuccinóval*, *pizzána*.

2. Kötőjellel kapcsoljuk a toldalékot az idegen szóhoz:

– ha néma, azaz beszédben ki nem ejtett szóvégi betűre végződik egy szó, pl., *cuvée-t*, *byte-tal*.

– ha olyan betűcsoporttal végződik egy szó, amely idegenül hat a magyar írásrendszerben, és amelyet a magyartól eltérően ejtünk, pl. *show-t*, *display-re*. Kivételek a többjegyű betűk: pl. *tz* (kiejtésben *c*) *hertzcel*.

Ha az idegen szó egy másik szóval együtt alkot szót, akkor kötőjellel írjuk a szerkezetet, pl. *sms-kiüldés*, *barbecue-szósz*, *VIP-kártya*

1. Hogyan mondanád egy szóval az alábbi körülírásokat? Hogyan hangzik a szó az általad ismert idegen nyelveken?

sofőrrel együtt rendelkezésre álló autó, amely pénzért oda visz, ahová kéred	
olyan épület, amelynek bármely szobáját kibérelheted egy vagy több éjszakára	
képet és hangot sugárzó készülék	
pénzintézet, amely különféle pénzügyi szolgáltatásokat nyújt	
közkert (nyilvános kert)	

2. a. Figyeld meg az alábbi idegen eredetű szavakat és szinonimáikat! Bármilyen helyzetben felcserélhető a két szó? Válaszodat indokold!

racionális – észszerű
kritizál – bírál
periodikus – időszaksos
kollektív – közös
funkció – szerep

aktuális – időszerű
mánia – rögeszme
kommunikál – közöl
speciális – különleges

b. Szinonimaszótár használatával gyűjtsetek további rokon értelmű szavakat az előző alpont szavaihoz!

3. a. Gyűjtsetek olyan szavakat, amelyeket a Romániában élő magyarok román beszélőktől vettek át (pl. *gogos*)! Kutassatok a környezetetekben vagy a könyvtárban!

b. Próbáljatok példákat találni a fentiek fordítottjára is, vagyis magyarból átvett szavakra az erdélyi román nyelvváltozatokban (pl. *musai*)! Járjatok nyitott füllel, vagy kutassatok könyvtárban vagy interneten!

4. Az idegen szavak átvételéhez a beszélők különbözőképpen szoktak viszonyulni. Szerintetek vannak jó és rossz átvételek? Ha vannak, mitől függ, hogy jók vagy rosszak? Ha nincsenek, miért nincsenek? Vitassátok meg!

5. Ismeritek az alábbi szavak mindegyikének a jelentését? Szerintetek melyik szó idegen eredetű közülük? Ellenőriztékétek válaszaitokat az arcanum.hu oldalon található etimológiai szótárban!

iskola sport flekken bulletin asztal sárga fasírt

prédikál alma erkély stréber szalonna rádió

informál esztena dumál kávé prémium sofőr

mamlasz szökik

A szóátvétel természetes velejárója a különböző nyelvet beszélő népcsoportok kapcsolatának. A magyar nyelv szavainak egy részét más nyelvekből vettük át. Ezek között vannak régebbi és újabb átvételek. Az átvételek egy része olyan szó, amely „nemzetközi forgalomban” van, vagyis több nyelven is hasonlóképpen hangzik, és ugyanazt jelenti (pl. *park*).

Vannak olyan szavaink, amelyeknek az alakján is látszik, hogy idegen nyelvből származnak. Az ilyenek között is lehetnek régebbi és frissebb átvételek. Más szavak, akár régebbi, akár újabb átvételek, hangzásukban és írásmódjukban is illeszkedtek a magyar nyelv jellemzőihez. Ha egy szóról már csak az etimológiai szótár segítségével tudjuk megállapítani, hogy más nyelvből átvett szó, akkor azt meghonosodott szónak tekinthetjük.

Tudtad? A szavaknak más nyelvekből való átvételére a *szókölcsonzás* szót szokták használni, noha a szavakat nem kölcsön, hanem „örökbe vesszük”, és az átadó nyelv sem marad ettől kevesebb szóval. A meghonosodott szavak megjelölésére a *jövevényező* kifejezés használatos. Ezt is furcsállhatod, hiszen nemcsak azok a szavak jövevények, amelyeken a beszélők már nem vesznek észre „idegenséget”, hanem azok is, amelyeken érezzük is ezt. De hát így van ez minden tudományban: ha valami megszokottá válik, azon nem érdemes számon kérni a közszoji jelentést.

6. a. Mit gondolsz, kik használhatják az alábbi román eredetű szavakat? Van-e olyan, amit te is használsz? Melyeknek ismered a jelentését?

abonament	angazsál	aragáz	banizik	blokk	bordúra
borkán	burduf	csorba	deklaráció	frájer	gripa
inventár	jaurt	kalorifer	kapota	kaszka	kápszátor
kont	kontesztál		pasaport	pix	poliklinika
smekker	somer		szerecsia	szukkk	tocsi

b. Idegen szavak átvételére az alábbi fő okok szoktak szolgálni. Szerinted melyik fenti szó esetében ezekből mely ok érvényesül? (Egyszerre többet is megjelölhetsz.)

Tőlük/rajtuk keresztül ismertük meg az új tárgyat, technológiát, eljárást stb., így átvesszük az erre használt szavakat is (pl. *laptop, presszó, menedzsel*).

Nem a mi kultúránk jellemzője, tehát azok nyelvéből vesszük át, akiktől megismertük (pl. *sushi, szauna, szamovár, zumba*).

Hangulatfestő, kifejező hangalakú szavak (pl. *pulya, vibrál*).

A környezetünkben így látjuk sokszor leírva hivatalos iratokon, táblákon, feliratokon stb. (pl. *inspektorátus, faktúra*).

Van magyar szavunk, de az hosszabb, több elemű (pl. *buletin* 'személyazonosító igazolvány').

Nem ismerjük az egyébként létező magyar szót, mert a környezetünkben nem azt használják (pl. románból átvett *ramburs* a magyar *tértivevény* helyett).

Kellemetlen, rossz tulajdonságokat jelölő szavakat sokszor vesznek át a beszélők más nyelvekből, ezzel „eltávolítva” a tulajdonságot maguktól, a saját nyelvüktől (pl. *mamlasz, mutuj*).

1. a. A más nyelvekből átvett szavak meghonosításához általában elég az, ha kicserélünk benne minden olyan hangot vagy hangkapcsolatot, ami a magyar fülnek idegen. Pl. ha a *star* (1. 'csillag', 2. ' híresség') angol szó kiejtést meghallgatod egy hangos szótárban, megfigyelheted, hogy a *sztár* (' híresség') magyar szó kiejtésével egyik hangban sem egyezik teljesen: az összeset többé vagy kevésbé hasonló magyar hangokra cseréltük le. Az igék azonban kivételesek a magyarban: nem elég hangzásban hasonítani őket, hanem – még ha a forrásnyelvben ige volt is – muszáj egy toldalékkal ellátni ahhoz, hogy a magyarban is ige legyen. Az alábbi román és angol igéket milyen toldalékkal kell ellátni ahhoz, hogy igeként lehessen őket magyar szövegben használni?

to like
to click
to design
to scan
to start
to tag
to sponsor

a penaliza
a confima
a angaja
a încadra
a contesta
a sponsoriza
a simula

b. Foglald mondatba egy-egy olyan szót, amit ismersz a fentiekből! Teszteld le, hogy mások értik-e, vagy ha nem értik is, meg tudják-e állapítani, hogy ezek igék!

c. Az a. pontban használt toldalék segítségével hozz létre igét az alábbi idegen szavakból! Melyekből nem lehet? Milyen más toldalékkal lehetne?

live
facebook
snowboard
instagram

chat
Google
aerobic
troll

d. Hogyan tudnál igéket létrehozni az alábbi főnevekből és melléknevekből?

zongora
pecsét
kertész
tavasz

zöld
hűvös
nagy
gonosz

Az olyan toldalékot, amellyel új szót hozhatunk létre, **képzőnek** nevezzük. A szóképzés olyan eljárás, amivel egy nyelv meglévő elemeiből hozunk létre egy újabbat, vagyis egy belső szóalkotási mód.

2. Egészítsd ki az alábbi mondatokat a *magyar* szóból képzett szavakkal!

1. Én csak most, felnőtt koromban tanultam meg _____ .
2. Az Aranyhal Étterem _____ ízekkel várja vendégeit.
3. Az orvos egy csomó latin szót válaszol minden kérdésemre, de egyet sem _____ meg.
4. Jack, én nem vagyok nyelvtanár, ki tudom javítani a _____ mondataidat, de nem tudom megmondani, hogy miért nem így kell mondani.
5. Aki csak _____, de értéket nem teremt, nem szolgálja a nemzetet!
6. Ez volt _____ történelmének egyik legemlékezetesebb eseménye.
7. A film első tíz percében egy homlokát törölgető figura _____, sajnálatát fejezi ki, és elnézést kér a baki miatt.
8. Ezek a szakkifejezések angolul maradnak a cikkben vagy _____ fogod őket?
9. Mikor a faluba költözött még egy szót sem értett, ki gondolta volna, hogy 15 év alatt teljesen el_____ .

A szóképzéssel létrejött szavak a mai beszélők számára már nem mindig „átlátszóak”, vagyis nem minden képzett szón látjuk, hogy az egy **szótő** és egy képző kapcsolatából áll. Ezek ugyanis annyira „összenőttek”, hogy egyszerű szónak, **tőszónak** vélhetjük őket. A *magyaráz* szóban például sokan már nem érzik, hogy a *magyar* szó rejlik. A szó történetében a 'magyarul (tehát érthetően) mond' jelentés érhető tetten, de a mai beszélők a 'kifejt, értelmez' jelentést társítják hozzá. A mai beszélők számára nem átlátszó szavak szerkezetéről csak az etimológiai kutatások adhatnak információt.

1. Új szót nemcsak képzéssel, hanem – ahogy láthattad az előzőekben – két szó összetételével is létre lehet hozni, pl. *villámposta*, *drótposta*. E másik belső szóalkotási eljárás eredményét, az új szót **összetett szónak** nevezzük. Összetett szavakat mindig valamilyen már meglévő összetételi mintára alkotunk, és az alapján értelmezzük is a frissen hallottakat. Milyen mintát találsz az egyes példák mögött? Egészítsd ki a táblázatot, folytasd a listát!

x-nek } való y x-re	_____	x-re használható y	_____	x fajtájú y
hajhab babapiskóta kutyatáp	eperhab gyöngyfűzér csirkepaprikás	fűnyíró fogkefe sétapálca	tűzforró falfehér bivalyerős	kaputelefon mérges kígyó vadnyúl

2. a. Fejtsd fel az alábbi összetett szavak jelentését! Pl. *sétáloútca* 'utca, ahol sétálni lehet', *hamutálca* 'tálca hamuzás céljára', *ivóvíz* 'víz, ami iható' stb.

gyermekcipő, gyermekbetegség, gyermekvers, gyermekkocsi, gyermekkórus, gyermekotthon, gyermekgyógyász, gyermekmegőrző, gyermekkor, gyermekjegy, gyermeksírás, gyermekhang

b. Próbáld meg az alábbiakat is az a.-beli példákhoz hasonlóan kibontani! Milyen nehézségekbe ütközöl? Mit jelentenek ezek? Honnan tudod?

gyermekláncfű, barátfüle, vasmacska, szóbeszéd, védjegy, jöttment, feketemunka, atomagy, légből kapott, tűzrőlpattant, árfolyam, rakott krumplics, zsákbamacska, aláírás, elégtétel, rántott hús, tűzijáték, légyott, királykisaszony, körlevél, kék halál, üzembiztos, tetterős, kerékpár, ökológiai lábnyom, tükrötjás, vízi erőmű, holtbiztos, pályaudvar, láthatár, macskakő, tűzcsap, szappanopera, fapados, ágrólszakadt, fogkő

Amikor meglévő szavak felhasználásával új szót alkotunk, akkor már létező összetett szavak mintáját követjük. Sokszor azonban a mai beszélő csak azt látja, hogy valami összetett szó, de azt nem, hogy egy mintára vissza lehetne vezetni. Ennek több oka is lehet. Az egyik az, hogy valójában egy mondatrészlet „ön-állósodása” történt (pl. *Légy ott!* → *légyott* 'randevú'). Egy másik ok az, hogy az összetétel nem a magyarban jött létre, csak lefordítottuk egy idegen nyelv összetett szavát (emlékezz vissza a tükörszavakra!), pl. német *Bahnhof* → *pályaudvar*. És a számtalan egyéb ok mellett az sem ritka, hogy mintát nélkülöző, „művi” összekapcsolása történt két szónak (pl. *láthatár*). Ilyenek főképp a nyelvújítás korában keletkeztek.

3. a. Üljetek hármias csoportokba! Mindenki előtt legyen egy üres lap, amelynek a bal felső sarkába írtok egy szót, aztán lehajjtátok, hogy a csoporttársaitok ne lássák! A lapot eggyel tovább adjátok, majd a hozzátok érkező új lap jobb sarkába írtok egy újabb szót, és azt is behajjtátok! Újra továbbadjátok, majd a hozzátok érkező új lap sarkait felbontjátok, és összeolvasátok a két szót! Létezik-e az a szó a magyarban? Ha igen, mit jelent? Ha nem, írtatok a kapott szóról/kifejezésről egy ismertetőt egy újságnak az új szavakat vadászó rovatába! Szövegeiteket olvassátok fel egymásnak!

b. Hogyan állapítottátok meg, hogy létezik-e az új szó?

c. Hogyan, milyen minták alapján találtátok ki, mit jelenthet?

d. Egyetértettek a magyarázatotokkal a csoporttársaitok?

e. Születhet másfajta értelmezése az adott szónak? Miért?

f. Szerintetek gazdagodott-e a magyar szókészlet az általatok létrehozott összetételekkel? Miért igen, vagy miért nem?

Az egybeírás vagy különírás közötti döntést a helyesírási szabályzat nagyon bonyolult módon szabályozza: ez a magyar helyesírás egyik legnehezebb része. Hogy mit kell egybe (esetleg kötőjellel) vagy külön írni, az nem mindig vág egybe azzal, hogy mit érzünk egy szónak és mit ejtünk egy hangsúllyal. Ráadásul arról, hogy mi egy szó, nem is minden magyar anyanyelvű beszélőnek azonos a megérzése. (Pl. egy szó-e a *házi+feladat* kapcsolata?)

A leginkább abban van egyetértés a magyar beszélők között, hogy az összetett szó, aminek **a jelentését külön meg kell tanulni**, mert nem számítható ki az elemei jelentéséből. (Emlékezztek, ezt úgy is mondjuk, hogy **nem átlátszó** a jelentése.) A helyesírási szabályzat szerint ezek egy részét egybe kell írni (pl. *fapados* 'a szokványosnál kevesebb légi szolgáltatást nyújtó, olcsó légitársaság, repülő', *halászlé* 'egy levesfajta, ami halból készül'). Más része külön írandó (pl. *mérges kígyó* 'mérgefoggal rendelkező kígyó', *paprikás krumpli* 'hagymás, paprikás, zsíros lében főtt, cikkekre v. karikára vágott krumpliból készült étel').

Amiben biztosak lehetünk, az az, hogy egybe kell írni az olyan szerkezeteket, amelyekből elmaradnak a tagok közötti viszonyt jelölő elemek: pl. *munkaképes* ('munkára képes'), *gyulladáscsökkentő* ('gyulladást csökkent'), *mozgáskorlátozott* ('mozgásában korlátozott'), *szénsavmentes* ('szénsavtól mentes'), *asztalláb* ('asztalnak a lába') stb.

Külön problémát okozhat, hogy olyasmit is egybe kell írni, ami nem összetett szó, hiszen a két tag összekapcsolása nem hoz létre új jelentést, mást, mint ami a két tag jelentése alapján várható: pl. *kétéves* (de *tizenkét éves*), *aranylánc* (de *arany nyaklánc*) stb.

A helyesírási szabályzat 94–141. pontjai tartalmazzák az egybe- és különírásra vonatkozó szabályokat. Ez alapján tájékozódhatsz, ha elakadnál.

5. Hivatalos iratok

1. a. A következő helyzetekben melyik intézményhez fordulnál hivatalos beadvánnyal?

A megvásárolt csoki szavatossági ideje egy hónapja lejárt.	Megyei Lakosság-nyilvántartó Központ
Külföldre utazol a családdal, és még nincs személyazonossági igazolványod. Útlevelet kell készíttetned.	Megyei Fogyasztóvédelmi Igazgatóság
Tizennégy évet töltöttél, személyazonossági igazolványt kell készíttetned.	Megyei Tanfelügyelőség
Idős nagymamád megsérült, és segítségre van szüksége mindennapi teendőinek elvégzésében.	Szociális és Gyermekvédelmi Igazgatóság
Elveszítetted a tantárgyversenyen kapott okleveledet, de szükséged lenne rá egy ösztöndíj megpályázásához.	Megyei Útlevélosztály

b. Gyűjts további intézményneveket újságokból, plakátokról, és fordítsd őket magyarra! Segítségére lehetnek az Anyanyelvápolók Erdélyi Szövetsége által kiadott szótárak, vagy a http://www.sztanyi.ro/download/magyar_intezmenynevek.pdf oldalon elérhető intézménynév-jegyzék.

Hivatalos iratokban gyakran találkozunk a mozaikszók mindkét típusával, a betűszóval és a szóösszevonással.

1. Egy hosszabb elnevezésből **betűszót** alakíthatunk ki a kezdőbetűk megtartásával. Például: *AESZ* (Anyanyelvápolók Erdélyi Szövetsége), *MTA* (Magyar Tudományos Akadémia); *vb* (világ bajnokság), *Eb* (Európa-bajnokság), *áfa* (áruforgalmi adó). Amint a példákban megfigyelhettétek, a kiinduló kifejezés írásmódjától függ a betűszó kis- vagy nagybetűs írásmódja. A betűszóban (a rövidítésekkel szemben) a kétjegyű betűk második jegyét is nagybetűvel írjuk (*AESZ*).

Betűszókat nemcsak a magyar nyelv beszélői alkotnak. Ha egy betűszót más nyelvből veszünk át, megtartjuk az eredeti írásmódját: *CFR* (Căile Ferate Române), *FIFA* (Fédération Internationale de Football Association), *tva* (taxă pe valoarea adăugată, 'áfa'), *http* (hypertext transfer protocol), *DVD* (digital video disc), *tv* ('televízió, tévé'), *WC* (water closet, 'véccé').

Mondatba foglaláskor a betűszóhoz kötőjellel kapcsoljuk a végződéseket: *A szüleim a CFR-nél dolgoznak.*; *Átjössz, hogy együtt nézzük a vb-t?* Ha a betűszó kiejtett formája is szó, akkor ahhoz nem kell a kötőjel, pl. *Kapcsold be a tv-t/ tévét!*

Az a betűszó kialakítójától függ, hogy a kifejezés minden szavának első betűjét beveszi-e a betűszóba vagy sem, illetve hogy egybeírt szavak esetén az alkotó szavak kezdőbetűjére tekintettel van-e. Pl. *SZTAKI – Számítástechnikai és Automatizálási Kutatóintézet*. Gyűjtsetek a sajtóból betűszavakat! Nézzetek utána, hogy mit rövidítenek ezek, és vizsgáljátok meg, milyen eljárással hozták őket létre!

2. A **szóösszevonás** abban tér el a betűszótól, hogy a hosszabb elnevezésből nem csak egy-egy betűt tartalmaz, hanem a szavak egy részét is. Pl. *Malév* (Magyar Légiközlekedési Vállalat), *KRESZ* (Közlekedésrendészeti Szabályok), *matfiz* (matematika–fizika), *viszlát* (vizontlátásra), *gyes* (gyermekgondozási segély). Ilyeneket is veszünk át más nyelvekből is, pl. *radar* (radio detection and ranging).

A szóösszevonásokhoz a toldalékok általában közvetlenül kapcsoljuk, pl. *Amikor a Malévet megszüntették, én még csak elsős voltam.*, *Átiratkoztam infőről matfizre*. A csupa nagybetűvel írt szóösszevonások esetén kötőjelet kell használnunk: *A KRESZ-ben az van, hogy az ilyen táblánál meg kell állni*.

2. A hivatalos iratok közé különféle dokumentumok tartozhatnak: hivatalos levél, jegyzőkönyv, önéletrajz, törvények stb. A magánlevéllel ellentétben a hivatalos levelet általában nem egy másik embernek, hanem egy intézménynek, hatóságnak írjuk, vagy tőle kapjuk. Célja szerint lehet kérvény, panaszlevél, fellebbezés; értesítés, felszólítás, határozat, engedély stb.

Milyen különbségeket találsz a következő hivatalos levél és a magánlevelek hangneme, fogalmazásmódja, szóhasználata, formai sajátosságai között?

Feladó: Kis Etelka
545500 [REDACTED]
Sport u. 3.

[REDACTED] Város Önkormányzata
Városgazdálkodási közszolgálat
Fülöp Miklós osztályvezető

Tárgy: A Sport utcai úttest és járda állapota

Tisztelt Osztályvezető Úr!

Ezen levelemmel fel kívánom hívni a Hivatal figyelmét a Sport utcai úttest és járda állapotára.

Az úttestet és a járdát 10 éve újították fel, de azóta nem javították, állapota pedig egyre romlik. Az aszfalt hepehupás, kátyús, sötétedés után, esőben és téli időben balesetveszélyes. Különösen az idős emberek és a babakocsikat toló édesanyák közlekedését nehezíti meg. Ugyanakkor nem vet jó fényt városunkra az, hogy ilyen állapotú utakon kelljen közlekedni a külföldről idelátogató turistáknak. Most, hogy hamarosan beköszönt az útjavítás számára kedvezőbb időjárás, aktuális lenne, hogy a hibákat felmérjék, és a gödröket betömjék, a lyukakat megjavítsák.

Kérem az ügy mielőbbi kivizsgálását!

Tisztelettel,
Kis Etelka

Kis

██████████, 2019. március 5.

Melléklet: 2 db felvétel az említett utca állapotáról

3. a. Egészítsd ki a következő hivatalos felszólítást a levél után megadott szavak megfelelő alakjával!

ROMÂNIA
JUDEȚUL ██████████
MUNICIPIUL ██████████
DIRECȚIA POLIȚIA LOCALĂ
B-dul ██████████ nr. 9, 540015 – ██████████
Tel./ Fax.: 02 ██████████-250.760, e-mail: politialocala@██████████.ro

Címzett: Gáspár István

██████████, ██████████ megye

Nefelejcs u. 43/b.

Tárgy: A ██████████ közterületén elhagyott vagy gazdátlan járművekre vonatkozó felszólítás

Felszólítás

A területi-közigazgatási egységek vagy az állam köz- vagy magánterületén elhagyott járművek jogi helyzetére vonatkozó 2002. évi 421-es számú törvény 6-os cikkelye 2-es fejezetének, valamint a 2003. évi 156-os számú kormányhatározat 6-os cikkelye értelmében, amely a 2002. évi 421-es törvény alkalmazási módszertanát rögzíti a gépjármű tulajdonosának beazonosítását illetően, jelen felszólításban a helyi rendőrség tájékoztatással _____ a legalább egy éve ██████████ város köz- vagy magánterületén található elhagyott gépkocsikat érintő intézkedésekről.

Jelen levélben felszólítást _____ az érintett gépjármű-tulajdonoshoz az ide vonatkozó jogszabályok betartására, és tájékoztatást _____ arra vonatkozóan hogy ██████████ köz- vagy magánterületén a következő tulajdonságokkal rendelkező gépkocsit azonosítottuk:

PEUGEOT 306, fehér, rendszáma: ■■■ 056930

helyszín: közterület, Párizs u. 23. sz.

A 2003. évi 156-os számú kormányhatározat előírásai értelmében, amennyiben a gépjármű jogos tulajdonosa értesülést _____ a gépjármű illegális helyzetéről, és ennek ellenére nem _____ lépéseket a gépkocsi elszállításának ügyében a város köz- vagy magánterületéről, valamint nem _____ kifejezésre, hogy igényt _____ a gépjármű tulajdonjogára, ez esetben a jelen hirdetéstől számított 30. naptól kezdődően a helyi rendőrség intézkedéseket _____ az ügyben. Első ízben egy polgármesteri rendelet kiadására _____ sor, amelynek értelmében kezdetét _____ a gépkocsi tulajdonjogának átvétele a területi-közigazgatási egység által, amely a 2002. évi 421-es számú törvény 8-as cikkelyénél előírt feltételek mellett az értékesítésre is jogot _____.

Amennyiben a tulajdonos a felszólítás dacára nem _____ érdeklődést a jármű helyzete iránt, hallgatólagosan a gépkocsinak a közterületről való elszállításához _____ beleegyezését. A jármű esetleges visszaszolgáltatására az eredeti tulajdonos a 2003. évi 156-os számú kormányhatározat 15-ös cikkelyének 2-es bekezdése értelmében csak a 2000 lejes bírság és a jármű elszállítására és tárolására vonatkozó járulékok kifizetését követően _____ kérvényt.

2018. augusztus 03.

R ■ B ■ ■ ■
ügyvezető igazgató
■■
■■
i Helyi Rendőrség

Rb

ad

benyújthat

foganatosít

formál

intéz

juttat

kerül

nyújt

szerez

szolgál

tanúsít

tart

tesz

vesz

b. Vessétek össze megoldásaitokat! Honnan tudátok, hogy mivel kell kiegészíteni?

Az előző feladatban vizsgált igés kifejezések rögzült kifejezések, de mégsem pont olyanok, mint az állandósult szókapcsolatok, ezek ugyanis „átlátszóak”, vagy legalábbis az egyik elemük nagyban hozzájárul a szerkezet jelentéséhez. A másik, az ige, az már önkényes, és aki nem találkozott még a kifejezéssel, nem találja ki, milyen ige jár bele. Az ilyen átlátszó jelentésű, de jellemzően együtt előforduló, rögzült szókapcsolatokat **kollokáció**nak nevezik.

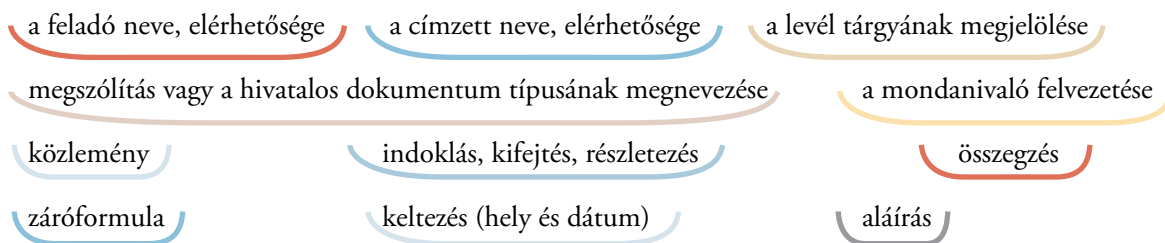
A fenti kifejezések főként a hivatali, hivatalos(kodó) nyelvhasználatra jellemzőek. A példázottakon kívül más típusai is vannak az ilyen szokásos együttjárásoknak, mindenféle szövegtípusban, pl. az *ádáz ellenség*, *virágba borul*, *sovány vigasz*, *mély levegőt vesz*, *nyomatékosan felszólít* stb.

c. A kiegészített kifejezéseket helyettesítsétek egy-egy igével!

d. A hivatalos szövegeknek sajátos nyelve van, amihez hozzátartozik a törvényekre való hivatkozás, a jogi terminusok használata és a megfogalmazás módja is. Vitassátok meg, hogy milyen hatása van ugyanannak a szövegnek, ha ehhez a nyelvezetű kifejezéseket társítjuk, és milyen, ha az őket helyettesítő igéket!

e. Milyen kontextusban használnátok a fenti kifejezéseket, és mikor az ezeknek megfelelő igéket?

4. Azonosítsd az olvasott két hivatalos levél elemeit!

5. a. A levélen kívül milyen más szövegtípust ismersz, amelyben kezdő- és záróformulákat használunk? Gyűjtsétek össze ötleteiteket, és példázzátok is a formulákat!

b. Milyen szövegnek és melyik részében jelenhetnének meg az alábbi formulák?

Szerencséd, hogy öreganyádnak szólítottál!

Tanárnőnek tisztelettel jelentem, az osztály létszáma 25.

Itt a kezem, nem disznóláb!

Kezdjük akkor fiatalabb meghívottunkkal!

Pályázatod kedvező elbírálásának reményében ...

Alulírott Boldizsár Hanna, XI. osztályos tanuló ...

Várom önöket jövő szombaton is 17 órától a 106.8 MHz-es frekvencián!

Kedves nézőink!

Kérem, hogy Pál Árpád nevű VII. osztályos gyermekemet a 2018/19 tanévben a testnevelés órákon való részvétel és osztályzás alól felmenteni szíveskedjen a mellékelt orvosi szakvélemény alapján.

További információkért hívja a 951-es rövid számot!

És beléptünk a 45. percbe.

Köszönöm a figyelmet!

A műsor 16 éven aluliak számára nem ajánlott.

Isten igéjét olvasom néktek, úgy amint az írva található a Máté evangéliuma 5. részének 10. versében.

A kockázatokról és mellékhatásokról kérdezze meg kezelőorvosát, gyógyszerészét!

Tökéletesen egytértek az előttem szólóval.

6. a. A *közhelyek* (vagy *klisék*) abban hasonlítanak a formulákra, hogy ezek is rögzült kifejezések, a beszélgetés „készen kapott” elemei, ezek azonban nem kötődnek egy szövegtípushoz vagy valamelyik szakaszához egy forgatókönyvszerűen leírható beszédhelyzetnek. Közhelyekkel élni kicsit olyan, mint farsangra a kölcsönzöből bérelni jelmezt: nincs benne semmi egyéni vagy egyedi, viszont másnak is bevált már előttem, és viseltes ugyan, de nekem megszópórolja az erőfeszítést és az időt, hogy valamit nekem kelljen kitalálnom és elkészítenem az adott alkalomra. Ez lehet jó döntés is, de ha úgy alakul, hogy tíz Pókember lesz az osztályban rajtam kívül, vagy minden évben Pókember leszek, az nem teszi túl érdekessé a személyemet.

Írj le egy beszélgetést, amelyben az egyik szereplő folyton kliséket használ, míg a másik lemond a társalgásról. Válogathatsz a következőkből, vagy kereshetsz továbbiakat!

szünni nem akaró taps

szabad folyást enged érzelmeinek

a távozás hímes mezejére lép

az nem semmi

minden relatív

nincs új a Nap alatt

hát annak annyi

Mindenki azt kapja, amit érdemel.

Ami nem öl meg, az megerősít.

Úgy még sosem volt, hogy valahogy ne lett volna.

Nincsenek véletlenek.

b. Olvassatok fel néhány elkészült szöveget, és vitassátok meg, hogy ezekben a beszélgetésekben mi volt a funkciója a közhely használatának, miért döntöttek úgy a beszélők, hogy saját mondatok helyett ezzel vesznek részt a beszélgetésben!

6. Értékelési feladatok

1. Különböző nyelvi problémáink megoldására különféle szótárakat használhatunk. Ha például egy szó vagy kifejezés jelentése érdekel, értelmező szótárhoz, tájszótárakhoz, idegen szavak szótárához vagy szakszótárakhoz nyúlunk; ha az eredete vagy története, akkor az etimológiai szótár segíthet; ha árnyalni akarjuk a mondandónkat, a szinonimaszótárt vehetjük elő; ha a leírásával van gondunk, a helyesírási szótár lehet segítségünkre; ha egy másik nyelvbéli megfelelőre vagy annak kiejtésére van szükségünk, akkor egy kétnyelvű szótárból okosodhatunk; stb. A hatékony keresés jártasságot igényel. Gyakoroljunk! Mindenki válasszon egy szótárat az alábbiak közül, és csoportot alkotva oldjátok meg az ahhoz kapcsolódó feladatokat! A következő kérdésekre válaszolva számoljatok be munkátokról a többieknek!

- Milyen információkat tudtatok meg a keresett szavakról a használt szótárból?
- Milyen probléma megoldásához vennétek a kezetekbe/ajánljátok a többieknek az adott szótártípust?

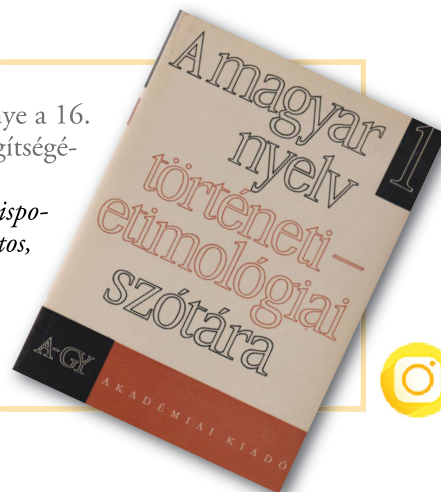
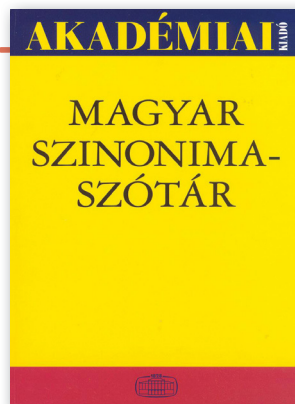
a. Dorkáék Activity-t játszanak. Teklának nem sikerült körülírással bemutatnia a kihúzott szavakat, mivel folyton kimondta a kártyán szereplő szót. Csapattársai úgy döntöttek, hogy a visszavágóig felkészítik őt. Megkérték, hogy keressen rokon értelmű szavakat a következőkhöz, amiket majd a körülíráskor felhasználhat: *áll, becsap, beszél, bosszant, dísz, drágaságom, ég (ige), egyszerű, festmény és szép*. Nézzétek meg, hogy miket találhatott a szinonimaszótárban!

b. Játsszatok! A csapatból mindenki készítsen 6-6 szókártát! Hogy sikeres legyen a játék, olyan szavakat válasszatok a szótárból, amelyeknek több szinonimája is van! A szókárták közül kettő legyen olyan, amit körülírással mutathatnak majd be társaitok, kettő, amit rajzolással, és kettő, amit szerepjátékkal adhatnak elő a csoporttagok. A kártyák hátán jelöljétek, hogy melyikhez milyen bemutatási módot képzeltek el! Keverjétek össze az elkészült paklikat, és indulhat a játék!

a. Képzeljétek el, hogy egy novellát szeretnétek írni, amelynek cselekménye a 16. században játszódik. A felsorolt szavak közül a történeti-etimológiai szótár segítségével válasszatok ki azokat, amelyeket felhasználhattok szövegetekhez!

ádáz, alacsony, báva, béna, csata, demizson, dézsma, dohány, folyik, ispán, ispotály, létra, masíroz, marha, mongol, mulat, munka, sors, sovány, szablya, táltos, tarsoly, trágya, veranda, vigéc, zszindely

b. Nézzétek meg, hogy a kiválasztott szavak abban az időben mit jelentettek!

SENS UNIC

a. Közlekedési versenyre készülnek az egyik iskola hetedikesei. A szabályok között szerepel a következő: **Regulament Art. 126. Se interzice întoarcerea vehiculului pe drumurile cu sens unic.** Nem értik a „sens unic” kifejezést. Egy fordítóprogram segítségével próbálják kideríteni. A program javaslata következő: *sens unic* – egyedüli/egyetlen jelentés

Anca húsvéti üdvözetet akart küldeni széke-lyudvarhelyi barátnőjének, de nem tudta, hogy mit is szoktak ilyenkor kívánni a magyarok. Úgy gondolta, hogy jó megoldás lesz az, ha egy fordítóprogrammal lefordítja a román jókívánságot magyarra. A fordítóprogram a következőt javasolta: *Paște fericit!* – Boldogan legel!

Hogyan kellett volna fordítania a programnak az egyes esetekben? Mit gondoltok, miért tévedett? Milyen keresőkérdéssel lehetett volna neki „segíteni”?

b. Fordítsátok le az *elhagy*, *csiga* és *nyers* szavakat az állatok tanult idegen nyelvekre! Használjatok többféle nyomtatott és elektronikus szótárt!

A szótárak által felajánlott megfelelőkből melyiket kellene választanotok, ha az alábbi mondatokat szeretnétek lefordítani? Melyik szótár(típus) ad ehhez több segítséget?

1. Az utolsó 100 méteren elhagyta a nagy esélyest, és elsőnek jutott célba.
2. A csiga olyan kerék, amelyet a peremén körbefutó kötéll segítségével forgatunk.
3. Ez a nyers erő félelemmel töltötte el.

c. Milyen szólást használnál a következő jelentések kifejezésére?

1. 'túl korán örül valaminek, ami nem biztos, hogy sikerül'
2. 'eltúlozza a dolgot'
3. 'egyszerre két dolgot intéz el, kettős célt ér el'
4. 'olyan emberre bíz valamit, aki természeténél fogva nem annak megőrzésére, hanem a megszerzésére törekszik'

Az ilyen kifejezések fordítása külön kihívás, hiszen nem lehet őket szó szerint fordítani, hanem meg kell találni a megfelelőjüket (ha van) a másik nyelvben. Társítsd a fenti szólásokat a táblázatbeli román és angol megfelelőivel! Miben hasonlítanak, miben különböznek az azonos sorba írt szólások? Soronként melyiket érzitek találóbbnak a háromból? Miért?

magyar	román	angol
	<i>a da oile în paza lupului</i> (szó szerint: 'a juhokat a farkasra bízni')	<i>to set a thief to catch a thief</i> (szó szerint: 'egy tolvajt állítani rá, hogy elcsípijen egy tolvajt')
	<i>a împușca doi iepuri dintr-un foc</i> (szó szerint: 'két nyulat löni le egy lövéssel')	<i>to kill two birds with one stone</i> (szó szerint: 'két madarat ölni meg egy kövel')
	<i>Nu zice „hop” până n-ai sărit șanțul!</i> (szó szerint: 'ne mondd, hogy „hopplá!”, míg át nem ugrottad a sáncot')	<i>to count one's chickens before they hatch</i> (szó szerint: 'számolni a csibéit, mielőtt kikeltek volna')
	<i>a face din țânțar armăsar</i> (szó szerint: 'csődört csinálni egy szúnyogból')	<i>to make a mountain out of a molehill</i> (szó szerint: 'hegyet csinálni egy vakondtúrásból')

a. Több tanórán is találkoztok szakszavakkal, szakkifejezésekkel. Írjátok ki a tankönyveitekből egy 20 tételes listát, számotokra ismeretlen vagy homályos jelentésű szakkifejezésekből!

b. Keressétek meg a jelentésüket a tantárgynak megfelelő szakszótárból, lexikonból! (A többszavas kifejezéseket a kulcsszó alapján találjátok meg.)

c. Készítsetek szószedetet a kikeresett szavakból! A következő szempontokat vegyétek figyelembe a szószedet készítésekor!

- Tantárgyanként különüljenek el a szócikkek!
- Az egyes csoportokon belül alakítsatok ki valamilyen rendezőelvet, ami szerint követik egymást a szavak!
- Készíthettek illusztrációt, ragaszthattok képet azokhoz a szavakhoz, amelyekhez lehet!

a. Keressétek meg a következő szavak jelentését az idegen szavak szótárában!
aszpik, bacon, besamel mártás, steak, grillez, rizottó, krokett, gofri, kandíroz, marcipán

b. Nézzétek meg azt is, hogy milyen nyelvből vettük át ezeket a szavakat!

c. Állítsatok össze egy menüt! Olyan ételek szerepeljenek az ajánlatban, amelyekben vagy amelyeknek az elkészítéséhez az a. pontban felsorolt szavak közül választotok! Írjátok reklámszöveget a menühöz!

2. A szótárak használatához kapcsolódó feladataitok megoldása során használhattok nyomtatott és elektronikus szótárakat (online szótárakat, szótár appokat) is. Foglaljátok össze T-táblázatban, hogy milyen előnyeit és hátrányait látjátok a kétféle szótárnak! Az összehasonlításhoz használjátok fel a következő szempontokat is!

- Melyikben hogyan lehet keresni? Melyikhez szükséges az ábécé ismerete? Melyikhez szükséges a szótár rendezési elvének, felépítésének ismerete?
- Melyikről tudjuk, hogy mikoraiak az információi, adatai, mikor nyelvhasználatot tükröz?
- Melyik használ rövidítéseket, mire és miért?
- Melyikre vonatkoznak területi korlátok, vagyis melyik esetében kell eldönteniük a szótárszerkesztőknek, hogy mit vegyenek be a szótárba, és mi maradjon ki?
- Melyik mennyire megbízható? Kik a szerkesztők? Mi szavatolja, hogy a szótárban közölt információk helytállóak?
- Melyiknek a tartalma módosítható (kiegészítéssel vagy átírással), és ki módosíthatja?
- Melyik tudja jobban tartani a lépést a nyelvhasználat változásaival? Melyiket könnyebb bővíteni/frissíteni?
- Melyikben lehet (és ha lehet, hogyan lehet) tájékozódni egy szó kiejtéséről?

3. Válaszolj a kilépőkártya kérdéseire az 1. és 2. feladat tapasztalatai alapján!

Kilépőkártya

1. Milyen számokra hasznos információkat tudtál meg a szótárakról?
2. Írj egy kérdést, ami felmerült benned a projekt során, de nem kaptál rá választ!
3. Elképzelhető, hogy ezután szívesebben, bátrabban, gyakrabban használsz szótárt? Ha igen, miért? Ha nem, miért nem?

Válassz a következő feladatok közül, és írd meg a szükséges hivatalos dokumentumot!

Írj panaszlevelet az alábbi szövegrész felhasználásával!

Folyó év április 1-jén a 28/2019.04.01. iktatószámú kérvényemben arra hívtam fel az iskola vezetésének figyelmét, hogy a VII. osztályosok számára napi rendszerességgel kijelölt házi feladatok meghaladják a teljesíthető mennyiséget, és azzal a kéréssel fordultam Önökhöz, hogy tanáraink bevonásával járuljanak hozzá feladataink csökkentéséhez. Kérésem iktatása után azt az ígéretet kaptam, hogy igyekeznek segítséget nyújtani, és harminc napon belül hivatalos válasza számíthatok. Ehhez képest a tavaszi vakációra újabb nagy mennyiségű feladatot kaptunk, a kérvényemre pedig mai napig (május 9.) nem érkezett válasz.

Pályázd meg a Nyilas Misi ösztöndíjat!

A Nyilas Misi Tehetségtámogató Ösztöndíjprogram 2003 óta ad esélyt és biztatást a tanulásra főként falusi, halmozottan hátrányos környezetben élő tehetséges gyermekeknek. A támogatás legkorábban VII. osztályban kezdődhet, és – amennyiben a tanuló körülményei nem változnak – érettségig tarthat. Feltétel a magyar nyelven való tanulás, de más szempontból a program nem tesz különbséget a tanulók között sem felekezeti, sem etnikai tekintetben. A támogatáshoz **pályázati úton** juthatnak hozzá a rászorulók. A pályázat része egy saját kezűleg megírt bemutatkozó levél, melyben a pályázó nem csak az életkörülményeiről számol be, hanem beszél tanulási motivációiról, eddigi eredményeiről iskolai és iskolán kívüli tevékenységeiben, terveiről.

A pályázathoz egy önéletrajzra és egy motivációs levélre van szükséged. Válassz a két hivatalos irat közül, és most csak az egyiket készítsd el!

▶ Az önéletrajz megírásához használhatod a szerkesztőfelületén megadott sémát!

← → ↻

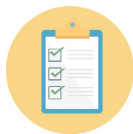

▶ A motivációs levél szerkezetéről itt tájékozódhatsz:

← → ↻

Hivatalos irataitok elkészítésekor figyeljetek az intézménynevek helyesírására! Ha bizonytalanok vagytok, nézzétek meg a helyesírási szabályzat 186–192. pontjait!

1. Dénes, Janka és Bori a helyesírási tesztben a következőképpen oldották meg a rövidítésekhez és mozaikszókhöz kapcsolódó feladatot. Minden helyes válasz 1 pontot ér. Számold össze a pontjaikat! Ha szükséges, használj hozzá helyesírási szótárt! Adj tanácsot a gyerekeknek, hogy a továbbiakban mire figyeljenek jobban!

	Dénes	Janka	Bori
időszámításunk előtt	I. e.	i e	i. e.
kilogrammból	Kg-ból	kg-ból	kg.-ból
darab	Db	db	db.
úgynevezett	ÚN	ún	ún.
Babeş-Bolyai Tudományegyetem	BBTE	BBTe	B.B.T.E.
vizontlátásra	viszlát	visz lát	visz-lát

2. Húzd alá a helyesen írt alakot, alakokat!

1. Vegyél *grapefruitot/grépfrütöt/grapefruit-ot* is!
2. A skót rokonaink karácsonyra mindig *whisky-t/whisky-t/viszkit* hoznak ajándékba a szüleimnek.
3. Holnapra kell egy *curriculum vitae-t/vitaét/vitaet* írni, az önéletrajzot jelent, ugye?
4. Milyen *software-k/software-ek/szoftverek/softwarek* tartoznak ehhez a géphez?
5. A legsikeresebb magyar *reggae együttes/reggae-együttes/reggaeegyüttes* a Ladánybene27.

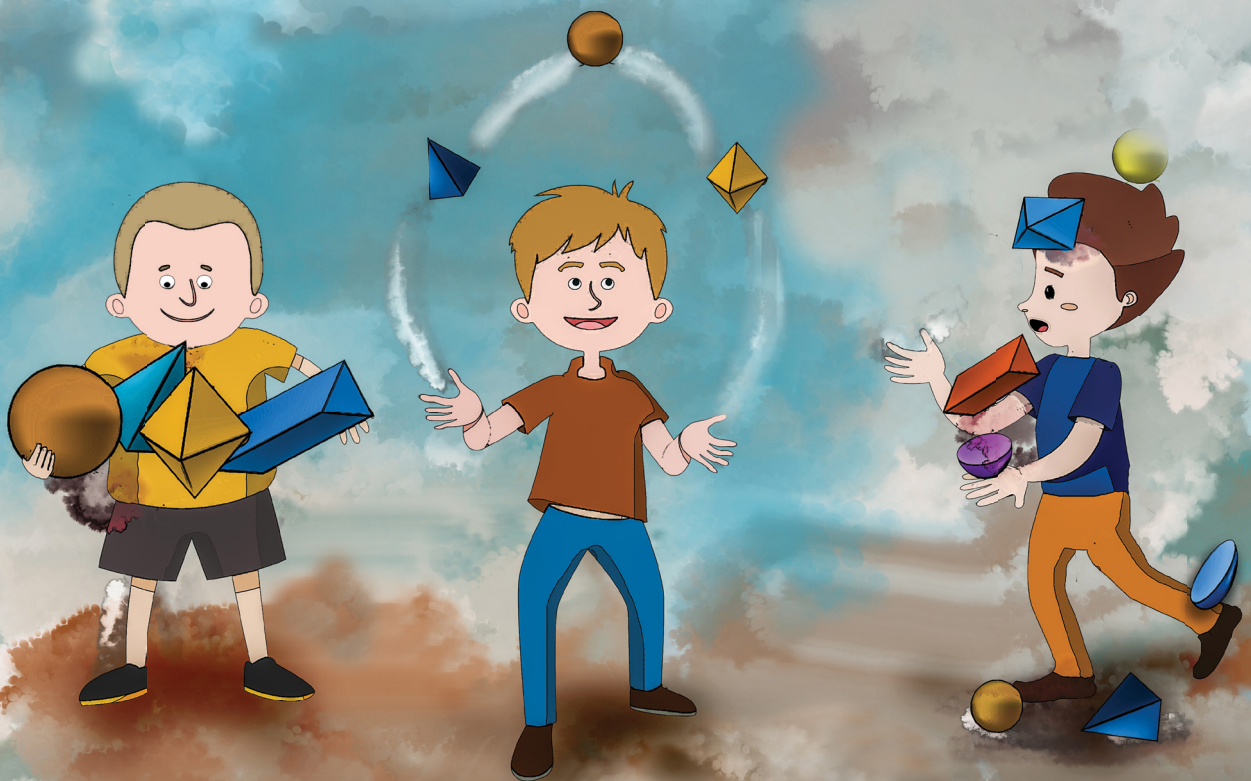

3. Írd le a helyesírási totóban szereplő szavak helyes alakjainak jelét!

1	2	X
fájdalomcsillapító	fájdalom-csillapító	fájdalom csillapító
iskola udvar	iskolaudvar	iskola-udvar
ezüst-gyűrű	ezüstgyűrű	ezüst gyűrű
papírzsebkendő	papír zsebkendő	papír-zsebkendő
tizennyolc-éves	tizennyolc éves	tizennyolcéves
sms küldés	sms-küldés	SMS-küldés

IV. Értékek és sorsok

1. Értékek ütközése

1. a. Írj le tíz cédulára tíz olyan dolgot, amit fontosnak és értékesnek tartasz az életedben!

b. Ha le kellene mondanod az összeírt értékek feléről, melyik öt cédulát tartanád meg? És ha csak három maradhatna? És ha csak egy?

2. Párokban vagy kiscsoportban beszéljétek meg az alábbi kérdésekre adott válaszaitokat!

- Van olyan érték, amiért bármit megtennél?
- Mi az, amit semmilyen fontos értékért nem tennél meg?
- Mi az az érték, ami másoknak fontos lehet, de te nem érzed annak? Miért?

3. *Értéklicit*

a. Figyeld meg az alábbi listákat! Az első oszlop olyasmiket tartalmaz, amiket értéknek szoktunk tekinteni, a második olyasmiket, amiket tehernek, akadálnak, hibának, hiányosságnak, negatív hatásnak stb. láthatunk. Mi az az első listából, amire vágysz? Mi az a másodikból, amitől szívesen megszabadulnál?

Értékek	Akadályok
anyagi jólét	függőség
műveltség, tájékozottság	rossz iskolai eredmények
sportbeli ügyesség	konfliktusok
egészség	halogatás
barátság	rossz szokás
bátorság	rémálmok
népszerűség	érdektelenség
jó logika, felfogóképesség	rosszindulat
önuralom	lustaság
beteljesült szerelem	önzés
empátia (mások megértése, beleérzés mások helyzetébe)	irigység
jó ízlés	erőszakosság

b. Miket tennél hozzá még az egyes oszlopokhoz? Egészítsd ki őket aszerint, hogy mi másra vágysz, vagy mitől szeretnél megszabadulni!

c. Minden résztvevő 50 évet kap, és indulhat a licit a bal oldali oszlopban kínált értékekért. Mindegyik érték kiáltási ára 1 év. Ha egy értékért a rendelkezésére álló életidőből 1 és 5 év közötti időt áldoz a vásárlója, a licit nyertese odaadhat egy akadályt az átvételnél, ha 6 és 10 közöttit, akkor kettőt, ha 11 és 20 közöttit, akkor hármat és így tovább.

d. A licit végén mindenki vizsgálja meg a táblázatát! Mire fogyott el az időd? Sikerült megszerezned az értékeket, amikre vágytál? Sikerült megszabadulnod az akadályoktól? Elégedett vagy azzal, ahogy az éveiddel gazdálkodtál?

e. Van olyan érték, amire nagyon vágytál, és máshoz került? Mit áldoznál fel érte a nálad levő értékek közül? Meg tudnád győzni azt, aki elnyerte, hogy érdemes veled cserélnie?

f. Szerintetek hogyan kell jól játszani ezt a játékot?

Oldjátok meg az alábbi feladatokat csoportokban, majd megoldásaitokat mutassátok be a többi csoportnak!

1. a. Mit értetek azon, hogy *sors*, *sorsszerű*? Vessétek össze válaszaitokat!

b. Az alábbiakban felsorolt helyzetek melyikére mondanátok, hogy *szomorú*, melyikre azt, hogy *tragikus*, és melyikre reagálnátok a *kár érte* kifejezéssel? Indokoljátok döntésüket!

1. Összement a mosásban a gyapjúpulóverem.
2. Szakítottunk Barbival.
3. Két halálos áldozata is volt a tűzvésznek.

c. Melyik minősítés a legenyhébb, melyik a legsúlyosabb?

d. Mindhárom fenti mondat veszteséget ír le. Melyiket lehet a sors kegyetlenségének tekinteni: a *szomorú*, a *kár érte* vagy a *tragédia* címkével megjelölt eseményt?

2. Lehet szép egy tragikus történet? Van olyan történet, amit akár többször is végigkövettél, pedig tudtad, hogy tragikus véget ér? Beszéljétek meg a csoportotokban!

1. Mi a célja, értelme az életünknek? Ha választ kell adnunk erre a kérdésre, egyben végig kell gondolnunk, hogy számunkra melyek a legfontosabb értékek. Milyen választ adnál erre a kérdésre az értéklicit után? Miért fontos megválaszolni ezt a kérdést nagy döntések meghozása előtt?

2. Mi lehet a legfontosabb érték annak, akiben az alábbi sorokhoz hasonló gondolatok fogalmazódnak meg? Milyennek képzelték egy ilyen embert? Egyetértetek vele? Miért?

Alkotni születünk erre a földre
S nem csak megélni szép napokat.
Várat emelni a hegytetőkre,
Széles folyókra nagy hidakat.

Az alkotás teszi az embert emberré
Nem vagyunk mulandó tavaszvirág
A mű, amit teremtő akarat létrehoz,
Istenné emeli az ember fiát.

1. Miért szoktak az emberek fogadásokat, egyezségeket kötni? Mi szokott lenni ezeknek a tárgya? Hát a tétje? Van-e különbség az egyes egyezségek jelentősége, súlya között?

2. Mi lehet az oka annak, hogy valaki megbánja, hogy megkötött egy egyezséget? Szerintetek mit kell tennie annak, aki ilyen helyzetbe kerül?

1. Idézzetek fel egy konfliktushelyzetet egy ismert meséből! Kik között zajlik a konfliktus? Mi az oka? Mi a kimenetele? Foglaltjátok össze a konfliktust kibontó eseménysorozatot egy néhány mondatos szövegben!

2. Írjátok le ugyanezt a történetet úgy, hogy csak párbeszédet és monológot használtok! Milyen hatása lesz ennek a szövegnek a korábbi összefoglaláshoz képest? Indokoljátok meg a választotokat!

1. Mi az átok? Miért tekinthetnek átkozottnak egy helyet? Milyen szertartásokat ismertek, amelyeket átok feloldására alkalmasnak tartanak?

2. Milyen hiedelemről, babonáról beszél az alábbi két adatközlő? Mi a közös, mi különbözik az általuk ismert szokásokban?

Íme, mit tud az 57 éves Székely Sándor Lajosné Madaras Berta: „Emlékszem, hogy mikor leányka koromban édesapámék építették a házat, hát édesanyám le kellett vágjon egy fekete tyúkot. Csak a nyakát vágta le, s úgy tollastul beletették a fundamentumba. Azt mondták az ekkori öreg kőművesek, hogy így szerencsés lesz a ház. A tyúkot a ház út felőli bal sarkába tették, napkelet felől.”

Ötvös Sára más változatban ismeri ezt a szokást: „A régi öregek úgy tartották, hogy ha valahol házat építettek, hát akik előbb odamennek lakni, azoknak vámot kell adni; ez valaki halálát jelenti. S hogy ezt elkerüljék, le kell vágjanak egy tyúkot vagy egy bárányt, s azt előbb meg kell egyék a háznál, csak azután lakhatnak benne.”

(Ráduly János: *Elindultam hosszú útra*)

Kőműves Kelemenné

Tizönkét kőműves ésszetanakodék,
Magoss Déva várát hogy fölépítenék,
Hogy fölépítenék fél véka ezüstér,
Fél véka ezüstér, fél véka aranyér.
Déva várossához meg is megjelöntek,
Magoss Déva várhoz hëzza is kezdöttek,
Amit raktak délig, leomlott estére,
Amit raktak estig, leomlott röggelre.

Megint tanakodott tizönkét kőműves,
Falat megállítani, hogy lösz lehetséges,
Míg elvégre ilyen gondolatra jöttek,
Egymás között szoross égyességöt töttek:
Kinek felesége legelőbb jó ide,
Szép gyöngén fogjuk meg, dobjuk bé a tűzbe.
Keverjük a mészbe gyöngé teste hammát,
Aval állítsuk meg magoss Déva várát.

*

Kocsisom, kocsisom, nagyobbik kocsisom,
Én uramhoz mönni lönne akaratom!
– Kőműves Kelemön felesége mondja –
Fogd bé a lovakot, fogd bé a hintóba,
Fogd bé a lovakot, állj is gyorsan elé,
Hadd mönjünk, hadd mönjünk Déva vára felé. –

Mikó fele útját elutazták vóna,
Eröss üdő vala, záporesső hulla.
Asszonyom, csillagom, forduljunk mü vissza,
Rossz jelenést láttam az éjjel álmomba,
Az éjjel álmomba olyan álmodt láttam,
Kőműves Kelemön udvarába jártam,
Hát az ő udvara gyással van behúzza,
Annak közepibe mély kút vala rakva,
Az ő kicsi fia oda beléhala,
Az éjjeli álom nem telik ma jóra.
Asszonyom, asszonyom, forduljunk meg vissza! –
Kocsisom, kocsisom, nem fordulunk vissza,
A lovak sem tééd, a hintó sem tééd,
Csapjad a lovakat, had haladjunk elébb. –

Mönnök, möndögelnek Déva vára felé,
Kőműves Kelemön ökök észrevövé,
Megijede szörnyen, imádkozik vala:
Én uram istenem, vidd el valahova!
Mind a négy pej lovam törje ki a lábát,
Vessen a hintómnak négy kereke szakát,
Csapjon le az útra tüzes istennyila,
Horkolva térjenek a lovaim vissza. –
Mönnök, möndögelnek Déva vára felé,
Sem lovat, sem hintót sömmi baj nem lölé.

szakát vet: kitörik belőle egy darab

Jó napot, jó napot tizönkét kőmíjes!
Neköd is jó napot Kelemön kőmíjes! –
Köszöne az asszony, az ura válaszolt:
Édös feleségöm, neköd is jó napot!
Hát ide mé jöttél a veszedelmedre,
Szép gyöngén megfogunk, bédobunk a tűzbe.
Tizönkét kőmíjes azt a törvényt tötte:
Kinek felesége hamarább jó ide.
Fogjuk meg szép gyöngén, dobjuk bé a tűzbe,
Annak gyöngé hammát keverjük a mészbe,
Aval állittuk meg magoss Déva várát,
Csak így nyerhessük el annak drága árát. –

Kelemönné asszony, hogy átalértötte,
Bánatos szívének így lött felelete:
Várjatok, várjatok tizönkét gyilkosok,
Amíg búcsút vöszök; csak addig várjatok,
Hogy búcsút vöhessek asszonbarátimtól,
Asszonbarátimtól s szép kicsi fiamtól:
Mett a halottnak is hármat harangoznak,
Én árva fejemnek egyet sem kondítanak. –
Kelemönné asszon aval hazamöne,
Egyszö mindönkorra, hogy végbúcsút vönne,
Hogy végbúcsút vönne asszonbarátitól,
Asszonbarátitól s szép kicsi fiától.
Aval visszamöne Kőmjes Kelemönné,
Sírva haladt magoss Déva vára felé,
Mégfogák szép gyöngén, bétövék a tűzbe,
Az ő gyöngé hammát keverék a mészbe,
Aval állitták meg magoss Déva várát,
Csak így nyerheték meg annak drága árát.

Kőmíes Kelemön mikó hazamöne,
Az ő kicsi fia jöve véllé szömbe.
Isten hozott haza, kedves édösapám!
Hó maradt, hó maradt az én édösanyám? –
Az ő édösapja neki így felele:
Hadd el, fiam, hadd el, hazajö estére. –

Istenem, istenem, este is eljöve,
Mégis édösanyám még haza nem jöve.
Apám, édösapám! mondja meg igazán,
Hogy hó van, hogy hó van az én édösanyám! –
Hadd el, fiam, hadd el, hazajö röggelre. –
Az ő édösapja neki így felele.

Istenem, istenem, röggel is eljöve,
Mégis édösanyám még haza nem jöve.
Apám, édösapám! mondja meg igazán,
Hogy hó van, hogy hó van az én édösanyám? –
Mönj el fiam, mönj el magoss Déva várra,
Ott van a te anyád, kőfalba van rakva. –

Elindula sírva az ő kicsi fia,
Elindula sírva magoss Déva várra,
Háromszor kiátá magoss Déva várán:
Anyám, édösanyám! szólj bár égyet hézzám! –
Nem szólhatok, fiam! mett a kőfal szoritt,
Eröss kövek közü vagyok béraakva itt. –

Szúve meghasada, s a föld is alatta,
S az ő kicsi fia oda beléhulla.

(Krizsa János gyűjtése; Fejér-Nyikó melléki változat)

1. A népballadák dallammal együtt jöttek létre, és énekelve adták elő őket. Figyeljétek meg a videófelvételen (https://www.youtube.com/watch?v=f3k4o_wNCzw) az előadó arckifejezését, mozdulatait, hangját! Milyen különbségeket fedeztek fel a mesemondók arcjátékához, gesztusaihoz képest? Szerintetek talál a balladához ez az előadásmód? Miért?

A **népballada** verses formájú, énekelt elbeszélő műfaj. A balladaénekesek – a mesemondóktól eltérően – nem előadnak, csupán énekelnek. Nem színezik ki, nem változtatják a hangszínt vagy a hangerőt, ehelyett merev, ünnepélyes tartással, kifejezéstelen arccal énekelnek.

2. Az olvasott ballada szövege alatt az szerepel, hogy Kriza János gyűjtése. Tekinthejtük őt a ballada szerzőjének? Ha igen, miért? Ha nem, ki lehet a ballada szerzője?

A népköltészeti gyűjtések során szakemberek hallgatják meg élőszavas előadásban azokat a meséket, mondákat, dalokat, balladákat, amelyek régebben, akár több száz évvel ezelőtt jöttek létre. Eredeti szerzőjük azonban nem írta ezeket, hanem elmondta, elénekelte, és akik megjegyezték, továbbadták úgy, ahogyan emlékeztek rá. Mivel különböző formában adták tovább, több változat is született, amelyekben a történet hasonló vagy ugyanaz, de egyes részletek és a szöveg sokban különbözhetnek. A szerző neve fokozatosan elmaradt a szöveg mellől a szóbeli hagyományozódás során. A mi számunkra már csak az hozzáférhető, hogy ki, mikor és hol gyűjtötte, azaz hallgatta meg és jegyezte le.

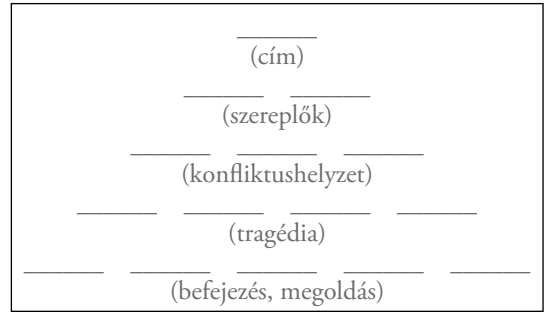
A *falba épített asszony* balladájának is sokféle **szövegváltozata** létezik. Vargyas Lajos összesen 45 változatra hivatkozik, ezek többségét az Erdélyben és a moldvai csángómagyarok körében zajló gyűjtések során jegyezték le.

3. Keressétek meg balladagyűjteményekben *A falba épített asszony* balladájának különböző változatait! Milyen különbségekkel találtok az olvasott verzióhoz képest?

Téma és cselekmény

1. A balladák többsége tragédiákat jelenít meg. Miben áll a *Kömvés Kelemenné* című ballada tragédiája? Milyen hatással volt rátok a történet?
2. Készítsetek történetpiramist vagy cselekményvázlatot a balladához!
3. Mitől hihető, mitől hihetetlen ez a történet?
4. *Kömvés Kelemenné* balladájában feláldoznak egy asszonyt egy hiedelem miatt, ami egy család tragédiáját okozza. Milyen más tragikus családi történeteket ismertek, amelyeket el lehetne beszélni egy balladában?

A ballada a legtöbb európai nép költészetében megtalálható. Az énekelve előadott, verses formájú elbeszélő szöveg többnyire egyetlen fő jelenetre koncentráló rövid, tömör történet, amely a szűkebb közösség összeütközéseit dolgozza fel. A balladai történetek ennek megfelelően három fő témakört érintenek: 1. a szerelem és a házasság problémái; 2. a családi konfliktusok és tragédiák (ide tartozik *Kömvés Kelemenné* balladája is); valamint 3. a társadalmi különbségek és ellentétek.

Értékek és értékrendek

1. **a.** Képzeljétek magatokat a kőművesek helyébe! Mit jelenthet számukra Déva várának felépítése? Miért és mennyire fontos megbízás ez számukra?

b. Hallgassátok meg a Szörényi–Bródy-féle *Kömvés Kelemen* rockopera első dalát, a *Munkadalt* (<https://www.youtube.com/watch?v=WMVX9e6mKIA>)! Figyeljétek meg a ballada és a dal szövegében, hogy milyen értékek kapcsolódnak Déva várának felépítéséhez mint alkotáshoz!

c. Milyen értéket emel ki Kömvés Kelemen szólója a *Munkadalban* és *A hitetlenség átka* (<https://www.youtube.com/watch?v=mTnNKrrbCP4>) című dalban? Miben válik ki ez a szereplő a kőművesek csoportjából? Miben látja Kelemen az alkotás lényegét? Mire van szükség szerinte ahhoz, hogy létrejöjjön a mű?

2. **a.** A ballada vagy a rockopera női alakjával, áldozatkarakterével lehet könnyebben együttérezni, azonosulni? Milyen eszközökkel, eljárásokkal teszik az alkotók közvetlenebbé a szereplőt számunkra a választott változatban?

b. Mi derül ki Anna énekéből a *Szerelemdalban* arról, hogy az asszony számára mi jelent értéket (<https://www.youtube.com/watch?v=nNr-HXNhSVY&list=RDWMVX9e6mKIA&index=3,2:45-ig>)?

3. **a.** A ballada elolvasása és a rockopera dalainak meghallgatása alapján látható, hogy milyen értékek közül kell a kőműveseknek választaniuk. Írjátok a mérleg serpenyőibe azokat az értékeket, amelyek egyik vagy másik döntés mellett szólnak!

b. Melyik serpenyőbe hány érték kerül? Szerintetek melyik irányba kellene elbillennie a mérlegnek? A történetben merre billen? Miért?

4. Ha lenne egy percetek beszélni a kőművesekkel, mielőtt meghoznák a döntést, milyen tanácsot adnátok nekik? Írjátok egy perc alatt felolvasható/elmondható beszédet, amelyben arról akarjátok meggyőzni őket, hogy jó döntést hozzanak!

5. Értéknek tekintitek azt, ha valaki megtartja a szavát? Figyeljétek meg, hogyan viselkedik Kelemen a rockoperában, miután megtudja, hogy az ő felesége lesz az áldozat! (<https://www.youtube.com/watch?v=alPglax7DBk&t=34s>, 49:08–50:18) Milyen szavakat használ társaira, milyen kijelentésekkel mond ellent annak, amit korábban mondott?

A ballada többnyire példázat: szereplőtípusaiban és a tipikus döntéshelyzetekben erkölcsi mondanivalót, tanulságot fogalmaz meg. Több balladában jelenik meg témaként az anyagi és erkölcsi vagy érzelmi értékek konfliktusa, sok esetben a vagyon és a családtag élete kerül mérlegre. A döntéshelyzetben levő szereplő általában olyan érték javára dönt (pl. pénz, hiúság), amit később megbán. A bűnhődés által válik a sorsa igazán tragikussá.

Bűnösök és áldozatok: lélektani ábrázolás

1. a. Milyen érzés hiábavaló munkát végezni? Hogyan hat az ilyen munka az ember érzelmeire, lelkiállapotára?

b. Hogy érzik magukat a kőművesek a Szörényi–Bródy-féle, *Kőműves Kelemen* című rockopera *Munkadala* alapján (<https://www.youtube.com/watch?v=WMVX9e6mKIA>) a történet kezdetén?

2. a. A ballada középpontjában mindig egy konfliktushelyzet áll. Nézzétek meg a rockopera (<https://www.youtube.com/watch?v=alPglax7DBk&t=34s>) jeleneteit: először a kőművesek fogadalmát (32:20–37:59), majd Kelemen vívódását (40:30–42:57)! Melyik jelenet ábrázol külső, melyik belső konfliktust?

b. Milyen lelkiállapotban vannak a kőművesek a fogadalom előtt és után? Mi változtatja meg ezt, illetve a hozzáállásukat? Milyen érvek hangzanak el a vár felépítése, illetve az építkezés feladása mellett? Milyen érvek hangzanak el az emberáldozat mellett és ellen? Melyik esetben melyik véleményen van Kőműves Kelemen?

c. Miért tekinthető konfliktusnak Kelemen belső vívódása? Milyen ellentét okozza a belső feszültséget? Hogyan lehet ezt a feszültséget feloldani?

3. a. Figyeljétek meg, kinek a nézőpontjából beszéli el a ballada Kőműves Kelemenné érkezését a várhoz! Miben különbözik a rockoperában választott nézőpont? (43:00–49:07)

b. Miért imádkozik Kőműves Kelemen a ballada szövegében? Mit fejez ki az imája? Mi a célja vele? Milyen hatása van ennek az imának a zenés változatban?

4. a. A balladákban az áldozatok tragédiája mellett a „bűnösök” bűnhődése is fontos szerepet kap. Mi a különbség büntetés és bűnhődés között? Melyik súlyosabb? Miért?

b. Hogyan bűnhődik meg Kőműves Kelemen? Ki és hogyan büntethetné meg őt? Miben különbözik a kiszabható büntetéstől a hős bűnhődése?

A balladai történetek mindig emberi összeütközések, emberi viszonyokból fakadó tragédiák. A történet középpontjában egy problémahelyzet, illetve szereplők vagy szereplőcsoportok közötti **külső konfliktus** áll. Az ábrázolás azonban nem a történetre fekteti a hangsúlyt, hanem az általános emberi viselkedési formákra és lélektani sajátosságokra. Ez érvényesül a **belső konfliktus** részletes és árnyalt bemutatásában, amely végigköveti a hős vívódását, döntését és a döntés okozta tragédiát, valamint a bűnhődést.

A balladai elbeszélés

- Adjatok példát egy olvasott meséből részletesen elbeszélte és tömörített eseményekre! Mit gondolsz, minek alapján dönti el az elbeszélő, hogy milyen részletességgel számol be egy-egy eseményről?
 - Keressetek a *Körmives Kelemenné* c. balladában olyan szövegrészt, amely nagyon röviden, tömören ír le egy fontos eseményt!
 - Fogalmazzatok meg kérdéseket, amelyek a ballada történetéhez kötődnek, de nem ad rájuk választ a szöveg! Miről számolhatott volna be alaposabban, részletesebben az elbeszélő, és miről beszélhetett volna, amiről hallgattott? Milyen érzést keltenek bennetek ezek a kihagyások, elhallgatások?
 - Keressetek olyan részletet, amely pontosan, részletezve ír le egy jelentéktelen, a történet egésze szempontjából lényegtelen eseményt! Milyen hatása van ezeknek a részleteknek?
 - Milyen szerepe van az ismétléseknek az elbeszélés ritmusában?
- A mesék és mondák eseményei mindig időrendben követik egymást. Keressetek olyan részt a balladában, amely előremutat a cselekményben, sejtetni engedi, hogy mi fog történni később!
- Olvasátok el újra a *Toldi* tetőpontjának tekinthető *Tizenegyedik éneket*, és figyeljétek meg az elbeszélő és párbeszédés részek arányát a szövegben! Szerintetek melyik szövegrészt tekinthetjük a *Körmives Kelemenné* című népballada tetőpontjának? Ebben is figyeljétek meg ezt az arányt! Milyen különbséget láttok a két szöveg alapján az epikus elbeszélés és a balladai elbeszélés tetőpontja között? Mi a különbség a hatásuk között?

A balladát sajátos elbeszélésmódja teszi egyedülállóvá. Ennek egyik legfontosabb vonása a **tömörség**: 20–100 sorba sűrít bele teljes történeteket. A **kihagyásos szerkezet** a másik balladai jellemző: a ballada mindig csak a legfontosabb mozzanatokot adja elő, a lényegteleneket, amelyek nélkül amúgy is megértjük az eseményeket, elhagyja. Néha azonban a fontosabb események egy részét is **balladai homály** fedi. Sőt az is előfordul, hogy kevésbé jelentős eseményeket hosszasan, részletezve beszél el. Az ilyen részleteket tekintjük **késleltető mozzanatok**nak, mivel lelassítják az események kibontakozását, és fokozzák a feszültséget. Az **ismétlés** (szónak, sornak, versszaknak a pontos vagy variált ismétlése) az egyik legfontosabb balladai sajátosság. Az ismétlés és a részletezés késleltető hatása által valósul meg az elbeszélés **szaggatottsága**.

A balladában a fontos események előadására a **drámaiság** jellemző, azaz arányaiban kevesebb elbeszélő részt találunk benne, a fontos dolgok a szereplők szájából hangzanak el párbeszéd vagy monológ formájában. Ez közelebb hozza, megélhetőbbé teszi a konfliktusokból adódó feszültséget, és segíti a szereplőkkel való azonosulást.

Az események időrendiségét megtörik olyan jelenetek, amelyek előremutatnak a későbbi eseményekre. Ezek a **sejtető előreutalások**.

A balladai vándortörténet

- A ballada műfaja a késő középkorban jött létre, valószínűleg Franciaországban. Sok ballada innen terjedt el, és egyes történetek vagy motívumok több nép költészetében is megjelennek. A falba épített asszony története is több nyelven olvasható. Feltehetőleg a délszláv régióból ered, így vált részévé a magyar és más (pl. a román) balladakincsnek. A továbbiakban a Vasile Alecsandri által gyűjtött *Monastirea Argeşului* című román népballada elejét olvashatjátok Jékely Zoltán fordításában (*Az argyasi monostor*). T-táblázatot használva keressetek hasonlóságokat és különbségeket *Körmives Kelemenné* balladája és a román ballada között!

1.
 Argyas mentiben,
 Kies völgyiben
 Negru Vajda lépdel
 tíz jó emberével:
 kilenc nevezetes
 legény és kőműves,
 és Manole vélük,
 mesterük, vezérük.
 Mennek, mendegélnek,
 míg oda nem érnek
 A monostorkertbe,
 fogadalmi helyre.
 Ahogy mendegél,
 útjában elér
 egy szegény juhászt,
 árva furulyást,
 s meglátván, az úr
 rászól jámborul:
 – Hallod-e, juhász,
 derék furulyás!
 Fel az Argyason
 kószáltál, tudom.
 Kószáltodban ott
 szemed láthatott
 egy abbamaradt
 omladékfalat. –
 – Láttam biz, uram,
 arra vitt utam,
 egy abbamaradt
 s omladékfalat.
 Ott járván, kutyám
 ráront valahány,
 ugat iszonyún,
 dudál szomorún. –
 Hallván ezt az úr,
 mindjárt felvidul,

s indul szaporán;
 a lába nyomán
 a kilenc jeles
 derék kőműves,
 és Manole vélük,
 mesterük s vezérük.
 – Ihol a falom!
 Itt alapítom
 szép monostorkertem,
 fogadalmas helyem.
 Nosza, mesterek,
 jó kőművesek,
 jertek, lássatok
 munkához legott,
 s rakjatok nekem
 ezen a helyen
 egy magas monostort,
 melynek párja nem volt,
 s biz én gazdagon
 megjutalmazom.
 Testetek, ha nem,
 itt elevenen
 körülrakatom
 s befalaztatom!

2.
 A jó mesterek
 hozzákezdenek,
 ki nagy sáncot ás,
 mér zsinórral más,
 a munka folyik,
 fal cseperedik.
 De bármennyire nő,
 éjszaka ledől.
 Két nap eltelik,
 el a harmadik,

el a negyedik –
 s újrakezdzhetik!
 Fürkész cudarul,
 mérges is az úr,
 majd keservesen
 fogadást teszen,
 hogy mindeneket
 élve eltemet.
 A nagy mesterek,
 Jó kőművesek
 rakják reszketeg,
 nem veszteglenek,
 rakják vakulásig,
 nyár-nap áldozásig,
 csak Manole áll,
 munkát nem talál.
 Majd álomra dőlt,
 s álmod lát, minőt!
 Feltápáskodék,
 s megszólalt ekképp:
 – Hej, jó mesterek,
 jó kőművesek!
 tudjátok-e, mit
 álmodtam emitt?
 Fentről suttogás
 hallatszott, csodás:
 Bármit építünk,
 éjszaka ledől,
 meg nem áll falunk,
 míg be nem rakunk
 vagy egy asszonykát,
 vagy egy hugocskát,
 elsőül aki
 hozzánk jönne ki
 élelmet hozólag,
 vagy még ma, vagy holnap. [...]

b. Mely különbségeket éreztek fontosnak? Mi az, ami miatt teljesen másnak tűnik a román ballada alaphelyzete?

c. Olvassátok végig a balladai téma román változatának szövegét vagy annak valamelyik magyar fordítását! Miben más a történet végkifejlete? Kőműves Kelemen vagy Manole mester tragédiáját érzitek súlyosabbnak? Miért?

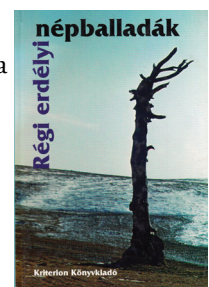

Csoportonként válasszatok egy balladát, majd válaszoljatok az alábbi kérdésekre!

A. *Gyulainé édesanyám* – *A két kápolnavirág* balladájának moldvai (külsőrekecsini) változata
<http://mek.oszk.hu/06200/06204/html/manepbal00011.html>

B. *Budai Ilona* – *A szívtelen anya* balladájának udvarhelyszéki változata
<http://mek.oszk.hu/06200/06204/html/manepbal00014.html>

C. *Szép Klára* – *Az eladott leány* balladájának kolozsi (magyargyerőmonostori) változata
<http://mek.oszk.hu/06200/06204/html/manepbal00061.html>

D. *Barcsai – A megégetett hűtlen asszony* balladájának marosszéki változata
<http://mek.oszk.hu/06200/06204/html/manepbal00096.html>

E. *Darvas Kis Kelemen – A halálra táncoltatott lány* balladájának nógrádi változata
<http://mek.oszk.hu/06200/06204/html/manepbal00114.html>

- 1. Mely nagy témakör(öke)t érint a csoportotok által olvasott ballada? Foglaltok össze néhány mondatban a történetből kibomló tragédiát!
- 2. a. Milyen problémahelyzet, külső konfliktus miatt kerül döntéshelyzetbe az egyik szereplő? Miért nehéz a helyzete?
b. Milyen értékek közül kell választania? Mi szól az egyik, mi szól a másik érték mellett? Melyiket választja? Miért?
- 3. Van-e a szereplők között ártatlan áldozat? Ki követ el bűnt a történetben? Hogyan bűnhődik?
- 4. Figyeljete arra, hogy milyen hatása van a balladára jellemző eljárásoknak! Emeljétek ki a szövegből mindazt, amire a megadott szempontok közül példát találtok olvasás közben!
 - sejtető előreutalás Mi a szerepe ennek az utalásnak a történet egészében?
 - késleltető mozzanat Milyen esemény bekövetkezését késlelteti? Hogyan?
 - elhallgatott esemény, információ, amelyet balladai homály fed Miért vet fel kérdéseket? Miért hallgat ezekről az elbeszélő?
- 5. Adjatok példát a szövegből az alábbi típusú ismétlések közül azokra, amelyek megjelennek benne!

szó ismétlése soron belül	
sor szó szerinti megismétlése	
sor megismétlése apró változtatással	
sor vagy versszak többszöri előfordulása a szövegben (refrén)	
sor második felének ismétlődése a következő sor első felében	

Mi a szerepe ezeknek az ismétléseknek?

- 6. a. Melyik pillanatot tekinthetjük a ballada tetőpontjának? Keressétek meg a tetőpontban elhangzó drámai feszültségű párbeszédet vagy monológot!
b. Írjátok át a tetőpontot úgy, hogy kizárólag elbeszélő részből álljon! Milyen így a szöveg hatása?

- 7. Mi árulja el, hogy nem egy írott szöveget, hanem egy szóban (énekben) elhangzó alkotás lejegyzett változatát olvassátok?
- 8. Figyeljétek meg a balladában megjelenő és az általatok használt nyelvváltozat különbségeit! Adjatok példát a következőkre!

szóalakok, amelyek hasonlítanak az általatok használt alakra, de valamiben eltérnek attól	
szavak, amelyeket hallottatok már, és ismeritek a jelentésüket, de ti nem használjátok őket	
szavak, amelyeket nem ismertek	
kifejezések, mondatok, amelyek furcsán hangzanak nektek	

Fogalmazzátok meg, hogy miben áll a furcsaságuk!

2. Nyelvi sokszínűség mint érték

- 1. A jelzések használatával jelöld az alábbi szövegben, hogy mi az, amit értesz (✓), amit nem értesz (–), ami új információ volt számodra (+), és amihez további kérdéseid (?) lennének! Paddársaddal beszéljétek meg azokat a részeket, amiket nem értetek, és amikhez kérdéseitek kapcsolódnak! Ha szükséges, kérjétek tanárotok segítségét!

A népköltészeti alkotások lejegyzése hosszas gyűjtőmunka eredménye. Vannak azonban olyan gyűjtők is, akik nem azért járják az országot és gyűjtenek szövegeket, mert a népköltészeti alkotások változataira kíváncsiak, hanem mert azt vizsgálják, hogy hogyan beszélnek az emberek egyes vidékeken. Ők a *dialektológusok*, vagyis nyelvjáráskutatók. A gyűjtőmunkájuk során rögzített hanganyag és annak lejegyzése alapján a beszélők nyelvváltozatának kiejtésbeli, szóhasználatbeli és szerkesztési sajátosságait vizsgálják. Ezeket térképre vetítik, vagyis bejelölik a térképen, hogy az emberek hol milyen formákat használnak. A jelölések alapján *jelenséghatárokat* rajzolnak be, azaz megrajzolják azt a formát a térképen, amin belül egy adott kiejtésváltozat, szó, szerkezet vagy alakváltozat megfigyelhető. A sok ezer vizsgált jelenség mindegyikének más lesz az elterjedése, ezért sok ilyen szabálytalan formát fognak rajzolni, melyekből egyesek kisebbek lesznek, mások nagyobbak, és több olyan is lesz, amely metszi egymást.

Ebből azonban még nagyon nehéz bármit is kihámozni azon kívül, hogy nincs két jelenség, amelynek azonos lenne az elterjedési határa, és hogy nincs két ember, aki teljesen egyformán beszélne, vagyis minden *nyelvi változót* azonos változatban használna. Ezért a dialektológusok azt szokták csinálni,

hogy a sok vizsgált jelenségből bizonyos megfontolások alapján kiválasztanak néhány fontosabb jellemzőt, és csak ezeknek a területi elterjedésére figyelnek. Ha ezek után ránézünk a térképre, azt látjuk, hogy vannak területek, ahol több ilyen jelenséghatár megy keresztül. Ezek a sávok fogják kijelölni a **nyelvjárásokat**.

Ez azt jelenti, hogy a sávok egyik oldalán élőknek a beszéde általánosságban egymáshoz jobban hasonlít, mint a sávok másik oldalán élőkéhez, a sávok találkozásának környékén élők meg valószínűleg olyan nyelvváltozatokat beszélnek, amelyek egy kicsit mindkét nyelvjárásra hasonlítanak. A dialektológusok ugyanezzel a módszerrel állapítják meg a helyi nyelvjárásokat, a nyelvjárás-csoportok és nyelvjárási régiók határát is, annak függvényében, hogy milyen léptékben vizsgálják egyes nyelvi változók eloszlását. A romániai magyar beszélők a hat nagy nyelvjárási régió valamelyikén felnőve tanulták az anyanyelvüket, így a mezőségi, a székely, a moldvai magyar, vagy a nyugati határon átnyúló dél-alföldi, Tisza-Körös vidéki, illetve észak-

A te lakhelyed melyik nyelvjárási régióhoz tartozik? Milyen jellegzetességeire figyeltél fel ennek a nyelvjárásnak, vagyis mi az, amit a te környékeden élők másképpen mondanak, mint a máshonnan érkezők?

keleti régió valamelyikének több vagy kevesebb jellemzőjét találjuk meg beszédükben. Az egyes régiókon belül is nagy a változatosság, pl. a székely nyelvjárási régióon belül több nyelvjárás-csoport (alcsíki, kászoni, udvarhelyszéki stb.) és azokon belül több helyi nyelvjárás azonosítható (pl. az udvarhelyszékin belül keresztúri, sóvidéki stb.).

2. a. Hallgassátok meg *Körmüves Kelemenné* balladájának további három énekelt változatát! Bukovinai: <https://zti.hungaricana.hu/hu/3490>, 2:18–8:48 Nyitrai: <https://zti.hungaricana.hu/hu/63810>, 33:15–36:40 Klézsei: <https://zti.hungaricana.hu/hu/55557>, 29:30–37:10 Keressétek meg ezeket a településeket a térképen!

b. Figyeld meg, melyik változatban hogyan ejtik ki az alábbiakat!

magas Déva vára

kőműves

felépítenék

felesége

tűzbe

álmomban

c. Milyen sajátosságait fedezed fel az egyes hangok kiejtésének az énekelt balladákban? Különbözik-e a te nyelvváltozatodtól? Ha igen, miben?

d. A hallottak alapján jegyezd le egy-egy megfigyelt sajátosságát az adott vidékre jellemző beszédnek, nyelvváltozatnak!

3. Figyeld meg a meghallgatott balladák egy-egy részletének a kiejtés szerinti leírását! Írd ki azokat a betűket, amelyekkel az írott szövegekben nem szoktál találkozni! Milyen hangokat jelölnek ezek? Milyen más sajátosságai vannak ennek a hangzás alapú írásmódnak? Mit gondoltok, miért használják ezt a lejegyzési módot egyes gyűjtők?

Bukovinai változat

Tizenkét kőműves ęsszetanakodòt
Magozs Déva várát hoty fęlépittęné.
Hoty fęlépittäné fél véka aranyér,
Fél véka aranyér, fél véka ęzüstér.
Amin tanakodot tizenkét kőmives,
Magozs Déva várhosz hozza is kezđének.
Amit raktag dęlig, leomlott ęstére,
Amit raktak ęstig, leomlot ręgęre.

Nyitrai változat

Elindult, elindult, tizenkét kőmives,
À tizęharmádik Kelemęn kőműves.
Mágązs Déva várát építeni kesztęk,
Ànnak élet-ügyét sęmmibe sęm vettük.
Àmit ręggel rákták, az délre leomlott,
Àmit délbe rákták, az estig leomlott.
Tánakozni kesztek tizenkét kőmives,
À tizęharmádik Kelemęn kőmives:
„Àkinek idejön elõp felesęge,
Àsztát, aj, fojjuk męg, tűzzel ęgessük męg!
À hámvat ázutàn mész közę keverjük,
Mágąs Déva várát ázzál fölépítjük.”

Klézsei változat

Ur rákják, ur rákják
Magozs Gyivó várnál,
Kit ęjjel felraknak,
A nappal min lehull.
Kit nappal felraknak,
Az ęjjel min lehùl,
Kit nappal felraknak,
Az ęjjel min lehul.
Olyan álmot látott
A legnagyobb kőmíjes,
Mellyiknek odátálál
Asszon-fęleşjęge,
Annak vegyék fejét,
Rákják e kócába,
Annak vegyék fejét,
Rákják e kócába.

Ugyanazokat a szavakat a más-más nyelvjárásban beszélők másképpen, azaz más akcentussal ejtik. Vagyis akad példa olyanra, hogy egyes hangokat rövidebben vagy hosszabban ejtenek (pl. *kőmives*, *lehùl*, *fęlépittęné*), hogy más hangot ejtenek (pl. *kőmíjes*, *asszon*), de olyanra is, hogy egyes nyelvjárásokban vannak olyan hangváltozatok, amelyek más nyelvjárásokból hiányoznak (pl. *ręgęre*).

Tudtad? Amikor hangzás alapján jegyeznek le szakemberek egy szöveget, a hangzás apró kis változatait is jelzik. Ezekre vagy külön betűket használnak, vagy egyes betűk alá vagy fölé tett jeleket. Ezek egy része a hang képzéséről tájékoztat (vagyis *artikulációs* jellemzőkről), más része a hangzsról (vagyis *akusztikai* jellemzőkről). Több ilyen lejegyzési rendszer is létezik. A legáltalánosabb az úgynevezett nemzetközi fonetikus ábécé (angol betűszóval az IPA). Beavatatlanoknak ez persze titkosírásnak tűnhet, ráadásul nem elég ezt megtanulni, hanem meg is kell hallani a különbségeket. De ma már vannak számítógépes tanítóprogramok a finom hangzásbeli különbségek észlelésére és jelölésére.

4. a. A hangzáson túl sok egyébben is különbözhet két nyelvváltozat. Készíts „fordítást” a klézsei balladaváltozat alábbi versszakaihoz úgy, hogy megfeleljen a saját nyelvváltozatodnak! (Nem kell a hangzást is „lekottáznod”, és ezúttal a szöveg közlésében mi is eltekintettünk a hangzást pontosan visszaadó lejegyzési módtól, amit korábban láthattál.) Az ismeretlen szavak jelentésének nézz utána egy tájszótárban!

Ulyan álmot látott
a legnagyobb kőmjés
Meliknek odatalál
Asszon-felesége,
Annak vegyék fejét,
Rakják e kócaába.
[...]

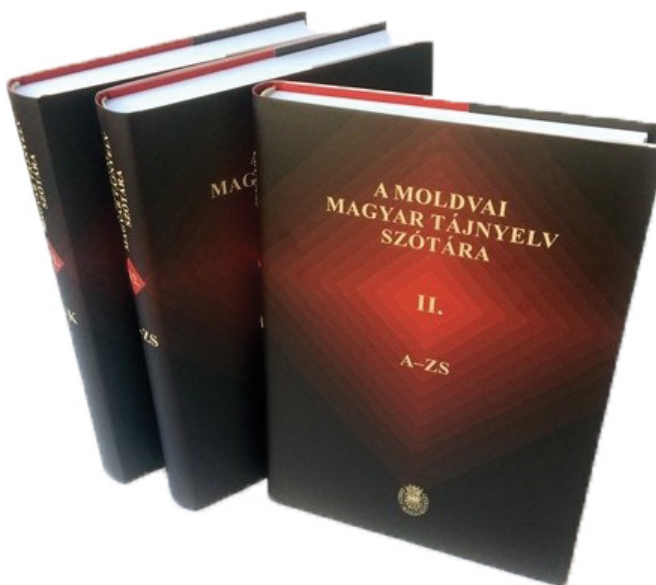
E' legnagyobb kőmjés
Ő es eléálla,
Ő es eléállott
Vigyázkodó hegyre.

Messzünnet meglátá,
Úgy menen, úgy menen,
Úgy menen, úgy menen
Asszon-felesége.
[...]

Csak odaérjenek
Magos Gyivó várhoz.
Csak odaérjenek
Magos Gyivó várhoz.
„Tréfázkodni akarunk,
bé akarunk rakni.”
„Tréfázkodni akarunk,
bé akarunk rakni.”

„Felvelé e zölibe,
Felvelé zölibe.
Megölelte s megcsókolta,
Felvitte e zidra.
[...]

Felrakák darakig,
Felrakák darakig.
„Tréfa-e vaj való,
Tizenegyik kőmjés?”
[...]
„Az én gyermekeim
Ki ebélteti meg?”
„Ne búsuld, asszonyunk,
Vannak jó madárkák.
Vannak jó madárkák,
S azok ennik hordnak.
Vannak jó madárkák,
Azok ennik hordnak.”

b. Milyen változtatásokra volt szükség? Csoportosítsátok ezeket az alábbi táblázatba!

Szóalakok megváltoztatása (pl. hangok beillesztése, kicserélése, végződések megváltoztatása)	Szavak kicserélése	Kifejezések, mondatok átalakítása (szórend, szerkezet)

Tudtad? Kriza János *Vadrózsák* című balladagyűjteménye nyomán *Kőműves Kelemenné* balladája népszerű lett, sok tankönyvbe bekerült. Ezek után előfordult, hogy olyan vidékeken is találtak szövegváltozatokat, ahol azelőtt nem. Sokszor azonban a gyűjtők azt tapasztalták, hogy a szövegben nem a helyi tájnyelv elemei jelennek meg (pl. a Zobor vidéki változatban a *leduvadt* székely tájszóval írták le a fal omlását). Ebből derült ki számukra, hogy nem egy több száz éves népköltészeti alkotásra bukkantak, csupán egy korábban olvasott ballada emlékezetből elmondott/elénekelte változatára.

5. a. Számozd az alábbi szavakat aszerint, hogy szerinted hol használják, ismerik őket!

1. Szerintem a magyar nyelvterületen mindenhol használják, vagyis **köznyelvi** (közmagyar) szó.
2. Szerintem inkább a romániai magyarok használják, Magyarországon nem használatos, vagyis **regionális köznyelvi** szó.
3. A mi környékünkön használják, de máshol a magyar nyelvterületen szerintem nem, vagyis egy adott nyelvjárásra jellemző **tájszó**.
4. Nálunk nem használják, de hallottam már.
5. Soha nem találkoztam a szóval.

cinterem	paszulyfőzelék	annyikó	berbécs	biszkvit	istálló
csúfságol	kicos	megnyuvad	bálmos	fityil	
döblec	féleges	kasmol	karafony	bazsalyog	
kibeszéd	meglepődik	gusa	lapító	laskanyújtó	
kvász	majorság	mánus	prézli	erni	babos (kendő)
csigatészta	lajtorja	vakandék	anyaszabadság	borvíz	

b. Vessétek össze és beszéljétek meg megoldásaitokat! Ki mit tekintett tájszónak, és mit gondolt általánosabb használatúnak a magyar nyelvterületen?

c. Állítsátok be a Termini szótárat (<http://termini.nyud.hu/htonline>) címszókeresésre, majd nézzétek meg, hogy milyen jelentésben és hol használatosak azok a szavak az a. pontbeliekből, amelyek megtalálhatók ebben a szótárban!

Tudtad? A Termini magyar–magyar szótárba a szerkesztők azokat az idegen eredetű szavakat gyűjtik össze, amelyeket a Kárpát-medencében, de Magyarország határain kívül élő magyarok használnak. A szótár mind a hét, Magyarországot körülvevő ország magyarlakta régióinak szavait tartalmazza (Erdély, Felvidék, Vajdaság, Kárpátalja, Horvátország, Muravidék, Órvidék). A szótár célja kettős: lehetővé tenni a felhasználóknak, hogy megismerhessék más országokban beszélt magyar nyelvváltozatok sajátos szavait és szójelentéseit; valamint lehetővé tenni, hogy a Magyarországon kívüli régiók magyar beszélői megismerhessék a szótárba bekerülő szavak köznyelvi (közmagyar) megfelelőit (ha vannak ilyenek).

3. Érték és hiány

- 1. a. Nézz utána egy szinonimaszótárban, milyen rokon értelmű megfelelője van a *hiány* szónak?
 - b. Ki tudnád egészíteni a sort más szavakkal is?
- 2. a. Ha egyetlen hiányt megszüntethetnél a világon, melyik lenne az?
 - b. Szerinted mi az, amiben senkinek nem volna szabad hiányt szenvednie?
 - c. A nyomor az állandó hiány állapota. Szerinted létezik-e külön testi, anyagi, lelki és szellemi nyomor?

József Attila: *Szegényember balladája*

– Szegényember, hogy adod a bölcsőt?
– Csöpp a gyerek, hogy adnám a bölcsőt?
– Király vagyok, bírok nagy erővel,
Ha nem adod, elveszem erővel.

Szegényember, hejh, csak egyet szólna –
A király már katonákért szólna.
De a bölcsőt a tóba hajtja,
Csöpp gyereket utána hajtja.

Szegényember sír-rí a börtönben.
Szegényember nevet a börtönben.
Nincs a gyerek már a rossz világban,
Jobb sora lesz, hajh, vízi-világban!

■ **1. a.** Milyen hatással volt rád a vers? Fogalmazd meg, vagy válassz a következő lehetőségek közül, és indokold választásodat! megdöbbentett; nem hatott rám különösebben; fordulatos, izgalmas volt; elsomorított; feszültséget keltett bennem; feldühített

b. Foglald össze prózai szövegben a vers eseményeit! Figyeld meg, mennyi ideig tartó eseménysort mond el a vers három szakaszban! Milyen ellentmondást veszel észre a versben elbeszélte történet időtartama és a vers elolvasásához szükséges idő között? Keress olyan sorokat, amelyek között sok idő telik el, és ki kell találnunk, hogy közben mi minden történhetett!

c. Milyen hangulatú az általad megírt történet? Ugyanaz a hangulat jellemző rá, mint a versre? Ha igen, melyik szövegben van jelen erősebben? Miért? Ha nem, mi az eltérés közöttük?

■ **2. a.** Fogalmazd meg három olyan *miért* szóval kezdődő kérdést, amelyek megválaszolása közelebb vihet az olvasott vers megértéséhez!

b. Olvassátok fel hangosan a „*hogyan adod a bölcsőt*” és a „*hogyan adnám a bölcsőt*” kérdő formájú mondatokat! Mi a különbség a jelentésük között? Melyiket tekinthetjük valódi kérdésnek, vagyis olyanak, amelyben a kérdőszóra várunk választ?

c. Miért tűnik érthetetlennek a szegényember tette a második versszak végén? Milyen magyarázatot találsz erre a versben?

d. A szövegben fokozatosan átveszik a szavak helyét a tettek, majd a tetteket a hallgatás. Milyen kimondatlan választ találsz a versben arra, hogy miért *rossz* a világ a szegényember számára?

■ **3.** Figyeld meg, hogy a szöveg mely részein jelennek meg a *hejh* és a *hajh* indulatszók? Mi lehet a szerepük a vers stílusát, „hangszerelése” szempontjából? Milyen valóságos indulatokat szólaltatnak meg?

■ **4.** A versben az ellentétek állandó feszültséget érzékeltetnek. A vers olvasása során feszültségkeltő ellentétek sorozatát követve haladunk a drámai végkifejlet felé. Kövesd végig a szövegben, hogy milyen kibékíthetetlen ellentétek állítanak meg, gördítenek lépten-nyomon akadályt a gyorsan előrehaladó olvasás útjába! Hozhat-e ennek a versnek a világában feloldást a végkifejlet? Ha igen, hogyan, ha nem, miért nem? (Erre a kérdésre nehéz, de talán nem is kell egyértelmű választ adni. A mérlegelésben érdemes figyelembe venni azt a jelentésbeli különbséget is, ami a versárlat utolsó rímpárjának tagjai: a „*rossz világ*” és a „*vizi-világ*” között feszül.)

■ **5. a.** Figyeld meg a versben a rímpárokat! Milyen hangulati hatása van annak, hogy az egymást követő sorok azonos szóra végződnek?

b. Érdekes dologra figyelhatsz fel, ha ezek után a rím��avakat a versmondatokba visszahelyezve vizsgálod meg. Hogyan változik meg – a kontextustól függően – ugyanannak a szónak az értelme? (Ezt a vizsgálatot úgy végezheted el a leghatékonyabban, ha minden egyes esetben rokon értelmű szavakkal próbálsz helyettesíteni az adott kifejezést. Így például az „*erővel*” rímű szó a 3. verssorban 'hatalmat', a 4. sorban 'erőszakot' jelent.)

■ **6.** Ha filmen szeretnéd megjeleníteni a versbeli történetet, mely sorok tartalmáról nem tudnál felvételt készíteni? Mi a rejtett tartalma ezeknek a soroknak?

■ **7.** A szöveg címében egy irodalmi műfajt – ballada – nevez meg a szerző. Találónak tartjátok-e ezt a címet az olvasott szöveghez? Indokoljátok!

■ **1. a.** Mint tavaly részletesen megfigyeltük, a magyarban a szavak végződéséből tudjuk leolvasni, melyik szereplőnek milyen szerepe van egy jelenetben. Ha ezek a toldalékok hiányoznak, akkor sokféle értelmezése lehet egy szósornak. Milyen végződésekkel tudnád kiegészíteni a következő mondat szavait úgy, hogy értelmes magyar mondatot kapj? Próbáld ki minél több variációt! Melyik mondatban mi a szerepe Kulinak? Hát a botnak? Ki/mi vág? Kit, kire vagy mivel vág?

Kuli bot vág.

b. Milyen végződései lehetnek a *vág* igének, ha a beszédidő előtt végbement jelenetet írunk le vele? Hát akkor, ha lehetséges világokbeli jeleneteket? Idézd fel a tavaly tanultakat!

c. Vessétek össze a megoldásaitokat, gyűjtsétek össze a megalkotott mondatvariánsokat!

Weöres Sándor: *Kuli*

Kuli bot vág.

Kuli megy

megy

csak guri-guri

Riksa

Autó

Sárkányszekér

Kuli húz riksa.

Kuli húz autó.

Kuli húz sárkányszekér.

csak guri-guri

Kuli gyalog megy.

Kuli szakáll fehér.

Kuli álmos.

Kuli éhes.

Kuli öreg.

Kuli babszem mákszem kis gyerek

ver kis Kuli nagy rossz emberek.

csak guri-guri

Riksa

Autó

Sárkányszekér

Ki húz riksa?

Ki húz autó?

Ki húz sárkányszekér?

Ha Kuli meghal.

Kuli meghal.

Kuli neem tud meghal!

Kuli örök

csak guri-guri

d. A feladat előző pontjaiban megalkotott mondatvariánsok közül melyik jelentése illik leginkább a vers többi részéhez?

2. a. Hallottad már a *kulimunka* és *nem érek rá meghalni sem* kifejezéseket? Mit jelentenek? Milyen jelentésbeli összefüggést fedezel fel közöttük?

b. A *kuli* szó alapjelentései az értelmező szótár szerint: 1. kelet-ázsiai (teherhordó) napszámos; 2. éhbéért robotoló személy. Weöres versében melyik jelentése szerepelhet a *kuli* szónak? Miből következtetsz erre?

3. A megkezdett mondatok közül melyikkel értesz egyet? Folytasd a kiválasztottat!

A *Kuli* című versben a versmondatok tökéletes magyar mondatok, mert...

A *Kuli* című versben a versmondatok nem elfogadható mondatok, valójában nem is mondatok, mert ...

Tudtad? Vannak olyan nyelvek, amelyekben a mondatokat nem úgy fűzik össze, hogy a szavakhoz toldalékokat kapcsolnak, hanem úgy, hogy mondanivalójuknak megfelelő sorrendbe teszik egymás után a szavakat. Ilyen nyelv pl. a japán, a kínai vagy a vietnámi.

- **4.** Milyen hatása van a vers első olvasásra nehezen érthető, tört nyelvezetének, a rövid kijelentő mondatok sorjázásának, ugyanazon szavak egyhangú ismételtetésének, ennek a névelőket, az igeragozást, viszonyjelölést nélkülöző nyelvezetnek? Mi az, amit ennek ellenére – vagy éppen ebből? – megérthetünk egy kuli életéről?
- **5.** Hogyan értelmezed a vers vizuális megformálásában a bennebb kezdéseket? Milyen „szólamokat” lehet ezekből felfejteni?
- **6.** Ki lehet a vers beszélője és ki a címzettje? Honnan lehet tudni, hogy a beszélő és a címzett két, egymás számára idegen kultúrához tartozik? (Figyeld meg például a szövegben azt a részt, ahol a beszélő a riksa jelentését az „*autó*” és a „*sárkányszekér*” metaforájával világítja meg! Milyen kulturális utalásokat tartalmaznak ezek a metaforák? Milyen fokozást figyelsz meg a *rikxa – autó – sárkányszekér* sorozatban? Mire utal ez a fokozás? Figyelj a vers folytatására is!)
- **7.** Hogyan telnek egy kuli mindennapjai, milyen lehet az élete?
 - a. A „*Kuli*” kezdetű verssorok „mesélnek” erről az életről. Sorról sorra haladva „fordítsd le”, amit megtudtál a beszélő szavaiból!
 - b. Milyennek érzed a beszámoló hangvételét? Tárgyilagossnak? Közömbösnek? Vagy inkább panaszosnak? Miért?
 - c. Hogyan járul hozzá ehhez a szöveg hangzása? Olvasd el kétszer hangosan a verset, figyeld, kopogd a ritmusát! Mit fejez ki számodra a lekopogott ritmus? Vidámságot? Szomorúságot? Örömet? Fájdalmat? Egyhangúságot? Kilátástalanságot? Egyebet?
- **8.** A vers záró soraiban a kijelentő mondatok kérdő mondatokba váltanak át. Kinek szólnak ezek a kérdések? Milyen hangnemben szólalnak meg, és mit fejeznek ki? Érdeklődést? Kíváncsiságot? Beletörődést? Felháborodást? Vagy inkább szemrehányást? (A szövegösszefüggés alapján mérlegetj!)
- **9.** Értelmezésed szerint kinek a sorsa ez? A versbeli beszélőé? Vagy nem is egyetlen sors? Hogyan egyeztethető össze a válaszod a vers címével? Hogyan értelmezed azt, hogy a *Kuli* szó nem csak a verssorok elején nagy kezdőbetűs írásmódú?
- **10. a.** Ismerős-e számodra a bennebb írott verssorokban változatlanul ismétlődő *guri-guri* kifejezés? Honnan?
 - b. Mi a szerepe a versben a „*csak guri-guri*” refrénszerű visszatérésének? Figyeld meg azt is, hogy a vers mely részein, milyen szövegelőzmények után jelenik meg! Milyen jelentőséget tulajdonítasz ezeknek a helyeknek? Hát annak, hogy ezt a sort soha nem zárja le írásjel?
 - c. Hogyan erősíti fel ez a refrén a vers legvégén az előtte hangzó két különös versmondat („*Kuli neem tud meghall! / Kuli örök*”) jelentésségét?
 - d. Ha felolvasod a verset, ugyanúgy hangoztatod-e mindannyiszor ezt az ismétlődő részt? Mondd el, te hogyan érted mindezt!
- **11. a.** Ligeti György megzenésítette Weöres Sándornak ezt a versét. Itt hallgathatod meg: https://www.youtube.com/watch?v=__7W7BhGhfI (5:20-tól). A zene hangzása keleties. Mit gondolsz, miért?
 - b. Az énekes azzal, ahogyan előadja, értelmezi is a verset. Mit fejez ki számodra például a refrén (a „*csak guri-guri*”) ebben az előadásban?

1. a. Figyeld, milyen jelzők kapcsolódnak a *hang* szóhoz a következő szó szerkezetekben! Szerinted mely jelzők utalnak olyan tulajdonságra, amely egy hangra valóban jellemző lehet? Melyek nem? Miért?

Gyors, gyöngyöző, vidám hangok

Puha, forró hangok

Áradó, sugárzó hangok

b. A fenti jelzős szerkezetek Weöres Sándor *Hangsoportok* című költeményéből származnak, és halandzsaszavakból álló versszakok címei. Szerinted melyik versszaknak melyik lehet a címe? Mivel indokolnád a választásod? Vizsgáljátok meg, hogy az osztályotokon belül van-e egyetértés a cím és a halandzsaszöveg társításában!

1.

Ange amban ulanojje
balanga janegol
mo hítula e mante
u kuaháj imanan.
Jekale munni temme
a jajja mimenő
golopandu ameníja
u kuaháj imanan.

2.

Vikulili hejriri sziggaga
mukofoki kupukájilili vikufuja
kej rubu lofu-lofu
rudozori klitpipa kejrila.

3.

Khúnái áfháiszthái mengoh
álkén ovái láí!
mánéshgoli ken unnuloj mopi
aljoj ken oszándeszthái!

c. Színezd ki az egyes versszakokat! Melyiknél milyen színeket használtál? Ebben tapasztaltok hasonlóságot osztályszinten? Mit gondoltok, miért?

Tudtad? Vannak olyan emberek, akiknek az érzékelésében összekapcsolódnak a különböző területek, például „látják” a hangok, betűk vagy számok színét. Ezt az érzékelési sajátosságot *szinesztéziának* hívják. Többek között a zeneszerző Liszt Ferenc és Kandinszkij, az orosz absztrakt festő is szinesztéziás volt.

d. Válassz ki egy betűt, és tervezd meg, hogyan készítenéd el úgy, hogy kifejezze az általa jelölt hangnak a hangulati hatását! Milyen színű lenne? Milyen betűtípussal, hogyan formálnád meg? Milyen anyagból készítenéd el?

2. a. Találjátok ki halandzsaszavakat, amelyek az alábbi kategóriákba tartozó hangokat tartalmazzák!

Vékony, törékeny hangok	
Ruganyos, táncoló hangok	
Jeges, szűrős hangok	
Ragacsos, nyúlós hangok	
Kemény, szögletes hangok	

b. Keressetek olyan értelmes magyar szavakat, amelyek hangzásuk alapján a három, Weöres által létrehozott hangcsoport vagy az a.-beli csoportok valamelyikéhez tartozhatnának!

3. Hangzásuk alapján milyen jelzőket illesztenétek az alábbi verssorokhoz? Miért?

1. Kuli bot vág.
2. Kuli húz riksa.
3. Kuli babszem mákszem kis gyerek
4. Kuli örök
5. csak guri-guri

4. a. Miben különböznek az alábbi szópárok tagjai által leírt hangok? Melyik hangot érzed mélyebbnek, magasabbnak, hangosabbnak, halkabbnak, élesebbnek, tompábbnak/ öblösebbnek?

topog-dobog

sziszeg-zizeg

kattog-pattog

zörög-csörög

pukkan-puffan

kong-zsong

b. Miben különbözik a fenti párok hangalakja? Szerinted alkalmasak-e az eltérő mássalhangzók arra, hogy a két hanghatás, hangélmény közötti különbséget kifejezzék?

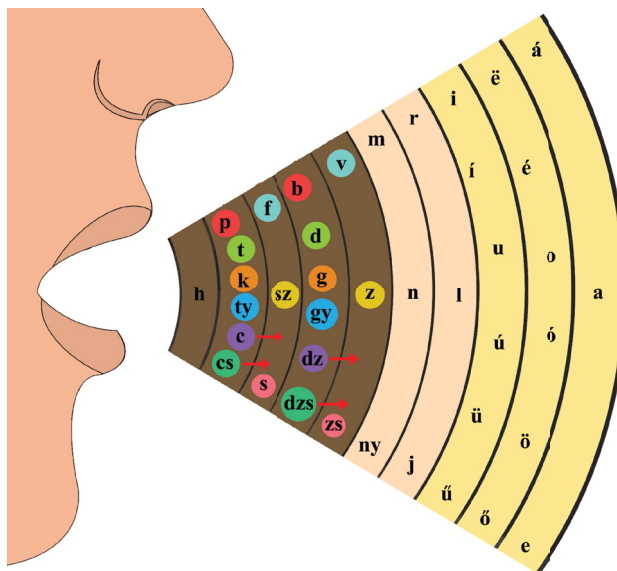
5. Diktáld le suttogva a padtársadnak az alábbi mondatokat! Figyeld meg, sikerült-e pontosan azt a mondatot leírnia, amelyet te felolvastál! Ha nem, miben tér el az ő mondata a tiedtől? Mi lehet az eltérés oka?

1. A tizenegyeseknél a kapus kettőt is vétett.
2. Estére mindig elfárad az atya.
3. Ezzel a vörös porral csak ezen a vidéken találkozhatunk.
4. Ez a háttérfigura nem látszott a gépen.
5. A befőttesüvegben mész van.
6. Szerinted itt hány fog van?

Tudtad? Azonos hangerővel ejtve a különböző beszédhangok nem egyformán hallhatók. Egyesek messzebbre hallatszanak, mint mások, ezért könnyebben felismerhetők és azonosíthatók. A beszédhangoknak ez a tulajdonsága a *hangzósság*.

Minél akadálytalanabban tud a levegő átáramlani a hangképző szerveken, annál hangzósabb lesz a keletkező hang. A magánhangzók hangzósabbak, ugyanis képzésükkor a tüdőből kiáramló levegő megrezegteti a zöngéállásban lévő hangszalagokat, és utána nincs további akadály a levegő útjában. A mássalhangzók hangzósság szerint két csoportra van: hangzósak és nem hangzósak. **A nem hangzós mássalhangzók** (a *h* kivételével) zöngés-zöngétlen párokba rendeződnek aszerint, hogy szükség van-e a kiejtésüknél a hangszalagok rezgésére. (Az ábrán azonos szín jelöli a párokat.)

Suttogáskor csak zöngé nélküli beszédhangokat tudunk létrehozni. A zöngé hiánya csak olyankor okozhat megértési problémát, ha létezik két olyan magyar szó, amely mindössze abban különbözik, hogy egy zöngés-zöngétlen pár egyike van az egyikben, másika a másikban, pl. *bor-por*; *védett-vétett*. Az ilyen szópárok ugyanis suttogva úgy hangzanak, mint a zöngétlen mássalhangzót tartalmazó pár (az előbbi példákban a *por* és a *vétett*), így ha a kontextus a pár mindkét tagját megengedi (pl. *jellegetes vörös por/bor*, *a kapus védett/vétett*), akkor nem tudjuk, melyikre gondolt a beszélő. (Persze ha az ilyen szópárokat egymás után suttogják nekünk el, akkor ki lehet találni, hogy milyen sorrendben mondták őket: mivel a zöngétlen hangokat erősebb izomműködéssel ejtjük, mint a zöngéseket, a suttogott *bor* és *por*, *védett* és *vétett* nem hangzik teljesen egyformán.)

(Az ábrán a magyar beszédhangok hangzósság szerinti csoportosítása látható. A *c*, *cs*, illetve a *dz*, *dzs* hangzóssága képzésük tartama alatt növekszik, ezt jelzik a nyilak.)

6. a. Az alábbi értelmetlen szavak értelmes szavakká válnak, ha suttogva mondjuk ki őket. Figyeld meg, milyen **zöngés mássalhangzó**k szerepelnek bennük, és milyen **zöngétlen mássalhangzó**val lehet összetéveszteni suttogáskor! Töltsd ki a táblázatot!

zagyor, vargazs, zsaláda, badiga, dzsalavinta

zöngés mássalhangzó	ezzel a zöngétlen mássalhangzóval téveszthető össze suttogáskor

b. Milyen más értelmes szót kaphatsz, ha a zöngés párjukkal helyettesíted az alábbi szavak zöngétlen mássalhangzóit?

pap

tök

fák

sír

komp

szentül

7. a. Az alábbi mondatok hasonló eseményt írnak le. Milyen eltérés van közöttük? Miben különbözik az egyes mondatok hangulata?

1. Kiment a konyhába, és megevett egy fánkot.
2. Kisurrant a konyhába, és elcsámcsogott egy fánkot.
3. Kitipeggett a konyhába és megpapizott egy fánkot.
4. Kicsoszogott a konyhába, és elmajszolt egy fánkot.
5. Kilibbent a konyhába, és behabzsolt egy fánkot.
6. Kivánszorgott a konyhába, és elnyammogott egy fánkot.
7. Kicsörtetett a konyhába, és felzabált egy fánkot.
8. Kioldalgott a konyhába és elcsócsált egy fánkot.

Az első mondat kivételével a többiben olyan igék írják le a konyhába kimenés és a fánkevés jeleneit, hogy hangalakjukhoz könnyen társítunk „jelentésárnyalatokat”, melyek a menés vagy az evés hogyanjára vonatkoznak, és amelyek egy sajátos hangulatot adnak hozzá e szavak jelentéséhez. Az ilyen szavakat **hangulatfestő** szavaknak nevezzük.

Figyeld meg, milyen mássalhangzók és miben járulnak hozzá ahhoz, hogy a fenti szavakat hangulatfestőnek érzékeljük!

b. Párosítsd az alábbi hangulatfestő szavakat aszerint, hogy melyek rokon értelműek! Miben hasonlít, miben különbözik a szinonimapárok tagjainak hangulata? Mely hangok okozzák ezeket a hasonlóságokat, különbségeket? Mit gondolsz, a hangokon kívül mi egyébnek jut ebben szerep?

bamba

bumfordi

pepecsel

süندörög

nyámnyila

málé

pipogya

sertepertél

szöszmötöl

morcos

8. a. Alkossatok öt csoportot az alább megadott szavakból!

perdül	üldögél	reszketeg	
küldönc	lendül	andalog	
hördül	hallgatag	fújdogál	
gyermeteg	kondul	bájolog	
oldalóg	csordul	éldégél	
tanonc	álmatag	incseleg	
álldogál	fegyenc	őgyeleg	
szépeleg	lagymatag	sírdogál	
lódul	roskatag	csordogál	lelenc

b. Minek alapján csoportosítottátok a szavakat?

c. Mi a közös az egy csoportba került szavak jelentéseiben? Hát a hangalakjában? Hordoz-e valamilyen hangulatot a szavak hasonló hangalakja?

d. Találjatok ki egy-egy új szót minden csoportba! Mikre kellett figyelnetek, hogy a csoportba illő hangalakú szót tudjatok létrehozni?

A magyarban sokszor megfigyelhetjük, hogy ha bizonyos szavaknak hasonlít a „hangulatmintázatuk”, akkor ez együtt jár a nyelvi forma (*hangzáminta*) hasonlóságával. Ezért ha például a *lagymatag*, *gyermeteg* stb. sort akarom szaporítani, akkor bizonyos **formai** szabályoknak kell engedelmessé válnom az új szó kitárlásakor:

- ▶ az *-atag* vagy *-eteg* végződés használata;
- ▶ szigorúan három szótagos hangalak (vagyis a *gyermek+eteg* túl hosszú lenne);
- ▶ mássalhangzóval kell végződnie az első szótagnak és mássalhangzóval kell kezdődnie a második szótagnak (vagyis a *lágymatag* nem lesz jó).

Az ezzel a hangzámintával együtt járó **jelentésben** pedig olyasmiket érzünk, hogy valami passzív, erőtlen, lendületlen (pl. *lagymatag* ’erőtlen, nincs benne lendület, tetterő’).

1. Hallgassátok meg Paul Verlaine *Chanson d'automne* (Őszi *chanson/dal*) című versének első versszakát (<https://www.youtube.com/watch?v=RoevJAO2UIE>)! Akik tudnak franciául, azok is próbáljanak a hangzásra koncentrálni! Milyennek találjátok a vers hangulatát a hangzása alapján? Miről szólhat a vers a hangzása és a címe alapján?

2. Milyen hangok fordulnak elő legtöbbször a vers francia változatában? A hangokon kívül mi járul még hozzá a hangzáshoz? Pusztán a vershangzás alapján milyennek érzed a versben megjelenő őszt?

3. a. Az alábbi magyar fordítások közül szerinted melyik törekszik arra, hogy visszaadja az imént megfigyelt hangzást? Mely hangcsoportok közelítik az eredeti hangzáshoz, melyek távolítják tőle a fordításokat?

1.
Zsong, zsong, borong
Az ősz bolond
Hegedűje
S hajlik szívem
Halk-szelíden
Keserűre.
(Szabó Lőrinc)

2.
Ősz. Kong, borong
A holt porond
Kolompja.
Fáj, gondot ont,
Szívem szorong
Zokogva.
(Kosaras István)

3.
Mély, zokogó
hegedűszó
kel az őszben,
szívemre bú
száll szomorú
jaja közben.
(Hárs Ernő)

4.
Ősz húrja zsong,
jajong, busong
a tájon,
s ont monoton
bút konokon
és fájón.
(Tóth Árpád)

5.
Az őszi tük,
a hegedűk
De fájnak:
Szívembe szúrják
Konok borúját
A tájnak.
(György Oszkár)

b. Milyen hatást kelt a 2., 3. és 5. számú fordításokban előforduló **alliteráció**, vagyis az azonos hanggal kezdődő szavak egymásutánja? Mit gondolsz, miért ugyanaz a hang (sz) fordul elő a különböző fordítások alliterációiban? Milyenné válik annak a fordításnak a hangulata, amelyben kiemelődnek az sz hangok? Van-e példa alliterációra a francia szövegben?

c. Hangulatában melyik fordítást érzed az eredeti szöveghez legközelebb állónak? Hogyan sikerül megragadnia a francia szöveg hangzását a magyar nyelv eszközeivel?

4. A magyar fordítások esetében nemcsak a hangzás, hanem a jelentés is hozzáférhető számunkra. Melyik versszakot találd sebbnek, ha magyar versként olvasod? Minek köszönhető a hatása?

5. Te milyen hangokat használnál egy őszi szöveg magyar versben? Miért?

A hangoknak nincs jelentésük. Bizonyos hangok azonban hangzásuktól függően és adott jelentésű szavakhoz társulva meghatározott hangulatot kelthetnek, és felerősíthetik a szövegrész érzelmi hatását, főként ha a szövegben egymástól nem messze többször fordulnak elő. A **hangszimbolikát** megvalósító hangok „beleszővődnek” a szövegbe, egyes szavak között zenei jellegű kapcsolatokat hozva létre. Az ismétlődő akusztikus mintázatok (jellemző hangok, ritmus, hangsúly, rím, alliteráció) együttesen hozzák létre az olvasóban azt a hangulatot, amelyre a szöveg befogadása épül.

Móricz Zsigmond: *Hét krajcár*

Jól rendelték azt az istenek, hogy a szegény ember is tudjon kacagni.

Nemcsak sírás-rívás hallik a putriban, hanem szívből jövő kacagás is elég. Sőt az is igaz, hogy a szegény ember sokszor nevet, mikor inkább volna oka sírni.

Jól ismerem ezt a világot. A Soósoknak az a generációja, amelyből az apám való, megpróbálta az ínségnek legsúlyosabb állapotát is. Abban az időben napszámos volt az apám egy gépműhelyben. Ő sem dicsekedik ezzel az idővel, más sem. Pedig igaz.

És az is igaz, hogy soha már én a jövődő életemben nem kacagok annyit, mint gyermekségem e pár esztendejében.

Hogy is kacagnék, mikor nincsen már piros arcú, vidám anyám, aki olyan édesdeden tudott nevetni, hogy a könny csorgott a végén a szeméből s köhögés fogta el, hogy majdnem megfojtotta...

És még ő sem kacagott úgy soha, mint mikor egy délutánt azzal töltöttünk, hogy hét krajcárt kerestünk ketten. Kerestünk és találtunk is. Hármat a gépfiókban, egyet az almáriumban... a többi nehezebben került elő.

Az első három krajcárt még maga meglelte az anyám. Azt hitte, többet is talál a gépfióban, mert pénzért szokott varrni s amit fizettek, mindig odarakta. Nekem a gépfió kifogyhatatlan kincses bánya volt, amelybe csak bele kell nyúlni s mindjárt van terülj asztalkám.

El is bámultam nagyon, mikor az édesanyám kutat, kutat benne, tűt, gyűszűt, ollót, szalagdarabokat, zsinórt, gombot, mindent szétkotor s egyszerre csak azt mondja nagy bámulva:

- Elbújtak.
- Micsodák?
- A pénzecskék – szólt felkacagva az anyám.

Kihúzta a fiókot:

- Gyere csak kis fiam, azér is keressük meg a gonoszakat. Huncut, huncut krajcárkák.

Leguggolt a földre s olyanformán tette le a fiókot, mintha attól félt volna, hogy kirepülnek, úgy is borította le egyszerre, mint mikor kalappal lepkét fog az ember.

Nem lehetett azon nem kacagni.

- Itt vannak, benne vannak – nevetgélt s nem sietett felemelni –, ha csak egy is van, itt kell neki lenni.

Leguggoltam a földre, úgy lestem, nem búvik-é ki valahol egy fényes pénzecské? Nem mozgott ott semmi. Tulajdonképp nem is nagyon hittük, hogy van benne valami.

Összenéztünk és nevtünk a gyerekes tréfán.

Hozzányúltam a fenekével felfordult fiókhoz.

– Pszt! – ijesztett rám az anyám – csendesesen, még kiszökik. Te még nem tudod, milyen fürge állat a krajcár. Az nagyon sebesen szalad, csak úgy gurul. De még hogy gurul...

Jobbra-balra dőlünk. Sokat tapasztaltuk már, hogy igen könnyen gurul a krajcár.

Mikor felocsúdtunk, én megint kinyújtottam a kezem, hogy felbillentsem a fiókot.

- Jaj! – kiáltott rám újra az anyám s én megijedtem, úgy kaptam vissza az ujjom, mintha a sparherthez ért volna.

– Vigyázz te kis tékozló. Hogy sietne már kiadni az útját. Addig a miénk, míg itt van alatta. Csak hadd legyen ott még egy kis ideig. Mer látod mosni akarok, ahhoz szappan kell, szappanra legkevesebb hét krajcár kell, kevesebbér nem adnak, nekem már van három, még kell négy, az itt van ebbe a kis házikóba; itt lakik, de nem szereti, ha háborgatják; mert ha megharagszik, úgy elmegy, hogy sose látjuk többet. Hát vigyázz, mer a pénz nagyon kényes, csinnyán kell vele bánni. Tisztességgel. Könnyen megáprehendál, mint az úri kisasszonyok... Te nem tudsz valami csalogató verset, azzal tán ki lehetne csalni a csigabigahéjából.

Hányat kacagtunk e csacsogás közben. Tudom is én. De a csigabiga csalogató nagyon furcsa volt. Én rá is kezdtem a verset:

Pérez bácsi gyere ki,

Ég a házad ideki...

Azzal felfordítottam a házat.

Volt alatta százféle szemét, csak pénz, az nem volt.

Az anyám savanyúan felhúzott ajakkal kotorászott, hiába.

– Milyen kár – mondta –, hogy asztalunk nincsen. Ha arra borítottuk volna ki, nagyobb lett vóna a tisztesség, akkor lett vóna alatta.

Én összekapargáltam a sok lomot s beleraktam a fiókba. Az anyám azalatt gondolkozott. Úgy eltörte az eszét, nem tett-é valahova valaha valami pénzt, de nem tudott róla.

De nekem fúrta valami az ódalamat.

- Édes anyám, én tudok egy helyet, a hon van krajcár.

almárium: fiókos, polcos (alacsony) szekrény

gépfió: a varrógéphez tartozó asztalka fiókja

sparhelt: főzőkályha, tűzhely

megáprehendál: megsértődik

- Hol fiam, keressük meg, míg el nem olvad, mint a hó.
- Az üveges almáriumba, a fiókba vót.
- Ó boldogtalan gyermek, be jó, hogy elébb nem mondtad, most asse lenne.

Felállottunk s mentünk az üveges almáriumhoz, aminek nem volt üvegje már régen, de a fiókjába ott volt a krajcár, ahol én tudtam. Három nap óta készültem kicsenni onnan, de sose mertem. Pedig cukrot vettem vóna rajta, ha azt is mertem vóna.

– No van már négy krajcár. Sose búsulj már fiacskám, megvan a nagyobbik fele. Már csak három kell. Osztán ha ezt a négyet megkerestük egy óra alatt, azt a hármat is megeljük uzsonnáig. Még akkor is moshatok egy rendet estig. Gyere csak szaporán, hátha a többi fiókba is lesz egy-egy.

Hiszen ha minden fiókba lett vóna. Akkor sok lett vóna. Mert az öreg almáriom fiatalabb korában olyan helyen szolgált, ahol sok duggatni való lehetett. De nálunk nem sok terhe volt az árvának, nem hiába volt olyan göthös, szúette, foghíjas.

Az anyám minden új fióknak tartott egy kis prédikációt.

– Ez gazdag fiók – vót. Ennek sose vót semmije. É meg mindig hitelbül élt. No te rossz, nyavalyás kóduš, hát neked sincs egy krajcárod. Ó ennek nem is lesz, mert ez a mi szegénységünket őrzí. No neked ne is legyen, ha most az egyszer kérek tőled, most se adsz. Ennek van a legtöbb, ni! – kiáltotta kacagva, mikor kirántotta a legelső fiókot, amelynek egy csepp feneke se volt.

A nyakamba is akasztotta, aztán leültünk neveltünkben a földre.

– Megáll csak – szólt hirtelen –, mindjárt lesz nekünk pénzünk. Az apád ruhájába lelek.

A falba szegek voltak verve, azon lógtak a ruhák. S csudák csudája, a hogy a legelső zsebbe belenyúlt az anyám, rögtön a kezébe akadt egy krajcár.

duggatni való: rejteteznivaló

A szemének alig akart hinni.

– Megvan – kiáltotta, – itt van! Mennyi is van már? Meg se győzzük olvasni. Egy – kettő, – három, – négy, – öt!... Öt! Már csak kettő kell. Mi az, két krajcár, semmi. A hon öt van, ott akad még kettő.

Nagy buzgósággal kutatta végig az összes zsebeket, de sajnós, hiába. Nem lelt egyet sem. A legjobb tréfa sem csalt ki sehonnan még két krajcárt.

Már nagy vörös rózsák égtek az anyám arcán az izgatottságtól, s a munkától. Nem volt szabad dolgoznia, mert mindjárt beteg lett tőle. Persze ez kivételes munka, a pénzkérésétől nem lehet eltiltani senkit.

Eljött az ozsonnaidő is, el is múlt. Mindjárt este lesz. Az apámnak holnapra ing kell és nem lehet mosni. A pusztá kútvíz nem viszi ki belőle azt az olajos szennyet.

És akkor a homlokára csap az anyám:

– Ó, ó, én, én szamar! Hát a magam zsebét nem néztem meg. De bizony, ha már eszembe jut, megnézem.

És megnézte. És tessék, ott is lelt egy krajcárt. A hatodikat.

Lázusak lettünk. Most már csak egy kell még.

– Mutasd csak a te zsebedet is. Hátha abba is van.

Az én zsebem! Nojss azokat megmutathattam. Azokban nem volt semmi.

Bealkonyodott és mi ott voltunk a hiányos hat krajcárunkkal, mintha egy se lett volna. A zsidónál nem volt hitel, a szomszédok épp olyan szegények, mint mi, s csak nem kérünk egy krajcárt!

Nem volt más mit tenni, mint tiszta szívből kinevetni a nyomorúságunkat.

És akkor beállított hozzánk egy koldus. Éneklő hangon nagy siralmas könyörgést mondott.

Az anyám majd belebódult, úgy ránevetett.

– Hagyja el, jó ember – mondta –, ma egész délután itt heverek, mert nincs egy krajcárom, a félfont szappanhoz, hibázik az árából.

A koldus, jámbor arcú öreg ember, rábámult.

– Egy krajcár? – kérdezte.

– Hát.

– Adok én.

– No még a kéne, kódustól alamizsnát.

– Hadd el lyányom, nekem nem hibázik. Nekem mán csak egy hibázik, a kapa föld. Avval minden jó lesz.

Kezembe adta a krajcárt s nagy hálálkodással eldöcögött.

– Na hálá légyen – szólt az anyám –, szaladj hát...

Ekkor egy pillanatra megállt, aztán nagyot, nagyot kacagott.

– Jókor van együtt a pénz, hiszen ma már nem moshatok. Setét van, oszt lámpaolajom sincs.

Fuldoklás jött rá a kacajtól. Keserves, öldöklő fuldoklás és ahogy odaállottam alá, hogy támogassam, amint két tenyerébe hajtott arccal hajlongott, valami meleg ömlött a kezemre.

Vér volt, az ő drága, szent vére. Az anyámé, aki úgy tudott kacagni, ahogy a szegény emberek között is csak kevés tud.

1. a. Az olvasott novella cselekménye nem napjainkban játszódik. Keressetek olyan részleteket, amelyek a történet idejére utalnak!

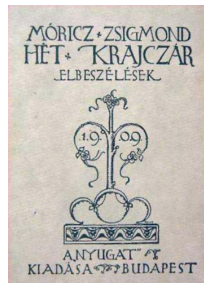
b. Bár régen történt eseményről olvashatunk, mégis időszerűnek érezhetjük a szöveget. Miért?

2. a. A szegénység, amelyben a család él, ellentétben van az édesanya lelki gazdagságával. Keress a szövegben olyan kifejezéseket, amelyek a család szegénységére utalnak!

b. A szöveg alapján mi hiányzik a család életéből, és mi az, amiben bővelkednek? Mitől függ a szegénységük és a gazdagságuk?

3. a. Az édesanya alakja áll a történet középpontjában. Figyeld meg, milyen életkörülményeit árulja el az elbeszélő! Figyeld meg a nyelvhasználatát! Cselekedetei mit árulnak el jelleméről?

b. Természetesnek érzed-e az anya viselkedését? Hogyan viselkedhetett volna még az anya ebben a helyzetben? Mit gondolsz, ha hasonló helyzetbe kerülnél, te hogyan viszonyulnál hozzá? Egyetértesz az anya által választott megoldással? Miért?

- **4.** A novellában állandó feszültséget érezhetünk. Hogyan valósul meg ennek a feszültségnek a fenntartása egészen a novella végéig? Mi a szerepe annak, hogy a koldus egészíti ki a hiányzó összeget?
- **5. a.** A szöveg címe, a *Hét krajcár* akár egy népmese címe is lehetne. Milyen más, népmesére emlékeztető elemeket találsz a szövegben?
 - b.** A szöveg befejezése hogyan tér el a népmesék megszokott befejezésétől?
- **6. a.** Figyeld meg a novella első három mondatát! Mi jellemzi az elbeszélőt ezekben a mondatokban?
 - b.** Ezek után az elbeszélő egy visszatekintő, emlékező helyzetet teremt meg. Figyeld meg, hogyan válik egyre személyesebbé az elbeszélés! Számodra melyik a legbensőségesebb gondolat?
 - c.** A felnőtt, visszaemlékező elbeszélő folyamatosan azonosul a kisfiúval. Hol „tér vissza” a felnőtt az elbeszéléshez?
- **7. a.** Mit gondolsz, mi lehet a szerepe annak, hogy a történetet egy kisfiú szemén át látjuk? Hogyan látja a történeteket a kisfiú? Hogyan a felnőtt?
 - b.** Válassz ki egy általad fontosnak ítélt részletet, és meséld el az anya nézőpontjából!

4. Értékelési feladatok

Hallgass népballadákat! (3 ballada)

Ha ismersz balladamondókat a környéken, kérd meg őket, hogy mondjanak/énekeljenek neked!

A.

- Rögzítsd a balladamondást kép- és hangfelvétellel!
- Jegyezd le a balladamondóról a következő információkat: neve, születési ideje, helye, milyen közösségi alkalmakon szokott balladákat mondani/énekelni!
- Jegyezd le a rögzített szöveget! (Elég, ha a magyar betűkészletet használod.)

Keress az interneten híres balladaénekeseket (pl. Bárdosi Ildikó, Petrás Mária, János Anna)! Hallgass tőlük balladákat!

B.

- Jegyezd le a balladaénekesek nevét és a ballada címét!
- Válassz ki egyet a balladaénekesek közül! Gyűjts minél több adatot róla (lakhelye, származása, fellépései, interneten elérhető felvételei stb.)!
- Melyik volt a kedvenc balladaéneklésed? Írd le, miért tetszett!

Gyűjts népballadákat, szerkessz kötetet!

- **1.** Döntsd el, milyen balladákat válogatsz a könyvedbe! Szerkesztéskor a következő szempontok közül választhatsz:

- egy tájegység balladáinak gyűjtése (pl. mezőségi balladák)
- tematikus elrendezés (ugyanazon témához válogatsz balladákat különböző tájegységek balladakincseiből: pl. szerelmi balladák, katonákról szóló balladák)
- egy választott közlő/gyűjtő balladáit
- különböző népek balladáit (pl. román, német, angol balladák)
- kedvenc balladáid gyűjtése

- 2. Készíts illusztrációt a balladákhoz!
- 3. Adj címet a kötetnek!
- 4. Tervezz és készíts könyvborítót!

Tájszavak és tájnyelvi jelenségek

Keress tájszavakat a meghallgatott balladákban!

- A.
- Jegyezd le őket a mondattal együtt, amelyben előfordulnak, illetve írd oda, hogy melyik balladában, milyen kontextusban hangzottak el!
 - A szövegkörnyezet alapján mit jelenthetnek ezek a szavak? Ellenőrizd az elképzelésedet egy tájszótár alapján!
 - Van olyan szó, amit kiválasztottál, de az derült ki róla, hogy nem tájszó? Miért hitted tájszónak?

Készíts nyelvi naplót!

A nyelvi napló egy tájszótárhoz képest abban nyújt többet a felhasználó számára, hogy az adott nyelvi elem használatának több körülménye is kiderül belőle (pl. ki használja, milyen helyzetben, vele milyen viszonyban lévő beszédpartnerrel, milyen céllal stb.).

Járj nyitott füllel, és jegyezd le öt olyan beszédeseményt, amelyben elhangzik egy-egy tájszó! Jegyzeteid az alábbi minta alapján készüljenek:

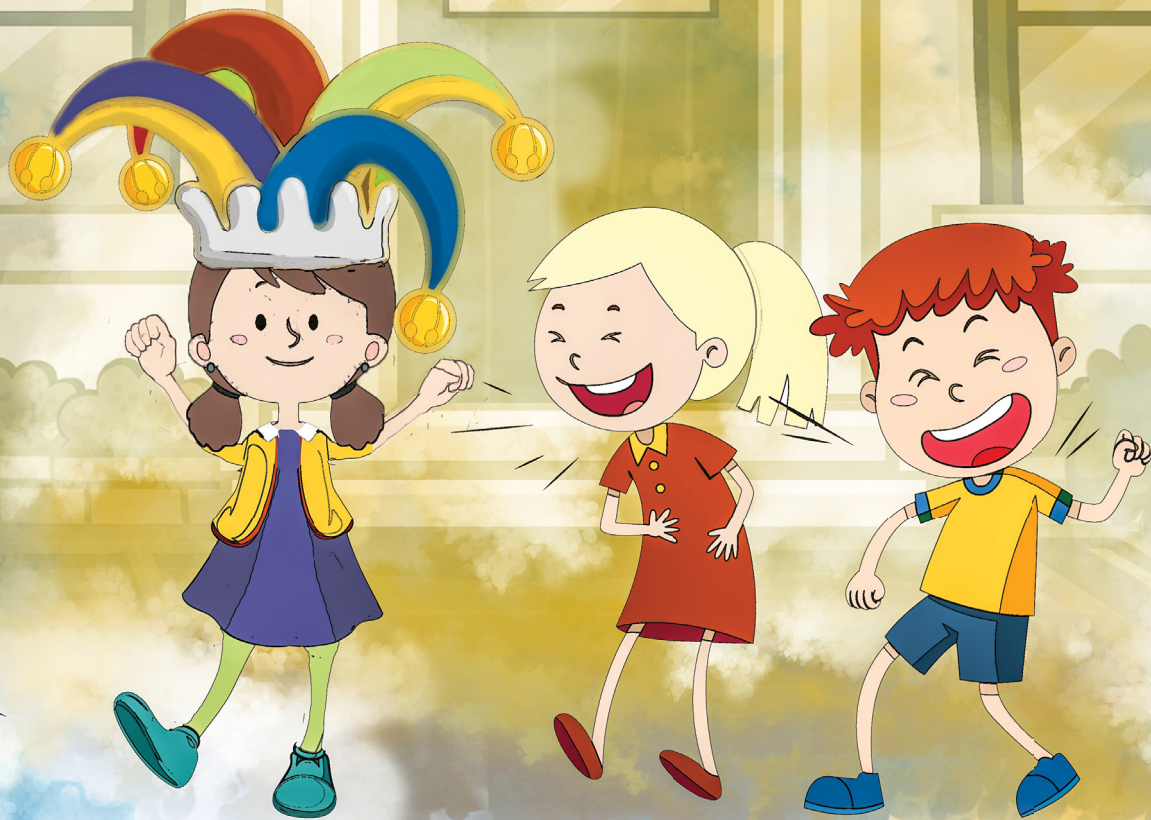

- B.
1. A beszédesemény időbeli és térbeli behatárolása
 - a beszédesemény időpontja (dátum):
 - a beszédesemény helyszíne:
 - a beszédesemény résztvevőinek felsorolása (csak monogrammal):
 2. A beszédesemény résztvevői
 - a résztvevők jellemzése: nem, életkor, lakhely (település), anyanyelv, végzettségi szint (iskolák), foglalkozás
 - a résztvevők egymáshoz való viszonya (barát, családtag, ismerős stb.)
 3. A beszédesemény leírása: az esemény pontos, részletes leírása (5–10 sorban)
 - Milyen kontextusban hangzott el az adott szó/kifejezés?
 - Milyenek voltak a körülmények?
 - Mi történt?
 4. A nyelvi jelenség minősítése: Miért gondolod tájszónak? Melyik nyelvjárás szava lehet? Keresd meg egy tájszótárban!

- C.
- Nézzétek meg ezt a videót (<https://www.youtube.com/watch?v=wpTfKJVBKfQ> – 7:17-ig), majd fejtsetek ki írásban a saját véleményeteket arról, hogy mit veszítünk és/vagy mit nyerünk, ha a médiában (pl. a televíziós műsorokban) egyetlen nyelvváltozatot hallunk!

V. A humorról

1. A nevetésről és a nevetetésről

- **1.** Az alábbiakban egy lett népmese kezdetét olvashatjátok. Milyen problémája, betegsége volt a királynak? Igaza volt a királynak, amikor meg akarta gyógyíttatni? Szerintetek jó megoldást választott?

Hol volt, hol nem volt, élt egyszer egy király, akinek volt egy lánya. Ezt a királynőt soha senki sem tudta kacagásra bírni, ezért a király közhírré tette, annak adja feleségül, aki meg tudja nevetetni. A hír nagyon sok ifjúnak megdobogtatta a szívét, és már másnap tele volt a vár mindenféle ifjúval, magas rangúakkal és másokkal is, de bármit is tettek, minden hiábavaló volt, a hercegkisasszony ajka meg nem mozdult.

- **2. a.** Írjátok meg a mese folytatását!

b. Hány folytatásban szerepelt olyan megoldás, hogy megnevetetik a királynőt? Hogyan? Könnyű vagy nehéz volt kitalálni, hogy min nevéssen a királynő? Miért?

c. Csoportosítsátok a folytatásokat valamilyen szempont szerint! Összegezzétek, milyen lehetőségeink vannak, ha meg akarunk nevetetni valakit!

- **3. a.** Figyeljétek meg, mi történik a videóban látható kísérlet során (<https://youtu.be/Wk9-gkT2bI8>)! Hogyan reagálnak az emberek a nevető férfira? Mivel magyarázod a reakciójukat? Milyen más helyszínen, más helyzetben működhetne még a kísérlet? Milyenben nem? Miért?

b. Mit gondolsz, hasonló helyzetben te hogyan reagálnál? Te vállalnál hasonló kísérletet? Miért?

c. Beszélgetsetek arról, hogy mi derül ki ebből a videóból a nevetés szerepéről és az emberi viselkedésről!

Tudtad? Mihail Bahtyin (1895–1975) a középkori karneváli vidámság kapcsán elmélkedik a közös nevetésről. Azt állapítja meg, hogy a nevetés egyrészt elűzi a gondokat, azaz a feszültség feloldásának örömet juttatja kifejezésre, másrészt aki nevet, az mindig kineveti a világot, benne az ellenségeit, a gondjait, a félelmeit, de egyben önmagát is. Innen származik a nevetés kettőssége, hogy „örömteli, ujjongva örvendező, de csúfolódó és gúnyolódó is: egyszerre tagad és állít, egyszerre temet és új életre kelt”.

- **4. a.** Keressetek csoportban példákat a következő helyzetekre! Meséljétek el!

Nem tudjátok, min nevettek, de nem tudjátok abbahagyni.

Olyasmin nevettek, amit nem mindenki ért a társaságból.

Úgy érzitek, hogy el kell fojtanotok a nevetést.

Nem őszintén nevettek, hanem mert ezt érzitek helyénvalónak.

b. Egyedül nevettek többet, vagy társaságban? Miért? Min nevettek egyedül, min társaságban?

c. Írjatok szabályzatot *A nevetés illemtana* címmel!

d. Szerintetek fontos, hogy legyen ilyen szabályzat? Betarthatónak látjátok? Beszélgetsetek erről az osztályban!

5. a. Milyen hétköznapi helyzetek váltanak ki azonnali nevetést az emberek többségéből? Soroljatok fel néhányat!

b. Szavakban vagy képeken lenne egyszerűbb és hatásosabb felidézni ezeket? Miért?

Gyakran fordul elő a mindennapjainkban, de az általunk ismert műalkotásokban is, hogy egyes helyzetek vagy karakterek nevetést váltanak ki belőlünk, nevetséges hatást érnek el. Ilyen esetekben beszélhetünk **komikumról**, **komikus hatásról**.

1. A *burleszk* (az olasz *burla* szóból ered, jelentése: 'tréfa, móka') a filmtörténet egyik első önálló, nagyhatású műfaja volt. A 19. század végének, 20. század elejének burleszkhősei (Max Linder, Buster Keaton, Charlie Chaplin, Stan és Pan vagy Hulot úr) többnyire kedvesen együgyű, tragikomikus figurák, a nagyváros csetlő-botló kisemberei, akiknek hétköznapi megpróbáltatásait a műfaj komikusan eltúlozza. Figyeld meg a következő burleszkhősök kinézetét! Hogyan képzeled el ezeket a szereplőket: kik ők, milyen tulajdonságaik vannak, és vajon milyen komikus bonyodalmakba keveredhetnek?

2. a. A burleszk alapegysége a *geg*, azaz a komikus mozgóképi ötlet, amely tovább lendíti a fergetes iramú cselekményt. A geg egyfajta vizuális meglepetés, bonyolult helyzetek, ellentétek váratlan feloldása. Szalay Károly szerint: „a geg túlfeszített helyzet váratlan, de gyors megváltoztatása, oly módon, hogy az alaphelyzet által keltett feszültséget feloldja, s ezzel nevetést vált ki a nézőből.” Már a Lumière-fivérek korai filmcsekkéi között is találunk gegre épülő darabot, pl. *A megöntözött öntöző* (1895) címűt. Figyeld meg a jobboldalt látható képkockát a filmből! Vajon mivel indul a jelenet? Véleményed szerint hogyan ér majd véget?

b. A burleszk filmek készítői gyakran a gegekhez igazították a film cselekményét: külön cetlikén gyűjtötték a vizuális gegeket, amelyekhez forgatás közben szereplőket társítottak, és történeteket improvizáltak (rögtönöztek). Mivel a gegek humorát szavakkal nem lehet leírni, ezért tisztán vizuális műfajnak tartották. Figyeld meg a baloldalt látható képet Jacques Tati *Playtime* (1967) című filmjéből! Melyik az a képen érvényesülő részlet, amelyik komikussá teszi a jelenetet?

c. A burleszk jellegzetesen némafilmes műfaj volt, a hangosfilm megjelenésével visszaszorult. A gegekre épülő filmes komikum az animációs filmekben él tovább a leginkább. Figyeld meg a következő két képet! Vajon mire vágnak a szereplők, és milyen, számunkra komikusnak ható bonyodalmakba keverednek emiatt?

d. Henri Bergson (1859–1941) francia filozófus szerint a komikum az automatizmusok leleplezésekor jön létre. Például egy kényelmetlen ruhadarab ugyanúgy korlátozza, szorítja a testet, ahogyan egy formális, hivatalos vacsora szabályozza a társasági szokásokat. A nevetést a gépiesség láthatóvá válása váltja ki. A komikus karakter típusa pedig a szórakozott ember, aki nekimegy a falnak, vagy olyan mint egy gyerek, aki nem tartja be a társasági szabályokat. Sokak szerint Buster Keaton alakításai állnak a legközelebb Bergson nevetésméltetéséhez. A jobb oldali kép az 1920-ban készült *Egy hét c.* filmjéből származik, amelyben egy fiatal házaspár modern, könnyen összeszerelhető házat vásárol. Mi nem sikerülhetett neki?

e. Gyűjtsetek az előző alpontokban tárgyaltak alapján gegeket, majd adjatok elő/vigyetek filmre egy általatok kitalált történetet, amely ezekből legalább hármat összeköt!

3. a. A hangosfilmre való áttérés után, az 1930-as évek végén az amerikai filmgyártásban egy újfajta vígjáték vált divatossá: a vizuálisan kevésbé mozgalmas film, amelyik kizárólag a nyelvi humorra épített. Ezt *screwball* komédiának hívták, amelyik többnyire egy romantikus szálra épített: egy temperamentumukat és társadalmi hátterüket tekintve össze nem illő páros egymásra találásának civakodásokkal és bonyodalmakkal teli történetére. A mai *sitcomok*, azaz szituációs komédiák (helyzetkomédiák) valójában a pörgős párbeszédre és nyelvi poénokra, csipkelődésekre építő korai komédiáknak a leszármazottai. Milyen televíziós sitcomokat ismersz?

b. A sitcomok egy jelentős részére jellemző, hogy egyes viccesnek szánt jelenetek után felhangzik a közönség nevetése. Ez egyes sorozatoknál valóban egy élő közönség reakciója, de legtöbb esetben felvételen rögzített nevetést vágnak be a készítőik. Mit gondolsz, mi ezeknek a nevetéseknek a szerepe? Milyen hatást keltenek? Egyetértesz a használatukkal? Miért?

c. Figyeljétek meg, hogy egy mai népszerű sitcom-részletben (http://jobbmintatv.hu/online/Agymenok/5_evad/7_resz/, 02:47-ig) hogyan jelenik meg a geg, és mi a szerepe a hozzá kapcsolódó szövegnek! Hányszor és mely jeleneteknél hangzik fel a nevetés? Megfelelőnek, indokoltnak találjátok ezeket a nevetéseket? Miért?

1. a. Ha egy távoli ismerősséddel találkozol, illik vele szóba elegyedni. Válaszd ki az alábbi mondatok közül azokat, amiket beleszőhetsz egy ilyen beszélgetésbe!

Mi újság veletek?

Szörnyű ez a hőség.

Négy napja hasmenésem van.

Jösztek holnap
a koncertre?

Miből tartod el a családot
most, hogy munkanélküli
lettél?

Alig ismertelek meg,
úgy megöregedtél.

Igaz, hogy aszfaltoznak
az utcátokban?

Igaz, hogy dédnagymamád
haldoklik?

Szerinted mi ez itt
a hónaljamon,
pattanás vagy anyajegy?

Megint drágul a buszjegy.

Fura, hogy nem ismered Szabó Karcsit,
pedig ő is börtönben volt, mint te.

b. Miből tudtad megállapítani, hogy melyik mondat alkalmas arra, hogy a csevegés része legyen? Mi az oka annak, hogy a többi mondat nem alkalmas?

c. Milyen tanácsot adnál annak, aki ilyesmit akar mondani? Hogyan reagálnál, ha valaki ilyesmiket mondana neked?

2. A jelek használatával jelöld a következő szövegben, hogy mi az, amit értesz (✓), amit nem értesz (–), ami új információ volt számodra (+), és amihez további kérdéseid (?) lennének! Padtársaddal beszéljétek meg azokat a részeket, amiket nem értetek, és amikhez kérdéseitek kapcsolódnak! Ha szükséges, kérjétek tanárotok segítségét!

Az embert ősidők óta érzékenyen érintik bizonyos témák. A legtöbb kultúrában ilyenek számítanak például egyes testrészek vagy testi funkciók (pl. evés, ürítés, nemiség), az erőszak, a betegség és a halál, valamint az istenségek, szent helyek és tárgyak. A nyugati kultúrákban magánéleti botrányokra, anyagi helyzetre, politikai nézetekre stb. sem szerencsés utalni a hétköznapi beszélgetések során. Ezeket a témákat kínosnak érezzük, ezért kulturálisan szabályozzuk azt, hogy hogyan viselkedhetünk ezekkel kapcsolatban, és hogyan beszélhetünk róluk. Vagyis ezek **tabu témák**. A tabuk megsértése különböző súlyosságú lehet, és ennek megfelelő büntetést vonhat maga után, pl. kínos helyzetet, sértődést, konfliktust stb.

A tabuként kezelt testrészekre és funkciókra utaló legrégebbi szavakat trágár szavaknak nevezzük, és több száz éve száműztük őket a nyilvános nyelvhasználatból, ezért használatuk (különösen káromkodásban és szitkozódásban) erős tabusértésnek minősül. De nap mint nap válnak tabuvá további szavak és kifejezések is, amelyeket elkezdünk sértőnek érezni, pedig korábban semleges stílusértékűnek számítottak. Ezek helyére olyan új szavak és kifejezések kerülnek aztán, amelyek semlegesnek tűnnek. Így próbáljuk meg elkerülni a tabusértést például azzal, hogy *mosdónak* nevezzük a *vécét*, mivel a *vécé* szót már kissé illetlennek érezzük a helyiség rendeltetése miatt, holott az is egy angol betűszó, a *water closet* (szó szerint 'vizes szekrény') rövidítése, és távolról sem nevezi nevén azt, amire szolgál. Ezek a „szépítő”, enyhítő céllal létrehozott szavak és kifejezések az **eufemizmusok**.

Az, hogy egyes témákat kerülni kell vagy a megszabott módon kezelni, feszültséggel jár. A feszültségoldásnak egyik legjobb eszköze a nevetés. Az emberek általában élnek is a humor nyújtotta lehetőséggel, annál is inkább, hogy a tabusértés is esetenként megbocsátható, ha nevetetés céljából történik. A tabusértő humor részét képezik a disznó viccek, a vécéhumor, a fekete humor stb.

3. a. Mely szavak enyhített változatai a következők: *teltkarcsú, ittas, csökkent képességű*? Milyen tulajdonságokat írnak le? Mit gondolsz, miért van szükség eupemizmusokra ezen tulajdonságok leírásához?

b. Milyen hatása van a *molett, illuminált állapotú, imbecillis* kifejezéseknek az előzőekhez hasonlítva?

4. A szleng beszélői bátor nyelvhasználóknak tartják magukat, ezért általában humorral és gúnyal viszonyulnak a tabukhoz és eupemizmusokhoz. A tabukat előszeretettel sértik meg, az eupemizmusok hátterében álló finomkodást pedig sajátos módon figurázzák ki.

a. Mit jelentenek az alábbi szlenges kifejezések? Miért tekinthetők ezek eupemizmusoknak?

sokcsillagos szállóban alszik _____
 leesett a kamionról _____
 nem fognak róla egyetemet elnevezni _____

b. Találd ki, vagy keresd meg egy szlengszótárban vagy szójegyzékben (pl. <https://www.szekelylap.ro/index.php/szoszedet/szlengszotar>), hogy mit jelentenek az alábbi eupemisztikus kifejezések! Komolyan vehetjük az enyhítő, szépítő szándékot bennük? Miért?

hulladékmenedzselési szakreferens

mezőgazdasági tornacipő

zsiráf gondozó

c. Alkoss a b. alpontban felsoroltakhoz hasonló vicces, eupemisztikus leírást háromhoz az alábbi fogalmak közül!

becsengetés

bukás

feleselő diák

gombos (nem éritőképernyős) telefon

házi olvasmány

gyenge jegyeket könnyen osztogató tanár

nagy fejhallgató

unalmas óra

szülők idejéből származó zeneszám

telefonfüggő gyerek

térdről kiszakított nadrág

5. a. Az alábbi mondatokban olyan megfogalmazások fordulnak elő, amelyek szerepe a kisebbités. Húzzátok alá azokat a szavakat, kifejezéseket, amelyek által a kisebbitési szándék megvalósul! Miben jelentene mást a mondat, ha hiányoznának belőle ezek az eszközök?

1. Van egy kutyusom, egy cicám, két hörcsim, két nyuszim és egy teknőcöm.
2. Történt egy aprócska baleset.
3. Csak egy pohárkával ittam.
4. Mit akar itt ez a tökmag?
5. Ide jegyzem le a kis ötleteimet.
6. Tartsd meg ezt az állványt egy pillanatra, amíg beszélek a szervezővel.
7. A kisebbik gyerek is nagyocská már.
8. Milyen aranyosan mondikál és kacarászik egész nap ez a kisbaba!
9. Átszaladok a szomszédba egy órácskára.
10. Egy csepp leleményesség mindig jól fog, de szükség lesz egy leheletnyi szerencsére is.
11. Amikor hazaértem, tanulgattam, de azért remélem, nem lesznek ma rögtönzések.
12. Ebbe a konzervdobozba akarod bezsúfolni az egész családot csomagostul?
13. Húzzuk fel a cipőcskét a lábikódra, aztán töröljük meg a nózidat!
14. Át akarsz vágni, barátocskám?!
15. Hariznál, ha inkább holnap taliznánk?
16. Egy színésznőcskének udvarolt fiatal korában.
17. Már reggel óta fájdogál a fejem, beveszek valamit, mielőtt eldurvul.

b. Írd be a mondatok számát a megfelelő helyre! Egy vagy több sorba is írhatod ugyanazt a mondatot aszerint, hogy mit fejez ki bennük a kisebbités!

becézés, kedveskedés, bizalmas viszony	
enyhítés, tompítás, mérsékelés	
intenzitás csökkentése	
lekicsinylés vagy gúnyos bizalmaskodás	

c. Milyen helyzetekben vehetők komolyan, és mikor hathatnak komikusnak az **a.**-beli mondatok? Melyik kontextusban válhat a kisebbités az irónia eszközévé?

d. Miben másak az **a.** alpont mondatai a kisebbités nélküli változatukhoz képest? Gyűjtsetek belőlük példákat a kisebbités különböző nyelvi kifejezésére!

más szóalak szerepel bennük (rövidebb vagy hosszabb)	
plusz szó jelenik meg a mondatban	
más szóval ír le valamit	

e. Vizsgáld meg az előző táblázat első sorába írt példáidat! Válogasd ki azokat, amelyekben egy igealak toldaléka az, ami kisebbitő, enyhítő, intenzitáscsökkentő, tompító jelentéstartományt ad hozzá az eredeti jelentéshez! Vedd számba egyenként a toldalékos és toldalék nélküli alakpárok (pl. *kacarászik* – *kacag*) közötti jelentéskülönbséget!

f. A d.-beli táblázat első sorába nem csak igés példákat soroltál. Figyeld meg most a többit is! Ezek mind valamilyen **kicsinyítő képzőt** tartalmaznak, ami a szót becéző, kicsinyítő, bizalmas(kodó), mérsékelő, enyhítő-tompító vagy lekicsinylő jelentéssel ruházza fel. Milyen alakváltozatait találsz a kicsinyítő képzőnek a példákban? Gyűjtsd más, pl. személynevek becézésére használt kicsinyítő képzőket is! Különbözik az egyes kicsinyítő képzők hangulati hatása? Ha igen, miben?

g. A kontextus határozza meg, hogy egy kicsinyítő képzős szó (pl. *lábacska*) komolyan vehető vagy ironikusan értendő. Adjatok példát mindkét kontextusra egy általános választott kicsinyítő képzős szó esetében!

1. A **humoreszk** olyan rövid, prózai szöveg, amelynek a középpontjában nem az elbeszélte történet, hanem egy szellemesen ábrázolt komikus helyzet vagy figura áll. Figyeljétek meg, mi a komikum forrása Karinthy alábbi szövegében!

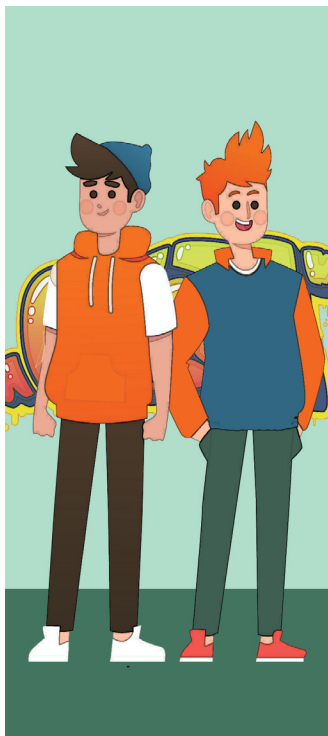

Karinthy Frigyes: *Tessék pontosan kérdezni*

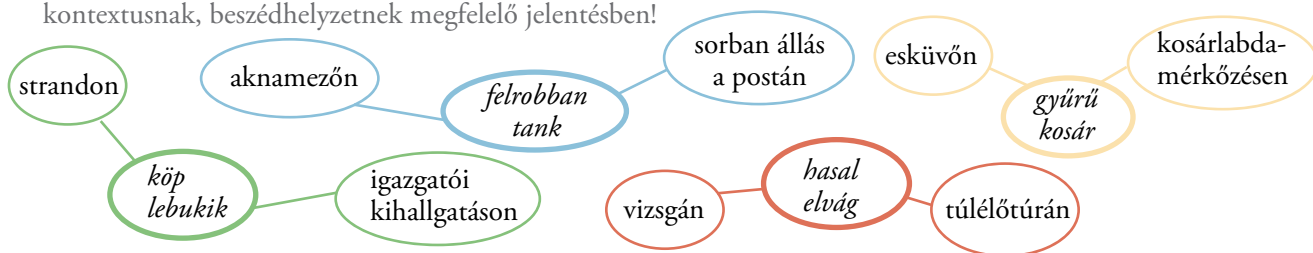
- Szervusz, de le vagy égve, nyaraltál?
- Szárszón voltam, vikenden.
- Igen? Ott nyaral a családom.
- Tudom, a feleséged önmagával találkoztam.
- Igazán? Izent valamit?
- Nem, csak egy percig beszéltem vele, éppen csak üdvözölhettem.
- Mi az, hogy éppen csak üdvözölhettem, valamit csak mondtam! Nem kérdeztem rád?
- Valamit kérdeztem, de nem tudom biztosan...
- Jaj, de egy hebehurgya ember vagy, nem lehet téled semmit rendesen megtudni!
- Hát mit akarsz?
- Légy szíves, mondd el pontosan, szóról szóra, mit beszéltetek. Pontosán, úgy, ahogy kérdeztem.
- Kérlek szépen, ahogy parancsolod. Szóval, megláttam, és azt mondtam, kezitcsókolom, nagyságos asszonyom. Mire ő...
- Mire ő? Kérlek, úgy mondd, ahogy történt...
- Mire ő hadonászni kezdett a karjával a szemem előtt, a lábával rúgott egyet hátrafelé és azt mondta, jónapot Skurek és köpött, na, ha olyan szabatosan tudni akarod.
- Mi...i?! Micsoda?!... Mit beszélsz?! Hadonászott?!... Rúgott?!... Köpött?!... Az én feleségem?!...
- Igenis, ha tudni akarod és a következő pillanatban lefeküdt a hasára, úgy forgott körbe és rugdalódzott maga körül és azt kiabálta, ha találkozik Emillel, mondja meg neki, hogy jól vagyok.
- Jézus Mária! Ez igaz?!... És te ezt így mondd?
- Hogy mondjam? Úgy mondom, ahogy történt.
- Szent Isten... Hiszen ez nyavalyatorés... vagy napszúrás... vagy kergekór... mutasd, hogy csinálta...
- Így kérlek, így rugdalt és csapkodott...
- És te nyugodtan nézted és nem segítettél...? És nem emelted fel?... És nem hívtál orvost?
- Minek? Ott nem olyan mély a víz, és különben is tud úszni.
- Miféle víz?
- Hát bent, a víz, amiben találkoztunk.
- Ó, te hülye! Hát a vízben találkoztatok? Miért nem mondd?
- Te csak azt akartad tudni, hogy mit beszéltünk, azt nem kérdezted, hol találkoztunk.

2. a. Mi derül ki a két szereplőről, akik között az olvasott párbeszéd zajlik? Az alábbi képek közül melyik ábrázolhatja a szereplőket? Mi utal erre a szövegben?

- b. Milyen viszonyban vannak egymással a szereplők? Keressetek utalást erre a viszonyra a szövegben!
3. a. Miből adódik a két párbeszédet folytató fél közötti félreértés? Véletlenül értik félre egymást? Ha igen, mi okozza a félreértést? Ha nem, melyik fél segíti a félreértés kialakulását? Mi lehet rá az oka?
- b. Mire utal a szöveg címe? Kit tesz felelőssé a félreértésért a cím? Egyetértetek vele?
4. a. Milyen hangulatban, milyen hangnemben kezdődik a beszélgetés? Hogyan jön létre, majd fokozódik a feszültség a félreértés következtében? Milyen a szereplők lelkiállapota a párbeszéd végén?
- b. Mi a feszültség fokozásának szerepe a komikus hatás elérésében?
- c. Melyik mondat tekinthető a történet *csattanójának* vagy *poénjának*? Mire van szükség ahhoz, hogy egy mondat a történet csattanója lehessen?
5. a. Mit gondoltok, miért válhat a félreértés a komikum forrásává a mindennapokban?
- b. Voltatok már olyan helyzetben, ahol egy félreértés vicces fordulatot hozott? Hogyan értették félre egymást a szereplők? Mi lett a következménye?
6. a. Írjátok ti is olyan párbeszédet, amelyekben a félreértés egy fontos információ elhallgatásából adódik, majd adjátok elő! Figyeljete az alaphelyzet megteremtésére, a feszültség fokozására és a poénra is!
- b. Hallgassátok meg a társaitok párbeszédeit! Sikerült komikus hatást elérniük? Ha igen, hogyan? Ha nem, miért nem?

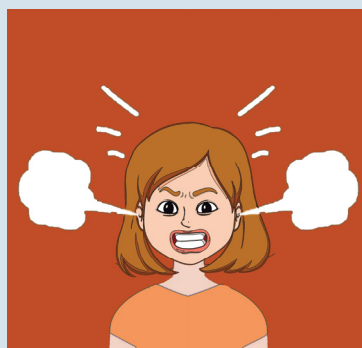
1. Írjatok egy-egy rövid szöveget, amelyben előfordulnak az alábbi szópárok, de mindkét esetben a megadott kontextusnak, beszédhelyzetnek megfelelő jelentésben!

Szavaink jelentős része több jelentésben fordul elő, ami viszont nagyon ritkán vezet félreértésekhez, hiszen – amint arról korábban is szó volt – a szavak nem önmagukban jelennek meg, hanem bizonyos helyzetekbe, szöveggörnyezetbe ágyazva. Ez az esetek többségében segít eldönteni, hogy mi az illető szó *aktuális jelentése*.

Ha egy szó átvitt jelentése hasonlóság alapján jön létre, akkor **metaforikus jelentésátvitel**ről beszélünk. Például ha valakiről azt mondjuk, hogy egy *tank*, ezzel az azonosítással azt ragadjuk meg, hogy az illető mindent és mindenkit gátlátalanul félrelökve halad, senkire nincs tekintettel, mindenén átgázol – mint egy tank.

A jelentésátvitel eredményeként a szó **többjelentésű** (idegen szóval **poliszém**) lesz. Például a *felrobban* szót nem csak arra érthetjük, hogy valami durranva szétrepül, megsemmisül, hanem metaforikusan olyan helyzetre használható, amikor valakiből kitörni készül az indulat vagy harag. Vagyis az ideges emberről ilyenkor úgy beszélünk, mint egy nyomás alatt lévő edényről, mint akiben forr a düh, gyűl a ki nem engedett gőz.

2. a. A köznapi metaforák a szó hangalakjához a meglévő jelentés mellé egy új jelentést társítanak. Mi az eredeti jelentése az alábbi mondatokban aláhúzott szavaknak? Milyen hasonlóság alapján születhettek meg az itt példázott átvitt, azaz metaforikus jelentések?

1. A keresztanyám egy tündér.
2. A szakítás után egy darabig nem szóltunk egymáshoz.
3. Nem így terveztem, de végül rázúdítottam mindent Ágnesre.
4. Én nem mesélnék szakállas viccet egy ilyen társaságban.
5. Tudtam, hogy ebbe is belekavarsz.

b. Válassz ki egy-egy mondatot a fentiek közül, és írd két rövid szöveget úgy, hogy az egyikben a mondat aláhúzott szavának csak az eredeti, a másikban csak az átvitt jelentése illeszkedjen a szöveggörnyezetbe!

3. Alkoss mondatot az alábbi szavak eredeti és átvitt jelentésével, majd állapítsd meg, milyen hasonlóság alapján jött létre a metaforikus jelentésátvitel!

ostromol

súlyos

kukac

4. A kontextus nem minden esetben oszlatja el a kétértelműséget, ilyenkor válhat félreérthetővé egy-egy kijelentés. Figyeljétek meg az alábbi párbeszéd utolsó mondatát!

- Olyan fáradt vagyok!
- Állítólag fáradtságra ez a legjobb: zúzott csótánypáncélból készült természetes serkentő tabletta! Tessék, itt van egy.
- Hát én ezt nem veszem be!

a. Mit jelent a mondat, ha a gyógyszer bevitelére utal a *bevesz* szó?

b. A szó eredeti jelentése bizonyos anyag szervezetbe való juttatására vonatkozik. Milyen átvitt jelentésben fordulhat elő ez a szó a szövegben? Mire mutat az *ezt* névmás, ha átvitt értelemben szerepel a mondatban a *bevesz* szó?

c. A *bevesz* szó átvitt jelentése egy metaforán alapszik. Milyen hasonlóság van aközött, hogy egy tablettát vagy egy információt „veszünk be”? Mi(k) az(ok) a közös vonás(ok), ami(k) lehetővé teszi(k), hogy az előbbire használt igét átvigyük a utóbbi kifejezésére?

2. Kritika és kinevetés: az ironikus látásmód

Rejtő Jenő sajátos humorát több generáció kedveli. Az alábbiakban az 1940-ben megjelent *Pizkos Fred, a kapitány* című regényéből olvashattok részleteket.

A.

– Hát ide hallgasson. Én vagyok a Honolulu Star hajó szállásmestere. Hogy hívják magát?

– Fülüg Jimmy...

– Miért van ilyen hülye neve?

– Mert szeretek nevetni, és valaki rám fogta, hogy olyankor fülüg húzom a számat. [...]

– Nézze... [...] Itt Port Szuezen sem fűtőt, sem pincért nem találok hajnalig. Akkor indul a Honolulu Star tovább. Az idényben vagyunk. Hát ide hallgasson: itt van nálam a fűtő és a pincér papírja. Álljon be helyettük. Maga ellátná kettőnek a munkáját. Ritkán láttam ilyen erős bivalyt.

– Hízlegéssel nem megy semmire!

– De talán mással. Két ember fizetése innen Tahitiig valóságos kis vagyon. Maga megkeresheti az egészet egyedül... Fél napot fütene, felet kiszolgálja. Senki sem tudná, hogy a fűtő és a pincér egy személy.

– És mikor aludnék?

– Hát, amikor megérkeztünk Tahitibe. Ha sokat mondok, öt hét az egész. Odáig két ember fizetését kapná. Na jön?... Nézze, már készülődnek.

– Rendben van! Elfogadom!

– Éjjel Wilson Hutchins amerikai fűtő, nappal José Pombio spanyol pincér! Ezt jegyezze meg!

1. a. Kik között zajlik a fenti párbeszéd? Mit tudunk meg a szereplőkről?

b. Honnan indul a hajó? Mi a célállomás? Mennyi ideig tart az út?

c. Magyarázzátok, mit takarnak az alábbi tulajdonnevek!

Honolulu Star

Fülüg Jimmy

Wilson Hutchins

José Pombio

d. Miért komikus az alaphelyzet, ami a párbeszéd következtében létrejön?

e. Milyen következményei lehetnek Fülüg Jimmy döntésének?

2. Figyeljétek meg, hogyan mutatja be az elbeszélő a következő részletben a Honolulu Star utasait és életmódjukat! Keressetek olyan részleteket, amelyekből kiderül, hogy az elbeszélő nem veszi komolyan őket, inkább gúnyolódik rajtuk!

B.

A Honolulu Star New York kikötőjéből indult Gibraltáron és a Szuezi-csatornán át San Franciscóba, India és a csendes-óceáni szigetek érintésével. A világ leghosszabb járatú luxushajója volt, szeszélyes milliomosok, világhírű filmsztárok és elkényeztetett hamiskártyások igényeinek megfelelő berendezéssel.

A szalonban előkelő, finom emberek unatkoztak naphosszat, kisebb csoportokban. A vacsorákat csodás estélyi ruhák és ékszerek felvonulása tette ünnepélyessé. Szertartásos vidámság, udvarias barátkozás, megjegyzések időről, tengerészeti szakkérdésekről, a gépekről, a hajózásról és mindenféléről, amihez nem is konyítottak; ez jelentette a társas életet. A bárban halk, finom dzsessz, pezsgő, hollandi ginevre és angol whisky. Egy-egy durvább egyéniségű milliomos, az indiai ültetvényesek közül, olykor mulat, ami abból áll, hogy dalszövegeket ordít, és egy pezsgősvödörrel a fején vezényli a zenekart.

Ezt a többiek megszólják. És kissé irigylik.

Aztán elérik a Vörös-tengert, ahol a kisebb flörtök és nagyobb szabású tengeribetegségek poetikus időszaka következik.

José, a pincér mindenkire szolgálatkész, tréfás, és különös kezűlegességével szeret tüntetni. Sajnos olykor mérsékelt jó szerencsével. A szonglörök rossz szelleme üldözi. Előfordul, hogy valamelyik hölgyre mosolyog, és mintegy oda sem nézve, könnyedén tölti a teát, de közben, hogy, hogy nem, a forró vízsugár egy idősebb úr kopasz fejére ömlik. Ebből nagy botrány lesz, és néhányan a spanyol pincér azonnali távozását követelik a kapitánytól. De a családapák minden tekintélyüket latba vetve pártfogásukba veszik, mert a gyerekek sokat mulatnak azon, hogy Fülöp Jimmy leönti az utasokat. És mi az, amit nem tesz meg egy szülő a gyermekéért?

Ezzel szemben lenn a kazánházban Wilson Hutchins (az amerikai fűtő) olykor állva aludt, mint a lovak, és amikor felriadt, meleg húsokat húzott elő a belső zsebéből. Mire elérték a Bab el Mandeb-szorost, már képes volt enni is álmában. A főgépész félt tőle, mert azt hitte, hogy megszállott. Egy arab fűtő végét akarta vetni ennek az állapotnak, és beledöfött Hutchinsba a lapáttal, de ezt nem fogja tenni többé, mert azóta olyan az orra, mint egy különleges formájú burgonya.

Így álltak a dolgok Adennál. Aden után fenn az étteremben José, a pincér aluszékonysága tűnt fel. A főgépész a kazánház lépcsőfeljárójánál állva hallotta, amikor az első tiszt jelentette a kapitánynak, hogy José pincér folyton álmos.

A gépész erre szerényen megjegyezte, hogy Wilson Hutchins, az egyik fűtő is állandóan alszik, és úgy véli, hogy valahol egy cecelégylehet a hajón, amely ezeket a szórványos álmokör eseteket okozza.

A kapitány szerint a gépész hülye volt a pálinkaivástól, ami elég kézenfekvő feltevésnek látszott ahhoz, hogy a tiszt is elfogadja.

Nemcsak az eufemizálás, hanem az ironia is eszköze lehet annak, hogy bírálat vagy sértés nélkül jelezzük, ha valami bántó vagy bosszantó számunkra. Azonban míg az eufemizmusok használata a „finomítás” célját szolgálja, az ironikus beszédmód abban segít, hogy az indulataink leleplezése nélkül, humorral tudjuk kifejezni a negatív érzelmeinket. Ez amelle, hogy szórakoztató, azt a látszatot is kelti, hogy használója szellemes, akár szellemi fölényben van az általa kifigurázott témához képest.

Ugyanígy, ha egy irodalmi szöveg beszélője (az elbeszélő vagy a lírai én) az adott témával kapcsolatban kritikát akar megfogalmazni, azt sokszor nem nyíltan, indulatosan teszi, hanem könnyed, tréfás formában úgy ábrázolja, hogy az nevétségessé váljon. A komikus hatás kiváltásának eszközei lehetnek a túlzó ábrázolások (pl. a milliomos, aki pezsgősvöggel a fején vezényli a zenekart), a becsmérlő utalások (pl. megjegyzések „mindenféléről, amihez nem is konyítottak”), valamint az alantas témáról fellengzős stílusban való beszéd (pl. „a kisebb flörtök és nagyobb szabású tengeribetegségek poetikus időszaka következik”). Ezek a sajátosságok az irodalomban a **szatirikus** ábrázolásmód és hangnem ismérvei.

3. Milyen eufemizmusokkal él az elbeszélő a hős viselkedésének leírásánál az alábbi idézetben? Hogyan válnak ezek az eufemizmusok a szatirikus ábrázolásmód eszközévé?

„José, a pincér mindenkibe szolgálatkész, tréfás, és különös kezűgyességével szeret tüntetni. Sajnos olykor mérsékelt jó szerencsével. A zsonglőrök rossz szelleme üldözi.”

4. Emelj ki a szövegből más, általad komikusnak ítélt részleteket, és azonosítsd a komikum forrását!
5. Keressetek a B. részletben gegnek minősülő helyzeteket, és adjatok elő egyet ezekből az osztály előtt!
6. a. Írd meg az elsőtiszt, a kapitány és a főgépész párbeszédét a szöveg alapján! Próbálgd alkalmazkodni a részlet stílusához!
- b. Hasonlítsátok össze a megírt párbeszédet! Mik a közös vonások és mik az eltérések közöttük?
7. Vizsgálj meg a B. részlet első mondatát helyesírási szempontból, majd a helyesírási szabályzatnak az idegen szavak és tulajdonnevek helyesírására vonatkozó fejezeteiből gyűjtsd ki az ebben a mondatban alkalmazott szabályokat!

C.

Penang előtt furcsa esete volt vele Josénak. A kikötőből egy maláj óriás jött a fedélzetre. Bilincset tört, szöveget evett, és izmait játszatta néhány fillérért. Hatalmas izmai voltak. Később a japán dzsiudzsicu birkózás fogásait mutatta be a matrózoknak. José ott szaladgált fel-le a lépcsőkön, frissítővel, tortával, de valamelyik rosszul kiszámított, nagy ívű, kecses mozdulata révén a sétatábláról pontosan az erőművész fejére pottyant egy habostorta.

A maláj hörögve kaparta magáról a csokoládés habot, csattogtatta hatalmas fogait, és végül lovagias mosollyal fojtva el dühét, közölte, hogy Josét szétmorzsolná, ha nem lenne tekintettel az előkelő környezetre.

A spanyol pincér igen erélyes hangon többféle előétel nevét kiáltotta oda a bennszülöttnek, amitől az érthetően felbőszült.

– M’Bisung! Glonga! Bon-Bon! – hörögte a maláj.

– Omlette... à la Sevilla! – üvöltötte José.

– Sihungi! Mizonga dzur bsefár!

– Olla potrida! – idézte a pincér transzparens korából, és lerohant. Ott állt lihegve a maláj előtt, és az utasok, boldogan a sok egyhangúság után, mindenfelől összecsdültek. Fenn a korlátnál állt Mr. Irving, szokott szomorúságával, és lenézett unott, közömbös arccal.

A maláj megvillogtatta fehér fogait. Ismét mosolygott.

– Mit ez akar gyenge fehér... Én megenni őt...

– Hát csak fogj hozzá – mondta José.

– Én nem ütni! Hindu önvédelem... Te üss oda teljes erődből. Én csak kivédeni.

– Az nem lesz jó... – szabadkozott José.

– Te ütni! Fogás biztos, gyors, úgysem találni.

– Hát jó. Mehet?

– Mehet.

Fülig Jimmy kíváncsi volt a fogásra. Biztos dzsiudzsicu.

– Na ütni! – sürgette a maláj. – Lesz meglepetés!

Csakugyan nagy meglepetést okozott. Mert hogy valaki egyetlen pofontól valóságos szaltót csináljon, négy utast és több kisasztal málnaszörpöt felborítson, az igazán meglepő.

A maláj orrán, száján, fülén dőlt a vér, és a jobb szemétől a szája széléig felrepedt a bőre. Így pihegett kissé elterülve, miközben a négy utas állandóan sürgette, hogy keljen fel róluk. Ezalatt José aludt egy keveset. Állva. Mint egy idős paripa. A maláj ordítva ugrott fel.

– Nem számít! Te lenni balkezes! Én várni ütés jobbról.

José vállat vont.

– Nem lehet minden pofon mellé egy forgalmi rendőrt állítani.

8. a. Hogyan indul és miről szól a maláj és a pincér párbeszéde? Mi a kettejük között támadó konfliktus forrása?
- b. Olvasd újra, hogy hangzik Fülíg Jimmy és a maláj óriás szóváltása? Milyen nyelven beszélnek? Melyikükről tudjuk, hogy mit mond? Mit mondhat a másik? Ők mit értenek egymás megszólalásaiból? Fokozza vagy oldja a konfliktust ez a szóváltás?
- c. Figyeld meg, hogyan beszél a maláj a közös nyelvet! Miben térnek el a megszólalásai a többi beszélőtől? Hogyan vetíti elő a maláj óriás beszéde a konfliktus kimenetelét már az összecsapást megelőzően? Hogyan járul hozzá a két szereplő beszéde közötti különbség Fülíg Jimmy fölényének érzékeltetéséhez a jelenet végén?
9. Keress az utolsó részletben olyan humoros részeket, amelyek csak az előzmények (előző két részlet) ismeretében tűnnek viccesnek!
10. Alkalmas az utolsó mondat arra, hogy a komikus történet csattanója, azaz poénja legyen? Miért?

1. a. Állítsd sorrendbe az alábbi problémákat aszerint, hogy melyiket tartod a legfontosabbnak/ a legsúlyosabbnak!

környezetszennyezés

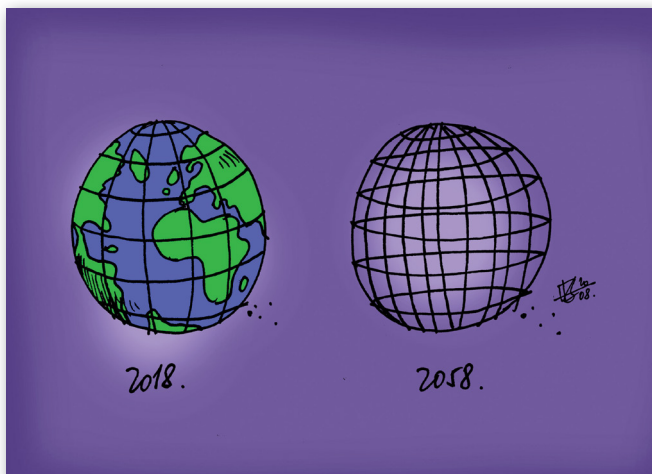
emberi rosszindulat

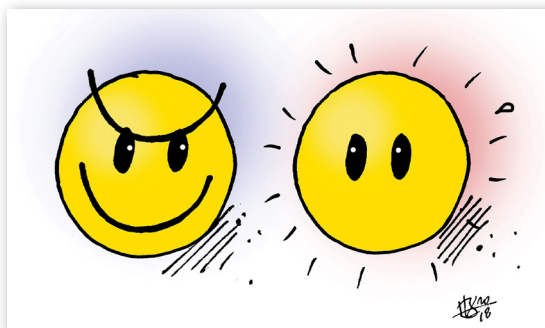
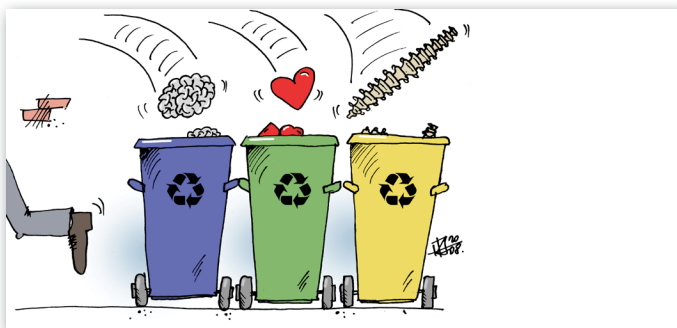
az emberi értékek fölöslegessé válása a sikerhez

a gépek uralma

valós emberi kapcsolatok helyettesítése virtuális élményekkel

- b. Vessétek össze a listáitokat a csoportban! Indokoljátok sorrendezéseteket!
- c. Azt a problémát, amelyet a csoport többsége a legfontosabbnak tekint, mindenki mutassa be írásban!
- d. A leírt probléma kapcsán fogalmazzatok meg szóban egy 30-60 másodperc alatt elmondható felhívó szöveget, amely változásra ösztönzi az embereket!
2. A **karikatúrák** olyan képek, amelyek úgy hívják fel a figyelmünket különböző társadalmi, gazdasági, politikai problémákra és hiányosságokra vagy emberi hibákra és gyalorságokra, hogy közben kifigurázzák ezeket, tehát szatirikus képi ábrázolásmóddal élnek. Ennek kettőssége abban rejlik, hogy a probléma mélységét, komolyságát a komikus hatással egyszerre tapasztaljuk meg, így nagyon erős benyomást tesz ránk.
- a. A következő rajzok Könczey Elemér karikatúrái. Melyik kép melyik témához kapcsolható az 1. feladatban tárgyaltak közül? Miért?

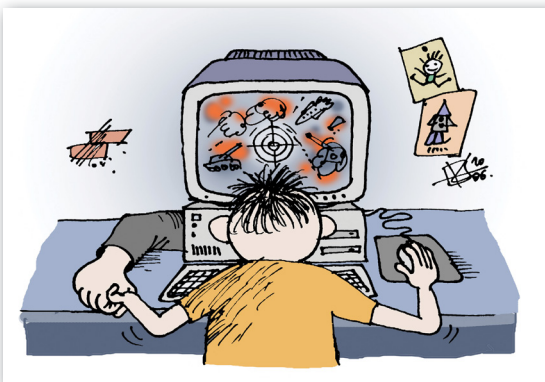
b. Vesd össze a témához írt szövegedet (1. c.) a hozzá társuló rajzzal! Miben nyújt más a rajz, mint a szöveg? Hogyan közvetíti a hasonló üzenetet?

3. a. A karikatúrák címei (sorrendben): *Végkorszak*, *Parazita*, *Szelektív*, *Káröröm*, *Pótszülő*. Találónak érzitek a karikatúrákhoz kapcsolt címeket? Miért? Mit tesznek hozzá ezek a címek a képi hatáshoz?

b. Mitől kritikusak, mitől komikusak ezek a képek?

c. Nézd meg a megadott linken elérhető összeállításokat Könczy Elemér karikatúráiból! (<http://konczy.ro/karikaturak/>)

Válassz ki öt olyan képet, amely kapcsolódik valamilyen szempontból az 1. a. feladatban felsorolt problémákhoz (egy problémához több képet is választhatsz)! Egy mondatban indokold választásodat! Adj (rövid) címet az általad választott képeknek!

4. a. Válaszd ki egy hibát, negatív tulajdonságot, és mutasd be néhány mondatban úgy, hogy viccesnek tűnjön!

b. Könnyűnek vagy nehéznek találtad ezt a feladatot? Miért? Könnyebb vagy nehezebb volna valaki másról írni hasonló szöveget?

c. Szívesen felolvasnád a megírt szöveget az osztálytársaid előtt? Miért? Felolvasnál olyan szöveget, amit másokról írtál? Szívesen meghallgatnál olyan szöveget, amit más írt rólad?

Az irónia általában a kritika eszköze. Gyakran használjuk „fegyverként”, öncélú gúnyolódásra, ilyenkor sértő szándék húzódik mögötte.

Akinek jó az önértékelése, az képes saját magát szemben is kritikát gyakorolni, és ha ezen felül humora is van, akkor képes az *öniróniára*, azaz saját hibáit, hiányosságait teszi nevetségessé, hogy oldja a külső és belső feszültséget. Mások hibáit észrevenni és kifigurázni általában egyszerűbb feladat, ám arra mindig figyelni kell, hogy viccelődésünk célpontja számára mennyire kínos a helyzet.

1. A tréfás népdalok sajátos csoportját képezik a **gúnydalok**, azaz a **csúfolók**, amelyek tréfásan állítják pellengérré bizonyos embertípusok vagy csoportok hibáit, hiányosságait, elítélendő, rossz tulajdonságait. A következő versszakok az Ortutay Gyula által szerkesztett *Magyar népdalok* című gyűjteménybeli **legény- és leánycsúfolók**ból származnak.

1.

A pusztai, a pusztai legényeknek
Nincsen pénzük, nincsen pénzük szegényeknek:
Bankóért nyúl a zsebébe,
Tökmag akad a kezébe.

2. Ezt a kislányt ne vedd el, ne vedd el!
Nem győződ meg selyemkeszkenővel:
Kettőt köt a fejére, nyakára,
Harmadikat karcsú derekára.

3. Nem ér az a legény egy szál vöröshagymát,
Ki a leány mellett összehúzza magát,
Összehúzza magát, eltátja a száját.
A fene egye meg a málészájúját!

4. De takaros kis katlan!
Rajta a sok mosatlan.
Mosd el, rakd el az edényt,
Úgy válassz majd vőlegényt!

5. Nem mind legény, aki magát tartja,
Csak a posztónadrág feszül rajta.
Nem tudja a rendet lekaszálni,
Meg tudja a kislány szívét csalni.

6. Palcsi Kata szép jány vóna, Kata!
Ha ja szája nem nagy vóna, Kata!
Három alma egy sorjába
Könnyen befir a szájába, Kata!

7. Csizmadialegények
– Csillárom, haj! –
Nyolcan ülnek egy lóra
– Csillárom, haj! –
Úgy mennek a jó borra.
– Csillárom, haj! –
Parancsolnak kocsmárosnak:
Mérjen egy decit nyócuknak!
– Csillárom, haj! –

8. Egy-egy ördög minden férfi,
A leányníp azt beszéli.
Úgyi bizony jó lenne,
Ha egy ördög elvinne?

a. Mit gondoltok, milyen időssek lehettek a kigúnyolt legények, leányok?

b. Válogassátok külön a legény- és a leánycsúfolókat! Figyeljétek meg, milyen vonások kerülnek szóba a leányok, milyenek a legények kigúnyolásakor! Mit gondoltok, miért éppen ezek?

c. Szerintetek elítélendőnek tartják ugyanezeket a vonásokat a másik nem esetében? Miért?

 2. a. Figyeld meg, milyen tulajdonságokat gúnyolnak ki az 1., 2., 3., 4. dalok! Válaszd ki az alábbi listából az egyes dalokhoz illő 4-4 tulajdonságot!
nincsen pénze, tutyimutyi, naplopó, cifra, lusta, éhenkórász, bamba, ékes, csiricsaré, hátrányos helyzetű, dög, szegény, gyámoltalan, szereti cicomázni magát, kerüli a munkát, anyámasszony katonája

b. Az egy-egy dalhoz társított szavak és kifejezések jelentése hasonló. Mindegy, hogy melyik szót vagy kifejezést használjuk valaki bemutatására? Miért? Szükség van ennyi szinonimára egyetlen tulajdonság megnevezéséhez? Indokold válaszod!

c. Töltsd ki az alábbi táblázat oszlopait a megfelelő szavakkal, kifejezésekkel! Ha önállóan nem sikerül, használj szinonimaszótárt!

semleges	bizalmas	szépitő	durva	gúnyos
gyáva	nyuszi			
kiabál		hangoskodik		
iskola			börtön	

3. Ma milyen tulajdonságok miatt számíthat valaki csúfolásra, gúnyolásra?

4. a. A legény- és leánycsúfolókból arra is lehet következtetni, hogy milyennek kellett lennie egy legénynek, leánynak a közösség elvárásai szerint. A meglévő csúfolók valamelyike alapján írd legény- vagy leánydicsérő szöveget!

b. Milyen ellentétes tulajdonságokról szólnak az egyes szövegek? Írjátok le egy-egy szóval a csúfoló dalokban és dicsérő szövegekben bemutatott figurákat, és rendezzétek ellentétpárokba ezeket a szavakat!

A kapott szó párok kölcsönös ellentétet fejeznek ki, ezért **antonimáknak**, vagyis **ellentétes értelmű** szavaknak minősülnek.

5. a. Keressétek meg az alábbi szavak ellentétes értelmű párját! Mely szavaknak nem találtok antonimát? Mit gondoltok, miért nincs nekik?

beszédés –	így –
elkezd –	élet –
háború –	folyóvíz –
sótartó –	boldog –
kint –	laptopozik –
tízéves –	

b. Válasszátok ki az alábbiak közül a *bevall*, *innen*, *jobb*, *szabad*, *természetes*, *veled* szavak két-két ellentétes értelmű párját! Szinonimái ezek egymásnak? Alkossatok egy-egy mondatot a megadott szavakkal úgy, hogy csak egyik antonima feleljen meg a kontextusnak!

onnan	természetellenes	nélküled	rab	eltitkol		
ellened	rosszabb	letagad	mesterséges	bal	túl	tilos

c. Keressetek olyan szavakat, amelyek az alábbi melléknevek antonimái lehetnek! Tudtok olyan antonimákat adni, amelyeknek a megadott szóval azonos a szótöve? Miben különbözik a két antonima jelentése?

erős –	_____
önző –	_____
érdekes –	_____
tiszta –	_____

Nem minden szónak van ellentétes értelmű párja (pl. *sótartó*, *tízéves*, *laptopozik*), a több jelentéssel bíró szavak (pl. *jobb*) esetében pedig az egyes jelentésekhez különböző antonimák társíthatók. A szó aktuális jelentését a kontextus alapján állapítjuk meg, és ehhez keresünk antonimát: pl. *jobb/rosszabb minőség* vagy *jobb/bal kéz*. Az antonima nem csak egy teljesen más szó lehet (pl. *erős* – *gyenge*), hanem akár ugyanannak a szónak egy (másik) képzős alakja is, pl. *erős* – *erőtlen*.

6. a. A kontextus akkor is befolyásolja az antonimaválasztást, ha a szó nem többjelentésű. Az alábbi példákban az *édes* szó mindenhol ízt jelent. Melyik mondatban mi lenne az ellentétes párja? Miért?

1. A szemközti tó vize *édes*.
2. Ez a limonádé kicsit túl *édes*.
3. Az *édes* kávé nem tudom meginni.
4. *Édes* bort vigyek nekik ajándékba?

b. Az íz mellett mi másra használjuk még az *édes* szót? Adjatok példát más jelentéseire! Melyik esetben milyen antonimát társíthatunk hozzá?

1. A balladák egy sajátos csoportját képezik a *vígballadák*. Ezekre jellemző a balladák tartalmi és formai sajátosságainak többsége, viszont abban eltérnek az eddig olvasott balladáktól, hogy nincs jelen bennük a tragikum. Akadnak közöttük olyan viszontagságos, fordulatos történetek, amelyeknek a végén minden jóra fordul, ezeknek csak a vége „víg”, de találunk olyanokat is, amelyek könnyed, tréfás esetekről számolnak be, és neveltségessé teszik a szereplőket, azaz a tragikum helyét a komikum veszi át. A vígballadák melyik csoportjába tartozik a *Gyáva vitéz* című ballada?

Gyáva vitéz

»Hogy járhatnék én téhozzád,
Édös szép szerelmöm?
Az anyádnál gyertya világ
Majd elárul engöm!«
»Ved el a gyertya hamváját,
Hogy ne agygya a világát.
Úgy eljár hac hozzám.«

»Hogy járhatnék én téhozzád,
Édös szép szerelmöm?
A lovamnak dobogása
Majd elárul engöm!«
»Agygyál zabot a lovadnak,
Vége a dobogásnak,
Úgy eljár hac hozzám.«

»Hogy járhatnék én téhozzád,
Édös szép szerelmöm?
A kutyátok ugatása
Majd elárul engöm!«
»Ves egy csontot a kutyának,
Vége lősz az ugatásnak,
Úgy eljár hac hozzám.«

»Hogy járhatnék én téhozzád,
Édös szép szerelmöm,
A lúdatok gágogása
Majd elárul engöm!«
»Agygyál önni a ludunknak,
Vége lősz a gágogásnak,
Úgy eljár hac hozzám.«

»Hogy járhatnék én téhozzád,
Édös szép szerelmöm?
A csizmámnak kopogása
Majd elárul engöm!«
»Vezsd lé sarkantyús csizmádat,
Húzd föl barna harisnyádat,
Úgy eljár hac hozzám.«

»Hogy járhatnék én téhozzád,
Édös szép szerelmöm?
Az ajtódnak nyikorgása
Majd elárul engöm!«
»Kend mög az ajtódnak sarkát,
Nyom' be lassan a nyitóját,
Úgy eljár hac hozzám.«

»Hogy járhatnék én téhozzád,
Édös szép szerelmöm?
A macskának nyávogása
Majd elárul engöm!«
»Agygyá tejet a macskának,
Vége lősz a nyávogásnak,
Úgy eljár hacz hozzám.«

»Hogy járhatnék én téhozzád,
Édös szép szerelmöm?
Az egernek czinczogása
Majd elárul engöm!«
»Elmöhecz má, gyáva vitéz,
Ha még egy egértül is félsz,
Mönnyel tülem, mönnyel!«

(Kálmány Lajos pusztaföldvári gyűjtése)

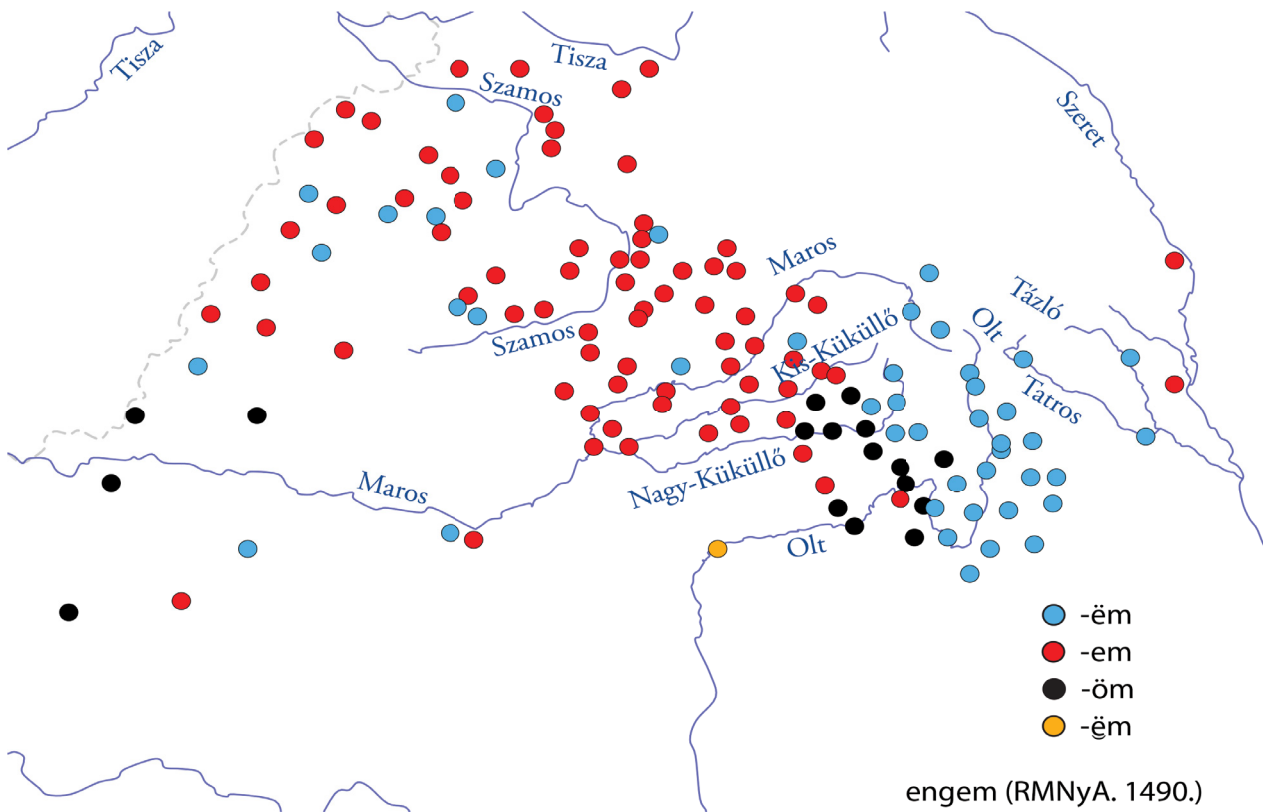
- 2. Az olvasott ballada szövege két szereplő párbeszédéből áll. Kik között zajlik ez a beszélgetés, és mi a témája? Mit tudunk meg a szereplőkről és a köztük lévő viszonyról?
- 3. A balladák jellegzetes alakzata az *ismétlés*. A szakaszok ugyanazon forgatókönyv szerint ismétlődnek egészen az utolsóig. A legény különböző kifogásokat említ, amelyekre a lánytól ugyanaz a válasz érkezik. Milyen kifogásokat említ a legény? Érzékelsz valamilyen fokozatosságot a kifogások egymásutánjában? Miért válik a komikum eszközzé ebben az esetben az ismétlés, fokozás?
- 4. A korábban olvasott balladákban együtt éreztünk, azonosultunk valamelyik szereplővel. Ebben a balladában megvalósul ez az azonosulás? Ha igen, melyik szereplővel? Ha nem, miért nem?
- 5. A *Gyáva vitéz* című ballada *A gyáva legény* balladatípus egyik változata. Ennek a változatnak a címében egy ellentétet ismerhetünk fel. Találónak érzed ezt a címet? Miért? Mivel mond ez többet, mint a balladatípus címe?
- 6. a. Az olvasott szövegnek milyen vonásai igazolják, hogy a szöveg egy ballada? Miben tér el az eddig olvasott balladáktól?
b. Miben mutat az olvasott ballada rokonságot a gúnydalokkal? Készítsetek Venn-diagramot, amelyben a balladával majd a gúnydallal vetitek össze a vígballadát!
- 7. Keressetek a szövegben olyan szavakat, amelyeket a mai helyesírás szabályai alapján másképpen írnánk le! Ezek alapján miben változott a helyesírás szabályozása a ballada lejegyzése óta?

Tudtad? A magyar helyesírás négy alapelvre épül. Egyik alapelv az egyszerűsítés elve. Ennek egyik példája a most érvényben levő szabályzatban, hogy az egy szóból álló szavakban a többjegyű betűk írásakor a betűnek csak az első jegyét kettőzzük, pl. *asszony* (~~asszony~~), *jeggyel* (~~jeggyel~~) stb. Több szóból álló (vagyis összetett) szavakban a szavak határán viszont nem alkalmazzuk az egyszerűsítés elvét, pl. *kulcsosont*, *fénynyaláb*. A helyesírási alapelvekről jövőre fogsz tanulni.

- 8. a. A balladának az itt olvasott szövegváltozata *ö-ző* nyelvjárásban hangzott el. Keress a szövegben *ö-ző* szóalakokat!
b. A ti környezeteken hogyan ejtik az *engem* szót? Hol hallottál más alakot, mint amit nálatok használnak?

Tudtad? A nyelvatlasz vagy nyelvjárási atlasz olyan térképsorozat, amely feltünteti, hogy egy nyelvterületen hol, milyen kifejezőeszközök (hangalakok, szavak, szóalakok, szerkezetek) használatosak. A gyűjtés előre kiválasztott településeken zajlik, és előre megtervezik, hogy milyen nyelvi alakokra kérdeznek rá. Ezeket a településeket, ahol a területi kutatás folyik, kutatópontoknak hívjuk. (Az egyes kutatópontokat a következő oldalon látható térképen színes körök jelképezik.) *A romániai magyar nyelvjárások atlaszának* adatgyűjtése az 1950-es, 1960-as években zajlott. A 136 kutatópont mindegyikén egy 3379 kérdést tartalmazó kérdőívet kérdeztek ki, és jegyezték le a válaszokat. Az anyag feldolgozása az 1980-as évekre készült el, az atlasz tizenegy kötetének kiadására pedig 1995 és 2010 között került sor.

c. Az alábbi térkép *A romániai magyar nyelvjárások atlaszá*nak 1490. térképlapja alapján készült. Földrajzi ismereteid alapján próbálj tájékozódni a térképlapon! (Segítenek a folyónevek.) Figyeld meg, hogy melyik régióban hogyan ejtik ki a *engem* szó második magánhangzóját! Hol használnak *ö-ző* változatot?

d. Milyen egyéb nyelvjárási sajátosság bukkan fel a ballada szövegében?

3. Stílusok és beszédmódok (kifordítása)

1. Nézzétek meg a videót 10:13-ig (https://www.youtube.com/watch?v=kU_ZkQm-dzo), és válaszoljatok a kérdésekre!

- a. Milyen műsor keretében és milyen alkalomból zajlik a beszélgetés?
- b. Ki a műsor meghívottja?
- c. Mikor kezdődött el az Egyesült Államokban a slam poetry mozgalom?
- d. Mikor tartották az első magyarországi slam poetry estet?
- e. Milyen megkötés van a slam poetry versenyeken?
- f. Sorold fel a slam poetry versenyek néhány változatát!
- g. Hány kötete jelent meg Simon Mártonnak?

h. Nevezd meg két nagy kiadót, amelyet megemlít a költő!

i. Magyarázd a beszélgetés alapján, mit jelentenek az alábbi fogalmak!

team slam	
szakmai zsűri	
főállású költő	

2. a. A videóban mindkét beszélgetőpartner nevét kiírják, de csak egyiknek hangzik el a bemutatása. Mit gondoltok, miért csak egyiküket mutatják be a nézőknek? Mit mondanak el róla? Miért?

b. A beszélgetést nem nevezhetjük szimmetrikusnak. Miben más a két fél szerepe a beszélgetésben? Mi az egyik fél feladata, mi a másiké? Sikeresen látják el a feladatukat?

Az **interjú** olyan szövegfajta, amely két vagy több ember beszélgetését rögzíti, ezek közül az egyik a kérdező, azaz az interjú készítője, és az a feladata, hogy kérdéseivel „beszéltesse” az interjúalany(oka)t az általa érdekesnek ítélt témákról.

3. Hallgasd meg újra az interjút! Hány kérdést tesz fel a műsorvezető az interjúalanyoknak? Melyek azok a kérdések, amelyeket jónak tartasz? Miért? Mit gondolsz, mik a jó interjúkérdés ismérvei?

4. Miért nem alkalmas a feladatára a videón (<https://www.youtube.com/watch?v=9aeo13epj1w>) látható interjú készítője? Milyen hibákat követ el? Milyen hatással van ezzel az interjúalanyra?

5. Nézzétek meg a következő slam poetry videókat, és válasszatok interjúalanyt az előadók (slammerek) közül! Írjatok össze öt kérdést, amit a megtekintett produkció kapcsán feltennétek nekik!

https://www.youtube.com/watch?v=P2MsEiPx_-w

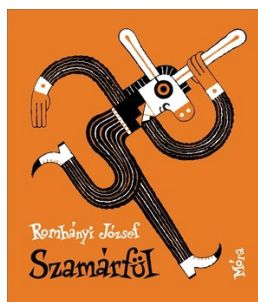
<https://www.youtube.com/watch?v=qS45Kp7q45Q>

1. Ha interjút készíthetnél a farkassal a *Piroska és a farkas* című meséből, milyen kérdéseket tennél fel neki? Szerinted milyen hangulata lenne egy ilyen interjúnak? Miért?

2. a. Az alábbi vers ezt a fiktív interjúhelyzetet teremt meg. Milyen szövegre számíthat az cím alapján?

Romhányi József: *Interjú a farkassal, aki állítólag megette Piroskát*

Az Új Bárány riportere felkereste Ordast.
Interjút kér. Én leközlöm. Olvasd.
– Igaz volna ama vád,
hogy Ön orvul elfogyasztott egy egész nyers nagymamát?
– Egy nagymamát? Egy grammot se!
Ez az egész csak Grimm-mese!
– Hogy Piroskát Ön falta fel, talán az is hamis vád?
Nem hagyott meg belőle mást, csak egy fél pár harisnyát!

– Hogy én őt ruhástul? Mít ki nem eszeltek!
Én még az almát is hámozva eszem meg,
– Furcsa, hogy a kunyhóban, hol megevődtek mindketten,
mégis piros farkasnyálynom díszeleg a parketten.
– Az úgy történt, hogy ők aznap meghívtak a viskóba.
Nagyon finom uzsonna volt, számoça és piskóta,
s mivelhogy én evés közben állandóan vicsorgok,
a vérvéres számoçalé a pofámból kicsorgott.
– Én úgy tudtam, Önnél szabály,
hogy csak friss húsarut zabál.
– Kacsa! Fűvet rágok lomhán legelészve,
zsengét, hogy a gyenge gyomrom megeméssze.
– És meddig lesz Önnél a juhhús is tiltva?
– Eddig! De erről már nem írhatasz, te birka!

b. Teljesülnek a cím alapján megfogalmazódott elvárásaid?

c. Szerinted mit kell szem előtt tartani egy újságcikk címadásánál?

3. A szöveg egy ismert mese alaptörténetét tünteti fel valós szenzációként, amelynek kapcsán interjú készülhet. Milyen eszközökkel teszi érdekessé, *hírértékűvé* az ismert történetet?

4. A mesékben gyakran van példa arra, hogy állatokat emberként ábrázolnak, ez a szöveg azonban egy olyan sajátosan emberi helyzetbe helyez el két állatot, amilyenre a mesékben nincs példa.

a. Az interjúhelyzet milyen sajátosságait ismered fel a szövegben? Milyen viselkedési formát, milyen beszédmódot gúnyol ki a szerző a két szereplő párbeszédén keresztül?

b. Milyen, az emberi kommunikációra jellemző illemszabályokat tartanak be az állatszereplők a beszélgetés során? Milyen viszony tükröződik a beszédmódjukban?

5. a. Milyen témában faggatja a riporter a farkast? Figyeld meg, milyen információk hangzanak el a kérdésekben! Te hogyan kérdeznél rá a farkas tetteire? Mi az, amiben ehhez képest másképpen, furcsábban fogalmaz az interjú készítője?

b. Mi a szerepe ezeknek a megfogalmazásoknak a kérdésekben?

„*orvul elfogyasztott egy egész nyers nagymamát*”

„*a kunyhóban, ahol megevdtek mindketten*”

c. Mi derül ki a farkas válaszai alapján arról, hogy milyen hatással lehetnek rá ezek a kérdések? Hogyan reagál, mit válaszol rájuk? Mi utal a válaszokban a farkas bűnösségére? Milyen előjelek utalnak az interjú végkimenetelére?

6. a. Miben más a szöveg, mint ha az interjút prózában közölné, ahogy az újságban szokás? Szerintetek hogyan járul hozzá a verses forma a humoros hatás eléréséhez?

b. A farkas egyik válaszában két alliteráció is van. Milyen hatást keltenek ezek? Hogyan tudnak rásegíteni a farkas meggyőző erejére?

c. Milyen egységekre tagolják a szöveget a rímelő sorpárok? Hol rövidülnek meg ezek az egységek? Ennek milyen hatása van?

7. Hogyan zárul az interjú? Tekinthető az utolsó kérdés-válasz pár a teljes történet csattanójának, azaz poénjának? Mitől komikus ez a zárlat?

Az abszurd alaphelyzet, a riporter kérdései és a farkas válaszai, valamint a verses forma a sajátos rímekkel egyaránt jelzik, hogy ez nem egy komolyan vehető, valódi interjú, inkább annak tréfás utánzása, kifordítása, jellegzetességeinek komikus eltúlzása, azaz **paródiája**.

8. Írjatok meg, majd adjatok elő különböző vicces, fiktív interjúkat pl. Hóféhérekének vagy Hamupipókének a mostohaanyjával, Toldi Györggyel, Áts Ferivel vagy Kőműves Kelemennel! Milyen eszközökkel érhetek el komikus hatást?

Tudtad? Romhányi versében a farkas a *kacsa* szóval utal a riporter téves értesülésére. A (*hírlapi*) *kacsa* kifejezést a nem ellenőrzött, gyaníthatóan hamis információkat tartalmazó, esetleg megtévesztő szándékkal közölt álhírek megnevezésére, minősítésére használják. Két elképzelés is forgalomban van arra, hogy miért nevezik éppen *kacsának* az álhíreket. Az egyik egy francia kifejezésre vezeti vissza a szó eredetét: (a francia kifejezés szerint, aki „fél kacsát árul”, az átver, becsap valakit). A másik elmélet szerint német nyelvterületről és sajtós berkekből származik a szó: az újságcikkek alá írt NT betűket (amely a latin *non testatum* 'nem ellenőrzött' rövidítése) *Ente*-nek olvasták, ez pedig németül 'kacsa' jelentésű. Mindkét eredeztetés azt valószínűsíti, hogy nem az állatra utaló magyar *kacsa* szó használatát terjesztettük ki (valamilyen hasonlóság alapján) egy új fogalom megnevezésére, hanem az állat jelentésű szó mellett tükörfordítással létrejött egy álhír jelentésű *kacsa* szó is, amely az eredetivel csak hangalakjában azonos.

1. a. Ha egy szóhoz több jelentés is tartozik, az nem mindig jelentésátvitel eredménye. Néha véletlenül történik meg, hogy két szó bizonyos formában egybeesik. Ez sok esetben a toldalékoknak köszönhető. Az ilyen véletlen alaki egybeesést nevezik **homonímiának**. A homonimák jelentése legtöbbször nagyon különböző, ezért szinte soha nem fordulnak elő olyan helyzetben, amelyben összetéveszthetők lennének. Néhány vicc azonban olyan extrém kontextusok létrehozásával próbálkozik, amelyben mindkét szójelentés felidéződhet, így humorforrássá válhat ez a kettős aktiválás. Mely homonim szópárokon alapszanak a következő viccek? Miért van szükség a nagyon sajátos kontextusra a félreértéshez?

A tehén bonyolult állat, de én megfejtem.

Egyik kispárna a másiknak:
– Miért jajgattál egész éjjel?
– Mert huzatot kaptam.

Kéményseprő a tükör előtt:
– Hm, a koromhoz képest jól nézek ki.

Kőműves Kelemen a fiának:
– Gyere enni, fiam, anyád már fall!

A férfi kifog egy aranyhalat:
– Ha visszadobsz, teljesítem három kívánságodat. Mi az első?
– Legyen a pénztárcámban kilencvenkilencmillió...
ja, nem is, inkább legyen kerek szám!
– Rendben, mi a második kívánságod?
– Ooo...

b. Próbáljátok románra, majd az átlalatok tanult idegen nyelvre lefordítani a fenti viccek valamelyikét! Mi okoz problémát a fordításnál?

c. Próbáljátok magyarra fordítani az alábbi vicceket! Miért nem vicces az eredményül kapott szöveg?

Un șnur se uita în oglindă și zâmbea pe sub mustăți: – Mamă, ce șiret sunt!

– Cum se face supa de pui?
– Pui apă, pui sare, pui morcovi, pui roșii, ... pui nu mai pui că deja ai pus de patru ori.

Egy nyelv homonimáit várhatóan nem lehet egy másik nyelvre is homonimákkal fordítani, hiszen ezek véletlen hangalaki egybeesés eredményei. (Pl. nem várjuk, hogy magyarul is lehessen *șiret* szóval utalni a cipőfűzőre is, meg a ravaszágra is. Ugyanígy az sem várható, hogy például románul a párnát védő burkolatnak és a légáramlatnak ugyanaz a szó feleljen meg, csak mert magyarul mindkettő *huzat*.)

d. Keressetek az átlalatok ismert nyelveken további vicceket, amelyek homonímiára alapoznak! Ha szükséges, kérjétek nyelvtanáraitok segítségét!

2. a. Keressétek meg, melyik az a szóalak, amely mindkét verssor végére odaillik az alábbi sorpárokban! Melyik sorpárban találsz *homofónokat*, vagyis olyan homonimákat, amelyek csak kiejtésben azonosak?

Jobb oldalt a feleségek, bal oldalt a _____,
Üljetek úgy, hogy majd én is az asztalhoz _____.

Kiskertemnek égszín éke tavasszal a _____,
Ilyent ha látsz virágboltban, szólni nékem _____!

Vadászaton leterített két szarvast a _____,
A vadász meg az agancsokra öntötte a _____.

Szomszédunk egy ezermester, minden munkát _____,
a minap a szekerünket emelte meg _____.

b. Gyűjtsetek ti is homonimákat, és helyezzétek el őket egy-egy rímelő sorpárban a fenti példák mintájára!

1. Mik a hírek? Adj példát olyan eseményre, amely hírnek minősül a következő szintereken!

- a nagyvilágban
- a faludban/városodban
- az iskoládban
- az osztályodban
- a családotban

2. a. Milyen formában találkozunk a nagyvilág híreivel? Milyen csatornákon jutnak el hozzánk a híradások?

b. Te honnan értesülsz a világ híreiről? Melyik csatornán milyen gyakran jutsz információkhoz?

Itt találkozom a hírekkel:	soha	néha	gyakran	általában	mindig
újságok hírrovataiban					
rádiós híradóban					
tévéhíradóban					
internetes hírportálokon					
közösségi oldalakon megosztva					
családtól, barátoktól hallom					
más forrásból, éspedig: _____					

c. Miben különböznek az előző táblázat első oszlopában felsorolt hírcsatornák? Mik a sajátosságai az egyik, illetve a másik formában hozzáférhető híreknek? Milyen előnyei és hátrányai vannak egyes csatornáknak másokhoz képest?

3. Hozzatok magatokkal egy hírt újságkivágás, nyomtatott cikk, hang- vagy videófelvétel formájában, és elemezzétek az alábbi szempontok szerint!

- Milyen információkat tudunk meg a hír címéből? Mi tűnik fontos adatnak a cím alapján?
- Miért számít az adott esemény hírnek, azaz miért van hírértéke?
- Milyen fontos részleteket, plusz információkat tudunk meg a hír teljes szövegéből? Indokoltnak látjátok a címadást, vagy szenzációhajhász címmel találkoztatok, amely nem a cikk tényleges tartalmát vetíti elő?
 - A sajtóetika szabályai alapján három, egymástól független forrásnak kell megerősítenie egy hírt ahhoz, hogy közölhető legyen. Honnan származnak a hírben közölt adatok? Hány és milyen forrásra hivatkozik a szöveg? Szerinted betartotta a cikk írója az említett előírást? Fontosnak találod a vizsgált esetben a szabály betartását?
 - Milyen fontos kérdésekre nem ad választ az adott hír? Miért lenne fontos ezeket a kérdéseket is érinteni?

4. a. Írjátok meg csoportban azt az újsághírt, amelynek az alábbi címek egyikét adták! Mire kell figyelnetek a hír szövegének megírásakor?

- b. Figyeljétek meg a többi csoport által megírt hírt! Valódi újsághírnek tűnnek? Jelöljétek az alábbi szempont-táblázatban, hogy a hír mely ismérvei vannak jelen a szövegekben!

Több embert érintő eseményről számol be	Aktuális témát érint	Válaszol az esemény kapcsán az alábbi kérdésekre: Mi történt? Hol? Mikor? Kivel? Miért? Hogyan?	A legfontosabb információktól halad a kevésbé lényegesek felé	Rövid, tömör, egyértelmű és tárgyilagos hangvételű

1. Örkény István számos egyperces novellát írt. Az egyperces novellákat rövidség, tömörség jellemzi. Címükre külön felhívja a szerző az olvasók figyelmét: „*Fontos, hogy a címekre ügyeljünk. A szerző rövidségre törekedett, nem adhatott hát semmitmondó fölíratokat. Mielőtt villamosra szállnánk, megnézzük, milyen jelzésű a kocsis. E novellának éppily fontos tartozékuk a cím.*” A következő egyperces novella címe: *Hír*. Fogalmazzatok meg néhány mondatban, hogy mire számítottok, miről fog szólni a címet követő szöveg!

Örkény István: *Hír*

Ágyában dohányzott borsodbányai lakásán Haris Márton vájár. Miután végigszívta cigarettáját, lámpát oltott, falnak fordult és elaludt.

vájár: fejtési munkát végző szakképzett bányász

- 2. Egy valódi hír minden ismerve megtalálható a szövegben. Melyek ezek? Mégis mitől tűnik másnak, mint az újságok, híradók hírei?
- 3. Mit gondoltok, lehet-e Haris Márton estjét hírnek tekinteni? Miért?
- 4. Mi támasztja bennünk azt az elvárást, hogy valódi hírt fogunk olvasni? Hogyan épül le ez az elvárás a szöveg során?

Örkény István: *Hírek és álhírek*

Szenvedélyes hírlapolvasó vagyok. Reggelente örömmel veszem kézbe a friss újságot, és átolvasom elejétől végig.

Minek szól ez az érdeklődés? Mindannak, ami tegnap óta történt, az öt világrész eseményeinek. Minthogy ezt a kívánságot százmilliók osztják, kialakult egy mindent behálózó hírszolgálati szervezet.

Kábelek, riporterek, képtávírók, tetsztárok, szerkesztőségek, nyomdák ontják az érdekesnél érdekesebb híreket. Mindez óriási összegeket emészt föl. A minap rájöttem, hogy erre semmi szükség.

Hogyan született meg bennem ez a felismerés?

Egy hónapot töltöttem külföldön. Hamarosan hiányozni kezdett a reggeli újságolvasás. A második hét végén kezembe akadt egy régi pesti újság, melybe a villanyplatnit csomagoltuk. Kicsomagoltam, elolvastam. Másnap s utána még több ízben újra és újra elolvastam. Olvasás közben azon kaptam magam, hogy a régi hírek ugyanolyan érdekesek, mint a frissek.

Ez a tapasztalat elgondolkoztatott. Ha a régi híranyag semmivel sem unalmasabb, mint az új, akkor talán az sem fontos, hogy amit elolvasok, megtörtént-e, vagy sem. Lehetséges, hogy kíváncsiságom beéri álhírekkel is.

Próbát tettem. A próba sikerült. Az alábbiakban ismertetek néhány érdekes hírt, amelyet néhány óra leforgása alatt, minden különös fáradság nélkül, az ujjamból szoptam. Remélem, hogy ezek a meg nem történt események olvasóim kíváncsiságát is kielégítik. Ez igen nagy jelentőségű esemény lenne.

Az öt világrész eseményei

Biciklizni tanul a pápa

A katolikus egyház feje, orvosi tanácsra, minden reggel háromszor körbekerékpározza a Szent Péter-székes-egyház előtti hatalmas térséget. Útjára, orvosán kívül, csak hat svájci testőr kíséri el, akik erre az alkalomra a nehézkes sisak helyett fehér bukósisakot viselnek. Róma népe és a számos utas és zarándok térden állva nézi végig a szentatya reggeli testgyakorlatát.

Halált okozó rósejbn

Özv. Kovács Lőrincné óbudai nyugdíjas az este rósejbnit sültött vacsorára. Alighogy az elsőt megette, gyomrához kapott és meghalt. A boncolásnál a rósejbnin kívül egy csokor hóvirágot, egy OTP-kölcsönrel vásárolt KIJEV fényképezőgépet és a Rozsdametető c. regényt találták meg az idős asszony gyomrában. Az orvosok véleménye szerint ezek az oda nem való tárgyak is szerepet játszhattak Kovácsné szerencsétlen halálában.

[...]

rósejbn: olajban sült hasáburgonya

Gyűjtő vagy valutaüzér

A bíróság ezer forint pénzbírságra ítélte Szederjesi Szabó József clevelandi illetőségű, magyar származású állampolgárt, aki a budapesti kapualjakban egy kofferre való „A lift működik” feliratú táblát lopkodott össze. Szabó azzal védekezett, hogy nem akart üzérkedni. A táblákat a saját céljaira szedte össze, mert maga is furcsaságokat gyűjt.

[...]

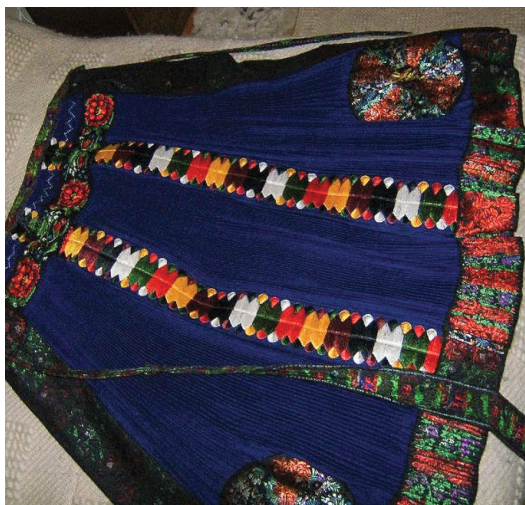
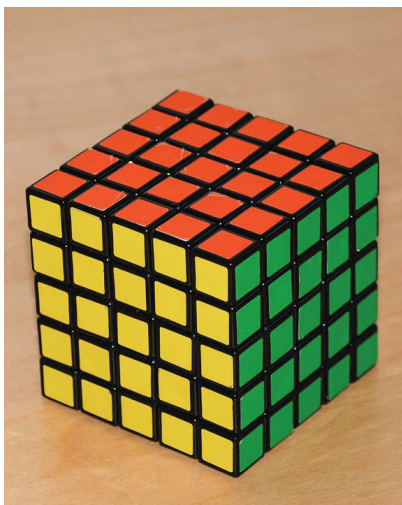
*

Remélem, fenti álhírek teljesen kielégítik az olvasó szenzációéhségét. Ezzel egy csapásra fölöslegessé válna az egész hírközlő apparátus, a tetsztárok, ügynökségek, kábelek és képtávírók.

Tömérdek pénzt takaríthatunk meg. Még a lapszerkesztőségek dolgozóit is szélnek ereszthetjük, mert e sorok írója szerény fizetségért vállalkozik rá, hogy a hazai sajtót ellássa érdekes, frissnek tűnő és hitelesnek látszó álhírekkel.

- 1. Az elbeszélő a szöveg elején úgy nyilatkozik, mint aki számára fontos a friss hírek elolvasása. Kövesd végig, hogyan jut el ettől a ponttól odáig, hogy valójában nem is a friss hírek a fontosak, hanem a kíváncsiság, a szenzációhajhászás!
- 2. Egyetértesz az elbeszélő következő állításával? Vitassátok meg válaszaitokat!
„Ha a régi hírnagy semmivel sem unalmasabb, mint az új, akkor talán az sem fontos, hogy amit elolvasok, megtörtént-e, vagy sem.”
- 3. Az álhírek közlése előtt az elbeszélő egy kísérletet végez, ami az ő esetében sikerrel járt. A te kíváncsiságodat kielégítették az álhírek?
- 4. a. Mitől hírszerűek az egyes szövegek? Mi árulkodik arról, hogy álhírekről van szó?
 b. Mitől más élmény az álhírek olvasása, mint a híreké? Szórakoztatónak talárod a szövegbeli álhírek olvasását? Miért?
- 5. Az elbeszélő alkalmasnak tartja magát az egész „*hírközlő apparátus*” helyettesítésére, vállalkozna erre, a hazai sajtót ellátná „*érdekes, frissnek tűnő és hitelesnek látszó álhírekkel*” a valódi hírek helyett. Ezt a kijelentést bírálatként is értelmezhetjük. Mit gondolsz, az álhírek gyártásán keresztül a hírközlés milyen formáját pellengérezi ki az elbeszélő? Mit árul el ez a gesztus arról, hogy milyen szerepet tulajdonít a híreknek, és milyennek látja a hírolvasót?
- 6. Írjatok álhíreket osztálytársaitok szórakoztatására úgy, hogy minél hitelesebbnek tűnjenek! Melyik álhíreket találjátok sikeresnek? Miért?

- 1. Válassz egyet az alábbi tárgyak közül!

a. Írj a kiválasztott tárgyhoz **apróhirdetés** az alábbi helyzetekhez alkalmazva!

Elvesztetted a képen látható tárgyat, és keresed.

Találtad valahol a képen látható tárgyat, és a gazdáját keresed.

A képen látható tárgyhoz hasonlót keresel, és megvennéd.

A képen látható tárgy a tiéd, és eladnád.

A képen látható tárgy a tied, és elcsereálnád valami hasonló értékűre.

b. Milyen információk fognak megjelenni mindegyik apróhirdetésben? Miért?

c. Hol, milyen formában jelentetnéd meg az egyes apróhirdetéseket? Miért?

d. Írd újra a tárgy eladásáról szóló hirdetést úgy, hogy vedd figyelembe a hirdetési felületet! (Az a. pontban választott tárgy függvényében kell az alábbi hat feladatból választanod.)

1. A furulyát hirdető szöveget csak a barkácsbolt ajtajára teheted ki.
2. A sajtóvágóról szóló apróhirdetést a sportújságban közzölheted.
3. A síszemüveget áruló hirdetést a nyugdíjas klub falára kell kiragasztanod.
4. Az 5x5-ös Rubik kockát egy közösségi oldal kismamacsoportjában kell eladnod.
5. A kalotaszegi viselet eladását a helyi rádió rockműsorában kell meghirdetned.
6. A horgászbotos hirdetést csak a balettiskola hirdetőtáblájára kerülhet fel.

e. Milyen nehézséggel járnak a d. alpontban megadott feladatok? Hogyan kellett átírnotok a szöveget a megadott szempontok mentén? Sikeresnek érzitek a hirdetéseket? Miért?

2. Ha el akarunk adni valamit, akkor el kell érniük, hogy mások számára az adott termék vonzó legyen. Ez a **reklám**ok szerepe. Beszélgetsetek arról, milyen a jó reklám!

3. Minden csoport vegyen egy üres félliteres palackot, majd hozzátok létre a terméket, amit kínáltok!

a. Töltsétek meg a palackot vízzel vagy más fogyasztható folyadékkal!

b. Hozzátok létre a márkát, azaz nevezzétek el a terméket, tervezzétek meg a *logóját*, készítsétek el a címkéjét!

c. Találjatok ki egy jól hangzó, vásárlásra sarkalló, néhány szóból vagy egy mondatból álló *szlogent* a termékhez!

d. Készítsetek reklámplakátot a terméknek!

e. Készítsetek 20-30 másodpercnyi hosszúságú reklámfilmot, amelyben a terméketeket népszerűsítitek!

f. Döntsétek el, hogy a többi csoport italai közül ti melyiket vásárolnátok meg! Választásotokat indokoljátok!

4. a. Igaznak vagy hamisnak tartod az alábbi kijelentéseket? Válaszodat indokold!

1. A reklámokra szükség van, hogy megismerjük a piacra dobott termékeket.
2. A reklámok teljesen fölöslegesek, nélkülük jobb lenne az élet.
3. A reklámok lehetnek művésziek vagy szórakoztatóak.
4. A reklámokban sok a valótlanosság, tehát becsapják, manipulálják az embereket.
5. A reklámokból derül ki számunkra, hogy mik a jó márkák, a divatos, menő cuccok.
6. A reklámok elérik, hogy elégedetlenek legyünk az életünkkel, ezért károsak.

b. Alakítsatok két csoportot aszerint, hogy szükségesnek vagy fölöslegesnek tartjátok a reklámokat! Gyűjtsetek érveket a reklámok mellett és ellen, majd vitassátok meg!

1. Milyen helyzetben szoktatok találkozni az alábbihoz hasonló szövegekkel? Komolyan vehető ez a szöveg egy olyan helyzetben? Miért?

Zágoni Attila: *Hantafű*

– Tessék parancsolni, tessék, tessék! Itt kapható a teleholdkor szárított Herbaris universalis nevű gyógyfű. Kitűnő orvosság szívdobogás ellen. Egy adagtól kimarad minden második dobbanás, két adagtól kimarad a többi is. Nagyon jó köptető, hánytató és altató. Kis adagtól kicsit köpik, nagy adagtól nagyot alszik. Egyik fajtája a Herbaris universalis congelatis. Kiváló gyógyszer a fagyás megelőzésére, de a kúra csak szobahőmérsékleten, paplan alatt eredményes.

– Tyúkszemre? Herbaris universalis cotcodacis. Mindenféle tyúkszemre jó, nem számít, hogy kendermagos, Leghorn vagy Rhode Island-i. A lábat alaposan kiáztatjuk, a tyúkszemet alaposan kivágjuk, és megiszunk egy jó adag gyógyteát, tetszés szerint ízesítve rummal vagy citrommal. Szúnyogcsípésre pedig itt a Herbaris universalis rovarorum. Pontosabban a csípés megelőzésére. Főzünk egy fazéknyi teát, beleöntjük a fürdőkádba, és elmerülünk a vízben, úgy, hogy csak az orrunk hegye maradjon kinn. Ha még így is arcátlankodnak a szúnyogok, akkor teljesen elmerülünk benne.

– Bélcsavarodásra legjobb a Herbaris universalis antispiralis. Garantáltan kiegyenesíti a beleket, sőt egy töményebb főzet még a csavarszeget is. Légyirtásra? Ugyancsak Herbaris universalis. Főzünk belőle egy jó adag teát, majd veszünk egy légyecsapót, belemártjuk a főzetbe, és utána agyoncsapkodjuk a pimasz rovarokat. Ha a légyecsapó jó, a tea hatása eléri a száz százalékot.

– Rekedtségre? Herbaris universalis garatorum. Egy főzettől elmúlik a rekedtsége, kettőtől már kórustag lehet, háromtól szólóénekes az operában, de ha négyet iszik meg, akkor éneklés közben ki kell mennie...

Azért mondom, csak tőlem vásároljon gyógyfűvet, mert én tanácsot is adok hozzá. Kakasszókor kihallgatott, hantafűvel hintáztatott szaktanácsot.

2. Magyarázzátok a szöveg címét! Mit jelent, mire utal a szövegben a *hantafű* szó?

3. a. Milyen termékek jelennek meg a szövegben, és mik a tulajdonságaik?

b. Az alaphelyzetten kívül komikus hatása van a szövegben reklámozott gyógyfűvek megnevezésének is. Miért? Példákkal is támaszd alá meglátásodat!

4. Milyen nyelvi játékkal teszi ellentmondásossá, ugyanakkor humorossá az elbeszélő a reklámozandó fű hatását?

5. a. A reklámok mely sajátosságait figurálja ki Zágoni Attila szövege?

b. Mi lehet a szöveg beszélőjének valódi véleménye a termékreklámokról? Hogyan fejeződik ez ki az általa megfogalmazott reklámszövegekben, illetve a novellában?

4. A nyelvi játék öröme

1. a. Az alábbi reklámszlogenek úgy próbálnak hatni a vásárlókra, hogy nyelvi játék által érnek el humoros hatást. Mi teszi frappánsá, ütőssé az egyes szlogeneket?

ROVARIRTÓ: IRTÓ GYORS VÉDELEM

PAPRIKA RÁDIÓ: FÜLÖN CSÍP.

MAGAZIN: EZ AZ A LAP!

CHIPS: MEGÁLL AZ ESZED, HA ESZED.

RUHAMÁRKA: HORDD EL MAGAD!

ÁLLÁSPORTÁL: KERESNI JÓL IS LEHET!

ALKOHOLMENTES SÖR: A VEZETŐ SÖR

BIZTOSÍTÓHÁZ: GONDOSKODUNK, TEHÁT VAGYUNK.

AUTÓBONTÓ: RONCS NEKÜNK!

b. A fentiek közül mely szlogenek alapoznak a kétértelműségre, azaz fogalmaznak meg valamit, ami kétféleképpen is érthető?

c. Melyek azok, amelyeknél pusztán a szlogen nem idéz fel két jelentést, csak az kettőzi meg az értelmezést, ha kiderül, mit is reklámoz?

d. Melyek azok a szlogenek, amelyek csak írásban kétértelműek, felolvasva a mondat tagolása, dallama, hangsúlyozása egyértelművé teszi őket? Olvassátok fel ezeket, és figyeljétek meg, mi a különbség az egyik, illetve a másik értelmezés kiejtése között!

e. Van-e olyan szlogen, ami csak rádióban működhet, vagyis írásban nem, hanem csak akkor, ha halljuk?

f. Ahol a szlogen nem többértelmű, ott miben nyilvánul meg a nyelvi játék?

g. Melyik szlogen lehet példa az alábbi esetekre?

Bevett szókapcsolat kiforgatása vagy szó szerint való értelmezése:	
Bevett szókapcsolat egyik elemének felcserélése egy hasonló alakú/hangzású szóval:	

A hasonló alakú/hangzású szavak (**paronimák**) fontos szerepet játszanak a szójátékokban (pl. nem mind-egy, hogy *félelem nélkül élünk*, vagy *élelem nélkül félünk*). Az ilyen szavak egy része néha össze is téveszthető (pl. *egyelőre* 'most, pillanatnyilag' – *egyenlőre* 'egyformára', *fáradtság* 'fáradozás' – *fáradtság* 'fáradt állapot'), ami félreértéshez vezethet, vagy a beszélőt megbélyegezhetik tudatlanságáért.

2. Domi és Dénes testvérek, és a vakációban elvállalták, hogy lefestik a szomszéd Ida néni kerítését. Ida néni a fizetséget az asztalon hagyta, ám később Domi hiába kereste a részét, már nem találta ott. Anya észrevette, hogy Dénes mindkettejük keresetét a saját perselyébe tette, ezért felelősségre vonta a kisleányát. „Új telefonra gyűjtök” válaszolta Dénes. Pár hét múlva, amikor a kutyákat etették, azt látták, hogy amikor Buksi nem figyel oda, Csöpi kilopja a tálkájából az egyik csontot. „Úgy látszik, Csöpike új telefonra gyűjt” mondta anya, mire Domi felnevetett, Dénes elszégyellte magát, apa pedig csak értetlenül bámult.

a. Mivel magyarázható a családtagok különböző reakciója?

b. Miért nem értelmezhető szó szerint anya megjegyzése? Honnan tudhatjuk, hogy mit jelent?

c. Írj le egy olyan helyzetet, amelyben Domi vagy Dénes felnőttként is használja az „új telefonra gyűjt” kifejezést olyan helyzetben, ahol senki nem gyűjt valójában telefonra!

d. Elképzelhetőnek tartod, hogy Domi és Dénes ükunokái is használják az „új telefonra gyűjt” kifejezést egy olyan világban, amelyben a technológia fejlődése miatt már régen senki nem használ telefont? Miért?

3. Szólások, közmondások és szállóigék gyakran jönnek létre olyan módon, mint Dénes példájában: egyes megjegyzéseket kiszakítunk abból a helyzetből és összefüggésrendszerből, amelyben elhangzottak, mert alkalmasnak látjuk őket egy új helyzet jellemzésére. Ekkor azonban már nem szó szerinti jelentésben, hanem metaforikusan értjük.

a. Melyik állandósult szókapcsolatok esetében értjük könnyen azt, hogy milyen megfontolások alapján lehet a szó szerinti jelentést az új jelentésre kiterjeszteni? Melyik esetben nem? Nézzetek utána az alábbiak eredetének O. Nagy Gábor *Mi fán terem?* című kötetében!

Más malmára hajtja a vizet.

Nem hajt a tatár.

Egy gyékényen árulnak.

Kivágja a rezet.

minden hájjal megkent

Több is veszett Mohácsnál.

cserben hagy

Megtanítja kesztyűbe dudálni.

Nem enged a negyvennyolcból.

Nem teszi ki az ablakba.

b. A közmondások eredetileg metaforikusan értendők, és valamilyen életbölcseiséget fogalmaznak meg. Ezek átalakítása, kifordítása azzal kelt humoros hatást, hogy a szó szerinti jelentésükhöz kapcsol folytatást. Az így létrejött mondat valami köztudottat állapít meg, vagyis kommunikációs üresjárat. Hogyan hangzik az alábbi kifordított közmondások eredeti változata? A közmondások milyen jellemzőit változtatja meg az ilyenfajta kreatív újraírás?

Addig jár a korszó a kútra, amíg be nem vezetik a vizet.

Evés közben jön meg a szomszéd.

Ki korán kel, egész nap álmos.

Kicsi a bors, de főleg az őrlött.

Aki másnak vermet ás, az a sírásó.

Az ígéret szép szó, de az interdiszciplinaritás még szebb.

A hazug embert hamarabb utoléri, ha sánta.

Amit ma megehetsz, ne halaszd holnapra.

A nyelv rengeteg lehetőséget kínál a tréfálkozásra, játékra. A több jelentésben használt szavak, a hasonlóan vagy egyformán hangzó szavak összetévesztése vagy együttes használata, valamint a kifejezések, klisék, szólások, közmondások és más állandósult szókapcsolatok kiforgatása egyaránt a **nyelvi humor** eszköze lehet.

4. a. Arról már volt szó, hogy a poliszémián vagy homonímián alapuló félreértés sok esetben lehet humor forrása. A Jean-viccekben egy úr és komornyikja, Jean párbeszédeiben fordulnak elő ilyen jellegű félreértések, itt azonban a kontextus rendszerint nem engedi meg mindkét jelentést. A félreértésért tehát az a szereplő a felelős, aki a szó összes lehetséges jelentése közül nem a kontextusnak megfelelő választja. Ki a felelős az alábbi Jean-vickekben a félreértésért? Melyik szó nyújt lehetőséget a vicces félreértésre?

– Jean, ugorjon le a boltba tejért!
– Igen uraaaaaaaaaaaaaaaaaaaaaam...

– Jean, miért szorít ennyire ez a cipő?
– Talán azért, mert bent maradt a nyelve, uram!
– Jó, de ha kidugom a nyelvemet, akkor is szorít!

– Jean, elég a pénzünk a hó végéig?
– Csak ha már ma meggyújtom, uram.

– Jean, hozza ide a tegnapi szódavizemet!
– De uram, annak már nincs ereje.
– Nem baj, nem verekedni akarok vele.

– Jean, az állatok tarthatnak lőfegyvert?
– Nem, uram, miért?
– Mert az újságban az áll: „Lelőtte a menyét”.

b. A Jean-vickek között sok olyan példa is akad, ahol a humorforrás az, hogy a szereplő szó szerint értelmezi egy szólást, közmondást, szófordulatot. Melyik szót használják a rögzült kifejezésen kívüli jelentésében az alábbi viccek?

– Jean miért van a kezében a telefon?
– Csak a figyelmét szeretném felhívni, Uram.

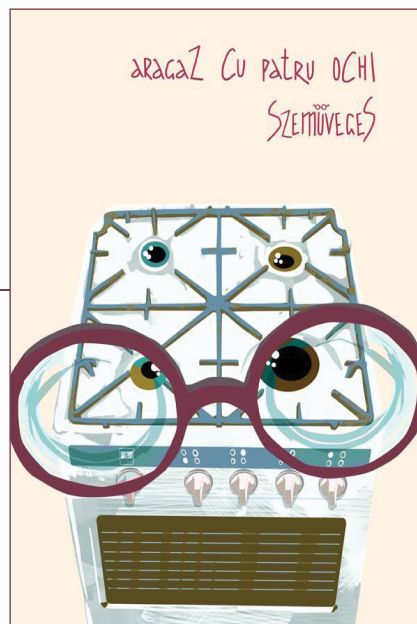
– Jean, mit csinál azzal a kefével?
– Az őrület határát súrolom, uram!

– Jean, adja ide nekem a szárítókötelet!
– Miért, uram?
– Mert ki szeretném teregetni a múltamat.

c. Egyes szavak, kifejezések szó szerinti értelmezése a fordítások során szintén humorforrás lehet. Miért tartozik kétféle román fordítás a bal oldali képen megjelenő magyar szóhoz? Mit ábrázol a hozzá tartozó illusztráció?

d. Ha valakire magyarul azt mondjuk, hogy *négy szeme van*, tréfásan arra utalunk, hogy szemüveges. Hogyan helyezi egymásra az illusztrátor a jobb oldali rajzban a román és a magyar kifejezés jelentéseit?

- **5. a.** A L'art pour l'art társulat összeállításában (<https://youtu.be/uczDJoQEkoQ>) több példát láthattok a nyelvi humor működésére. Nézzétek végig kétszer a felvételt, és gyűjtsetek belőle minél több példát az alábbi poéntípusokra!

Átalakított szófordulat/ állandósult szókapcsolat	Szó szerint értelmezett szó/ kifejezés/ állandósult szókapcsolat	Extrém kontextus teremtése adott szó vagy kifejezés kimondásához

- b.** Milyen szerepet játszik a látvány (a szereplők megjelenése, mimikája, gesztusai) a komikus hatás elérésében?

5. Értékelési feladatok

- **1. a.** Szerinted elhangozhat, megjelenhet valahol az alábbi szöveg? Ha igen, milyen helyzetben? Ha nem, miért nem?

Az iskolaudvaron kis híján tettlegességig fajuló nézeteltérés támadt két hetedikes között. Balázs nehezményezte, hogy Ede beleavatkozott személyes ügyleteibe, nevezetesen abba a tevékenységébe, melynek során az ötödikesek beszolgáltatják neki uzsonnapénzük jelentős hányadát az esetleges későbbi bántalmazások elkerülése érdekében. Ede ezt az eljárást zsarolásnak minősítette, és nyomatékosan felszólította Balázst, hogy hagyjon fel minden ilyen jellegű üzletével. Balázs felháborodásának adott hangot, majd miután mindaddig készséges ötödikes ügyfelei részéről is ellenállást tapasztalt, azonnali hatállyal eljárást fogatosított Ede ellen, így parázs vita alakult ki. A konfliktus kiteljesedését megakadályozta ugyan a szolgálatos tanár, de a feleknek nem sikerült megegyezésre jutniuk, így a további tárgyalásokat elnapolták iskola utánra. Mindkét félnek elégedettségére szolgál a kilátásba helyezett találkozó, amelynek alkalmával zavartalanul megvitathatják véleménykülönbségeiket. Balázs azt nyilatkozta, hogy erőfölényét figyelembe véve nincsenek kétségei az eszmecsere kimenetelével kapcsolatban, Ede viszont az iskolatársak támogatására alapoz, ezért ő is bizakodva tekint a jövőbe. Nagyszámú érdeklődőre számíthatunk.

- b.** Keress a szövegből olyan kifejezéseket, amelyek a hivatali nyelvhasználatra jellemzőek!

- c.** Miért tűnhetnek humorosnak a fenti szövegbeli megfogalmazások?

- **2. a.** Olvasd el az alábbi hivatali nyelvi fordulatokkal teletűzdelt szöveget!

Figyelem! Sürgősen megkérünk minden házzal rendelkező puhatestűt, hogy ingatlanát záros határidőn belül hagyja el, az annak külső felszínén keletkezett, és azóta is folyamatban lévő tüzeset miatt. A károsultakat folyékony és félig megszilárdult tejipari termékekkel kártalanítjuk, amelyek együttes mennyisége egyelőre kétnapi fejadagot tesz ki.

Felismered benne a *Csigabiga, gyere ki!* című gyermekdalt? Itt találd az ének első szakaszának szövegét:

*Csigabiga, gyere ki!
Ég a házad ide ki.
Kapsz tejet, vajat,
Holnapra is marad.*

b. Próbáld meg hasonlóképpen átírni a következő gyerekdalt!

*Cirmos cica, jaj!
Hová lett a vaj?
Ott látom a bajuszodon,
Most lesz neked jaj!*

3. a. Figyeld meg, hogy a romániai magyar hivatali nyelvhasználat milyen jellemzőit figurálja ki az Open Stage társulat *Ugye, Magdi?* című humoros jelenete! (<https://www.youtube.com/watch?v=koRh-jDLjfm>)

b. A hivatali ügyintézés milyen egyéb vonatkozásai válnak a szatirikus ábrázolás tárgyává a videóban?

c. Megértené a Veca által adott utasításokat egy magyarországi vagy más országban élő, magyar anyanyelvű ember? Indokold a választ!

d. Veca utasításainak címzettje egy romániai magyar beszélő. Neki sikerül megértenie? Miért?

e. Jegyezd le a hivatalos dokumentumokat és intézményeket megnevező szavakat a párbeszédből! Mi okoz nehézséget ezek lejegyzésében?

f. Nézz utána, mi lehet a románul használt kifejezések magyar fordítása! Hogy nevezik ezeket Magyarországon?

g. Mi lehet az oka annak, hogy a magyar nyelvű jelenetben is románul fordulnak elő ezek a szavak, kifejezések?

h. Szerinted fontos lenne ismerni és használni a hivatalos nyelvben előforduló kifejezések magyar megfelelőjét? Miért? Véleményedről írd le egy 5–8 mondatos fogalmazásban!

Állítsátok össze *Az osztály nagy humorkönyvét!* Minden fejezetéhez jelentkezzen egy szerkesztőcsapat, és folyamatosan dolgozzanak rajta, hogy legyen nevetnivalótok 8. osztály végén!

I. fejezet: Sitcom-krónika

1. a. Idézzetek fel vicces történeteket, helyzeteket az osztály elmúlt hét évéből! Írjátok meg ezeket úgy, hogy az elbeszélés módja fokozza a komikus hatást!

b. Figyeljete a jövőben kialakuló vicces helyzetekre is, és azonnal jegyezzétek le őket, hogy bekerülhessenek a krónikába!

2. Készítsétek el a *Tréfák és csínyek gyűjteményét*, amely az osztályban kitalált, megvalósított vagy hallomásból ismert iskolai tréfákat gyűjti egybe! Minden csíny leírását kövesse rövid magyarázat, amelyből kiderül, hogy mi a humor forrása, illetve egy *Óvatossági záradék*, amely leírja, hogy az adott csínyből kinek származhat negatív tapasztalata, és mire kell figyelni a végrehajtásnál, hogy ne legyen sérülés/sérelem belőle!

II. fejezet: Kifigurák

1. a. Találjátok ki 2-3 komikus figurát minden sajátosságukkal együtt! Formáljátok meg őket ti magatok!

b. Figyeljétek meg, milyen változtatásokra lesz szükség az öltözetekben, megjelenésekben, viselkedésekben és beszédetekben, amikor ezeket a szerepeket játsszátok!

c. Rajzoljatok róluk karikatúrát!

■ 2. Készítsetek interjút különböző témákban a megalkotott karakterekkel, és készüljön ezekről videófelvétel!

III. fejezet: Nyelvi komikroszkóp

■ 1. a. Jegyezzetek le olyan hiányos vagy rosszul fogalmazott mondatokat, véletlen elszólásokat és komikus szóvalásokat, amelyek órán vagy szünetben hangzanak el! Melyik esetében mi a humor forrása?

b. Milyen vicces szavajárása van némelyik tanárotnak, osztálytársatoknak? Gyűjtsétek össze ezeket egy közös listán!

c. Gyűjtsétek az iskolai mindennapokban zajló párbeszédekben félreérthető, vicces részleteket!

■ 2. Írjatok saját Jean-vicceket, vagy gyártsatok humoros mémeket különböző nyelvi természetű, valószínűtlen félreértésekről!

IV. fejezet: (B)alulnézet

■ 1. Írjatok heti egy vicces hírt az osztályban történelekről!

■ 2. Írjatok át egy közismert dalt viccesen úgy, hogy az osztályról szóljon!

■ 3. Készítsetek ironikus osztályreklámot, amely az osztályotok hibáit domborítja, majd neveti ki!

V. fejezet: Humorcsiszoló

■ 1. Készítsétek el a *Minden hétre egy jó vicc* rovatot, amelyben annyi általatos jónak tartott viccet gyűjtötök, hogy minden tanítási hétre jusson egy-egy!

■ 2. Írjatok ajánlásokat különböző humoros könyvekhez folyóiratokhoz vagy egyéb kiadványokhoz, valamint filmekhez és videókhoz is! Az ajánlásotokból derüljön ki, miért tartjátok komikusnak az adott műalkotást!

VI. Rejtélyek

1. Megfejthetetlen rejtély?

1. Miben különbözik a *rejtély*, *titok*, *csoda* szavak jelentése? Nézz utána egy értelmező szótárban!
2. Hallottál, olvastál rejtélyes helyekről, jelenségekről, dolgokról, tárgyokról, melyekhez megfejthetetlen titkok kapcsolódnak?

Megfejthették a középkor legtitokzatosabb irományát, a Voynich-kéziratot

A kutatók évtizedeken keresztül próbálták megfejteni a rejtélyes szöveget, ám erőfeszítéseiket eddig nem koronázta siker. Egyes kutatók szerint a kézirat akár egy nagyon jól sikerült átverés is lehet, a benne található írás pedig azért megfejthetetlen, mivel mindenféle rendszert nélkülöz.

Magát a könyvecskét Wilfrid Voynich, lengyel könyvkötő és könyvkereskedő 1912-ben fedezte fel a Rómához közeli Villa Mondragonében, amikor a jezsuiták eladásra szánt gyűjteményét vizsgálta át. A kutatások szerint a mű valamikor 1404 és 1438 között keletkezhetett. A kézirat borjúbőrből készült pergamenlapjainak mind a 240 oldalán található egy-egy ábra, amelyen misztikus növények, asztrológiai jelek, díszített ábrák vagy éppen zöld folyadékban táncoló/fürdő meztelen hölgyek rajzai láthatók.

A titokzatos szöveg olvasási iránya a szakértők szerint valószínűleg balról jobbra tart. A kézirat összesen 250 ezer karaktert tartalmaz: néhány karakter szavakat, illetve mondatokat tesz ki, néhányuk latin betűre, vagy éppen római számokra emlékeztet. Az elmúlt évszázadban kriptográfusok egész sora próbálta megfejteni a szöveg jelentését, ám egyikük sem járt sikerrel.

Az elméletek széles skálán mozognak: van, aki szerint egy titkos vallási szekta készítette, más egy mára elfeledett nyelv egyetlen fennmaradt írásos emlékének tartja, illetve van olyan is, aki úgy véli, hogy a kézirat az „életelixír” titkos receptjét tartalmazza. A 20. század elején Roger Baconnak, a 13. században élt angol tudósnak a tollából eredeztették a kéziratot, majd később úgy vélekedtek, hogy a 8-10 éves Leonardo da Vinci írhatta. Három éve a különlegességet megtekintő botanikusok úgy vélték, hogy a kéziratban található növények mexikói eredetűek, a rejtélyes szöveg pedig navatl nyelvű, vagyis az aztékok által használt nyelven íródhatott.

Nicholas Gibbs, a középkori orvosi iratok szakértője most egy, a korábbiaknál jóval egyszerűbb megoldással állt elő a rejtélyes kéziratot illetően. A *British Times Literary Supplement* című folyóiratban megjelent cikkében kifejti, hogy szerinte a szöveg egyszerű latin rövidítéseket és ligatúrákat (betűösszevonásokat) tartalmaz. „A különleges gyorsírás során egy-egy szóból kiválasztott a szerző néhány betűt, amelyek leírva az egész szót jelentették” – magyarázta Gibbs. Olykor ezeket össze is vonta, aminek köszönhetően sokan egy eddig ismeretlen nyelvre gondolhattak. A szakértő szerint a szöveg legtöbb szimbóluma nem egy betűt, hanem egy egész szót jelöl. Ligatúrák a régi magyar szövegekben is megtalálhatók. Olyasmikre kell gondolni, mint a ma is használt „&” jel, amely az „e” és a „t” betűket foglalja magába (*et*), amely latinul ’és’ jelentésű.

Gibbs értelmezése szerint a Voynich-kézirat egyfajta orvosi enciklopédia lehet, amely részletes információkkal bír a különféle nőgyógyászati gondok kezelésére alkalmas gyógynövényekről. Gibbs szerint a rajzok a középkorban sok helyen elterjedt és ismert gyógymódokról szólnak, a szövegbeli rövidítések pedig bárki számára ismerősek lehetnek, aki kicsit is járatos az orvostudományban: *aq* = *aqua* (’víz’), *dq* = *decoquel/decoctio* (’főzet’), *con* = *confundo* (’elegy, keverék’), *ris* = *radacis/radix* (’gyökér’), *s aiiij* = *seminis ana iij* (’3 szem mindegyikből’).

Mindez összegeveztethető azzal a korábbi elmélettel, amely szerint a kézirat eredete a 13. században élt angol tudóshoz, Roger Baconhoz köthető, aki többször is titkos jelekkel próbálta meg elrejtetni munkáit az egyház képviselőinek kíváncsi és szigorú szemei elől. A titkos nyelvezetet látván pedig nem csoda, ha számos kutatónak az jutott az eszébe, hogy a rejtélyes kóddal valami nagyon fontos dolgot akart leplezni. [...]

(A *Múlt-kor* történelmi magazin cikke alapján)

- 1. A szöveg olvasása közben térj vissza arra a szóra, amelynek a jelentése számodra ismeretlen, és akadályoz a szöveg megértésében! Ha találsz még számodra ismeretlen szavakat a szövegben, listázd! Keresd meg a jelentésüket egy értelmező szótárban!

jezsuiták: katolikus szerzetesrend
misztikus: titokzatos, rejtélyes
asztrológia: csillagjósolás
életelixír: növényi anyagokból készült oldat, melytől az élet meghosszabbítását remélték
botanikus: a növényeket tanulmányozó, rendszerező szakember, tudós
aztékok: Mexikó indián őslakói
kriptográfus: a rejtjelezett írások megfejtésével foglalkozó szakember

- 2. Egyes kutatók miért gondolják megfejthetetlennek a Voynich-kéziratot?
- 3. Az alábbi kijelentésekről a szöveg alapján dönts el, hogy igazak (I) vagy hamisak (H)!

A kéziratot egy lengyel könyvkötő és könyvkereskedő fedezte fel 1912-ben.	I	H
A kéziratot a megtalálójáról, Wilfrid Voynich-ról nevezték el.	I	H
1438-ban készült a kézirat.	I	H
A kézirat pergamenlapjai báránybőrből készültek.	I	H
A 240 oldalas kéziratban minden oldalon egy-egy ábra található: misztikus növények, asztrológiai jelek, díszített ábrák vagy éppen egy kristálykék patakban táncoló/fürdőmezeten hölgyek rajzai.	I	H

- 4. A titkosírások azért alakultak ki, hogy egymástól távol lévő emberek írásban üzenhessenek úgy, hogy mások ne értsék. A rejtjelezett írást csak az tudta megérteni, aki ismerte vagy megfejtette a kulcsot. Emeld ki a szövegből azokat az információkat, amelyek jelzik, hogy a kriptográfusoknak mi okozott gondot a titokzatos szöveg megfejtésekor!

Folytasd a sort:

- Az írás valószínűleg balról jobbra tart.

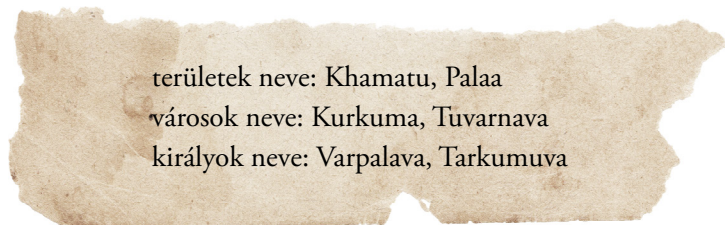
- 5. A kézirat karakterei (betűi) mire emlékeztetnek?
- 6. Sorold fel, milyen elméletek születtek a kézirattal kapcsolatban!
- 7. a. Értelmezd a szöveg alapján a *ligatúra* és a *gyorsírás* kifejezések jelentését!
 b. Emeld ki a szövegből a ligatúrákra (betűösszevonásokra) adott példákat! Ismersz, használsz hasonló ligatúrákat?
- 8. Emeld ki a szövegből, mi lehet a kézirat megfejtésének kulcsa Gibbs szerint?
- 9. Gibbs szerint a Voynich-kézirat orvosi enciklopédia. Emeld ki a szövegből az állítását alátámasztó érveket!
- 10. Gibbs elgondolása azt a korábbi elméletet igazolná, amely szerint a kézirat eredete egy 13. századi orvosi enciklopédia. Miért kellett a szerzőnek titkosírást alkalmaznia?

11. Töltsétek ki a vitaháló mindkét oszlopát, majd vitassátok meg az állítást!

Megfejtették a Voynich-kéziratot?	
Igen	Nem

12. Hogyan lehetne egy jó titkosírást kitalálni? Gyűjtsétek szempontokat, amelyekre oda kellene figyelni!

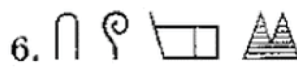
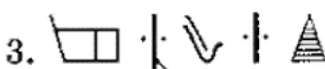
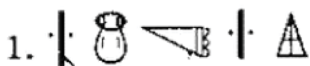
1. A 20. században a régészek luvi nyelvű írásos emlékeket találtak. A feliratokat egészen addig nem tudták megfejteni, míg egy kutató rá nem jött, hogy a szavak nagy része területek, városok és királyok neve. Többek között a következő szavakat azonosították:

területek neve: Khamatu, Palaa
városok neve: Kurkuma, Tuvarnava
királyok neve: Varpalava, Tarkumuva

Ezek a nevek az alábbi jelsoroknak felelnek meg:

- Fejtsétek meg, hogy melyik szó melyik jelsorhoz tartozik úgy, hogy a következő információk birtokában vagytok:
- Az 1. jelsor utolsó eleme azt jelenti, hogy király.
 - A 3. jelsor első eleme a *tu* szótagot jelöli.

(Olimpiada Națională de Lingvistică 2013 nyomán)

Tudtad? A luvi nyelvű rejtvény megoldására alkalmazott eljárás nagyon hasonló ahhoz, amit a régészeti nyelvészek ténylegesen tesznek, amikor ismeretlen nyelveken írásokat és feliratokat fejtenek fel.

2. Az egyik nyelvről a másikra fordítás is egyfajta kódfejtés. Néha szerencsénk van, mert a két nyelv egyformán kódol bizonyos fogalmakat. (Emlékezzetek vissza a nemzetközi szavakra, mint például a *hotel* vagy a *rádió*!) Máskor viszont a hasonlóság könnyen megtéveszthet.

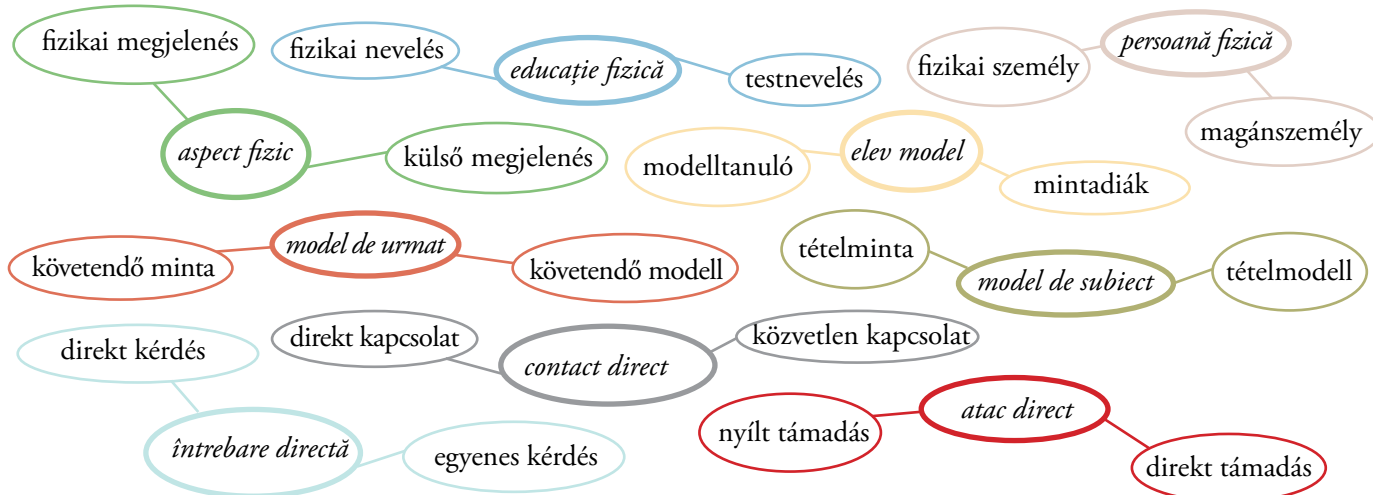
a. Ilona és Barni feladata az volt, hogy bizonyos román és angol szavak jelentését keressék meg a szótárban. Egyikük valóban elővette mindkét szótárt, a másik viszont elfeledkezett a feladatról, és óra előtt, a saját ötletei alapján oldotta meg. Melyik gyerek használt szótárt, illetve melyik gyerek hagyatkozott a saját ötleteire? Az utóbbi esetben mi lehetett a döntések alapja? (Ha szükséges, használjatok kétnyelvű szótárt a feladat megoldásához!)

Ilona		Barni	
román szavak	angol szavak	román szavak	angol szavak
buză – búza	billion – billió	buză – ajak	billion – milliárd
chiflă – kifli	box – boks	chiflă – zsömle	box – doboz
magazin – magazin	concrete – konkrét	magazin – bolt, üzlet	concrete – beton
palmă – pálma	farmer – farmernadrág	palmă – tenyér	farmer – földműves
sobă – szoba	crime – krimi	sobă – kályha	crime – bűncselekmény
tei – tej	petrol – petróleum	tei – hársfa	petrol – benzin
țiglă – tégl	novel – novella	țiglă – cserép	novel – regény
zar – zár	cartoon – karton	zar – dobókocka	cartoon – karikatúra

b. Ilona hogy oldotta volna meg a következő magyar szavak, kifejezések románra fordítását: *konnektor, kamilla, online akció*? Hát Barni? Ellenőrizd kétnyelvű szótárban a megoldásodat!

Hasonló alakú szavak nemcsak egy nyelven belül lehetnek, hanem különböző nyelvekben is találhatók hasonlóan írt vagy hasonló hangzású szavakat. Bár az előző feladat román és angol szavainak írásmódja és/vagy hangalakja hasonló egy-egy magyar szóéhoz, jelentésük nem feleltethető meg egymásnak. Pl. az angol *farmer* szó számunkra egyfajta nadrágot idéz fel, míg az angolok számára a földművest jelenti, ők ugyanis a farmernadrágnak azt mondják, hogy *jeans*. A különböző nyelvek hasonló alakú szavait *hamis barátoknak* nevezik, mivel nyelvtanuláskor, fordításkor bizony nagyon figyelmesnek kell lennünk, hogy meg ne téveszsenek.

3. a. Figyeljétek meg az alábbi román nyelvű kifejezések két-két magyar megfelelőjét! Melyik magyar változattal találkoztok gyakrabban? Húzzátok alá!

b. Mit gondoltok, van-e valamelyik kifejezésnek olyan fordítása, amelyet magyarországi beszélők nem használnak? Ha igen, mi lehet az oka, hogy nálunk használják?

c. Mi mindent jelenthetnek magyarul a *fizic*, *model*, *direct* román szavak?

A nyelvek nagyon különbözhetnek abban, hogy a kifejezhető jelentésekhez mennyi és milyen szót társítanak. Egyes területeket jobban „felparcelláznak”, másokat kevésbé, egyes hangalakokhoz (szavakhoz) egy-egy jelentést társítanak, másokat nagyon megterhelnek.

4. a. Hogyan fordítanád magyarra az alábbi román szavakat a megadott helyzetekben?

orar (ha az iskolai programodról van szó, illetve arról, hogy a sarki bolt mikor zár)

cursă (ha a buszról beszélsz, amivel ingázol, illetve ha távfutásról)

abonament (ha a közszállítási járműveken való utazásról van szó, illetve ha az újságról, amit a nagytatád rendelt)

închide (ha nem akarod, hogy a másik szemébe menjen a festék, miközben sminkeled, illetve ha jelezni akarsz az új szomszédnak, hogy nem ritka erre a besurranó tolvaj)

b. Hogyan fordítanád románra és más, általad ismert idegen nyelvre az alábbi szavakat a megadott helyzetekben?

fa (amikor az árnyékába akarsz bújni, illetve amikor be akarsz fűteni a kályhába)

hang (amikor énekelsz, illetve amikor a csengő szól)

jár (amikor a barátod heti teniszedzéseidről beszélsz, illetve amikor arról, hogy a fali óra működik, és pontos időt mutat)

úszik (ha vízi sportban jeleskedő barátaidról van szó, illetve ha egy parafa dugóról)

Tudtad? A nyelvek közötti különbségek egyike, hogy ugyanazt a jelentéskört különbözőképpen „parcellázzák fel” és fedik le. Vagyis nem minden nyelvnek ugyanarra van külön szava. Például a rokonságnevek körét vizsgálva sok látványos különbséget hozhatunk egyes nyelvekből. A Nepál keleti részén beszélt puma nyelvben például külön szó van arra, hogy ’a férj idősebb fiútestvére’ (*buwa*) viszont a házastárs anyját (vagyis az anyóást) és annak a lánytestvérét ugyanazzal a szóval nevezik meg (*chadima*).

Hasonlítsátok össze a magyar rokonságnevezéseket a román és az általatok ismert más nyelvek rokonságneveivel! Jelöljétek, hogy mire van külön szó az egyes nyelvekben, és azt is, ha egy-egy rokonságnevek több jelentése is van!

Arany János: *Tetemre hívás*

Tudtad? Gyilkosság esetén, ha más módszerekkel nem volt bizonyítható a tettes, nyomozás során a „tetemre hívást” alkalmazták. Az 1100-as évektől az 1800-as évekig számos bírósági eljárás során állapították meg a gyilkos kiletét ezzel a módszerrel. Az „istenítéletnek” is nevezett eljárás szerint egy meggyilkolt ember sebe újra vérezni kezd gyilkosa jelenlétében. Ennek alapján a „nyomozás” a következőképpen zajlott le: a gyanúsítottaknak el kellett vonulniuk az áldozat holtteste előtt, és azt tekintették gyilkosnak, akinek a jelenlétében a holttest vérezni kezdett. Az eljárást az erdélyi országgyűlés a kereszténység elveivel össze nem egyeztethető cselekedetként a 16–17. században háromszor is betiltotta, de még ez után is sokáig fennmaradt a gyakorlata.

1. a. Mit gondoltok, miről szólhat egy szöveg, amelynek a címe *Tetemre hívás*?

b. Milyen elvárásaitok vannak, ha tudjátok, hogy ez a szöveg egy ballada?

2. Jegyezd le egy táblázatba azt, hogy milyen elképzeléseid vannak a történettel kapcsolatban! A ballada részleteinek elolvasása előtt töltsd ki a táblázatot jóslataiddal! Írd le azt is, hogy mi alapján gondolod, hogy a folytatásban az fog történni, amit megjósoltál! Végül a szövegrészletek elolvasása után a táblázat egy újabb oszlopába rögzítsd, hogy mi történt valójában!

A radványi sötét erdőben
Halva találták Bárczi Benőt.
Hosszu hegyes tör ifju szívében;
„Ime, bizonyosság Isten előtt:
Gyilkos erőszak ölte meg őt!”

Kastélyába vitette föl atyja,
Ott letevék a hűs palotán;
Ki se' terítetteti, meg se' mosatja:
Vérben, a hogy volt, nap nap után
Hever egyszerű ravatalán.

Állata őrzeni négy alabárdost:
„Lélek ez ajtón se' be, se' ki...”
„Hátha az anyja, szép huga már most
Jönne siratni?” – „Vissza! neki;
Jaj, ki parancsom, élve, szegi!”

Fojtva teremről rejti teremre
Halk zokogását asszonyi bú. –
Maga, pecséttel, „hívja tetemre”
Kit szemre vesz, ölyvként, sanda gyanú:
Legyen a seb vérzése tanú.

A palotát fedi fekete posztó,
Déli verőn sem süt oda nap;
Áll a tetemnél tisztí *pörösztó*,
Gyertya, feszület, kánoni pap;
Sárga viaszfényt nyughelye kap.

„Jöjjenek ellenségi, ha voltak!”
Jó, kit az apja rendre nevez;
Hiába! nem indul sebe a holtnak
Állva fejénél az, vagy emez:
„Gyilkosa hát nem ez... újra nem ez.”

„Hát ki?...” riad fel Bárczi sötéten,
„Boszulatlan nem foly ez ősi vér;
Ide a gyilkost!... bárha pecséttem
Váddal az önnön szívemig ér:
Mindenki gyanús nekem, a ki él!”

„Jöjjenek úgy hát ifju baráti!”
Sorra belépdél sok dalia:
Fáj nekik a hőst véribé látni
S nem harcz mezején elomlania.
Erre se' vérzik Bárczi fia.

a. Milyen adatokat, körülményeket tár fel az első néhány versszak a haláleset kapcsán?

b. Milyen intézkedésekkel készül Bárczi a tetemre hívásra? Mi magyarázza a parancsait, döntéseit?

c. Mit gondolsz, kit/kiket fog „tetemre hívni” Bárczi Benő apja? Te hogyan kezdenél hozzá a nyomozáshoz? Szerinted ki követhette el a gyilkosságot? Gondolataidat jegyezd le a táblázatodba!

állata: állított
alabárdos: fegyveres (alabárdot tartó) őr, katona

d. Milyen a versszakok ríme és ritmusa? Milyen hangulatot ébreszt ez? Megfelelő formát ad Bárczi szigorú utasításainak ez a sajátos lüktetés?

pörösztó: pristaldus, ügyvédi feladatokat is ellátó bírósági végrehajtó, a per világi képviselője

kánoni pap: kanonok, papi méltóság a katolikus egyházban, a per egyházi képviselője

e. Kik az apa gyanúsítottai? Milyen sorrendben szólítja őket a holttesthez?

„Jöjjön az udvar! apraja, nagyja...
Jöjjön elő Bárcz, a falu, mind!”
Megkönnyezetlen senkise’ hagyja,
Kedves urára szánva tekint.
Nem fakad a seb könnyre megint.

„Jöjjön az anyja! hajadon húga!”
Künn a leány, már messze, sikolt;
Anyja reárogy, öleli bűgva:
Mindre nem érez semmit a holt,
Marad a tört vér – fekete folt.

„Jöjjön utolszor szép szeretője,
Titkos arája, Kund Abigél!”
Jő; – szeme villan s tapad a *törre*;
Arcza szobor lett, lába gyökér.
– Sebből pirosan buzog a vér.

Könnyre se’ perdül, jajja se’ hallik,
Csak odakap, hol fészkel az agy:
Iszonyu az, mi oda nyilallik!...
Döbbenet által a szív ere fagy:
„Lyányom, ez ifju gyilkosa vagy!”

Kétszeri mondást – mint lebüvölten –
Hallgat el, aztán így rebegi:
„Bárczi Benőt én meg nem öltem,
Tanum az Ég, s minden seregi!
Hanem e tört *én* adtam neki.

Bírta szívem’ már hű szerelemre –
Tudhatta, közöttünk nem vala gát:
Unszola mégis *szóval* »igenre«
Mert ha *nem*: ő kivégzi magát.
Enyelgve adám a tört: nosza hát!”

S vadul a sebből a tört kiragadja,
Szeme szokatlan lángot lövell,
Kaczag és sír, s fenvillogtatja
S vércse-visongással rohan el.
Vetni kezét rá senkise’ mer.

Odakinn lefut a nyílt útca során,
Táncolni, dalolni se’ szégyell;
Dala víg: „Egyszer volt egy leány,
Ki csak úgy játszott a legénnyel
Mint macska szokott az egérrel!”

f. Milyen ismétlődő mozzanatai vannak az egyes szereplők és csoportok tetemrehívásának? Milyen szavakkal szólítja be az apa egyenként a gyanúsítottakat? Hogyan reagálnak a holttest látványára a gyanúsítottak? Ártatlanságra vagy bűnösségre utal a reakciójuk?

g. Amint láthattad, a szakaszok rímképlete *a b a b b*. Amikor a felelő rímet váratlanul egy harmadik is követi, az illet *ráütő* vagy *rácsapó rím*nek nevezik. Miről szólnak a tetemre hívás során ezek a rácsapó rímű sorok?

h. Hányféleképpen utal a szöveg arra, hogy a seb nem kezd el vérezni? Miben különböznek ezek a leírások?

i. Mit gondolsz, beismeri-e a lány a gyilkosságát? Mi derülhet még ki Bárczi Benő haláláról?

j. Figyeld meg Abigél testbeszédét, mozdulatait, amelyek érzelmi reakcióját mutatják! Miben tér el ettől az, ahogyan beszél? Felelősnek érzi magát Abigél szerelme haláláért?

k. Szerinted hogyan fejeződik be a történet? Mi lesz a sorsa Kund Abigélnek?

Zichy Mihály illusztrációja

l. Mit gondolsz, mivel magyarázható Abigél viselkedése az utolsó két versszakban? Milyen érzelmekre utalnak a különböző egymást követő gesztusok?

3. Olvasd újra a ballada teljes szövegét megállások nélkül! A bűnügyi történetekben és a balladákban egyaránt vannak tettesek és áldozatok. Hogyan közelíti meg ezt a két kategóriát a bűnügyi és a balladai elbeszélés? Mely vonásaiban kapcsolódik egyik, melyekben a másik hagyományhoz az olvasott szöveg?

- **4. a.** A ballada kezdő sorai egy tragédiáról tudósítanak. Hogyan hat a vers legelején az alaphelyzet bemutatásában szereplő alliteráció, illetve a párhuzamos szerkesztés?
 „Halva találták Bárczi Benőt.
 Hosszu hegyes tőr ifju szivében;”
- b.** Milyen színek, hangok teremtik meg a folytatásban a gyilkosság, nyomozás jeleneteinek hangulatát? Milyen szavakkal írnád le ezt a hangulatot?
- c.** Keress olyan részeket a szövegben, amelyek olvasása közben film elevenedik meg előtted! Figyeld meg a „kameramozgást”: melyek az állóképek, hol vannak vágások, mikor mire közelít rá a képzeletbeli operatőr? Hogyan hat az olvasóra ez a filmszerűség?
- d.** Milyen eszközökkel fokozza a feszültséget az elbeszélő?
- **5.** A bűnügyi történetek vagy krimik tárgya gyakran egy gyilkosság rejtélye, a középpontban pedig rendszerint egy nyomozó figurája áll, aki úgy kezd nyomozni, hogy számba veszi a tényeket, majd felfigyel a gyanús és rejtélyes dolgokra, és megpróbál fényt deríteni rájuk. A nyomozás végén nemcsak a tettest kell azonosítani, hanem a gyilkosság körülményeit és indítékát is.
- a.** Melyik szereplő felel meg a szövegben a nyomozó karakterének? Figyeld meg a viselkedését és a megszólalásait! Hogyan reagál az eseményekre? Hogyan kommunikál az érintettekkel? Mi lehet ennek a magyarázata?
- b.** Milyen tényeket és bűnjeleket tudsz felsorakoztatni a *Tetemre hívás*ban?
- c.** Mi derül ki a szöveg során a tettesről, a körülményekről és az indítékról?
- **6.** A történet kulcsa Bárczi Benő és Kund Abigél rejtélyes szerelmi kapcsolata. Mit tudunk meg erről a viszonyról? Keress a szövegben olyan utalásokat, amelyek elárulnak valamit a két szereplő kapcsolatáról! Mi az, ami egyértelműen kiderül ezek alapján? Mi az, ami homályban marad?
- **7. a.** Fogalmazz meg öt kérdést, amit nyomozóként feltennél Kund Abigél kihallgatásán!
- b.** Képzeld el, hogy Kund Abigél büntárgyalásán vagy, és magyarázatot kell adnod Kund Abigélnek a ballada zárlatában leírt viselkedésére. Milyen magyarázatot adnál, ha te lennél Abigél vádlója? Hát az ügyvédjeként?
- c.** Bíróként megbüntetnéd Kund Abigélt? Ha igen, hogyan? Ha nem, miért nem?
- d.** Mit gondolsz, mely szereplők bűnhődnek meg a történet során? Miért és hogyan?
- **8.** Az olvasott szöveg egy *műballada*. A műmese és műdal ismeretében állapítsd meg, milyen kapcsolatban állhat a népballadával az alábbi szempontok szerint!
- Miben követi a szöveg történetvezetése a népballadákét és miben tér el tőle?
 - Milyen az elbeszélés ritmusa? Milyen az elbeszélő és párbeszédés részek aránya?
 - A balladai elbeszélés sajátosságaiból melyek jellemzőek a *Tetemre hívásra*? Mennyire gördülékeny és követhető az események elbeszélése?
 - Figyeljétek meg a szövegben alkotott képeket! Miben követi Arany balladája a népballadák képalkotási hagyományát, és miben tér el tőle?
 - Milyen megfogalmazások, kifejezések fordulnak elő a szövegben, amelyek nem fordulhatnak elő egy népballadában? Miért?
 - Tapsoljátok vagy kopogjátok le a *Tetemre hívás* egy versszakának a ritmusát! Lehetne ez egy népballada ritmusa? Miért?

1. a. A ballada első két sora egy tényközlő mondat, amely egy halálesetről tudósít. Milyen tekintetben kellene átalakítani ahhoz, hogy egy tévés hírműsorbeli tudósítás főcíme lehessen?

főcím: a hírek, tudósítások, hirdetések legelején jelenik meg. Tömören tájékoztatja az olvasót a tartalomról. Betűméretben és színben is elkülönülhet a további szövegtől. Célja a figyelemfelkeltés.

b. Az alábbi változatok közül melyik lenne legalkalmasabb főcímnak? Miért? Vítassátok meg választásaitokat, és válasszatok ki egy mondatot a megadottak közül, amely az osztály szerint a legmegfelelőbb lenne főcímnak!

Halva találták Bárczi Benőt a radványi erdőben
 A radványi erdőben találták halva Bárczi Benőt
 Holtan találtak egy fiatalembert a radványi erdőben
 A radványi erdőben halva találtak egy fiatalembert
 Holtan találtak egy ifjút a sötét radványi erdőben
 Egy ifjút találtak halva a radványi erdőben
 Bárczi Benőt halva találták a radványi erdőben
 Bárczi Benőt a radványi erdőben találtak holtan
 Holtan találtak egy embert a radványi erdőben

c. Melyek azok a mondatok a fentiek közül, amelyek szerintetek egyáltalán nem lennének alkalmasak főcímnak? Miért?

d. A **tudósítás** egy eseményről a helyszínen, személyes tapasztalat alapján készülő, tájékoztató jellegű, friss és hiteles információkat közlő szövegtípus. A c.-ben kiválasztott mondatok közül melyiket tudnátok leginkább elképzelni a tudósítás szövegében? Miért?

e. Összegeztétek a fő különbségeket a b.-ben választott, főcímnak leginkább elképzelhető mondat és a d.-ben választott, a tudósítás szövegében leginkább elképzelhető mondat között! A számba vett különbségekből mi lehet befolyással arra, hogy a mondat alkalmas legyen a figyelem felkeltésére? Hát arra, hogy a mondat ne legyen alkalmas kezdőmondatnak, hanem előzetes ismereteket/szövegelőzményt igényeljen az értelmezéséhez?

2. a. Az utolsó címben *Bárczi Benő*, *egy ifjú* vagy *egy fiatalember* helyett az jelenik meg, hogy *egy ember*. Rendezd sorrendbe ezt a négy főnévi kifejezést aszerint, hogy melyik segíti inkább az olvasót az áldozat kilétének tisztázásában! Vessétek össze és indokoljátok döntéseiteket!

b. Milyen helyzetekben lenne célszerűbb általánosabban fogalmazni (*egy ember*), milyenben specifikusabban (*egy ifjú*, *egy fiatalember* vagy akár *Bárczi Benő*)?

Tudtad? Vannak szótárak, amelyekben a szavak nem betűrendben helyezkednek el, hanem fogalomkörök szerinti csoportosításban. A modern szótárirodalom első ilyen „tezaurusát” 1852-ben tették közzé – *Roger's Thesaurus* néven – angol nyelven. A tezaurusokban a szavak csoportosításának alapja a közöttük levő jelentésviszony. A szavak különböző jelentésviszonyban állhatnak egymással. A szinonímiát (vagyis rokon értelműséget) és az antonímiát (vagyis az ellentétes értelműséget) már ismeritek. Egy további ilyen viszony az alá- és fölérendeltségi viszony. Ilyen viszonyban áll egymással az *ember* és az *ifjú* vagy a *fiatalember*. Az *ember* a fölérendelt fogalom (idegen szóval *hiperonima*), míg az *ifjú* vagy a *fiatalember* csak egy részhalmazt jelöl (idegen szóval ezek *hiponimák* az *ember* szóhoz képest).

Keress olyan szót, amely az *ember* hiperonimája lehet!

Keress további szavakat, amelyek az *ember* hiponimái lehetnek! Vessétek össze megoldásaitokat!

Válassz egyet az alábbi szavak közül, és keress hozzá hiperonimát és hiponimákat!

kutya, cipő, autó, szekrény, alma, kanál, rózsza, barna

3. a. Írjatok tudósítást a balladabeli történet alapján!

b. Készítsétek el a Radvány TV hírműsorának azt az adását, amely a nyomozás lezárásával számol be az eredményekről! A főcímről se feledkezzetek meg!

2. Abigél titkai

Gina intézetbe kerül

1. Voltál már olyan helyzetben, amikor jelentősen megváltozott valami az életedben? Gondolhatsz költözésre, iskolaváltásra, egy barát elvesztésére, egy számodra fontos személy eltávozására, illetve bármilyen történéssre, amely gyökeresen megváltoztatta a mindennapok megszokott rendjét és biztonságát! Hogyan élted meg ezeket a változásokat?

a. Próbáld minél pontosabban felidézni az eseménnyel kapcsolatos emlékeidet, gondolataidat, érzéseidet! Készíts fürtábrát, majd írd le saját élményedet naplóbejegyzésként!

b. Olvasd el társad naplóbejegyzését, majd írd át úgy, hogy az ő nézőpontjából tolmácsolod az általa leírtakat!

c. Olvasd újra a megírt szövegeket! Milyen különbségeket észlelsz a naplóbejegyzés, illetve a 3. személyű elbeszélői tolmácsolás között? Melyiknek milyen a hatása? Válaszod indokold!

d. Készíts széljegyzetet társad írásához! Főként arra figyelj, hogy az ő írásának olvasójaként milyen tanácsokat adnál neki szövege jobbítására!

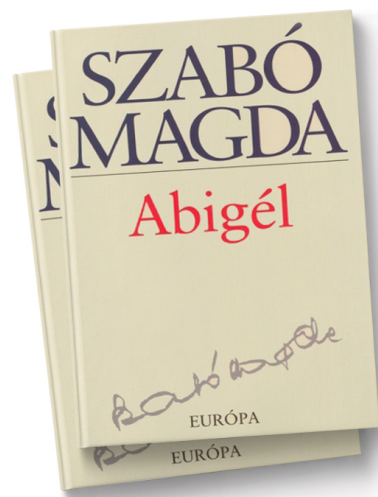
2. Vitay Georgina életében megrázó sorsfordulatot jelent, hogy intézetbe kerül: „A változás, ami életében bekövetkezett, annyi mindentől megfosztotta, mintha bomba pusztított volna az otthonában”. Gina eddigi életéből „el fog tűnni” Marszell, a francia nevelőnő, nagynénje, Mimó néni, és szeretett édesapja is, Vitay tábornok. Az elbeszélő elsődlegesen Gina nézőpontjából meséli el a történetet. A **párbeszédés jelenetek** és a **belső monológok** több szemszögből is rávilágítanak a történésekre: a szereplők cselekvéseire, viszonyulására, gondolataira. Elvértve – szinte mellékes megjegyzésként – az elbeszélő olyan „titkokat” is megoszt velünk, amelyekre maguk a szereplők is csak később jönnek rá. Mégis az az érzésünk, hogy „beavatott” olvasóként is túl keveset tudunk.

A regény egyes részleteinek újraolvasásakor figyelj arra is, hogy milyen hatása van az elbeszélésmódnak! A belső nézőpont hogyan hozza „közel” egy kislány életének drámai megpróbáltatásait? Ezzel egyidejűleg hogyan és miről tereli el a figyelmet? Vajon mitől „védi” az olvasót (is) ez a „tapintatos” elbeszélésmód? Milyen jelentősége lehet a titkoknak és rejtélyeknek? Néhány sorban írd le a kérdések kapcsán felvetődő gondolataidat! Ezeket az előzetes benyomásokat a következő feladatsor alapján készített olvasónapló alapján utólag kiegészítheted.

3. a. Miért megható az apa és a lánya közötti viszony? Emeld ki és értelmezd azokat a számodra fontosnak tűnő „apró titkokat”, amelyek az alábbi szövegrészletekben kimondatlanul is érzékeltetik ennek a szoros köteléknek a meghittségét!

Marszell mindig megértette még azt is, amit Gina nem is fogalmazott meg, vagy amiről csak hebegni tudott; voltak pillanatok, amelyekben majdnem olyan közel érezte magához, mint az apját.

Mikor bérletes napjuk volt, a tábornok gyakran utánuk ment az előadásra, meghúzódott a páholy hátuljában, ahol Gina Marszell-lal és Mimó nénivel ült. Az a pillanat, amikor megnyílt a páholyajtó, és neki egy csepp hideg áramlat érte a hátát, nyakát, aztán mozdult és recscent egyet a pirossal kárpitozott zsöllye, ahogy apja leült mögöttük, többnyire boldogítóbb volt, mint maga a látott színdarab vagy zenedráma. Ha visszafordult a helyén, önmaga arcába mosolygott, az ő szürke szeme nézett vissza a tábornok arcából, az övéhez annyira hasonló vonalú szemöldök alól. Még csak a hajuk is egyforma volt, hajszálaik anyaga, finomsága, éppen csak hogy a tábornoké őszülő és a Gináé barna, szájuk, vonásaik, a foguk formája is azonos. Apa és lánya – Gina élete tizennégy éve alatt egyikük se fogalmazta meg ilyen nyersen, ilyen elsődlegesen – szenvedélyesen szerették egymást, és a világot voltaképpen csak akkor érezték teljesnek, ha együtt voltak [...].

b. Hogyan befolyásolja apa és lánya kapcsolata a későbbi események során hozott döntéseket? Lapozd újra a kötetet! Milyen szövegrészeket idéznél gondolataid alátámasztására?

4. a. Voltál már olyan helyzetben, amikor nem értetted szüleid viselkedését, viszonyulását, döntéseit? Röviden jegyezd le a füzetedbe az eseményt, történést, és írd le azokat az érzéseket is, amelyek ilyen helyzetekben felzaklattak!

b. Az apa és lánya közötti szoros kötelék miatt Gina számára képtelennek tűnt az a döntés, hogy „Marszell távozása után intézetbe kerül vidékre, ott folytatja tanulmányait, és hogy apja, akinél rendes körülmények között bármit el tudott érni, süket maradt minden könnyögrésre, sőt úgy döntött sorsukról, hogy előzőleg nem is beszélt meg vele semmit, csak közölte, mit határozott”.

Az alábbi szövegrészeket csoportokban mozaik technikával dolgozzátok fel! Figyeljete a következő szempontokra!

- Mi nehezíti meg a kislány életében bekövetkező drámai fordulat elfogadását?
- Vajon miért titkolózik Vitay tábornok?
- Vajon miért nem értheti Gina apjának döntéseit? (Mit nem tudhat, amit az olvasó esetleg sejthet?)
- Hogyan éli meg Gina az „(el)hallgatás” gyötrő helyzeteit? (Milyen érzés az, amikor megszólalni se tudunk? Figyeljete azokra a szövegrészekre, ahol Gina „gondolataiban” olvashatunk!)
- Milyen „elfogadható” magyarázatot talál végül Gina apjának – számára „érthetetlen” – döntésére?

A. Most már nincs Marszell, visszament Franciaországba. Apja azt mondta, nem maradhatott tovább, és nyilván igaza volt, a tábornok nem küldte volna el, ha nem kényszerül rá, ha valaki, az apja igazán tudta, milyen kapcsolatot szakít meg, mikor elválasztja őket egymástól. Háború van – magyarázta a tábornok – Marszell és Gina nemzete két ellentétes oldalon harcol, nem lakhatik a házukban tovább egy francia lány. Ha egyszer újra béke lesz, majd visszatér, s akkor ott folytatják az életet, ahol abbahagyták. [...] De Mimó néni magyar, nem francia. Ha már Marszellnek mennie kellett, miért küldik őt intézetbe, miért nem veheti át a nevelését a nagynénje?

B. Ha ad valami magyarázatot, bármit, amit megérthet, elfogadhat, talán jobban elviselné, hogy kiszakítják megszokott világából, ám apja olyan nyilvánvalóan nem mondott igazat, mikor bejelentette, ideje lesz már Ginát nagyobb rendre szoktatni, mint amit egy nevelőné segítségével az otthon falai közt megtanulhat, meg hogy vidéken jobb a levegő, és ő, aki olyan keveset tud a gyermekével foglalkozni, nyugodtabb, ha kiváló szakemberek veszik át Gina irányítását, hogy ezen nem volt érdemes még gondolkodni sem. Villájuk a Gellérthegy oldalában magasodott a Duna és a város felé, ugyan hol lehetett egészségesebb a levegő, mint ott a hegyoldalon, óriási kertjükben, és kitől lehetne nagyobb rendet tanulni, mint amire őt Marszell szoktatta? Derekkab nevelők? Mintha annak idején nem apja maga választotta volna ki gyermekének a legjobb iskolát. Nem, a tábornok most nem mondott igazat, egyszerűen el akarja távolítani maga mellől, és ez nem jelenthet mást, mint hogy alighanem igaza lesz Mimó néninek, aki hónapok óta azt magyarázta Ginának, bátyja megváltozott, mogorvább lett, hallgatógabb, és amennyi időt állítólag szolgálatban tölt, az egyszerűen lehetetlen, nem reális. Asszony lesz a dologban, meglátja Gina, egyszer csak fogja magát a tábornok, s megházasodik. Lehet, hogy az új asszony nem vállalja őt? Lehet, hogy apja jobban szeret egy idegen nőt a saját gyerekénél?

C. Ő, ahogy megtudta az apjától, mi vár rá, tüstént a nagynénjéhez akart menekülni vigaszért is, segítségért is, csak hogy nem lehetett. Mikor kifutott a hallba, hogy telefonáljon neki, még végig se tárcsázta a hat számot, már ott volt mögötte a tábornok, kikapta a kezéből a kagylót. „Nem mondhatod el senkinek – mondta, s nem úgy beszélt vele, ahogy egyébként szokott, hanem mintha Gina is katona volna, aki parancsot vár –, Mimóhoz majd magam viszlek el, egyébként nincs búcsú senkitől, se barátnőtől, se ismerőstől, még a személyzettől sem. Nem beszélhetsz róla, hogy elviszlek Pestről. Adj kezet rá!” Adott, de nem bírt ránézni az apjára, annyira fáj, hogy még ezt is elveszi tőle, a panasz lehetőségét, a búcsú perceit, az istenhozzádot, amit Ferinek mondott volna.

D. Az este – külsőségeiben – épp olyan volt, mint bármelyik a Marszell távozása óta. Megvacsoráztak, aztán a tábornok leült a kandallóhoz olvasni, Gina is odahúzta a zsámolyt az állólámpa alá, és elővette a maga könyvét. Nézte a sorokat, de nem értette a szöveget, nem is lapozott, csak mímelte, hogy olvas, és egyszer csak felfigyelt rá, hogy a háta mögött se zizzen a lap, hogy ott sem igazán olvasnak, a nagy szék mélyén. Elfogta apja

pillantását. „Beszélj hozzám – üzent a kislány a tekintetével –, mondd meg, mire készülsz, hogy mire való mindez. Hiszen szeretni fogom, akárkit hozol ide, a te ízlésed, választásod nem tévedhet, hogy volna nekem idegen vagy gyűlöletes, akit te szeretsz? De mondd meg, mit tervezel, ne zárj ki az életedből, ne kényszeríts rá, hogy akárki miatt elváljunk egymástól. Én nem leszek gát, nem leszek akadály, hiszen annyira szerettelek mindig. Még mindig nem késő. Ne küldj el! Érted meg azzal az asszonnal, hogy én barát leszek, nem ellenség. Beszélj velem, apám!”

– Más világba kerülsz – szólalt meg a tábornok. – Fura, hányszor voltál Marszell-lal Svájcban, Párizsban és Itáliában, és hányszor magammal vittelek Bécsbe is. Vidéken meg nem éltél még soha. Kérlek, viseld el.

Nem válaszolt; mit mondhatott volna? A könyv lecsúszott az öléből a szőnyegre. A hegyen nyáron is hűvösek voltak az esték, bár még csak szeptember elseje volt, már fűtöttek. A villanykandalló torka piroslott, mintha igazi fahasábok izzanának benne.

E. – Nincs más megoldás – mondta a tábornok. – Jól értsd meg, Gina, nincsen. Ha Marszell itt maradhatott volna, más lenne a helyzet, Marszell okos volt, és abszolút megbízható. Én alig vagyok itthon, és Mimó komolytalan, Mimóra nem lehet számítani, el kell hogy küldjelek valami olyan okból, amiről nem akarok beszélni. Én se vagyok boldogabb, mint te, elhíheted.

A kislány nézte a tüzet, a kezét is kinyújtotta felé, melengette az ujjait. Arra gondolt, kitalálta már ő, mi az az ok, amiről a tábornok nem akar beszélni, de ha az apja nem említi, hallgat ő is. Az a valami, az az *oké* majd megvigasztalja az apját az ő távollétében, és aztán minden elrendeződik szépen. Ha az ember ötödikes gimnazista korában intézetbe kerül, többnyire ott marad érettségiig, csak vakációra jön haza – minnek változtatná évente az iskoláit. „Vidéken meg nem éltél még soha. Kérlek, viseld el.” Miféle helyre viheti, hogy előre figyelmezteti. [...]

Felálltak mind a ketten. Apja odaölelte magához, arcához hajtotta az arcát. „Milyen szomorú ő is – gondolta Gina –, hogy fáj neki, hogy elmegyek. Kegyetlen az az asszony, apám meg, életében először, gyöngé. [...]

Mint önmaga vendége ereszkedett le az ágya szélére, és nézte a paplan mintázatát: piros mákkelyhek fűzőld selymen, mint valami pázsiton. Feri szavai: „Zsini, kis Zsini, tündér kislány” – úgy tértek vissza a csendben a mákkelyhes paplan felé, mint a pillangók. A gondolat, hogy visszalopóddzék a hallba a telefonhoz, és mégis megpróbálja felhívni a hadnagyot, kísértő volt, csaknem ellenállhatatlan. A tábornok a kandallós nappaliban ül, a személyzet az alagsorban vacsorázik, senki sem hallaná, míg telefonál. Elment az ajtóig, aztán visszafordult tehetetlenül. Volt abban valami kétségbeesítő, hogy nem képes megszegni a szavát még akkor sem, mikor amire kezét adott, érthetetlen, embertelen és elfogadhatatlan. Visszament az ágyához, próbálta kitalálni, másnap hol alszik, és milyen lesz a fekvőhelye. Nem tudta elképzelni.

c. Olvasd el újra a fenti szövegrészeket arra figyelve, hogy ki „beszélhet” az egyes részekben! Hogy könnyebben eligazodj, meg is számozhatod a szövegrészeket (ami lehet egyetlen mondat is lehet) a következők szerint!

- 1: Gina érzéseit, gondolatait az elbeszélő tolmácsolja.
- 2: Gina ki nem mondott szavait, belső monológját az elbeszélő „idézi”.
- 3: Az apa kimondott gondolatait az elbeszélő „idézi”.
- 4: Bármely felismerés, amelyet fontosnak tartottál olvasáskor.

A **b.** pontban lejegyzett gondolataitokat is figyelembe véve beszéljétek meg, hogy milyen hatása van annak, hogy olvasóként többféle „elbeszélői forrásból” szerezhetünk tudomást a történekekről?

d. Miért érdekes újraolvasni a bevezető fejezetet a teljes regény ismeretében? (Hivatkozhattok arra a fejezetre, szövegrészekre, amelyek olvasásakor először igazolódtak korábbi sejtéseitek!)

„Meggzúntél a számunkra”

1. Felfigyeltél olvasás közben a „játékokra”? Azokra a játékjelenetekre, amelyek elterelik, de épp ezzel hívják fel a figyelmünket valami más, esetleg fontosabbra. Olvasd újra a *Terrárium és árulás* című fejezetből a játékjelenetet, majd a következő kérdések mentén foglaljátok össze röviden!

- Első pillantásra miért figyelemfelkeltő a fejezetcím? Hogyan értelmezhető a történekek ismeretében?
- A Matulában a legapróbb kihágás is megrovással jár. Ennek tudatában milyennek minősül a lányok – egyébként ártatlan – játéka? Van-e jelentősége, mi a forrása és a hatása a következő szövegrészletben a humornak?

A negyedóra szünet arra kell, hogy az osztályok gyakorolják magukat az illendő csendes viselkedésben és igazolják, hogy egy református lányhoz méltó módon, nevelő nélkül is tudnak fegyelmezetten hallgatni. Ilyenkor síri csend van az egész intézetben, az igazgató meg a tanárok persze nem sejtik, hogy ebben az erkölcsnemesítő negyedórában a harmadik osztálytól felfelé a Horn Mici-féle szertartás folyik, a férjhez menés.

- Szerintetek miért meghatározó ez az epizód az események és Gina matulabeli életének alakulásában?
- Mi a titkos „férjhez menés” menete és „törvénye”? Mitől multságos, ugyanakkor izgalmas is ez a játék? Miért és milyen előzetesen bontakozó, „szerelemnek” vélt érzéshez viszonyítva tűnik nevetségesnek és képtelennek a nemrég intézetbe kerülő Gina számára, hogy neki a „terrarium” jut férjül?
- „[...] *nem érdekelnek a hülye szokásaitok*”; „*ő csak értelmes dolgokon tud nevetni, itt meg mindenki olyan, mint-ha idióta volna*” – gondolja Gina a matulás lányok buta játékaról. Vajon miért és hogyan sérti meg a játékszabályokat Gina? Mi „tereli el” a figyelmét? Hogyan próbálják beavatni a lányok? Amikor lelepleződnek, Ginát vagy a játék titkát védik? (Figyeljétek meg Murai, Szabó, Kis Mari, Torma viszonyulását!)

2. a. „*A csendes negyedórában az egész osztály férjhez ment – lehelte Gina*” az igazgató szigorú vallatására. Gina később jön rá, hogy az általa butának vélt játék a matulások 1914 óta hagyományként őrzött titka. Felfedése: „*árulás*”. Az alábbi szövegrész hogyan világít rá arra a drámai változásra, amely Gina életében bekövetkezett? Mire jön rá fokozatosan Gina a lányok „megnyugtató” válaszait értelmezve? Miért szívszorító a kiközösítésben megtapasztalt teljes kirekesztettség?

Először Kis Marinak suttogetta oda, hogy ne haragudjék rá. Mari azt mondta, nem haragszik, aztán ott hagyta. Megkérlelte Murait és Szabót is, mindenik bizonyította róla, hogy eszében sincs neheztelni. Elfogta a hála: milyen rendesek ezek a lányok. Időbe telt, míg felfogta hogy a „nem haragszom” azt jelenti: „Nem ismerlek. Nem tartozol hozzánk, nem számítasz. Megszűntél a számunkra. Nem vagy senki.” [...] Valamivel nem számolt: ezeknek a matulásoknak az iszonyú fegyelmezettségével. [...] a gondolat, hogy esetleg így kell élnie közöttük, ilyen elképesztően egyedül, tanácstalan könnyeket csalt a szemébe. (*Kiközösítve*)

b. Hogyan értelmezhető a további részek ismeretében a lányok „*iszonyú fegyelmezettsége*”? Válassz ki olyan szövegrészeket, amelyek rávilágítanak azokra a megalázó helyzetekre, amelyek megerősítik Ginában azt az életérzést, hogy megszűnt létezni a közösség számára! Kövesd megalázottságának, elmagányosodásának, majd közömbössé válásának folyamatát! Milyen döntést hoz, hogy kimeneküljön ebből az elviselhetetlen helyzetből?

3. Mérlegeljétek a Ginával történtek „igazságosságát”! Vajon találunk valamilyen magyarázatot a lányok kegyetlen viselkedésére?

„Még a hajamat is elvették.”

1. Vajon miért nem akar, vagy nem tud Gina beépülni a Matula világába, a lányok közösségébe? Gina helyzetének átéléséhez és a történések lehetséges összefüggéseinek megértéséhez érdemes olyan szövegrészeket keresned, amelyek rávilágítanak Gina idegenségérzetének és távolságtartásának lehetséges okaira. (Pl. korábbi emberi kapcsolatait, életkörülményeit, neveltetését, korábbi iskoláját, a Sokoray Atala stb.) Beszéljétek meg csoportban válaszaitokat, valamint a talált szövegrészeket!

2. a. Kirekesztettségét megelőzően Gina – aki szeretett apja titokzatos döntését sem érti – egy, az eddigi környezetéhez viszonyítva teljesen „idegen” világba kerül. Nemcsak az őt szerető emberek „tűnnek el” az életéből, hanem a Matulába kerülve egyéb „vesztések” is érik őt. Készítsetek leltárt a regény első és harmadik fejezete alapján az „elveszített” és a Matulában kapott új „tárgyak” részletes felsorolásával úgy, hogy röviden írjátok le a jellemzőiket is!

- b.** A leltár áttekintése után beszéljétek meg a következő kérdéseket!
- Milyen jelentősége lehet az „eltűnő tárgyak” aprólékos leírásának? Az elveszített tárgyakhoz viszonyítva milyen a Matulában kötelező öltözet, hajviselet?
 - Vajon milyen jelentősége lehet a személyes tárgyaktól való „megfosztottságnak”? Milyen értéket hordoznak ezek a tárgyak?

3. a. Ginát ebben a „*másik világban, amelyet új otthonának jelöltek ki, s olyan tökéletes létformát váltott, ahogy a csecsemő megszületik, vagy a haldokló meghal*” az emberek közötti kommunikáció is elbizonytalanítja. Olvasd el az alábbi idézetet, és emelj ki újabb részleteket a *Gina intézetbe kerül* című fejezetből, amelyek rávilágítanak a matulabeliek Gina számára „idegen” viszonyaira! Beszéljétek meg, vajon miért bizonytalanodik el Gina? (Figyeljétek arra, hogyan köszönnek, hogyan szólítják meg egymást, hogyan viselkednek az emberek!)

– Köszönünk – mondta a diakonissza, és Gina állt és várt, és nem tudta, hogyan köszönjön ebben a fekete-fehér, zömök világban az igazgató úrnak? Elég neki, hogy jó napot?

– Vitay Georgina – mutatta be az igazgató, aztán, mintha valami csecsemővel beszélne, azt mondta Ginának: Vitay Georgina elköszön az apjától, elköszön az igazgatójától, és elmegy.

– Szervusz – suttogta a kislány. Nem nézett a tábornokra, nem mert ránézni.

– Így nem köszönünk szülőnek – mondta az igazgató.

– Kezicsókolom – lehelte Gina.

b. Készítsd el füzetedben az alábbi táblázatot, és töltsd ki szövegrészletekkel, saját gondolataiddal!

Milyen a Matula „szabályzata” az intézet szokásrendje alapján? (Elsődlegesen a kapcsolattartás, a kommunikáció „szabályaira” figyelj!)	Milyen szövegrésszel bizonyítanád a kiemelt „szabály” érvényességét?	Keress olyan szövegrészeket is, amelyekben a matulabeli szokásrend „megsértéséről” olvashatunk (pl. Zsuzsanna diakonissza személynevéen szólítja Ginát)!	Milyen jelentősége lehet a tetten ért „szabálysértésnek”?

4. A Matulában mindenki „egyforma”, elszemélytelenedik: ugyanaz az egyenruha, a hajviselet, a lányok minden lépését figyelik az intézetben és intézeten kívül, séta közben is vagy akár a Horn Micinél tett látogatásokkor. Mindenkinek alkalmazkodnia kell a szigorú rendhez. Mit gondolsz a Matula börtön vagy erőd? Gondolkodj a kérdésen vitaháló formájában, vagyis sorjazz érveket mindkét lehetőség mellett! Gondolataid alátámasztására hivatkozz konkrét szövegrészekre! Jelöld a fejezet címét is, hogy el lehessen igazodni a regény idejében! Ezt követően négyfős csoportokban vonjátok le következtetéseiteket, majd vitassátok meg az osztályban!

„Felnőttél, szegénykém!”

1. a. Olvasd újra a *Hajda úr cukrászdájában* című fejezetet! Milyen reményeket fűzött Gina a fejezetben olvasható találkozáshoz?

b. Figyelj a tábornok és Gina felismeréseire, gondolataira, viselkedésére, testbeszédére! Folytasd a füzetedben a jegyzetet a következő oldalon levő táblázat szempontjai alapján!

Milyen titkokra derül fény?	Mi tudunk meg a szereplők belső folyamatairól? (fizikai állapot, érzelmek, gondolatok)	Miképpen avatódunk be olvasóként?
A tábornok megtudja, hogy Gina megszökött, és újra megtenné.	A tábornok olyan lett, mint a mész. [...] Hallgatta, s olyan rémületet érzett, amelyet soha eddigi életében. [...] Hát akkor mégis el kell mondania neki az igazat, ezekbe a kislánykezekbe tenni azt a titkot, amit annyira rejtett, abban reménykedve, hogy az a szeretet, amelyet a gyermek iránta érez, megőrizteti vele majd, s hallgatni fog. Beszélnie kell [...]	<ol style="list-style-type: none"> 1. Gina: „Akkor megszököm újra – mondta a kislány. – Addig szököm meg, míg ki nem tesznek maguktól. Jobb lesz így?” 2. Vitay tábornok: „Megszökik? Újra? Hát már megtette?” 3. A szereplő lelkiállapotát érzékeltető elbeszélői közlés: fizikai állapot: <i>elsápad</i>; érzelem: <i>rémületet érez, nem tud megszólalni</i>

c. Jegyzeteitkre támaszkodva készüljétek fel a csoportbeszámolóra! Különböző formát választva (ppt, plakát, kiselőadás stb.) tolmácsoljátok gondolataitokat az e fejezetben olvasottak jelentőségéről! (Több szempontot is érvényesíthettek véleményetek alátámasztására: pl. az apa, Gina szemszögéből vagy az olvasó szemszögéből.)

- **2.** Szerkesszettek idődiagramot csomagolópapírra! A regény újralapozásával a *Hajda úr cukrászdájában* című fejezethez viszonyítva tüntessétek fel a fordulat előtti és utáni fontosabb eseményeket és azok hatását a szereplők életézésére, viszonyulására! Az elkészült produktumokat beszéljétek meg vándorló csoportokban!
- **3.** A *Hajda úr cukrászdájában* című fejezet utolsó bekezdésének alapján terveztétek meg, majd mutassátok be a jelenetet (pl. mozgóképekben, állóképként, visszhangtechnikával) úgy, hogy érzékeltessétek annak drámaiságát! Milyen „terheket” hordoz a vállán Gina? Miért nem néz hátra? Hogyan „lépeget” tovább? Mit érezhetnek a „búcsúzó”?

A Matula: börtönből erőd

- **1. a.** „Zömök, szigorú világ” a Matula. Gina eldönti, hogy meg fog szökni. Magyarázzátok – értelmező szótár segítségével – a *börtön* szó jelentéseit! Beszéljétek meg, milyen értelemben jelent „börtönt” Gina számára a Matula? Miért nem maradt más választása Ginának? Indokoljátok választotokat!

b. Gina senkinek nem beszélhet a tervéről. Vajon miért nem magyarázkodik akkor sem, amikor édesapjával találkozik Hajda úr cukrászdájában? Írj levelet – Gina nevében – Vitay tábornoknak vagy Zsuzsanna prefektának, amelyben „bevallod” a szökés „okait”!

c. Hogyan fullad kudarcba Gina első szökési kísérlete? Mutassátok be a jelenetet a *Kudarc. A tábornok* című fejezet alapján!

d. A Matulában minden apró kihágás megrovással jár. Emiatt is meglepő, hogy amikor Gina őszintén bevallja, hogy el akart szökni, Kőnig és Zsuzsanna prefekta úgy viselkedik, mintha nem történt volna semmi. Pármunkában szerkesztetek kettéosztott naplót!

◀ A bal oldali oszlopba Kőnig és Zsuzsanna prefekta „furcsa” viselkedésére emeljete ki szövegpéldákat! Vezessetek pontos eseménytérképet úgy, hogy emeljétek ki a szereplők viszonyulására vonatkozó apró részleteket! (Milyen helyzetben hogyan viselkednek? Mit mondanak? Hogyan beszélnek Gináról, Ginával? Van jelentősége annak, hogy Kőnig „szinte rohant” Ginával, és folyamatosan szorította a kezét? Vajon miért szólítja Zsuzsanna először becenevén Ginát? Mi az, ami megragadta a figyelmeteket, melyek azok a mozzanatok, amelyek meghökkentőek, érthetetlenek voltak, véleményformálásra ösztönöztek? Stb.)

▶ A jobb oldali oszlopba jegyezzétek röviden, hogy szerintetek az adott helyzetben miért viselkednek így! Ide írhatjátok a kiválasztott részletekkel kapcsolatos megjegyzéseiteket, benyomásaitokat, kérdéseiteket.

e. Az olvasónaplóba jegyzetek alapján párban beszéljétek meg, mi a jelentősége ennek a „megtévesztő játéknak”? Hogyan értelmezhető a történések ismeretében Gina következő gondolata? *„Azt érezte, életében nem gyűlölt úgy senkit, mint ezt a kettőt itt, Kőniget, ezt az áltatót, a vasszívút, és Zsuzsannát, ezt az együgyű szentet”*. Keressetek még olyan szövegrészeket, amelyek rávilágítanak Gina kudarcba fulladt szökése utáni állapotára, érzéseire! Miért és melyik szóval tudátok a leginkább jellemezni érzelmi állapotát: szomorú, dühös, kétségbeesett, reményt vesztett, beletörődő?

2. a. Milyen jelentősége van a búcsúlevélnek, amelyet Gina szökése előtt a matracra alá rejtett? Miért fontos Gina számára, hogy megkerüljön ez a levél, amelyről utólag úgy gondolja, hogy „buta búcsúlevél”? Hogyan reagál Kis Mari az őt ért vádra? Hogyan viselkedik Gina? Kihez került a levél? Olvasd el újra *A szobor megszólal* című fejezetet, jegyezd le a kérdésekkel kapcsolatos gondolataidat, majd párban beszéljétek meg!

b. Milyen hatása van annak, hogy olvasóként csak a fejezet végére tudjuk meg a keresett levél sorsát? Milyen újabb rejtéllyel szembesülünk?

3. Milyen jelentősége van az említett fejezetben Gina zongorajátékának? Hogyan függ össze a játszott zoltár „szigorú” dallama és töredékekben idézett sorai Gina belső monológjával? Milyen gondolatok foglalkoztatják Ginát? Keress egy-egy szövegrészt a regény további fejezeteiből, amely szerinted rávilágít arra, hogy miképpen befolyásolja a kislány cselekedeteit, viszonyulását az a felelősség, amit édesapja megosztott vele? Kettéosztott naplóban jegyezd le az idézeteket és értelmező gondolataidat!

4. a. *„Játsszatok – gondolta a kislány –, játsszatok, ti boldogok.”* A matulás lányok ártatlan szórakozásait Gina korábban buta játékoknak tartotta. Olvasd újra *A szobor megszólal* fejezetből a játékjelenetet! Beszéljétek meg az osztályban, miért jelentős ez a helyzet? Hogyan észlelik a lányok Gina megváltozott viselkedését? Hogyan vélekedtek arról a gyermeki „kegyetlenségről”, ami miatt a lányok számára értelmét veszti a játék?

b. A fenti játékjelenet még nem eredményez jelentős változást Gina és a matulás lányok kapcsolatában. A sütemény „kifizetése”, a gombok gyűjtése perselypénné helyett, Gina cselekedete, ahogyan az istentisztelet lejártával a tarisznyájából kicsorgatja az aprópénzt a perselybe, és dicséretet is kap érte – nemcsak fenntartják, hanem tovább mélyítik az ellenséges viszonyt. Milyennek tűnik ez a helyzet? (Szomorúnak? Nevetségesnek? Ironikusnak? Érthetetlennek?) Beszéljétek meg csoportban úgy, hogy szöveghelyekre hivatkozva rendszerezzétek táblázatban, hogy ugyanazt a helyzetet hogyan élik meg, s hogyan viszonyulnak hozzá a résztvevők: Gina; a lányok (Kis Mari, Torma); Zsuzsanna prefekta; Torma Gedeon, az igazgató.

c. Gina „felnőtté válása” olyan belső folyamatokat indít el benne és másokban is, amelyek a későbbiekben jelentősen befolyásolják a lányközösség kapcsolathálóját. Az alábbi szövegrészek újraolvasásakor, figyelj arra, hogy milyen gondolatokkal „vívódnak” a „megszólalók”, és hogyan érez Gina! Figyelj arra is, hogy milyen esemény-mozzanathoz kötődnek ezek a gondolatok! Írd le a részlethez kapcsolódó gondolataidat, reflexióidat!

Áhítat alatt nyugalom volt, a nagytiszteletű úr arról beszélt, mi a keresztyén nő ékessége, miféle jellemvonások. „Miként a rózsafát az illatos virág, ékesíti a keresztyén hajadont a hosszú tűrés szép erénye, a szelídség, a felebaráti szeretet” „Világéletemben vad voltam, türelmetlen, és sose tudtam szeretni azt, aki megbántott – töprengett a kislány. – Most tanulom ezeket az ezeket az erényeket...” (*A szobor megszólal*)

Felnézett, ami nem is illett, nem is volt szabad, és Torma pillantásával találkozott a szeme, nézte, nézte őt Torma Piroska, aztán hirtelen elkapta a tekintetét, és csak sokkal később tudta meg, hogy Torma Piroska sajtóságos módon ugyanazt gondolta most önmagáról, mint Gina, hogy őt ugyan nemigen ékesíti semmi hasonló erény, és alighanem az osztályt magát sem, és vajon hogyan fognak ők úrvacsorát venni karácsonyra, ha nem fognak sose megbocsátani ennek a Vitaynak. *(A szobor megszólal)*

... megvolt a döntés: egyhangú és elutasító. Nem lepte meg, nem is fájt túlságosan, és arra gondolt, míg Kis Marit hallgatta, hogy hát hiszen nem azért tette, hogy megdicsérik érte, de nem tudta volna végignézni, hogy megint bajba kerüljenek, és éppen a hülye gombok miatt. *(Légiriadó)*

– Ha azt hiszed, hogy hálánkban elalélunk, mélyen tévedsz – mondta Kis Mari. – Nem alélunk el, és nem tartunk a jóságodra sem igényt: ne hidd, hogy azt játszhatod, hogy te lettél az osztály megmentője. Hallgatott, nézett Kis Marira, még csak a szemét se sütötte le. *(Légiriadó)*

Kis Mari hátat fordított neki, mint aki jelezni akarja, hogy erre sincs szüksége, erre a bocsánatkérésre, mert nem hatódik meg tőle, s ettől se változik meg semmi. Ám Torma szeme most már másodszor fordult Ginára elgondolkozva, és ránézett Salm is hosszan és tünődve, és Csató, sőt maga Murai is. De nem történt semmi, a lányok beszélgetni kezdtek, Gina meg fogott egy könyvet, leült olvasni ebédig. *(Légiriadó)*

Az étkezés utáni ima befejeztével Torma Gedeon közölte az intézettel: Vitay Georgina, észrevéve, hogy mai istentiszteletük különlegesen példamutató magatartást kíván minden növendéktől, hogy a kivonulást gyorsítsa, előre összeszedte osztálytársai perselypénzét, s az ötödik osztály nevében és helyett – mintegy húszuk testvéri közösségét hangsúlyozva – maga helyezte el a harminc filléretet a perselyben. [...]

Testvéri közösség ... most már Torma se nézett rá. Megint azt a fagyos, bura alatti, fulladásos magányt érezte, mint már annyiszor. *(Légiriadó)*

Játék volt, de senki nem érezte annak. „Istenem, ments meg minket a haláltól” – gondolta Gina. [...] Meg kellett volna köszönnöm, hogy játszanak velem, hogy tudnak valamit, amin nevetni lehet, valamit, aminek semmi köze a háborúhoz, ami nem bomba és halál és veszedelem, a terráriumot, amit adni akartak. De buta voltam, de gögös!” „Mi lesz, ha holnap igazi bomba hull? – kérdezte magában Kis Mari. – Az apám a fronton, a bátyám is, mi meg nem akartuk megenni a Vitay süteményeit.” „Nincsenek szüleim – gondolta Torma –, nem is tudom, milyen az, mikor valakinek szülei vannak. A nagybátyám folyton gyötör, de ha egyszer a Matulát igazán eltalálja valami, és ő sem él már, senkim sem lesz, és ha az épület is leég, nem lesz még otthonom se. *(Légiriadó)*

d. Olvasd újra a *Légiriadó* című fejezet utolsó két bekezdését! Vajon miért jelentős, hogy a kölcsönös megbocsátás épp a légiriadó gyakorlása közben következik be? Hogyan válnak elviselhetetlenné a korábbi gyűlölködő érzések, elfojtott indulatok? Hogyan nyilvánul meg ennek a pillanatnak a feszültsége? A villamosság technikájával kérdezzétek ki az általatok fontosnak ítélt szereplőket arról, hogyan élték meg ezt a „szabadulástörténetet”!

5. Az *erőd* jelentése: 'katonai védelmi építmény'. Olyan épületrendszer, ami megerősített falakkal, megközelítését és elfoglalását megnehezítő akadályokkal, valamint védelemre alkalmas fegyverzettel van ellátva, és egy terület védelmére, annak ellenőrzésére szolgál. Átvitt értelemben: 'erős védelmező, szilárd támasz, bástya'. Milyen más jelentései lehetnek az *erőd*nek? A regényből kiemelt szövegpéldákkal alátámasztva csoportban írjatok újabb „szócikkeket” a szó értelmezéséhez! Beszéljétek meg azokat az új jelentésértelmezéseket, amelyekkel a regény alapján gazdagították az *erőd* szó fogalomkörét!

6. a. Fürtábrán jelenítsétek meg Gina és különböző szereplők (otthoni környezetének fontos személyei, matulabeli tanárok, a lányok, azok a rejtélyes személyek, akiket Gina nem ismert, de kapcsolatba kerül velük) közötti kapcsolatokat! Jelöljétek a személyek közötti kapcsolathálókat is!

b. Szabad választás alapján készítsétek el a szerintetek fontos személyek jellemterképét!

- Dolgozzatok a szöveg alapján úgy, hogy érveiteket kapcsoljátok a cselekmény mozzanataihoz!
- Jelöljétek azt is, hogy milyennek látja őket Gina, milyen viszonyban van velük, s mit tudunk meg róluk különböző helyzetekben a tetteik és a párbeszédük alapján!
- Írjatok ki a szövegből néhány idézetet, gondolatot véleményetek alátámasztására!

7. a. Milyen szerepe van a matulabeli lányközösség életében annak, hogy a „tilalmak erdejében” különböző játékokat találnak ki? Milyen játékokat játszanak a lányok? Mitől izgalmasak ezek? Keressétek meg a szöveghelyeket, és röviden foglaljátok össze a játékhelyzetek lényegét, vagy játsszátok el magatok is a jeleneteket úgy, hogy érzékeltessétek a játék feszültségét, izalmát!

b. Miért veszélyes a Gina újabb szökési kísérletéhez kapcsolódó „játék”? A következő kérdések alapján beszélgetsetek a témáról!

- Hogyan talál rá Ginára Kuncz hadnagy? (Keressétek azokat a szövegrészeket, amelyekben Bánki „ajándékaról” olvashatunk a *Karácsony* és az *Éjféλι randevú* című fejezetekben!)
- Milyen emlékek kötik Ginát a hadnagyhoz? Hogyan kerül hozzá a hadnagy levele? Milyen hatása lehet a levélbeli megszólításnak (*Zsini*) és tartalmának Ginára? Miért bízik Feriben annak ellenére, hogy apja lelkére kötötte, hogy ne hagyja el a Matulát?
- Hogyan szervezik meg a lányok az éjféλι randevút és a szökést? (Az *Éjféλι randevú* és *Az árkodi ellenálló* című fejezet segítségekre lehet a válaszadásban.) Hogyan élük meg az eseményt a lányok?

c. Mivel magyarázható Gina boldog felszabadultsága *Az árkodi ellenálló* című fejezetben? Hogyan tükrözik ezt a Gina lelkiállapotát jelző apró részletek, és mi a jelentőségük ezeknek? A kérdéseket beszéljétek meg a következő szempontok mentén!

- Vajon miért éppen Zsuzsanna és Kőnig veszi észre a „mosolygó Vitayt”? Mit gondolhat Zsuzsanna, és mit gondolhat Kőnig Gina „boldogságának” okairól?
- Nézzétek meg Kőnig korábban elkészített jellemterképét! Miért ellenszenves Ginának? Vajon felfigyeltetek arra, hogy Kőnig megszokott engedékenysége, laza nagyvonalúsága ellenére mennyire figyelmes? Az alábbiakban olvasható részletek mellett idézzetek fel még néhány olyan szövegrészt, amely rávilágít Kőnig figyelmére, akár „véletlenszerű” megjelenésére olyan helyzetekben, amelyek Gina sorsának alakulására nézve meghatározóak.

Kőnig csak figyelte, milyen nyugodtan és fölényesen felel a prefektának. [...] Kőnig le nem vette a szemét az arcáról.

Míg haladt az asztalok között, azon kapta magát rajta, hogy még most is, így örül a dicséretnek, és amikor az igazgatói asztal felé bókolt, és látta, Kőnig hogy bámul rá, milyen figyelmesen, ezúttal irónia és indulat nélkül mosolygott vissza rá. Gina boldog volt ezen a napon, felszabadult, önfeledt, minden csillogott körülötte, tudta, estére megszabadul, hogy Feri hazaviszi, s voltaképpen már otthon sincs baj, hiszen apja túlesett a betegség nehezen, az is nyilvánvaló, hogy a németek bejövetele sem lényeges, nyilván sikerül majd rövidesen befejezni a háborút is, hát olyan jótékony, szelíd és derűs volt, amilyen csak egy nagyon elégedett ember lehet. Kőnig tekintetét egész étkezés alatt ott érezte az arcán, Kőnig egyszerűen nem is nézett máshová. Nyilván meglepődött, hogy ilyen is van, egy mosolygó Vitay, akit dicsérnek.

- Mit érezhetett Gina szökési kísérlete közben? Izgalmat? Szorongást? Megkönnyebbülést? Félelmet? Valami mást? Milyen szövegrészekkel tudnátok alátámasztani váltakozó érzéseit?
- Ebben a jelenetben is fontos szerepe van a tárgyaknak. Milyen jelentősége van a kulcsnak? Hát az évszázadok óta lógó, de most hirtelen sikoltozó csengőnek?
- Milyen „véletlennak” köszönhetően nem sikerül a tervezett szökés? Kik lehetnek azok a névtelen szereplők, akik megakadályozzák a szökést? Milyen hatása van ezeknek a véletlenszerűnek tűnő fordulatoknak?
- A meghiúsult kísérlet után hogyan vigasztalja a kétségbeesett, síró Ginát Zsuzsanna, aki a „*távolból is megérezte, hogy valami baj van vele*”? Vajon miért mondhatja megnyugtatósképp, hogy „*Az emberek jók, vigyáznak ránk.*”?

8. a. Elgondolkodtál már azon, hogy az „ajándékozásnak” különleges szerepe, az ajándékba adott tárgyaknak pedig önmagukon túlmutató értéke lehet? Keress olyan részleteket *Az első ismerősök* és *Az árkodi ellenálló* című fejezetekből, amelyek az ajándékozáshoz, ajándéktárgyakhoz, azok értékéhez kapcsolódnak! Az idézetekkel együtt írd le a részletekhez fűződő gondolataidat, megjegyzéseidet!

b. Beszéljétek meg az osztályban, hogy miért és miképpen változik meg Gina viszonyulása magához a Matulához, az ott lévő emberekhez, illetve azokhoz a helyzetekhez, amelyekben ezen tárgyaknak jelentősége van! Gina a Kuncz Ferivel tervezett szökését megelőzően vajon miért ajándékozza Tormának azokat az apró tárgyakat, amelyeket az intézetbe érkezésekor elrejtett a mosdóban? Van jelentősége ezen tárgyak (pl. notesz nagyságú fényképalbum, ceruzás dísznaptár, a púderdoboz, az ezüst zsebűs) aprólékos leírásának? Mit „jelentenek” ezek az apró tárgyak a különböző helyzetekben a különböző személyek számára?

c. Beszéljétek meg párban, milyen jelentősége van Gina és apja számára az „ajándékozásnak”? Milyen jelentése lesz az ajándékozás gesztusának közvetlenül az elválásukat megelőzően? Milyen valós, illetve jelképes értéke lehet ezeknek a tárgyakkal? Mit érezhet Gina, amikor felfedezi az ágyán Abigél levele mellett a hamutartót is? Mit „üzen” ebben a helyzetben a „hosszúka, vésetlen hamutartó”? (Segítségükre lehetnek a *Matula püspök iskolája* és *Az árkodi ellenálló* című fejezetek.)

9. a. Gina Abigél leveléből már értesül Kuncz hadnagy valódi kilétéről. Milyen véletlen folytán győződhet meg Kuncz Feri jelleméről, mit tud meg róla? Hogyan értelmezi át a Ferivel kapcsolatos emlékeit? Ötfős csoportokban tervezzétek meg és adjátok elő a jelenetet úgy, hogy a belső hangok módszerével hangosítsátok fel Gina, az igazgató és Kuncz Feri gondolatait!

b. Nézzétek meg azt a jellemterképet, amelyet korábban Torma Gedeonról, a „fekete emberről”, a „fekete szörnyről” készítettetek! Ki tudnátok-e egészíteni, árnyalni ezt figyelembe véve az alábbi szempontokat? (Hivatkozni lehet az előbbi feladatban előadott jelenet tapasztalataira, élményeire.)

- Torma Gedeon és Kuncz Feri beszélgetése (*Kuncz Feri a Matulában* című fejezet)
- Torma Gedeon tartózkodó viselkedése, felismerései, gondolatai névnapki köszöntésekor (*Gedeon napja* című fejezet)

„Segítség, csináljunk valamit, hogy ne féljenek”

1. Idézzetek fel a regényből olyan részeket a *Gedeon napja* című fejezetből, amelyek egy adott eseményhez kapcsolódóan a már felnőtt Gina visszaemlékezéseit tükrözik! Hogyan értékelődnek át az események az emlékezés távlatából?

2. Kettéosztott naplóban jegyezd le azzal kapcsolatos gondolataidat, hogy mit jelenthet a visszaemlékezésben kiemelt különös kettősség a Gedeon-napi mulatságon résztvevők számára!

- Hogyan élik meg és palástolják a felnőttek, hogy a háború iszonyata ellen a Matula erődje sem nyújthat már védelmet?
- Milyen játékot szervez Horn Mici? Figyelj a játékszabályokra, és példákra hivatkozva magyarázd, hogy miért ad okot ez a játék az önfeledt nevetésre! Vajon mi lehet ennek a játéknak a valódi célja?
- Hogyan élik meg ezt a helyzetet a lányok? Hát Gina?

A fenti kérdések figyelembevételével folytasd füzetedben az alábbi naplót! A kiválasztott szövegrészeket idézetként bemásolhatod az olvasónaplóba, vagy jelölheted a pontos oldalszámot!

Szereplők	„Különös kettősség”	Olvasói reflexiók
<i>Torma Gedeon</i>	„Csapatunk arcvonalát átrendeztük és kiegyenesítettük” – közölte a bemondó, és Torma Gedeon nem nézett a nevelőkre, körmét bámulta figyelmesen, és éppolyan jól tudta, mint minden felnőtt a teremben, hogy a mondat azt jelenti, a sereg visszavonulóban van, a front közeleg. „Játék!” – mondta szinte akarata ellenére, s az arcok felragyogtak, a fekete ember visszaereszkedett a székére.	
<i>Horn Mici</i>		
<i>Gina</i>		

3. A Gedeon-napi multság váratlan fordulata, hogy megjelenik Ruppert, a Kokas Pál Gimnázium, a „Kukurikú” igazgatója. Az alábbi kérdésekkel kapcsolatos gondolataitokat írástok le rövid esemény- vagy élménybeszámoló formájában! Dolgozhattok párban vagy csoportban is.

• Mi az oka annak, hogy Torma Gedeon nem válaszol Ruppert telefonhívásaira? Milyen esemény készíteti arra Ruppertet – a két iskola közötti eddigi versengés és ellenségeskedés ellenére – hogy elmenjen a Matulába? Milyen fontos „hírt” kell közölnie?

- Ebben a váratlan helyzetben ki és hogyan segíti Ginát?
- Hogyan zajlik le az újabb „játék”? Mi a tétje?
- Vajon hogyan kell érteni azt, hogy Gina – felnőttkori visszaemlékezéseiben nem különös, hanem „rettenetes kettősségként” éli meg ezt a mozzanatot?

4. Jelenítsétek meg Gina útját Horn Mici házáig! Akár zenei aláfestést is választhattok a jelenet hangulatának érzékeltetéséhez! Adjátok elő a jelenetet, majd beszéljétek meg, melyik csoportnak milyen eljárásokkal sikerült érzékeltetnie leginkább Gina bolyongását, riadalmát, és az „ismeretlen barátok” szerepének fontosságát!

Ki vagy te, Abigél?

1. Milyen szerepe van Abigélnak a Matula zárt és szigorú világában? Az alábbi részletek alapján jegyezd le a füzetbe a kérdéssel kapcsolatos gondolataidat!

Abigél segít – magyarázta Torma. Teljesen komoly volt a hangja. – Ha valami irtózatossá nagy baj van, segít. Mindig is segített. [...]

– Itt nem olyan egyszerű semmi – mondta Torma. – Majd meglátod. Az embernek annyi vágya van, ami nem teljesül. Meg fél is az ember, meg mindig történhetik valami iszonyú. Abigél több száz éve áll itt; nem tudom, miért hívjuk Abigélnak. Mindig így hívták, mióta a Matula Matula.

Jó, van egy régi szobruk, szép neoklasszikus alkotás a tizennyolcadik század végéről, olyan a ruhája, mint Madame Récamier-nak, a korszója is görög korszó. Abigél empire lány.

[...] – Jaj, de izgalmas! – mondta Gina. Tudta, hogy a hangja sértő, és elárulja, hogy nem hiszi az egészet, de úgy unta már, amit hall. Unta a szobrot, ami azért nem volt valami világszép alkotás, és unta a lányokat, és hirtelen megint aggódni kezdett, hogy fogja kibírni az erőd fekete törvényei mellett még az osztálytársai gyerekségét is. [...]

Bámulatossá a fantáziájuk. Abigél, aki segít. És mindez ebben az erődben, ahol úgy élnek, mint a katonák, és ahol csupa bibliai idézet van a falon. Amilyen babonások, afelől igazán lehetnének bálványimádók is.

Aki nem hisz benne, annak persze, nem segít – mondta Torma. (*Abigél legendája*)

2. a. Szövegrészletek alapján nyomozzatok Abigél titkai után! Beszéljétek meg az osztályban a csoportban végzett „nyomozás” eredményeit a következő szempontok szerint!

- Ki fedezte fel először, hogy „*Abigél nemcsak van, hanem csodatevő is*”?
- Milyen „csodatevek” kötődnek Abigélhez?
- Miképpen viszonyul ehhez a legendához Gina? Mi a véleménye azokról a lányokról, akik Abigélhez fordulnak segítségért?
- Mikor és milyen eseményhez kapcsolódik Gina viszonyulásának a megváltozása?

b. Olvasd el újra Abigél Ginához írt leveleit! Készítsetek csoportban idődiagramot úgy, hogy jelöljétek a következőket is!

- Milyen eseményekhez kötődnek Abigél levelei?
- Milyen információkat tartalmaznak, amelyek meggyőzik Ginát arról, hogy Abigél nem „legenda”?
- Vajon miért ilyen szigorú és parancsoló a levelek hangneme?
- Miért jelentősek ezek a levelek Gina számára?

3. a. Gina – lánytársaival ellentétben – sokat gondol a háborúra, az apja és az ellenállók sorsára. A külső világ, a háború fenyegetése nem tudja áttörni a Matula szigorú, zömök világát: a mindennapi rutinok, a Biblia olvasása, az éneklés, az étkezés idején olvasott erkölcsnemesítő svájci könyv, a dicséretes és büntetések vasfegyelme, amelyet a lányok játékaik és ártatlan csínytevései tesznek elviselhetővé – jelentik az erőd bensőséges védelmét. Ennek ellenére a háború iszonyata nemcsak Ginát, hanem – csak sejtetve, ki nem mondottan – más lányok sorsát is fenyegeti. Az alábbi jelenetben figyelj arra, hogy a „ki nem mondható titkokat” hogyan oldják fel a lányok? Vajon miért nem szabad beszélnie Bánkinak? Mégis minek köszönhetően érti meg egymást Bánki és Gina? Figyelj a kimondott (párbeszéd) és a ki nem mondott, nem nyelvi „beszéd” jelzéseire is!

Bánki a mosdóban volt; ugyan hol másutt lehetett volna? Ott kuporgott a szennyesládán, s mikor Gina belépett, felkapta a fejét. Nem sírt, de jobb lett volna, ha azt teszi. Olyan reménytelen volt az arca, mint egy felnőtte.

– Fáj valamid? – kérdezte Gina.

Bánki a fejét rázta.

– Valami baj van?

Bólintás.

– Anyukád tényleg nem hozott semmit?

Bánki most elmosolyodott. Az volt a mosolyában: „Ó, édes Istenem, jutott is neki most az eszébe a cukor!”

– Tudok segíteni?

Bánki megint megcsóválta a fejét.

– Elmondod?

– Nem lehet – mondta Bánki csöndesen.

– Nem lehet, vagy nem szabad?

– Nem szabad.

– Nagy baj?

Bánki intett a fejével, hogy nagy.

– Ki tudna segíteni? – kérdezte Gina.

Bánki jelezte a kezével, hogy senki.

A kérdést olyan természetességgel tette fel, hogy maga is meglepődött, mennyire mint elérhető, igénybe vehető állandó segítőtársra számít benne:

– Abigél se?

b. Olvasd újra Gina és Abigél levelezését, amit Bánki esete kapcsán váltanak! Van jelentősége annak, hogy Gina Bánki érdekében kéri Abigél segítségét? Mit tudhatunk meg Abigél válaszából? Miért kellett „eltörjőn” az igazgató úr akváriuma? Vajon miért kellett eltüntetni az iratokat? Hogyan válik Gina Abigél szövetségesevé? A kérdésekkel kapcsolatos gondolataidat jegyezd le, majd beszéljétek meg az osztályban!

4. Olvasd újra a könyv utolsó fejezetét! Vajon kiderülnek a titkok? Az alábbi kérdések mentén készíts kettéosztott naplót, amelybe jegyezd le azt is, hogy olvasóként miért érezzük úgy, hogy újabb titkokkal szembesülünk!

- Gina sem a félelmet, sem a reménykedést nem tudja már elviselni, amikor rátalál az a férfi, aki elvezeti Horn Mici házáig. Ki ez a „titkozatos” férfi? Találkoztunk vele korábban? Milyen hatása van annak, hogy olvasóként sejtjük ugyan, de valójában Gina egy jóval későbbi visszaemlékezéséből jövünk rá arra, hogy kicsoda ő?

- Minek kapcsán juthat eszébe Ginának Kőnig magyarórai figyelmeztetése: „...kérem, sose feledjék el figyelemmel kísérni a részleteket”?

- Miért van szükség arra, hogy Gina új „okmányokat” kapjon? Milyen érzés lehet az, amikor valaki a „nevét” is elveszíti? Miért és milyen „adatokat” kell megtanulnia Ginának?

- Miért jön Horn Mici házához Zsuzsanna? Milyen jelentősége van a kulcsnak? Olvasd el figyelmesen Horn Mici és Zsuzsanna beszélgetését! Őszinte ez a beszélgetés? Ki mit hallgat el, és milyen „titkokat” oszt meg?

- Gina miért lepődik meg Kőnig megjelenésén, s azon, hogy Kőnignek is kulcsa van a házhoz? Figyelj a „részletekre”! Hogyan viselkedik Kőnig?

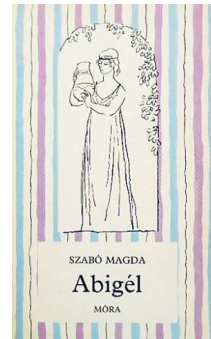
- Katonák tódulnak be a házba, keresik „*azt a gazembert, aki gyalázatos felirattal látta el a Kossuth-szobrot*”. Zsuzsanna korábban elkészített jellemterképét hogyan árnyalnád az alábbi szövegrészlet alapján?

Kérem – mondta a karpaszományos tizedes megbántva – egy diakonisszának! Ugyan. Igazán restellem. Mit csinál odafent a testvér?

Zsuzsannát kérdezte, Zsuzsanna megnedvesítette az ajkát. „Nekem tilos hazudni” – mondta az emlék Gina rémült fülében. Most majd mindennek vége lesz. Zsuzsanna nem hazudik soha, semmiért. Lepihent – suttogta a diakonissza. – Még nagyon fiatal, nemigen bírja a mi rengeteg munkánkat.

• Gina azt hiszi, hogy megfejtette Abigél titkát, de meglepődik, amikor kiderül, hogy tévedett. Miért gondolhatja azt, hogy Abigél azonos Horn Micivel?

5. Abigél a Matula intézet udvarán álló, kezében korsót tartó szobor, egy szép neoklasszikus alkotás. Ki rejtőzhet a szobor mögött, aki segíti a hozzá fordulókat? Gina töprenkedése szerint nem egyetlenegy Abigél van, hanem „*Abigél voltaképpen Abigélek sora, tehát mindig van itt valaki, aki elvállalja Abigél szerepét*”. Milyen jelképes jelentéseket tudnál társítani Abigélhez? Ki ő? Kik ő? Képerces esszében írd le a kérdéssel kapcsolatos gondolataidat, majd osszátok meg egymással! „*Ki vagy te, Abigél?*”

Olvasói „bejegyzések”

1. Szabó Magda *Abigél* (1970) című regénye a 2005-ös Nagy Könyv-versenyen a harmadik legnépszerűbb olvasmánynak bizonyult. Beszéljétek meg, vajon milyen „titkai” lehetnek e regénynek, hogy 35 év elteltével is „dobogós” helyre került!

2. a. A regényt ma is sokan (újra)olvassák. Az alábbi szöveg egy **ajánlásoként** is értelmezhető olvasói bejegyzés egy weblapon. Beszéljétek meg, hogy a bejegyzés írója hogyan és mire hívja fel a figyelmet olvasói élményeinek megosztásával! A regény ismeretében meggyőző szerinted ez az „ajánlás”?

Az igazán veretes, patinás klasszikus művekről a legnehezebb írni, főleg akkor, ha a szerző és a regény évtizedek óta a legnagyobb kedvencek között van. Vitay Georgina, Kőnig tanár úr, Zsuzsanna testvér irodalmi legendák, aki egyszer is találkozott velük, soha többet nem felejt el őket.

A legelső rácsodálkozásom a Matula Leánynevelő Intézet szigorú, puritán világára abban különbözött a többitől, hogy akkor még a legfontosabb a borzongás, a titok utáni nyomozás izgalma volt, mindenképpen tudni szerettem volna, hogy ki lehet a rejtélyes Abigél, aki egy kerti szobor alakja mögé bújva segíti a rászorultakat és a kétségbeesetteket, gyengéd és kedves, ha csak diákcsínyről van szó, de hőssé is tud válni, ha emberéleteket kell megmenteni.

Ma már, amikor régen tudom, ki is valójában Abigél, sokkal inkább az a tökéletes harmónia nyűgözött le, ahogyan egy dacos, tizenöt éves kislány egyéni drámája összeforr, belesimul egy sötét történelmi korszak nemzeteket érintő küzdelmeibe, félelmeibe.

Az ötödik osztály vidám lánycsapatának élete derűs percekot okoz, az állandó háborús fenyegetettség érzése súlyt és mélységet ad ehhez, Gina tanárainak helytállása pedig ma is példaértékű. Az Abigél kétségkívül remekmű, és olyan ifjúsági irodalom, amely sok örömet szerezhet minden korosztálynak.

(moly.hu)

b. Bőngéssz a fent jelzett oldalon! Itt nemcsak a könyv különböző kiadásait, a film szereplőit és „toplistáját” (*Szereplők népszerűség szerint*) láthatod, hanem az olvasói bejegyzéseket is nyomon követheted (*Kiemelt értékelések*).

c. Írj olvasói bejegyzéseket vagy ajánlást a regényhez! (Indíthattok facebookon zárt levelezőlistát is, ahol csak a ti osztályotok „olvasói közösségével” osztjátok meg gondolataitokat.)

1. Szabó Magda regényéből 1978-ban négyrészes tévésorozat készített a Magyar Televízió. A filmet Zsurzs Éva rendezte, azonban a forgatókönyvet a regény szerzője, Szabó Magda írta. Hasonlítsd össze a regény cselekményét a filmben látható jelenetekkel! Hogyan van négy részre elosztva a film bonyodalma?

2. Nézd meg a film első részét! Hogyan kezdődik a regény, és milyen jelenettel indít a film? Melyik az a mozzanat, ami kimarad? Szerinted ez miként változtatja meg az elbeszélést?

3. A film főcíme előtt feketén gomolygó füst képét látjuk, miközben egy beszélgetést hallunk. Kinek a hangját ismeritek fel? Mit jeleznek előre ezek a mondatok a cselekményből? Milyen hangulatot áraszt a kép?

4. Honnan tudjuk, hogy Gina a főszereplő? Figyeld meg az osztályban és a hálóban megrendezett jeleneteket: a kép terében hol helyezkedik el a lány? Mennyi látszik a Gina arcából ezekben a jelenetekben?

5. A film a történetet lineárisan meséli el: az események kronologikusan követik egymást. Olykor ezt a folyamatosságot megtörik Gina álmódoszásai, emlékei vagy gondolatai. A filmben mi jelzi számunkra azt, hogy ilyenkor a lány gondolataiban járunk, Gina „belső képeit” látjuk? A regény szövegében milyen fogalmazási megoldások jelzik, hogy egy személy tudatában járunk, és nem külső nézőpontból történő elbeszélői leírást olvasunk?

6. a. A film a nappalijában ülő Horn Mici képével zárul, aki Ginával beszélget. Horn Mici felvilágosítja a lányt Abigél valódi kilétéről, majd magára marad. Honnan tudjuk, hogy Gina mire gondol a beszélgetés közben? Mit látunk, és mit hallunk, miközben visszaemlékszük a történetekre?

b. Szabó Magda eredetileg Gina monológjával zárta volna a filmet. Azonban forgatás közben ez megváltozott. A magára maradó Horn Mici képe mit nyomatékosít a történetből?

7. Hogyan képzeld el, mi történik a Horn Mici házából távozó, a záró képen nem látható szereplőkkel? Írd meg a házból távozó Zsuzsanna testvér és König tanár úr párbeszédét úgy, hogy maradj hű a filmben bemutatott jellemükhöz!

Egy film terei ritkán folytonosak, gyakran rögzítenek képeket egymástól távol eső helyszíneken, majd vágás során összeillesztik ezeket. A Matula gimnázium belső tereit és környezetét is több helyszínen vették fel, és valójában csak a néző fejében, képzeletében állnak össze a darabkák egy térként.

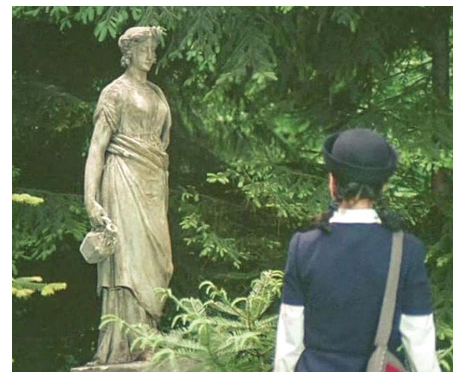

Tudtad? A cselekmény helyszíne fiktív, hiszen Árkod nevű magyar város a valóságban nem létezik. A különböző helyszínek közül a Matula belső tereit a budapesti Ward Mária Gimnázium épületében vették fel, amely egykor angolkisasszonyok (katolikus női szerzetesek) rendházaként működött. Vácott találták meg a filmhez találó épülethomlokzatot, és a megfelelő vasútállomást is. A Matula gimnázium parkjelenetei egy Vác környéki arborétumban játszódtak, az Abigél szobrot azonban Budapestről, egy klasszicista bérház udvaráról szállították oda.

1. a. Figyeld meg, milyen helyszíneken játszódik az első rész cselekménye! Összesen hány külső és hány belső helyszínt láthatunk a filmben?

b. Eddigi ismereteitek alapján foglaljátok össze, hogy milyen lehetősége van egy rendezőnek, és milyen egy írónak a környezet megjelenítésére!

2. Képzeld el, hogy az *Abigélt* a te településeden forgatják: milyen helyszíneket javasolnál a filmkészítőknek Matula gimnázium gyanánt? Végezz helyszínelést: telefonoddal készíts fotókat terekről! Hol vegyék fel az iskola folyosóján játszódó jeleneteket? Hát a lányok hálószobáját? Az iskolaigazgató irodáját? A Matula udvarát? Melyik szobor, esetleg épületdísz játszhatná el a történetbeli Abigél szerepét?

3. Legyél te is díszlet- és arculattervező!

a. Készülj, dokumentálódj az élő emlékeztetre támaszkodva! A film 1940-ben játszódik, tehát keress olyan általad ismert idős embert, akinek vannak emlékei az 1940-es évekről! Nézd meg családi fotóit, hogyan öltöztek abban a korban a fiatal lányok! Kérdezd ki iskolai emlékeiről, milyen csínyeket követtek el tanulóként!

b. Te milyen ruhákba öltöztetnéd a szereplőket? Tervezz jelmezt a Matula lakóinak!

4. Tervezd meg a film plakátját anélkül, hogy a színészek arcát használnád! A filmplakátok tervezői gyakran olyan megoldást választanak, ami a nyelvi **szinekdoché** képi megfelelőjeként a rész-egész viszonyra alapul úgy, hogy a rész áll az egész helyett. Te milyen részlettel (tárggyal vagy más vizuális elemmel) jelenítenéd meg a film történetét? Válassz olyan színt, ami talál a film hangulatához! Használj egy találó betűtípust!

A szinekdoché olyan metonímia, amelynek legismertebb típusa a „pars pro toto” vagyis amelyben a részt az egész jelentésében használjuk. Amikor például egy apa azzal indokolja a fizetésemelési kérését, hogy öt száját kell etetnie, akkor szinekdochét használ, hiszen *száj* alatt embert, a családtagjait érti.

3. A lélek rejtélyei

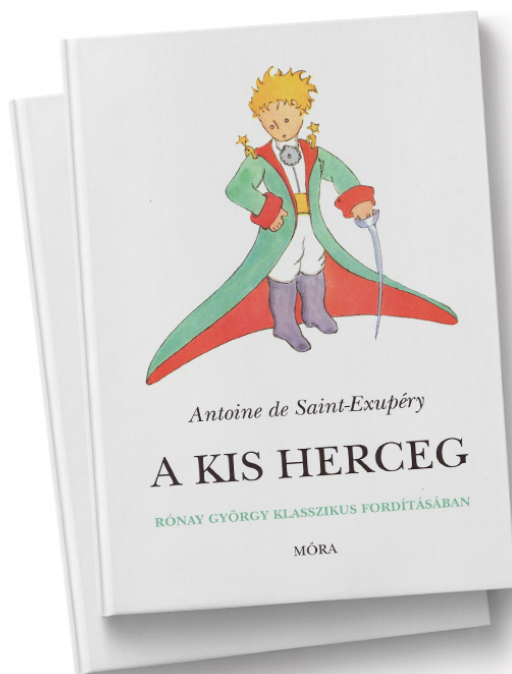
Antoine de Saint-Exupéry: *A kis herceg*

1. a. Ezt az 1943-ban megjelent meseregényt számos nyelvre lefordították, és azóta is a világ egyik legolvasottabb könyveként tartják számon. A könyv elején a következő ajánlást olvashatod:

Léon Werth-nek

Kérem a gyerekeket, ne haragudjanak, amiért ezt a könyvet egy fölnőttnek ajánlom. Komoly mentségem van rá: ez a fölnőtt széles-e világon a legjobb barátom. De van egy másik menőségem is: ez a fölnőtt mindent meg tud érteni, még a gyerekeknek szóló könyveket is. Harmadik menőségem pedig a következő: ez a fölnőtt Franciaországban él, s ott éhez és fázik. Nagy szüksége van a vigasztalásra. Ha pedig ez a sok menőség nem elegendő, akkor annak a gyereknek ajánlom könyvemem, aki valaha ez a fölnőtt volt. Mert előbb minden fölnőtt gyerek volt. (De csak kevesen emlékeznek rá.) Ajánlásomat tehát kijavítom, ilyesformán:

Léon Werth-nek,
amikor még kisfiú volt.

b. A regényből kiderül, hogy az író ezt a könyvét gyerek olvasóknak szánta ugyan, mégis egy felnőttnek ajánlja (dedikálja) azt. Vegyétek számba és beszéljétek meg az osztályban a felsorakoztatott „mentségeket”!

2. Az ajánlás első látásra rejtélyesnek tűnő mondatai a megszokottól eltérő megvilágításba helyeznek bizonyos nézeteket a gyermekekre és a felnőttekre, valamint a „mire való az irodalom?” kérdésre vonatkozóan. A közös megbeszélés eredményeit rögzítsétek a füzetbe háromszögletű táblázatban az alábbiak szerint!

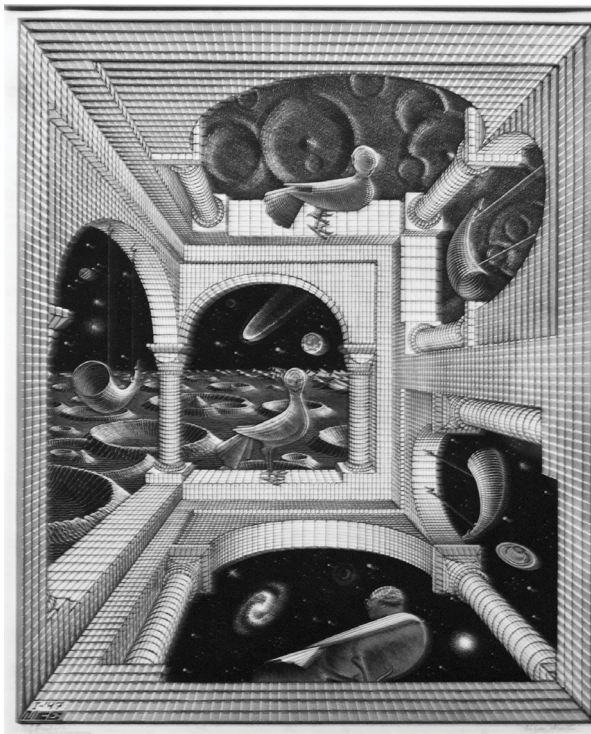
- ◀ „mentségeket” tartalmazó szövegrészek
- ▲ a köztudatban rögzült előítéletek (például a gyermekek és a felnőttek képességeiről, az irodalom életünkben betöltött szerepéről), amelyeket az adott idézet vagy újragondoltat velünk, vagy egyenesen cáfol
- ▶ új felismerések, amelyekre az adott szövegrészek ébresztettek rá

A történet elbeszélője egy felnőtt: pilóta, aki egyes szám első személyben emlékezik vissza arra, hogyan kellett kényszerleszállást végrehajtania a Szaharában. Ebben a válságos helyzetben különös látomásban van része: megjelenik előtte egy kisfiú, a „kis herceg”, a B612-es számú kisbolygó tulajdonosa, aki elmeséli neki élete történetét: beszél otthonáról, a pici bolygóról, ahonnan megszökött, az ott hagyott, szeretett virágjáról, majd vándorútjáról, a szomszédos kisbolygókon tett látogatásairól.

Biztosan tapasztaltad, hogy ha az ember olyan helyre érkezik, ahol azelőtt sohasem járt még, minden, amit ott lát, tapasztal, az újdonság erejével hat rá: olyasmit is meglát, észrevesz, amit az ott lakók már nem érzékelnek, mert megszokottá vált számukra. A kis herceg utazásai során, mivel mindenhová idegenként érkezik, ilyen friss szemmel látja és látatja velünk is mindazt, amivel az egyes helyeken találkozik.

Olvasd újra a király bolygóján tett látogatását (10. rész)! (A szöveget a *Magyar Elektronikus Könyvtárban* is megtalálod: <https://mek.oszk.hu/00300/00384/html/>)

1. A szöveg megfelelő helyeire hivatkozva próbáld elmondani saját szavaiddal, hogy pontosan milyennek láthatta a kis herceg a király bolygóját! Mi az, ami első látásra érdekesnek tűnhetett számára?

2. A kis herceg eddigi élete során még sohasem látott igazi királyt; de most alkalma nyílt arra, hogy a kisbolygó királyával folytatott beszélgetés során képet alkothasson arról, mit is jelent uralkodónak lenni. Mit tudhat meg erről magának a királynak a szavaiból és a viselkedéséből? Kövesd nyomon a szövegnek az erre vonatkozó mozzanatait, majd fogalmazd meg egy-két mondatban azt a következtetést, amelyre a kis herceg juthatott a beszélgetésük során!

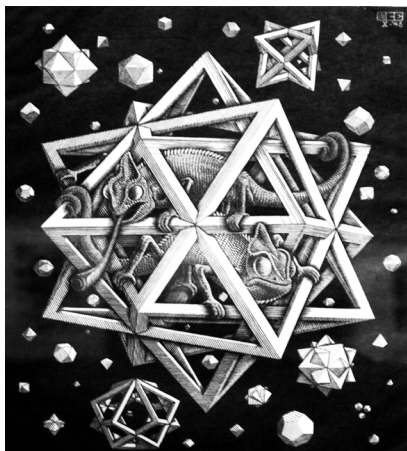
3. Mit tudunk meg mi, olvasók a királyról abból, ahogyan az idegenből jött kis herceget fogadja? Miért visszatevő és nevetséges a viselkedése? (A szövegre hivatkozva érvelj!)

4. A király magányos, egyedül lakik a bolygóján: ez már önmagában is értelmetlennek mutatja uralkodói szerepét. A kis herceg látogatása során azonban az is kiderül, hogy az élete is értelmetlen. Vajon miért? Mi jelenti számára az egyedüli értéket? Milyen értékeket kellene elismernie ahhoz,

hogy értelmes és boldog legyen az élete? És milyen elveket követnie ahhoz, hogy jó uralkodó legyen belőle, akinek országában jó lenni mindazoknak, akik oda érkeznek vagy ott élnek?

- 5. a.** Keresd meg a szövegnek azokat az utalásait is, amelyek a kis herceg kimondott és ki nem mondott, belső gondolatairól tanúskodnak, arról, hogy kezdeti érdeklődése hogyan jutott el az érdektelenségig, a távozás szándékáig!
- b.** Mit mondhatott és tehetett volna a király azért, hogy vendége jól érezze magát a birodalmában?
- c.** Írd meg a kis herceg látogatásának történetét egy vendégszerető királynál!

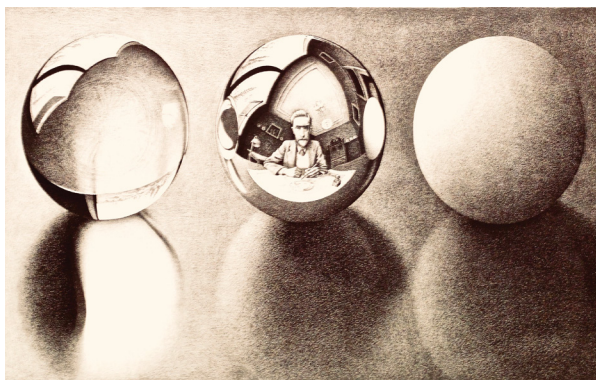
Olvasd újra az üzletember bolygóján tett látogatását (13. rész)!

- 1.** Milyen fogadtatásban részesül a kis herceg az üzletember bolygóján? Emeld ki a szövegnek azokat a mozzanatait, amelyek egyfelől a kis hercegnek, másfelől pedig az üzletembernek a beszélgetésben való részvételéről, a partnerhez való viszonyáról tanúskodnak! Milyen alapvető különbségeket veszel észre?
- 2.** Mivel tölti az idejét az üzletember? Mi mindenre nincs ideje emiatt? A szöveg alapján próbáld kikövetkeztetni, hogyan él, és mi minden hiányzik az életéből!
- 3.** Milyen értékekre hivatkozva jellemzi önmagát az üzletember? Keresd a szövegben azokat a kifejezéseket is, amelyekkel az üzletember azokat a negatív értékeket nevezi meg, amelyeket ő a maga részéről megvet és elutasít!
- 4.** A kis herceg érdeklődését szemmel láthatóan sokkal élénkebben felkelti az üzletember tevékeny élete, mint a király bolygóján uralkodó eseménytelenség; ez abból is kitűnik, hogy fáradhatatlanul kérdez. Vedd számba az olykor többször is megismételt kérdéseket a rájuk adott válaszokkal együtt, és próbáld kitalálni, esetenként mi érdekli olyan nagyon a kis herceget! Miért nem elégszik meg az üzletember válaszaival?

- 5.** Ahogyan a király – bevallása szerint – „mindenen” uralkodni akar, az üzletember is a mindenség birtoklására törekszik. Miért nevetséges mindkettejük törekvése? Hogy nevezhetjük az olyan embert, aki soha nem tud megelégedni azzal, amije van? Miért nem lehet boldog az ilyen ember? Véleményed szerint okozhatnak-e örömet olyan dolgok, amelyeknek csekély vagy egyáltalán nincs anyagi, mérhető értéke? (A szövegrészlet és a saját tapasztalataid alapján is mérlegelj!)
- 6.** Az általánosan elfogadott értékítélet szerint egyetérthetünk az üzletember által hangoztatott elvekkel, miszerint a tevékeny élet, a pontosság, a komolyan vett munka értékelendő, míg ezek ellentétei – a lustaság, a semmittevés – elítélendő, értéktelen. Hogyan világítanak rá a kis herceg „értetlenkedő” kérdései arra, hogy a látszat sokszor csal, az értékesnek, „komolyan” mondott dolgok adott helyzetben értéktelenné bizonyulhatnak és fordítva? Mi alapján jut a kis herceg arra a következtetésre, hogy bár az üzletember élete törekvése „érdekes”, „csak éppen komolyan nem valami komoly”?

Olvasd újra a földrajztudós bolygóján tett látogatását (15. rész)!

- 1.** Úgy tűnik, ezen a bolygón szívesebben fogadják a kis herceget, mint az üzletember bolygóján; a kis herceg azonban ügyet sem vet a vendéglátója faggatózó kérdéseire, kérdésre kérdéssel válaszol. Képzeld magad a helyzetébe, és próbáld megfejtani, miért viselkedik így! Udvariatlanság lenne-e ez a részéről, vagy inkább a fogadtatásnak megfelelő válasz? Hogy ezt eldönthesd, lapozz vissza *A király bolygóján* című rész elejére, és figyelj meg, mennyire hasonló a királynak és a földrajztudósnak a kis herceghez intézett első, felkiáltó mondata! A hasonló szavak mögött a jövevényhez való hasonló viszonyulást sejtethetünk. A szövegrész folytatását is figyelembe véve próbáld megfejtani ennek a rejtett hasonlóságnak a mibenlétét!

2. Szokása szerint a kis herceg kérdező érdeklődéssel fordul a számára még új, ismeretlen világ és e világ lakójának, a tudósnak az élete, foglalkozása felé. Első látásra mindkettő jobban tetszik neki, mint az eddigiek. Vajon miért? Mi minden utal erre a szöveg első felében? Próbáld kitalálni a kis herceg szavai mögött rejtőző, ki nem mondott felismeréseket, gondolatokat is!

3. a. Úgy tűnhet, minden együtt van ahhoz, hogy a tudásra vágyó kis herceg jól érezhesse magát ezen a bolygón: egyfelől az eddigieknél „*tízszerte nagyobb*”, sok érdekességet ígérő és titkot magában rejtő világ, másfelől ott a tudós, akitől – mint ennek a világnak a legjobb ismerőjétől – eligazítást lehet kérni a világ megismeréséhez. Váratlanul kiderül azonban, hogy a tudós semmit sem tud arról, aminek éppenséggel ő lenne a szakértője. Mivel magyarázza ő maga ezt az ellentmondást? Miért meghökkentő és egyben nevetséges is a magyarázata?

b. Milyen embernek ismerjük meg a tudóst annak alapján, ahogyan mások – például a kutatók – munkájáról vélekedik, és önmagáról azt tartja, hogy „*sokkal fontosabb ember annál, semhogy ide-oda kószáljon a világban*”?

4. a. A folytatásban, ahol a kis herceg – eleget téve a tudós kérdésének – pontos „leírását” adja saját parányi bolygójának, szóba kerül a „*műlékony*” és az „*örök*” dolgok ellentéte. Hogyan határozza meg a tudós ezeket a fogalmakat? A kis herceg válaszait, valamint saját ismereteit is figyelembe véve beszéljétek meg: vajon mindaz, amit a tudós „*örök dolgoknak*” tart – a világ változatlanak tűnő jelenségei és az azokat leíró tudományos könyvek igazságai – valóban „*nem avulnak el soha*”?

b. Mit árulnak el a kis hercegnek a „*műlékony*” jelentésére vonatkozó, egyre nyugtalanabbul sürgető kérdései a saját bolygóján hagyott rózsához fűződő viszonyáról?

c. Tudnál példát mondani a saját életedből arra, hogy valaminek/valakinek az értékét megnöveli a szemünkben és/vagy a szívünkben annak a tudata, hogy elveszíthetjük?

Olvasd újra a Földön tett látogatását és találkozását a rókával (20–21. rész)!

1. a. Milyennek látja a kis herceg a kert rózsáit és a saját rózsáját a rókával való találkozása előtt? Hát azután, miután „megszelídítette” a rókát? Olvasd újra a megfelelő szövegrészeket!

b. Mi lehet a magyarázata annak, hogy másodszorra másképp látja őket? (Érvedet támaszd alá a szövegből vett idézetekkel!)

2. „*Mit jelent az, hogy »megszelídíteni«?*” Válaszolj a kis herceg kérdésére a következő lépésekben!

a. Először keresd meg az értelmező szótárban a *megszelídíteni* szó jelentését, s ennek alapján válaszolj a kis herceg kérdésére!

b. Majd a kis herceg és a róka beszélgetésének elejéről emeld ki azt a mondatot, amelyben a róka magyarázza a megszelídítés lényegét, s ennek alapján válaszolj a kis herceg kérdésére! Fogalmazd meg saját szavaiddal, mit jelentenek ezek a „meghatározások” külön-külön! Mondj példákat mindkettőre a mindennapi életből, ismereteid és tapasztalataid alapján!

c. Ezután – a szövegösszefüggést is figyelembe véve – értelmezd a *megszelídíteni* kifejezést a kétféle meghatározás egymásra vetítésével! Figyeljétek meg közösen, és beszéljétek meg az osztályban, hogyan változik meg, illetve hogyan válik egymás tükrében egyre árnyaltabbá, gazdagabbá ezeknek a szavaknak és meghatározásoknak a megszokott értelme!

d. „*Az ember csak azt ismeri meg igazán, amit megszelídít.*” Saját tapasztalataid alapján tudnád igazolni a rókának ezt a kijelentését?

3. a. Miért vágyik a róka arra, hogy a kis herceg megszelídítse? Hogyan változna meg ezáltal az élete? Vedd számba és rövid vázlatban foglald össze a beszélgetésben felsorakoztatott érveit!

b. A találkozás első perceiben a róka azt mondja a kis hercegnek: „*nem vagy számomra más, mint egy ugyanolyan kisfiú, mint a többi száz- meg százezer. És szükségem sincs rád. Ahogyan neked sincs énrám. Számodra én is csak ugyanolyan róka vagyok, mint a többi száz- meg százezer*”. Hogyan lehetséges, hogy ennek ellenére mégis elkezdődik közöttük az a beszélgetés, ami végül mindkettejük életét megváltoztatja? (Ennek a titkát úgy fejtheted meg, ha figyelmesen újraolvasod a találkozásuk legelső és befejező mozzanatait bemutató szövegrészeket. Figyeld meg, hogyan viselkednek, mit mondanak egymásnak szavakkal és szavak nélkül! Milyen lényeges eltéréseket veszel észre ahhoz képest, ami a kis hercegnek a kisbolygók tulajdonosaival való találkozásai alkalmával történt? Mit gondolsz, miért vált eleve lehetetlenné, hogy a kis herceg barátságot kössön a királlyal, az üzletemberrel és a tudóssal?)

c. Keresd meg a szövegnek azokat a mozzanatait, amelyek arról tanúskodnak, hogy a kis herceg – kezdetben még tudtán kívül – ugyanazt a „*drága kincset*” keresi, aminek a fontosságáról a róka beszél neki! Mi is ez a „*kincs*”? (Keresd meg a szövegben a megnevezését!) Vajon miért nem találhatta meg ezt a kincset eddigi utazásai során?

d. Mikor döbben rá a kis herceg, hogy neki már volt része – anélkül, hogy tudott volna róla – abban a „*kincsen*”, amiről a róka szavai szólnak? (Keresd a szövegben az erre utaló mondatokat!)

e. Mi a véleményed: ez a kincs „*műlékony*”-e abban az értelemben, ahogyan a földrajztudós használta ezt a kifejezést: idővel érvényét veszítheti-e, elavulhat-e, megsemmisülhet-e érték volta?

4. a. Hogyan tanítja meg a róka a kis herceget arra, hogy a „*megszelídítés*” – ami az említett „*drága kincs*” forrása – sok időt, türelmet és törődést igényel? Kísérd figyelemmel a tanítás minden egyes mozzanatát!

b. Hogyan értelmezed az alábbi mondatokat?
„*A beszéd csak félreértések forrása. De minden áldott nap egy kicsit közelebb ülhetsz...*”
„*Jobb lett volna, ha ugyanabban az időben jössz.*”
„*Az idő, amit a rózsádra vesztegetted, az teszi olyan fontossá a rózsádat.*”

A mondat francia eredetije így hangzik:
C'est le temps que tu as perdu pour ta rose qui fait ta rose si importante.
Járj utána, hogy milyen más fordítása lehetséges ennek a mondatnak!

c. Hogyan világít rá a róka, hogy az így „*vesztegetett idő*” nem veszteséget, hanem nyereséget jelent?

d. Szerinted miből gondolja a róka, hogy „*az emberek elfelejtették ezt az igazságot*”?

e. Véleményed szerint érvényes-e a ma élő emberekre is a rókának ez a megállapítása?

5. a. Milyen titkot árul el a kis hercegnek a róka? (Idézd a szövegből a megfelelő mondatokat!) Ismerkedésük elején a kis herceg még nem biztos, hogy értette volna, de most már biztosan jól megérti ezt a titkot. Te hogyan értelmezed ezt a „*fontos titkot*”? Írd le a füzetedbe néhány mondatban!

b. Vajon miért fontos a kis herceg számára, hogy megismételje és „*emlékezetébe véssé*” a róka szavait?

6. Szerinted mi indokolja a könyvben, hogy e titkokra nem egy ember szereplő, hanem egy róka tanítja meg a kis herceget?

1. *A kis herceg* meseregény. Gyűjtsd össze a benne szereplő mesei elemeket! Meg tudnád magyarázni, miért nem gondolunk arra olvasás közben, hogy „*ő, ez nem komoly, ez csak mese, csak kitaláció*”? Te hogyan vagy ezzel?

■ **2.** Mi a véleményed: vannak felnőttek, akik megértik ezt a meseregényt, vagy csak a gyerekek érthetik? Mi a feltétele annak, hogy bárki is érthesse?

■ **3. a.** Ha tetszettek az eddig olvasott részletek, olvasd el a teljes meseregényt, és olvasónaplóban örökítsd meg – fejezetről-fejezetre haladva – az olvasás közben támadt gondolataidat, felismeréseidet!

b. Írj ki *A kis herceg* szövegéből a füzetedbe olyan idézeteket, amelyek a magad számára fontos gondolatokat tartalmaznak!

4. Értékelési feladatok

■ **1. a.** Hallgassatok Arany János-balladákat Sinkovits Imre, valamint Latinovits Zoltán előadásában! Melyik előadás tetszett jobban? Próbáld megfogalmazni, hogy miért!

b. A meghallgatott balladák közül válasszatok ki egyet, amelyik a legjobban tetszett! Olvassátok el, és készítsetek képregényt a ballada szövege alapján!

■ **2.** Válasszatok a következő szövegalkotási feladatok közül!

A.

Gina régi iskolája egyik hagyományát megosztotta matulás osztálytársaival: „Az ő régi iskolájában egyszer valamelyik nagylány azt találta ki, hogy kétféleképpen írta meg a magyar dolgozatát; egyszer úgy, ahogy az iskolának kellett, egyszer meg másképpen, magánhasználatra.” Ezen felbuzdulva a lányok a házi feladatba kapott jellemzést kétféleképpen írták meg. Próbáld ki, milyen lehetett dupla dolgozatot írni! Készíts te is jellemzést egy általad választott személyről! Írj egy komolyabb hangvételű és egy humoros, ironikus hangvételű jellemzést!

B.

A Matulában a diákok úgy próbálták kijátszani a szigorú rendet, hogy játékos hagyományt teremtettek. Gina régi iskolájában, a Sokoray Atalában is volt olyan hagyomány, amely a diákok körében terjedt el. A te iskoládban van-e valamiféle hagyomány a diákok körében? Ha van, írd róla ismertetőt kétféleképpen! Egyik ismertető egy másik iskola diákjai számára szóljon, a másikban pedig egykori diákként meséld a hagyományról egykori tanáraidnak osztályotok 10 éves találkozóján!

■ **3.** Tölts ki az ön- és társértékelő kártyát a következők mintájára!

Önértékelő kártya			
Választott feladatom:	Dátum:		
Tegyél x-et abba az oszlopba, amelyet igaznak érzel a saját szövegedet olvasva! Válaszodat indokold!			
	Igen	Nem	Részben
Mielőtt a szöveg megírásához kezdtem volna anyagot gyűjtöttem, és rendeztem azt.			
Indoklás:			

Írtam vázlatot, vagy készítettem gondolattérképet a szöveg megírása előtt.			
Indoklás:			
Szövegalkotáskor figyelembe vettem az elkészített vázlatot, gondolattérképet.			
Indoklás:			
Találó címet adtam szövegemnek.			
Indoklás:			
Szövegemet megírás után elolvastam, és javítottam az esetleges fogalmazásbeli pontatlanságokat, töréseket, és ellenőriztem a helyesírást.			
Indoklás:			
Javítás után letisztáztam a fogalmazásomat.			
Indoklás:			

Társértékelő kártya			
A fogalmazás címe:	Írója:		
Tegyél x-et abba az oszlopba, amelyet igaznak érzel a társad szövegét olvasva! Válaszodat indokold!			
	Igen	Nem	Részben
Alkalmazkodott a szövegtípus (jellemzés, beszámoló, ajánló) követelményeihez.			
Indoklás:			
A megadott szempontok szerint írta meg mindkét szövegét: A. Komoly hangvételű és humoros, ironikus hangvételű fogalmazást írt. B. A célközönségnek megfelelően alkotta meg szövegét.			
Indoklás:			
Szövege jól érthető, gördülékeny.			
Indoklás:			
Figyelt a helyesíráásra és a külalakra.			
Indoklás:			
Fejezd be a megkezdett mondatokat! Jó ötletnek bizonyult az, hogy ... Legközelebb jobban kell figyelned arra, hogy ...			

Hivatkozások

I. Képek

12. oldal:

<https://www.flickr.com/photos/quinnanya/5282198334>, Quinn Dombrowsky: *Barre and Mirror* (CC BY-SA 2.0)

<https://www.flickr.com/photos/bensutherland/3383485695>, Ben Sutherland: *Pablo Picasso's self-portrait at the Metropolitan Museum of Art in New York* (CC BY 2.0)

<https://www.flickr.com/photos/centralasian/5493700957>, cea+: *Frida Kahlo – Self-Portrait with Thorn Necklace and Hummingbird (1940)* (CC BY 2.0)

<https://www.flickr.com/photos/nat507/8363373548>, Nathan Hughes Hamilton: *Crocker Art Museum, 2012* (CC BY 2.0)

38. oldal: <https://www.geograph.org.uk/photo/2859504>, Colin Smith (CC BY-SA 2.0)

39. oldal: <https://www.flickr.com/photos/mrseb/3534017453>, Mr Seb: *Sussex Winter No.1* (CC BY-ND 2.0)

41. oldal: © Köllő Ildikó

59. oldal, 63. oldal: Mikes Kelemen, *Constantinápolyban gróf P... E... írott leveli M...K...* (Törökországi levelek): *Az autográf kézirat basonmás kiadása*. Szöveggondozás Tüskés Gábor; Hopp Lajos és Tüskés Gábor kísérőtanulmányával. Magyar Tudományos Akadémia Irodalomtudományi Intézet – Líceum Kiadó, Budapest – Eger, 2011.

62. oldal:

Zágoni Mikes Kelemen törökországi levelei. A szerző saját kéziratából életrajzi értekezéssel közli Toldy Ferencz. Hackenast Gusztáv, Budapest, 1861. 3. [Elektronikus vált. The Gutenberg Project, 2013: <https://mek.oszk.hu/12200/12267/html/01.htm>]

Mikes Kelemen törökországi levelei. Sajtó alá rendezte és bevezetéssel ellátta Erődi Béla. Franklin Társulat, Budapest, 1906. 17.

Zágoni Mikes Kelemen Törökországi levelei. A leveleket az eredeti kézirat alapján kiadja Miklós Ferencz. Franklin, Budapest, 1906. 1.

Zágoni Mikes Kelemen válogatott törökországi levelei. Összeállította és jegyzetekkel kísérte Erődi Béla. 2. kiadás. Franklin Társulat, Budapest, 1910. 11.

Mikes Kelemen összes művei. I. kötet. Törökországi levelek és misszilis levelek. Sajtó alá rendezte Hopp Lajos. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1966. 7. (a **63. oldalon** ismétlődik)

Mikes Kelemen művei. [A válogatás és a szöveggondozás, a jegyzetek és az utószó Hopp Lajos munkája] Budapest, Szépirodalmi Könyvkiadó, 1978. 7.

78. oldal: <https://www.needpix.com/photo/download/822928/writing-hands-girl-beautiful-girl-calligraphy-alphabet-script-text-pen>, RobertCheaib (CC BY)

87. oldal: <http://nagyszotar.nytud.hu/dictsearch.html?query=bar%C3%A1ts%C3%A1g>

93. oldal: *A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára*. Főszerk. Benkő Loránd. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1967. 762.

94. oldal: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Old_book_bindings.jpg, Tom Murphy VII (CC BY-SA 2.0)

97. oldal:

Benda Kálmán: *Nyáry Pál és Várday Kata levelezése 1600–1607*. A Kisvárdai Vármúzeum Kiadványai 7. 1975.

104. oldal:

<https://flic.kr/p/flj5wW>, Xray40000 (CC BY 2.0)

https://en.wikipedia.org/wiki/IBM_PC_compatible#/media/File:IBM_PC_5150.jpg, Boffy b (CC BY-SA 3.0)

https://en.wikipedia.org/wiki/VHS#/media/File:JVC-VHS_Cassette001.JPG, 阪神強いなプラス (CC BY-SA 3.0)

<https://www.flickr.com/photos/roberth/3226106031>, Robert Leverington (CC BY 2.0)

<https://commons.wikimedia.org/wiki/File:OHP-sch.JPG>, mailer-diablo (CC BY-SA 3.0)

https://www.flickr.com/photos/the_pink_princess/376923070, Katy (CC BY 2.0)

126. oldal: https://ro.wikipedia.org/wiki/Cetatea_Deva#/media/Fi%C8%99ier:Cetatea_medieval%C4%83_Deva,_%C3%AEn_lumina_r%C4%83s%C4%83ritului.jpg, Neighbor's goat (CC BY-SA 4.0)

132. oldal: https://vi.wikipedia.org/wiki/T%E1%BA%ADP_tin:Big-Bend-NP.jpg, Martin D. Adamiker (CC BY-SA 3.0)

133. oldal: A térképlapot oktatási célra a *Magyar dialektológia* c. tankönyv [Kiss Jenő (szerk.), Osiris Kiadó, Budapest, 2001] 5. mellékletének felhasználásával Tóth László készítette.

142. oldal: Kassai Ilona: A fonetikai háttér [In: Kiefer Ferenc (szerk.): *Strukturális magyar nyelvtan 2. Fonológia*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1994. 631.] felhasználásával

153. oldal:

Buster Keaton: *Szerelmi fészek (The Love Nest, 1923)* – képernyőkép

Charlie Chaplin: *A műjéggálya (The Rink, 1916)* – <https://www.flickr.com/photos/tom-margie/1535398417>, Insomnia Cured Here (CC BY-SA 2.0)

Jacques Tati: *Playtime* (1967) – képernyőkép

154. oldal:

Chuck Jones, Michael Maltese: *Kengyelfutó gyalogkakukk (The Road Runner Show, 1949–63)* – képernyőkép

Carlos Saldanha: *Jégkorszak: A nagy olvadás (Ice Age: The Meltdown, 2006)* – képernyőkép

Buster Keaton: *Egy hét (One Week, 1920)* – képernyőkép

164–165. oldal: © Könczey Elemér

178. oldal:

[https://commons.wikimedia.org/wiki/File:2018-01-01_\(203\)_Ski_goggles.jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:2018-01-01_(203)_Ski_goggles.jpg), GT1976 (CC BY-SA 4.0)

https://hu.wikipedia.org/wiki/F%C3%A1jl:Kalotaszegi_viselet2.jpg, Petru Suciú (CC BY-SA 2.5)

183. oldal:

<https://web.facebook.com/hungarom/photos/a.362647633841502/357049684401297/?type=3&theater> © Tea Tomescu, © HungaRománisme

<https://web.facebook.com/hungarom/photos/a.353465761426356/406504959455769/?type=3&theater> © Orosz Annabella, © HungaRománisme

193. oldal: [https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Soldier_with_halberd_by_Makrisz_Agagemnon_\(1986\)_at_Kossuth_St._cnr.,_Eger,_2016_Hungary.jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Soldier_with_halberd_by_Makrisz_Agagemnon_(1986)_at_Kossuth_St._cnr.,_Eger,_2016_Hungary.jpg), Globetrotter19 (CC BY-SA 3.0)

194. oldal: *Arany János Balladái Zichy Mihály rajzaival*. I–IV. Budapest, Ráth Mór. 1895–1898.

199., 200., 202., 204. oldal: Zsurzs Éva: *Abigél* (1978) – képernyőképek

212. oldal: Maurits Cornelis Escher: *Other World II* (1947) – <https://www.flickr.com/photos/pedrosimoes/739564839802>, Pedro Ribeiro Simões (CC BY 2.0)

213. oldal: Maurits Cornelis Escher: *Stars* (1948) – <https://www.flickr.com/photos/pedrosimoes/725710020818>, Pedro Ribeiro Simões (CC BY 2.0)

Maurits Cornelis Escher: *Three Spheres II* (1946) – <https://www.flickr.com/photos/pedrosimoes/739166776821>, Pedro Ribeiro Simões (CC BY 2.0)

214. oldal: Maurits Cornelis Escher: *Bond of Union* (1956) – <https://www.flickr.com/photos/ozmark17/31145226733>, Mark Pegrum (CC BY-SA 2.0)

II. Ábrák

17. oldal: <http://doktori.btk.elte.hu/lingv/parapaticsandrea/diss.pdf>, 66. oldal

170. oldal: <http://bihalboacs.hu/mnyarmnya/munkaterk/engem.html>, © Vargha Fruzsina Sára

III. Külső szövegek forrása

I. fejezet

Janikovszky Éva: *A tükör előtt. Egy kamasz monológja*. Móra Könyvkiadó, 2015.

<http://www.agnus.co/2007/07/a-fiu-akibe-10evesen-halalosan.html>

<http://csizmadiadora.hu/blog/2015/02/kamaszkor>

Nevék In: Lászlóffy Aladár: *Régi rejtély – új talány*. Ion Creangă Könyvkiadó, Bukarest, 1986. 64–65.

Pilinszky János: *Kalandozás a tükörben*. Móra Könyvkiadó, Budapest, 1988. 3.

A tó tavaszi éneke In: *Dsida Jenő összegyűjtött versei*. A szöveget gyűjtötte, gondozta, sajtó alá rendezte Láng Gusztáv és Urbán László. [Szombathely]: [Savaria Univ. Press], 2008. <https://mek.oszk.hu/07800/07886/index.phtml>

<https://www.nyest.hu/hirek/hogyan-tesz-minket-narcisztikus-a-kozosségi-média>

II. fejezet

Házi feladat In: *Hét kövér esztendő*. Kosztolányi Dezső válogatott novellái III. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1981. 123–126.

<http://www.kamaszpanasz.hu/hirek/lelek/6867/naplo-es-blogiras>

<https://ricoka.blogspot.com/search?q=a+legels%C5%91+finn+bulin>

Anne Frank naplója. (Ford. F. Solti Erzsébet). Európa Könyvkiadó, Budapest, 1982.

Mikes Kelemen művei. [A válogatás és a szöveggondozás, a jegyzetek és az utószó Hopp Lajos munkája] Budapest, Szépirodalmi Könyvkiadó, 1978.

Misztótfalusi Kis Miklós: *Szakácmesterségnek könyvecskéje*. Kolozsvár, 1698. [Elektronikus dok., szerk. Varga András, JATE Egy. Kvt., Szeged, 1999. <https://mek.oszk.hu/08300/08343/08343.htm>]

III. fejezet

Vágy In: Csatár Imre: *Útközben*. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1976. 35–36.

sms In: Varró Dániel: *Szívdezzert*. Magvető, Budapest, 2007. 18., 19., 78.

<http://www.veszelszki.hu/regeny-sms-ben.html>

<https://www.facebook.com/varrodaniofficial/posts/412397475501254/>

Benda Kálmán: *Nyáry Pál és Várday Kata levelezése 1600–1607*. A Kisvárdai Vármúzeum Kiadványai 7. 1975. 36–37.

Petőfi levele Aranynek, *Arany Jánoshoz*., *Válasz Petőfi Sádornak* In: *Arany János összes művei*. Szerk. Keresztury Dezső. XV. kötet. Levelezés I. Arany János levelezése (1828–1851). Akadémiai Kiadó, Budapest, 1975. 50–53.

Vers az elektronikus levelekről, amiket váltunk In: Varró Dániel: *Szívdezzert*. Jelenkor, 2016. 14.

IV. fejezet

Kőműves Kelemenné In: *Vadrózsák*. Kriza János székely népköltési gyűjteménye. Kriterion, Bukarest, 1975. 253–255.

Az argyasi monostor In: *Román költők antológiája*. [Válogatta, szerkesztette, az utószót írta és az életrajzi jegyzeteket írta Kőpeczi Béla.] Kozmosz Könyvek, Budapest, 1982. 32–42.

Gyulainé édesanyám In: Szegő Júlia: *150 magyar népdal*. Bukarest, 1958. 8–10.

Budai Ilona In: *Vadrózsák*. 255–256.

Szép Klára In: Faragó József (szerk.): *Jávorfa-muzsika*. Bukarest, 1965. 238–240.

Barcsai In: *Vadrózsák*. 206.

Darvas Kis Kelemen In: Pap Gyula: *Palóc népköltemények*. Sárospatak, 1865. 7. sz. 10–15.

Szegényember balladája In: *József Attila összes versei 1916–1927*. Kritikai kiadás. Közzéteszi Stoll Béla. Balassi Kiadó, Budapest, 2005. 321.

Kuli In: Weöres Sándor: *Merülő Saturnus*. Magvető, Budapest, 1968. 76–77.

Hangcsoportok In: Weöres Sándor: *Egybegyűjtött írások*. Magvető, Budapest, 1986. 498–499.

Móricz Zsigmond: *Hét krajcár*. Nyugat 1908/20. sz.

V. fejezet

Tessék pontosan kérdezni In: Karinthy Frigyes: *100 új humoreszk*. Nyugat, Budapest, 1934. <https://mek.oszk.hu/16700/16748/16748.htm#14>

Rejtő Jenő (P. Howard): *Pizkos Fred, a kapitány*. Csengőkert Kiadó, Debrecen, 2014. (A: 7–9., B: 11–12., C: 12–14.)

Ortutay Gyula (szerk.): *Magyar népdalok*. Budapest, Szépirodalmi Könyvkiadó, 1976 (cop. 1975). [Elektronikus vált.: Neumann Kht., Budapest, 2000. <http://mek.oszk.hu/06200/06234>]

[*A puszta, a puszta legényeknek...*] Péczely Attila gyűjtése, Hódmezővásárhely. In: Ortutay (szerk.) 1976/2000.

[*Ezt a kislányt ne vedd el, ne vedd el...*] Péczely Attila gyűjtése, Nagypirit. In: Ortutay (szerk.) 1976/2000.

[*Nem ér az a legény egy szál vöröshagymát, ...*] Dura Máté: *Magyarok daloskönyve*. Budapest, 1906. 297.

[*De takaros kis katlan!*...] Beck Zoltán gyűjtése, Orosháza. In: Ortutay (szerk.) 1976/2000.

[*Nem mind legény, aki magát tartja, ...*] Kiss Lajos gyűjtése, Pászab. In: Ortutay (szerk.) 1976/2000.

[*Palcsi Kata szép jány vóna, Kata!*...] Kálmány Lajos gyűjtése, Magyarpécska. In: Ortutay (szerk.) 1976/2000.

[*Csizmadialegények...*] Mailand Oszkár gyűjtése, Nyárászentanna. In: Ortutay (szerk.) 1976/2000.

[*Egy-egy ördög minden firfi, ...*] Szenrdey Zsigmond gyűjtése, Nagyszalonca. In: Ortutay (szerk.) 1976/2000.

Gyáva vitéz In: *Alföldi népballadák*. Gyűjtötte: Kálmány Lajos. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1954. 94–95.

Interjú a farkassal, aki állítólag megette Piroskát In: Romhányi József: *Szamarfűl*. Budapest, Móra, 2012.

Hír, Hírek és állhírek In: Örkény István: *Egyperces novellák*. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1984.

Hantafü In: Zágonyi Attila: *Jégbe hűtött szerencse*. Humoreszkek, szatírák, paródiák. Kriterion, Bukarest, 1978. 5–6.

VI. fejezet

<https://mult-kor.hu/megfejthettek-a-kepekor-legtitokzatosabb-iromanyat-a-voynich-kezirato-20170911?pid=1>

http://www.old.unibuc.ro/facultati/litere/docs/2013/oct/18_17_08_56Subiect_gimnaziu_1.pdf

Tetemre hívás In: Arany János: *Kisebb költemények* 3. (1860–1882). (Arany János Munkái) Sajtó alá rendezte S. Varga Pál. Budapest, Universitas Kiadó, 2019. 308–312.

<https://moly.hu/konyvek/szabo-magda-abigel>

Szabó Magda: *Abigel*. Móra Könyvkiadó, Budapest, 2019.

Antoine de Saint-Exupéry: *Kís herceg*. Móra Könyvkiadó, Budapest, 2018.

Limba și literatura maternă maghiară – manual pentru clasa a VII-a (limba maghiară)

www.manuale.edu.ro